

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 235

Yıl: 20

OCAK 2014

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

9 TL (KDV Dahil)

**Ezilen Milletlerin ve
Emekçilerin
Büyük Devrimcisi**

LENİN ve EMPERYALİZM

Prof. Samir AMİN
Muzaffer İlhan ERDOST
Mihail İvanoviç KALİNİN
Yıldırım KOÇ
Emrah MARAŞO
Seyyit NEZİR
Arş. Gör. Cenk ÖZDAĞ
Dr. Doğu PERİNÇEK

**LENİN'i
KAYBEDİŞİMİZİN
90. Yılı**

Onurcan ÜLKER: Mao'suz Bir "Geri Dönüş" Tahlili Mümkün mü?

Dr. Ahmet Kerim GÜLTEKİN: Bilimsel Sosyalizm ve Antropoloji

Prof. Dr. Nurdan İNAN: Sahtekârlık mı, düzmece mi? Piltdown İnsanı

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan RATIOĞLU
atakanratioğlu@gmail.com
(0 555) 475 82 45
Ahi Evran Üniversitesi
Yaren KÜR ALKAN
alkanyaren@gmail.com
(0 537) 587 53 77
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erengin@akdeniz.edu.tr
(0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
İsmail Eray ÇELEBİ
ieraycelebi@hotmail.com
(0 534) 831 39 69
Ankara Üniversitesi
Melih ÖKÇAY
melihokcay@gmail.com
(0 554) 495 36 78
Balıkesir Üniversitesi
Azra Kardelen NAZİ
kardelennazli@gmail.com
(0 554) 566 19 37
Balıkesir Üniversitesi
Alihan VARAN
alihanvaran@hotmail.com
(0 506) 919 28 96
Başkent Üniversitesi
Helin ÖZÇELİK
hell_ozel@hotmail.com
(0 507) 919 83 13
Bilim Üniversitesi
Fıraz UZUN
firaluzun@hotmail.com
(0 556) 724 81 32
Boğaziçi Üniversitesi
İşık Gün AKFİRAT
iakfirat@gmail.com
(0 538) 978 06 58
Cumhuriyet Üniversitesi
Furkan DERECİK
fderecik@hotmail.com
(0 541) 350 90 81
Çanakkale Onsekiz Mart
Hüsnâ SARI
hustasari@hotmail.com
(0 537) 386 00 40
Çukurova Üniversitesi
Samet ALTIN
sametaltin55@gmail.com
(0 593) 294 67 39
Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTÇİÇEK
serdaryurtcicek@hotmail.com
(0 505) 288 80 70
Ege Üniversitesi
Oylun Özân KORKMAZ
oyninoymaz@hotmail.com
(0 536) 348 59 50
Erçyes Üniversitesi
Aykut Alp AVŞAR
mahrem_utopia@hotmail.com
(0 542) 482 07 12
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Güney KARAGÖLLÜ
guneykaragollu@gmail.com
(0 506) 957 24 17
Gazi Üniversitesi
Nesimi Yıldız ERYILMAZ
yildizaz@hotmail.com
(0 535) 311 81 05
Hacettepe Üniversitesi
Elvan KONUK
elvanikonuk2368@gmail.com
(0 506) 971 74 50
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Mehmet RUM
mehmetrum@gmail.com
(0 541) 414 14 31
İstanbul Üniversitesi
Gizem ÖĞAN
gizemdogan92@hotmail.com
(0 543) 660 00 10
İstanbul Teknik Üniversitesi
Betül ÇIRAK
betulcirak@gmail.com
(0 531) 380 80 19
Kadir Has Üniversitesi
Buket YAZICI
buketyzici@gmail.com
(0 531) 011 96 17
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yeliz DEDE
yelidede_08@hotmail.com
(0 507) 764 08 12
Kırıkkale Üniversitesi
Can ALKAÇ
canalkac@gmail.com
(0 535) 788 62 68
Kırıkkale Üniversitesi
Saitçuk KILIÇ
saitcuk.kic@gmail.com
(0 555) 368 62 63

Lenin'in emperyalizm teorisi ve 21. yüzyılda güncelliği

- Çıviyazısı 1
- Kapak
Muzaffer İlhan ERDOST
Bir fotoğrafa altyazı 4
- Kapak
Dr. Doğu PERİNÇEK
Lenin'in katkısına 21. yüzyıldan bakışlar 5
- Kapak
Yıldırım KOÇ
Lenin ve emperyalizm kuramı 23
- Kapak
Emrah MARAŞO
Materyalist Lenin ve emperyalizm 40
- Kapak
Prof. Samir AMİN
"Emperyalist küstahlığa karşı yeni bir Bandung'a ihtiyaç var!" 45
- Kapak
Mihail İvanoviç KALİNİN
Sosyalist anavatanın savunulması hakkında Lenin'in görüşleri 50
- Kapak
Arş. Gör. Cenk ÖZDAĞ
Nesnel gerçekliğin işçisi: Lenin 57

Çinli araştırmacılar Mao'nun geri dönüş tahlili hakkında bugün ne düşünüyor?

- Kapak
Seyyit NEZİR
Sanat: Devrimin aynası 63
- Kapak
Çev.: Seçil ÇETİN
İşçiler Lenin'i anlatıyor... 66
- Onurcan ÜLKER
Mao'suz bir "geri dönüş" tahlili mümkün mü? 68
- İnsanlar ve Olaylar: Antropolojik Bir Bakış
Dr. Ahmet Kerim GÜLTEKİN
Bilimsel Sosyalizm ve Antropoloji 77
- Doğa Tarihinden Notlar
Prof. Dr. Nurdan İNAN
Sahtekârlık mı, düzmece mi? Piltdown insanı 87
- İz Bırakanlar
Feyziye ÖZBERK
Türkçeye tutkun bir ruh hekimi: Orhan Öztürk 90
- Çetin Ceviz Problemleri/ Haz.: Dr. Necmi DAYDAY 95
- Ödüllü Sözcük Bulmacası/ Haz.: Semra LARÇIN 96

Kocaeli Üniversitesi
Yeşim ÇAKM K
yesim_cakmak.kou@hotmail.com
(0 538) 601 02 74
Koç Üniversitesi
Uğur Gülsen TOSUN
utusun@ku.edu.tr
(0 536) 466 80 64
Matiya İnönü Üniversitesi
Kurtuluş AKKAYA
kurtulusakkaya@hotmail.com
(0 530) 870 71 56
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Erdem ÖZDEMİR
erdem_ozdemir@hotmail.com
(0 555) 519 43 07
Marmara Üniversitesi
Sıla AY
sila_ay@windowslive.com
(0 507) 688 64 62
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Işık UZUN
birazdahask@hotmail.com
(0 553) 432 17 44
Mersin Üniversitesi
Mehmet AK
mehmetak_33@hotmail.com
(0 537) 788 18 98
Muğla Üniversitesi
Gözen SORGUÇ
gozen_sorguc@hotmail.com
(0 554) 370 84 19
Namık Kemal Üniversitesi
Emre Alican YÜCEL
emrealican_18@hotmail.com
(0 530) 292 50 75
Niğde Üniversitesi
Süleyman Açıkgöz
suleymanackgoz51@hotmail.com
(0 532) 732 64 00
ODTÜ
Özge DİNGİ
ozgedinc19@yahoo.com
(0 505) 501 74 27
Pamukkale Üniversitesi
Behiye YARASÇI
behiye_gs_07@hotmail.com
(0 543) 490 19 28
Sakarya Üniversitesi
Emre AKTAŞ
emreaskas89@hotmail.com
(0 536) 203 88 50
Selçuk Üniversitesi
Su ERK
suerk@hotmail.com.tr
(0 506) 958 83 38
Süleyman Demirel Üniversitesi
Serhat ÇİÇELİ
serhat.1@hotmail.com
(0 506) 952 39 81
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Ali TATLI
alisayinli@hotmail.com
(0 506) 286 14 03
Trakya Üniversitesi
Gürol Bora ATEŞ
gurolbora@hotmail.com
(0 537) 388 63 40
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com
(0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Ayşe HAYKIR
ayse.haykur@hotmail.com
(0 538) 813 04 52
Yıldız Teknik Üniversitesi
Orhan YILDIZ
orhan19901968@hotmail.com
(0 553) 236 31 68

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYI
E-posta: tlgkryi@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTA NLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Üniversitesi
Alihan GÖKDENİZ
alican@bilimulopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Habibe BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doğ. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.lulian@gmail.com

Bir fotoğrafa altyazı

Pazardı ve sabahı. Artık bırakılmış bir bağın içinden aşağıya, asfalt yola indim. Gazetemi aldım, aynı yoldan eve dönüyorum. Yamaçta bir çeşme ve çeşmenin yanında ceviz ağacı var. Gölgesine çömeldim. Şöyle bir gözgezdirmek için açtım gazeteyi. Elini bana uzatmış gördüm onu. (Cumhuriyet, 25 Ağustos 1991.) Göğsüne dolanan halata asılı, uzağa (ve belki geleceğe) bakan gözlerindeki gülümseyişte, bir tarihin başlangıcı amacı ile bitişindeki anlam arasında, mantığı derinden sarsan karşıtık duyumsanabilirdi.

"Duyumsanabilir de" derken Nazım'ın dizesi akıverdi belleğimden: "Kimdin, nerden geldin, ne yapardın?"

Belki çarlık nişanlarının, eski muslukların, paslı kapı kollarının, yani hurdaların arasına atılacaktı; belki de yenden eritilerek ya bir kiliseye çan (ve haç), ya da yeni dünyanın artık tek egemeni "kapital"ın tapınağına kapı tokmağı olarak dökülecekti.

Askerliğim bitmiş, Ankara'ya dönmüştüm. Yeni partilerin, yeni seslerin ve sözlerin havasını solurken başkent, yeni tanıdığım bir dostun evinde karşılaşmıştım onunla. Belki yirmi yıl, belki otuz yıl gizlide korunmuş bir kitap kapağının üstünde basılı adıyla. Bölüm bölüm soğururken kitabı, dünyanın üzerimden ağır ağır indiğini duyumsardım ve dünyanın üzerine oturmaya başladığını da.

İkinci gençliğimi geçiyordum ama, tarihin neresinde duruyordum, çok iyi bilmiyordum o zaman. Çağın neresine konduğumun bilincinde olanlar karşısında, bilmiyordum çağın neresinde durduğumu. Jack London'un *Kurt Kanı*'ndaki köpeğin soyundaki kurt olmadığını biliyordum ama, kendimi ve nerede durduğumu bilmek için biraz da onu bilmek, öğrenmek gerektiğini yeni yeni kavıyordum.

Daha sonra bilecektim biraz da oydu nazi işgali altındaki Paris'in altını ısıtan direnişçi. Madrid kapısında *non passaran* diyen, falanjizme direnen nö-

betçi. Emekçilerin özgürlük marşı. Ezilenlerin bağımsızlık türküsü.

Cuntalar, darbeler, faşizmin zindanları, işkence hücreleri, darağaçları biraz da onu durdurmak için döşenmedi mi tarihin yoluna!

Geçen yıldı. Noeldeydi. Frankfurt Belediyesinin önündeki sütunlara yapıştırılan kâğıtlardaki Gorbacov'un çağrısını çevirdi arkadaşım: *Rusya'ya yardım edin!* Aynı sütunlara yapıştırılmış posterlerde acı yüzüyle Gorbi. Yaklaştım. Kimi 10 fenik atıyordu yardım kutusuna, oysa Altona İstasyonunda tualetin kapı kolu nu çevirebilmek için 20 fenik atmam gerekmişti. *Öl be!* dedi içimdeki isyancı. *Öl daha iyi!* Nice insan öldü senin onurunu korumak için, insanın onurunu korumak için, çağın onurunu korumak için. İşkence, ip altında!

Şimdi, onun boşluğa uzanan eli. Öyle algılıyorum ki, kaygıyla gösteriyor, boynuna geçirir gibi göğsüne halatı dolayan ellerin hangi kapıya uzanmaya hazırlandığını. Çünkü diyor o, *ben onları sevmeye yargılıyım!* Bugün heykelimi yıkacak denli özgür oldukları için yıkıyorlar heykelimi. Çara, soylulara, toprakbeylerine, kiliseye geleneksel bağlarla bağlı olmaktan kurtuldukları, onlardan özgür oldukları için. Ama kendileri özgür mü?

İnsanlar bir bağımlılıktan (feodal egemenliğe bağımlılıktan) kurtulduktan üç çeyrek yüzyıl sonra, bir başka bağımlılığa (uluslararası sermayenin egemenliğine bağlanmaya) bir an önce ulaşmaya can atıyorlarsa, bu, tarihin sorumluluğu olarak algılanabilir mi? Çünkü biz, tarihsel süreçte, onları, ilkin feodal egemenliğin bağımlılığından kurtardık; ikincisi sermayenin egemenliğinden kendilerini koruyacak yolu açtık.

Onun içindir ki, ne kendimi heykel yaptım, ne heykelimi kendim yaptım. Heykelde simgeleşen de ben değilim. Bir toplumun ve bir çağın düşüncesidir, istencidir, inancıdır, özlemidir. O toplumun ve çağın ben'idir heykele yansıyan.

25 Ağustos 1991 tarihli Cumhuriyet gazetesinden... Gazetede fotoğrafın altına, "SSCB'nin Baltık cumhuriyetlerinden Litvanya ve Estonya'daki Lenin heykelleri, göstericilerin büyük tahribatı altında söküldü" notu düşülmüş.

Onun için de yıkılan ben değilim, aşağı çekilen de.

Tunçta benim gövdeme benzeştirerek simgeledikleri kendi tarihsel ve toplumsal istençlerini, bir gövdeyi ipe çeker gibi boğarken, neden böyle karnavaldaymış gibi çılgınlaşıyorlar, gülüyorlar. Kime, neye? Bana mı, kendilerine mi? Ya da kendi geçmişlerine mi?

Çarlığın hapisanesinde halkların, henüz göçebe ve çoban olan halkların da, özgürleşmeleri için, kendilerini özgürce yönetecekleri, geleceklerini serbestçe belirleyecekleri bilgisiyle bilinçlenmeleri için savaşmış olan milyonlarca insanın anısına gülüyorlarsa, yani onlar *kendilerinin bilincine ve özgücüne varmak* yerine, her zaman bir başka çar aramaktan kendilerini kurtaramadıysa, bugün adına Kapital denen yeni çarın ardından koşuyorlarsa, benim cansız boynuma sicim geçirerek bunca yıl pusuda beklemiş çağdaş (çardaş değil) çarın pençesinde özgürleşeceklerse, yani, benden kurtularak kendilerini kurtaracaklarsa, tek bir insanın kurtuluşuna bin heykel(im) feda olsun!

* Bu yazı 29/31 Ağustos 1991'de "Cumhuriyet" gazetesinde yayımlandı. Yazının yayımlandığı günlerde, SSCB'nin Baltık cumhuriyetlerinde Lenin heykelleri kutlamalarla yıkılmaktaydı. Geçtiğimiz ay içerisinde Ukraynalı liberal ve faşistlerin kol kola Lenin anıtlarına saldırdıkları göz önüne alınırsa, yazı halen güncelliğini korumaktadır. Sayın Erdost'a yazısını kullanmamıza izin verdiği için teşekkür ediyoruz (Bilim ve Ütopya).

Lenin'in katkısına 21. yüzyıldan bakışlar

Lenin, 20. yüzyıl başlarında çağın değiştiğini saptadı. 19. yüzyılın devrimleri arkada kalmıştı. Devrim, bir ülkenin içinde işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadelenin ürünü olmayacaktı. Emperyalist karakter kazanan gelişmiş kapitalist ülkeler, sermaye ihracı yoluyla Ezilen Dünyadan elde ettikleri sömürünün bir kesimiyle kendi emekçilerine pay vermiş ve kendi ülkelerindeki sınıfsal çelişmeleri yumuşatmışlardı. Bu nedenle devrimin merkezi, çelişmelerin keskinleştiği Ezilen Dünyaya kaymıştı.

I. LENİNİZMİN ÖZÜ

Lenin, 1910'lu yıllardan başlayarak, dünyanın iki kampa ayrıldığını saptamıştı. Bir yanda dünya nüfusunun küçük azınlığını oluşturan Ezen Milletler vardı; öbür yanda Çin, Türkiye ve İran başta olmak üzere Ezilen Milletler vardı. Sınıf mücadelesinin ağırlığı, bu kampaşma ekseninde milletlerarası alana kaymıştı. Bu durumda Lenin, 19. yüzyılın devrim ve sosyalizm stratejisinin temelden değiştiğini belirledi.

I. 1. Sovyet Devriminin ilk yıllarındaki tartışma

Sovyet Devriminin ilk yıllarında bugün için de çok anlamlı bir *Leninizmin Özü* tartışması vardır.

Stalin, *Leninizmin Özünün* "proletarya diktatörlüğü" olduğunu savunmuş ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi, bu görüşü kabul etmişti. Öyle ki Stalin, Lenin'in ölümünden birkaç ay sonra, Nisan 1924'te Sverdlov Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta Leninizmi, "genel olarak proleter devrimin teorisi ve taktiği, özel olarak proletarya diktatörlüğünün teorisi ve taktiği" şeklinde tanımlıyordu.(1)

Bununla ilişkili olarak, 1917 Ekim Devrimi ile birlikte, dünyanın "Proleter Devrimleri Çağı"na girdiği söylendi. Bu formül bir süre sonra, Stalin tarafından "Proleter Devrimleri ve Millî Kurtuluş Savaşları Çağı" diye düzeltilti.(2)

Zinovyev, Lenin'in katkısının işçi-köylü ittifakı olduğunu öne çıkarıyordu.

Stalin ise, *Leninizmin Özü* tartışmasında alınan tutumları özetlerken, kendi görüşü dışında iki temel tutum daha olduğunu

vurguluyordu. Buna göre tartışmanın taraflarından biri, "Leninizmin, Marksizmin Rusya'ya özgü koşullara uygulanması olduğunu" söylerken; diğer taraf Lenin'in esas katkısının, "sonraki yıllarda ılımlı hale geldiği ve devrimci olmaktan çıktığı iddia edilen Marksizmden farklı olarak, on dokuzuncu yüzyılın kırklı yıllarındaki Marksizmin devrimci öğelerini canlandırması" olduğunu ileri sürüyordu.(3)

1924'te Stalin, Leninizmi, "genel olarak proleter devrimin teorisi ve taktiği, özel olarak proletarya diktatörlüğünün teorisi ve taktiği" şeklinde tanımlıyordu.

O tartışmalarda Stalin'in "sol" ve sağ muhaliflerine karşı şu konularda mücadele ettiği biliniyor:

1. Artık 19. yüzyıl kapitalizmi döneminde değiliz. Sistem emperyalizm dönemine girmiştir.

2. Ezen-Ezilen Millet ayrımı dünyadaki esas kampaşmayı açıklar. Diğer gelişmeler bu ekseninde oluşur.

3. Devrim artık ülke içindeki burjuvazi-proletarya çelişmesinden değil, emperyalizm ile o ülke arasındaki çelişmeden kaynaklanacaktır ('Emperyalizmin Zayıf Halkası' teorisi).

4. Dünya devrim odağı Doğuya kaydı. Artık ileri olan Avrupa değil, Asya'dır.

5. Proleter devrimleri ile millî kurtuluş savaşları emperyalizme karşı aynı cephede birleşmişlerdir.

6. Emperyalizm çağında tek ülkede sosyalizmi kurma olanağı vardır.

7. Batı burjuvazisi ile Doğu burjuvazisi farklıdır. Batı burjuvazisi çürüten kapitalizmi temsil ediyor, Doğu burjuvazisi ise millî demokratik devrimde emekçi sınıfların müttefikidir. Ezilen Dünya ülkelerinde işbirlikçi burjuvazi-millî burjuvazi ayrımı gerçeğine dikkat edilmelidir.

8. Bütün dünyada işçi-köylü ittifakı devrimi başarma ve sürdürmede belirleyici önem taşıyor.

9. Köylünün özel mülkiyeti, ancak gö-nüllü katkısıyla kolektif mülkiyete dönüştürülebilir.

10. İşçi sınıfına bilinç, dışardan bir öncü parti tarafından verilebilir. Kendiliğinden bilinçle devrime ve iktidar hedefine ulaşılamaz.

Bu on madde, Lenin'in 20. yüzyıl koşulları pratiğini teorileştirmesi olarak da sıralanabilir. Başka deyişle Lenin, Bilimsel Sosyalizmi 20. yüzyıl gerçekleri zemininde, bu katkılarla geliştirdi. Dolayısıyla o tarihlerde "Leninizm" diye anılan kuramın özeti, işte bu on maddedir.

1. 2. Lenin'in katkısı proletarya diktatörlüğü müydü?

Peki Stalin, Leninizm diye özetlenen bu mevrilerde mücadele ederken, niçin Leni-

"Proletarya diktatörlüğü" adına ilk pratik, 1917 Ekim Devrimi ile başladı. Marx zamanında üç aylık Paris Komünü dışında sosyalizmin kuruluşuna ilişkin bir deneyim yaşanmadı.

nizmi "proletarya diktatörlüğünün teorisi ve taktiği" diye tanımladı?

Bu soru yerindedir. Çünkü proletarya diktatörlüğü, Marx tarafından Bilimsel Sosyalizmin özü olarak zaten ortaya konmuştu. Hatta Marx, 1852 yılında Weydemeyer'e yazdığı ünlü mektubunda, sınıf mücadelesini keşfetme şerefine "burjuva tarihçilere" ait olduğunu vurgulayarak belirtmişti:

"Modern toplumda sınıfların varlığını ve bunlar arasındaki mücadeleyi keşfetmiş olma şerefi bana ait değildir. Burjuva tarihçileri bu sınıf mücadelesinin tarihsel gelişmesini, burjuva iktisatçıları da sınıfların iktisadî yapısını benden çok önce açıkladılar. Benim yeni olarak yaptığım, sadece şunları kanıtlamak olmuştur: 1. Sınıfların varlığı, sadece üretimin gelişmesindeki belli tarihsel aşamalara bağlıdır. 2. Sınıf mücadelesi kaçınılmaz olarak proletarya diktatörlüğüne yol açar. 3. Bu diktatörlüğün kendisi, sadece, bütün sınıfların ortadan kaldırılmasını ve sınıfsız topluma geçişi meydana getirir."(4)

Lenin de Marksizmi "proletarya diktatörlüğü" olarak tanımlamıştı:

"Yalnızca sınıf mücadelesini kabul edenler, henüz Marksist değildirler; denebilir ki bunlar hâlâ burjuva düşüncesinin ve burjuva siyasetinin sınırlarını aşamamışlardır. Marksizmi sınıf mücadelesi öğretisiyle sınırlamak demek,

Marksizmi budamak, çarpıtmak ve burjuvazi tarafından kabul edilebilir bir şeye indirgemek demektir. Ancak sınıf mücadelesini kabul etmeyi proletarya diktatörlüğünü kabul etmeye vardiyan bir kimse Marksisttir. Marksist ile sıradan küçük (aynı zamanda büyük) burjuva arasındaki en derin ayrımı oluşturan şey de budur."(5)

Eğer Leninizm "proletarya diktatörlüğü teorisi" ise, Lenin'in Bilimsel Sosyalizme katkısından söz edilemezdi. Stalin'in *Leninizmin Özü* konusunda bu tutarsızlığını açıklamak gerekiyor.

Stalin, "sol" ve sağ muhaliflere karşı mücadeleyi "proletarya diktatörlüğü" vurgularıyla yürütüyordu. Uyguladığı yöntemler de, "proletarya diktatörlüğü" teorisine dayandırılıyordu. Böylece "Leninizmin Özü" aracılığıyla konumunu pekiştirdiği söylenebilir.

Şurası da bir gerçek: "Proletarya diktatörlüğü" adına ilk pratik, 1917 Ekim Devrimi ile başladı. Marx zamanında üç aylık Paris Komünü dışında sosyalizmin kuruluşuna ilişkin bir deneyim yaşanmadı. O nedenle ki, Marx'ta proletarya diktatörlüğü, bir başlık olarak kaldı, altı doldurulmadı, doldurulamazdı. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi kurma pratiği, şimdi proletarya diktatörlüğü teorisini geliştirmek için bir zemin yaratmıştı. Lenin'in katkısının özü belirtilirken, ilk sosyalizm pratiğine dikkat çekilmiş oluyordu. Lenin, ilk yıllarda bu pratiğin başındaydı. Bu açıdan, Stalin'in, "proletarya diktatörlüğü" teorisini Leninizmin özü olarak saptadığı ile ri sürülebilir.

1. 3. Lenin'in katkısı: Emperyalizm çağında devrim teorisi

Ancak 20. yüzyıl gerçeğine 21. yüzyıldan baktığımız zaman, Lenin'in katkısı çok açıktır: Emperyalizm tahlili ve emperyalizm çağında devrim teorisi.

Daha somutlaştırırsak: Emperyalizm çağının sınıfsal tahlili olan Ezen-Ezilen Millet ayrımı ve "Zayıf Halka" teorisi.

Kapitalizmin emperyalizm aşamasına geçtiğini Hilferding ve Hobson gibi iktisatçıları ortaya koymuşlardı. Lenin'in emperyalizm tahlilinin Hilferding ve Hobson'dan farkını anlamazsak, 20. yüzyıl devrimlerini ve Lenin'in katkısını anlayamayız.

Lenin, onlardan farklı olarak kapitalizmin yeni aşamasını tahlille yetinmedi. O aşamada ortaya çıkan yeni sınıf ilişkilerini ve sınıf mücadelesini de tahlil etti. Artık dünya ölçeğinde sınıf çatışmalarının ekserisi, Ezen Milletler ile Ezilen Milletler arasındaki mücadeleydi. Dahası bir devrim önderi olarak, emperyalizm çağında sınıf mücadelesinden hareketle "Zayıf Halka" diye özetlenen devrim teorisini belirledi.

Lenin, 20. yüzyıl başlarında çağın değiştiğini saptadı. 19. yüzyılın devrimleri arkadaş kalmıştı. Devrim, bir ülkenin içinde işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadeleden ürünü olmayacaktı. Emperyalist karakter kazanan gelişmiş kapitalist ülkeler, sermaye ihracı yoluyla Ezilen Dünyadan elde ettikleri sömürünün bir kesimiyle kendi emekçilerine pay vermiş ve kendi ülkelerindeki sınıfsal çelişmeleri yumuşatmışlardı. Bu nedenle devrimin merkezi, çelişmelerin keskinleştiği Ezilen Dünyaya kaymıştı. 20. yüzyılda devrim, emperyalist sömürü zincirinin bir ülkede kırılmasıydı. Başka deyişle devrim, bir ülkede emperyalizme karşı mücadelenin ürünü olacaktı. Komünist Enternasyonal, Lenin'in özetlediğimiz devrim teorisini kabul etti.(6)

Hilferding ve Hobson'u iktisatçı olarak anlayabilirsiniz, ama Lenin'i iktisatçı olarak anlayamazsınız, ancak emekçi sınıflar devrimcisi olarak anlayabilirsiniz. Nitekim örgütlü mücadele pratiği dışındaki iktisatçılara bakıyoruz, Lenin'in emperyalizm teorisini ancak bir iktisat teorisi olarak yorumluyorlar. O teorinin bir devrim teorisi olduğunu ve devrim pratiklerinde doğrulandığını

göz ardı ediyorlar Bu yüzden ayakları hep 19. yüzyıla gidiyor.

Değerli arkadaşım Yalçın Küçük, bir süre önce "Rusya Marksizmi ile hesaplaşmadan Türkiye'de Marx'ın düşüncesini geliştiremeyiz. Önümüzdedir." diye yazdı.(7) Aslında 1970'li yıllardan beri görüşlerinin özünde bu vardır. Dikkatle okunursa, Yalçın Küçük arkadaşımızın hesaplaşacağı "Rusya Marksizmi", Kruşçev-Brejnev-Gorbaçovların "Marksizmi" değil, Lenin'in Bilimsel Sosyalizme katkılarıdır. [Bu yazı, Yalçın Küçük arkadaşımız *Aydınlık*'tan ayrılmadan önce kasım ayı başında yazıldı ve *Bilim ve Ütopya* Dergisi'ne yollandı. —D.P.]

19. yüzyıla demir atan Marksistlerimiz için bu kaçınılmazdır. Çünkü 19. yüzyıla dönerek yapılan iş, emperyalizm çağında Ezilen Dünyada devrimden vazgeçmektir; dolayısıyla bu pratiği teorileştiren Lenin'i sorgulamaktır.

Oysa 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın ilk yarısında devrimcilik, ancak Ezilen Dünyadadır. Lenin ve Mao, bunu saptadılar ve o nedenle devrime önderlik edebildiler.

21. yüzyıl devrimlerini, 19. yüzyılın burjuvazi-proletarya çelişmesi içine sığdıramayanlar ne yapabilirler?

Zorunlu olarak 21. yüzyıl devrimlerini reddedeceklerdir. Bunun için Rusya Marksizmi, yani Lenin ile hesaplaşmalar gerekir. O da yetmez, Mao'nun önderliğindeki Çin Devrimi pratiğine ve teorisine sırtlarını çevirmeleri gerekir. Kore, Küba, Vietnam, Laos, Kamboçya, Nikaragua, Zimbabve, Venezuela, özetle Asya, Afrika ve Latin Ameri-

ka'daki devrimleri yok sayma yolu böyle açılır.

Lenin kuşkusuz aşıldı; devrim pratikleriyle ve Mao ile aşıldı. Ancak aşma başkadır, hesaplaşma başkadır. Lenin'in katkılarına ölümünden sonraki Sovyetler Birliği, Çin ve diğer devrimci pratiklerin deneyimleriyle bakarsanız, Lenin'i geliştirirsiniz; bu Bilimsel Sosyalizmin geliştirilmesidir. Ama o devrimci pratikleri 19. yüzyıla sığdıramaz ve burun kıvrırsak, hesaplaşma gerekir.

Lenin'in 'Emperyalizm Çağında Devrim' teorisi, 20. yüzyıl devrim pratiklerinde doğrulandı. Marx ve Engels'de olmayan buydu. Olamazdı, çünkü onlar 20. yüzyıl pratiğini yaşamadılar. Olmayan bir pratiğin teorisi olamazdı. Bilimsel Sosyalizm, pratiğin bilimi idi.

Nitekim Lenin'in kendisi de, aslında Bilimsel Sosyalizme yaptığı katkıyı dile getirmişti. Komünist Enternasyonal'in 1920 yılı Temmuz ayında toplanan 2. Kongresine sunduğu *Milletler ve Sömürgeler Sorunu Üzerine* tezlerinde bunu görebiliyoruz. Bu rapor, aynı zamanda bir karar tasarısıydı ve Enternasyonal'de kabul edildi. Lenin'in önerisiyle "dünyanın Ezen Milletler ve Ezilen Milletler olarak ikiye ayrıldığı" saptandı. Ancak bu saptama sıradan bir saptama değildi. "Bütün tezlerin esası" olarak belirlendi. Milletlerarası emekçi hareketinin devrim stratejisi bu tahlile dayandırıldı.(8) "Bütün tezlerin esası" belirlemesi, kuşkusuz Leninizmin esası diye okunabilir.

Aslında Lenin, 1910'lu yıllardan başlayarak, dünyanın iki kampa ayrıldığını saptamıştı.(9) Bir yanda dünya nüfusunun küçük azınlığını oluşturan Ezen Milletler vardı; öbür yanda Çin, Türkiye ve İran başta olmak üzere Ezilen Milletler vardı. Sınıf mücadelesinin ağırlığı, bu kamplaşma ekseninde milletlerarası alana kaymıştı. Bu durumda Lenin, 19. yüzyılın devrim ve sosyalizm stratejisinin temelden değiştiğini belirledi.

II. BİLİMSEL SOSYALİZMİN AVRUPA VE ASYA ÇAĞLARI

II. 1. Bilimsel Sosyalizmin iki dönemi

Bilimsel Sosyalist pratiğin ve teorisinin gelişmesini iki döneme ayırabiliriz.

Marx ve Engels'in yaşadıkları dönemde, kapitalist uygarlığın esas çelişkisi ileri kapitalist ülkelerin burjuvazisi ve işçi sınıfı arasındaydı.

Birinci dönem, rekabet çağındaki kapitalizm dönemidir. Toplumsal pratik açısından 1848 devrimleriyle, Komünist Partisi Manifestosu'yla başlar ve 1871 Paris Komünü sonrasına kadar uzanır.

İkinci dönem, 19. yüzyıl sonlarında kapitalizmin emperyalizme dönüşmesiyle başlar. Bu dönemin ilk toplumsal pratikleri 1905 Rus, 1908 Türk, 1907-1909 İran, 1910 Meksika ve 1911 Çin demokratik devrimleridir. Arkasından Rusya'da 1917 Şubat ve Ekim Devrimleri, 1920 Türk Devrimi gelir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir devrim dalgası yaşanır. Doğu Avrupa devrimleri ve 1949 Çin Devriminden 1975'te Vietnam, Kamboçya ve Laos'un kurtuluşuna kadar uzanan bu dönem, dünya tarihinin en yoğun devrimler çağıdır.

Devrimin 1975'ten sonraki geri çekilişi, Sovyetler Birliği'ndeki kapitalizme geri dönüş sürecinin tamamlandığı 1990 yılından geçerek bugünlere uzanır. Ancak Çin'in yükselişi, bu geri çekilme döneminde, sosyalizmin insanlığa önderlik yeteneğini yansıtır.

II. 2. 19. yüzyılda Avrupa merkezli sosyalizm

19. yüzyılda Batı Avrupa ülkeleri, burjuvazi ve proletarya olarak iki karşıt sınıfa bölünmüştü. Marx zamanındaki Avrupa merkezli saflaşma buydu.

O zaman dünyanın tarih yapan haritası, Avrupa'dan ibaretti. Kuzey Amerika da, kapitalist uygarlığın bir parçasıydı. Asya, Afrika ve Latin Amerika, insanlığın ortak gelişme yatağına henüz girmemişlerdi ve dünyanın geleceği üzerinde söz sahibi değillerdi. Bu koşullarda 19. yüzyılda devrim odağı gelişmiş kapitalist ülkelerdi; başka deyişle Avrupa'ydı.

Marx ve Engels, Avrupa devrimleri çağının öğretmenleriydi. İşçi sınıfı, kendinden önce devrim yapan sınıflardan farklı olarak kendisini kurtarmak için bütün toplumu kurtarmak zorundaydı. Feodal toplumu devrimle yıkan burjuvazi, yeni bir azınlık diktası kurmuştu. Gerçi, krallığa ve feodal beylere karşı toplumun emekçi sınıflarını arkasına takmıştı ama getirdiği sistem, burjuva özel mülkiyet sistemiydi. İşçi sınıfı mülksüz olduğu için, ücretle çalıştığı için, paylaşmaya mecbur olduğu için, kendisiyle birlikte bütün

19. yüzyılın sonlarında kapitalizmin emperyalizme dönüşmesiyle açılan yeni devrimler dönemi, 1975'te Vietnam, Kamboçya ve Laos'un kurtuluşuna dek devam etmiştir.

toplumu da kurtarmak zorundaydı. Bunun koşulları da Avrupa'daydı. Üretimin toplumsallığı ile mülkiyetin özelliği arasındaki gelişmenin kıtası o tarihte Avrupa'ydı. Toplu olarak büyük işletmelerde üretim yapan işçi sınıfı, özgürleşmek ve üretici güçleri geliştirmek için mülkiyeti de toplumsallaştıracaktı.

Bilimsel Sosyalizmin kurucuları, bir kıta devrimi öngörmüşlerdi. Devrim, en azından kıtanın en gelişmiş kapitalist ülkelerini kapsayacaktı. İktidarı alan proletarya, burjuvazinin devlet cihazını parçalamalı, devirdiği fakat henüz bütün toplumsal ve ekonomik temelleriyle tasfiye edemediği burjuva sınıfı üzerinde sınıf diktatörlüğü uygulamalıydı.

Marx ve Engels, ortaya koydukları bu devrim teorisini 18. yüzyıl sonundaki Amerikan ve Fransız Büyük İhtilalinin tecrübelerinden, 1848 devrimleri ve 1871 Paris Komünü pratiklerinden çıkardılar. 18. ve 19. yüzyılın sınıf mücadelesi ve devrimleri, hem onların teorisine malzeme oldu, hem de teoriyi doğruladı. 19. yüzyıl Avrupa'sının sanayi kentleri, büyük işçi hareketlerine sahne oldu. 1848 Devrimleri bütün Avrupa'yı sarstı. İşçi sınıfı 1871 yılında Paris'te ayaklanarak ilk kez iktidarı ele geçirdi.

Bilimsel Sosyalizm, 19. yüzyılın devrim coğrafyası olan Avrupa'da, Avrupa merkezli bir teori olarak doğdu. Teori, kapitalizmi açıklıyor ve kapitalizmin gelişmesinin işçi devrimiyle sonuçlanacağını öngörüyordu.

Dünyanın kapitalist gelişmenin dışında veya kenarında kalan geniş alanları, o zaman Bilimsel Sosyalist teorisinin henüz ilgi odağında değildi.

Marx'ın Avrupa merkezli devrim teorisine göre, geleceğin toplumu üretici güçlerin en geliştiği yerden filizlenecekti. Sosyalist toplum, öncelikle kapitalizmin en geliştiği coğrafyada doğacaktı.

Devrim, Marx ve Engels'in 19. yüzyıl Avrupa'sı koşullarında öngördüğü gibi, gelişmiş bir kapitalist ülkede değil, kapitalizmin en geri olduğu, emperyalist-yarı feodal bir imparatorlukta gerçekleşmişti. Rusya, Lenin'in sık sık vurguladığı gibi, Asyalıydı. Lenin'in Bilimsel Sosyalizme katkısı, Asya çağına oldu; Asya temelliydi.

II. 3. Yeni toplumun çevreden filizlenmesi

Gerçi Marx, toplumların eşit olmayan gelişmesini saptamıştı. Ancak insanlık tarihinde, gelecek toplumun sistemin merkezinden değil çevresinden boy verdiğini görememişti.

İlk sınıflı toplum Mezopotamya'da gelişti. Meta ekonomisinin daha sonraki en gelişmiş alanlarına bakıyorsunuz, köleci uygarlıklar Mezopotamya'da değil, çevrede olan Atina ve Roma'da doğdu.

Feodalizm çağına, Çin ve İslam uygarlığı öne geçti. Batı Avrupa, feodal çağın ileri değil, geri bölgesiydi. Ancak Batı Avrupa, kapitalizme Çin ve Ortadoğu gibi gelişmiş feodal toplumlardan önce geçmişti.

Bütün bu olgulara baktığınız zaman, en ileri durumda olan ülkelerde, sistemin bir anlamda kabuk bağladığı, aşırı bir oturmuşluk içine girdiği ve tutuculaştığı görülür.

Eskiye sistem kabuğu, sistemin en geliştiği coğrafyalarda değil, fakat sistemin çevresinden kırılıyordu. Sistemin en ilerisi, en yaşlısı oluyor ve geleceğin toplumu çevredeki genç toplumdan filizleniyordu.

Marx ve Engels, bu çok önemli tarihsel gerçeği görmemiş olamazlar. Ancak Avrupa'nın devrim odağı olduğu bir çağda, sürece Avrupa'dan bakmalarında şaşırtıcı bir şey yok. Kapitalizmin en geliştiği coğrafyadan aşılabacağı görüşü, o günün Avrupa pratiğinin teorisiydi. Oysa tarih 20. yüzyılda Asya'dan atak yaptı. Sosyalist devrim pratiği kapitalizmin merkezinde değil çevresinde başladı. Bu olguyu teorileştiren çalışmaları Marx ve Engels'in izleyicileri olan Lenin ve Mao başardılar.

III. ASYA DEVRİMLERİ ÇAĞININ DEVRİM TEORİSİ

III. 1. Gözler Doğuya dönüyor

Bilimsel Sosyalizmin dünyalaşma süreci, aslında Marx ve Engels'in hayatlarının son zamanlarında başlamıştı.

Bilimsel Sosyalizmin kurucuları da 19. yüzyılın sonlarına doğru 20. yüzyılın işaretlerini gördüler. *Manifesto*'nun 1882 yılındaki Rusça ikinci basımına şöyle yazdılar:

"Gelelim Rusya'ya. 1848-1849 Devrimi sırasında (...) Çar Avrupa gericiliğinin başı ilan edilmişti. Oysa bugün Çar, Gatçina'da devrimin savaş tutsağıdır. Rusya ise, Avrupa'da devrimci eylemin öncüsüdür. (...) Rus devrimi, Batıdaki bir proletarya devriminin işareti olur ve böylece bu iki devrim birbirini tamamlarsa, günümüz Rusya'sındaki ortak toprak mülkiyeti, komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir."(10)

Bu satırlardan bir yıl sonra artık Marx yaşamıyordu. Marx ve Engels'in son zamanlarında Rusya ve Çin'i incelemeye yönelmeleri ve Türkiye'nin direnişini "Türk yanlısı" düzeyinde sıcak duyguyla izlemeleri, 20. yüzyılın eşliğindeki gerçeklerin habercisidir. O nedenle ki, Marx son yıllarında Rusça ve Türkçe öğrenmeye başladı. Arzusu, Rusya ve Türkiye'de köylülüğü ve tarımı özgün kaynaklardan incelemektir. "Türk köylüsünün Ortadoğu'da düzeni sarsıcı ve demokratlaştırıcı bir rol oynayacağı umudunu taşıyordu."(11) Marx'ın bu umudu boşa değildi, Kemalist Devrim ile gerçek oldu.

Buradan da görülüyor ki, Avrupa merkezli Marksizmin Batıdaki tepelerin ardında kaybolmakta olduğunu, hayatının son yıllarında artık Marx da görüyordu. Avrupa merkezli teori, 19. yüzyıla aittir; Avrupa'nın uygarlığın merkezi olduğu çağa aittir. O çağ eskirken, Marx ve Engels'in gözleri de Doğuya çevrilmişti. Bilimsel Sosyalizmin kurucuları, son yıllarında gelen çağın Asya merkezli devrimini dumanların içinde gördüler.

Gerçi Marx ve Engels, yukarıdaki alıntıda Rusya'nın köy cemaatindeki ortak toprak mülkiyetinin kolektif mülkiyet için bir zemin olabileceğini düşünmüşlerdi. Ancak burada önemli olan "devrimci eylemin öncüsü'nün artık gelişmiş kapitalist ülkelerde de-

20. yüzyılın en büyük gerçeği, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki muazzam insan gücünün dünya siyaset sahnesine çıkmasıdır.

ğil. Doğuda olduğunu görmeleri ve dikkatlerini oraya yöneltmeleridir.

III. 2. "Gericici Avrupa, ilerici Asya"

20. yüzyılın en büyük gerçeği, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki muazzam insan gücünün dünya siyaset sahnesine çıkması, bir anlamda dünya tarihine bütün ağırlığıyla girmesidir. Emperyalizm, Ezilen Dünyayı insanlığın ortak gelişme yatağına çekti. Kapitalizmin bütün dünyaya yayılması, kapitalizm karşıtlığının da Avrupa dışına taşması sonucunu verdi. Bu kapitalizm karşıtlığı, çevre halkların merkezlere isyanı idi, yani emperyalizm karşıtlığıydı. Kapitalizm, Avrupa'daki ölümcül krizine genişleyerek çare bulabili. Fakat bu "çare", krizin bütün dünyaya yayılması sonucunu doğurdu.

Marx ve Engels, Avrupa'da 1848 Devriminin ortasında *Manifesto*'ya şöyle yazmışlardı:

"Burjuvazi, bütün üretim araçlarının hızla gelişmesi ve son derece kolaylaşmış iletişimle, bütün ulusları, hatta en barbarlarını bile uygarlığın içine çekiyor. (...) Bütün ulusları, eğer yok olup gitmek istemiyorlarsa, burjuva üretim biçimini benimsemeye zorluyor; bütün ulusları kendisinin uygarlık dediği şeyi kabullenmek, yani burjuvalaşmak zorunda bırakıyor."(12)

20. yüzyılda bu tahlil artık geçersizdi. Uygarlığın merkezi, artık Batı kapitalizmi değildi. Uygarlaşmanın önderliği Asya'ya kaymıştı. Avrupa, milletçe sömürenlerin kıtası olmuştu ve gericiliğin merkeziydi. Asya, milletçe isyanların kıtasıydı ve devrim odağıydı. Devrim, Marx ve Engels'in 19. yüzyıl Avrupa'sı koşullarında öngördüğü gibi, gelişmiş kapitalist ülkelerde değil, kapitalizmin en geri olduğu, emperyalist yan-feodal bir imparatorlukta olmuştu. Bu koşullarda Lenin, haklı olarak, 70 yıl sonra *Manifesto*'da yazılanın tam tersini vurguladı: "Gericici Avrupa, ilerici Asya!"(13)

Yalnız Lenin değil, Ezilen Dünyanın önderleri ve düşünürleri de artık Avrupa'nın gericiliğin merkezi haline geldiğini saptadılar. Mehmet Akif Ersoy bu büyük gerçeği şiirleştirdi: "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar." Bu dize, Ezilen Milletlerin ilk kurtuluş savaşının kan ve ateşi içinde ortaya çıktı.

Atatürk de, günümüz Atatürkçüleri gibi Avrupa "muhibbi" ve Batı hayranı değildi; hayatı boyunca onlarla savaştı. Emperyalist-kapitalist Batı medeniyetinin "mahv ve nabut olacağını" son nefesine kadar vurguladı.

20. yüzyılda devrim odağıyla birlikte Bilimsel Sosyalizmin teorik ve pratik gelişme eksenini de artık Doğudaydı.

III. 3. 20. yüzyılda dünya ölçeğinde sınıf mücadelesinin içeriği

Marx 1883 yılında öldüğü zaman kapitalizm, emperyalizm aşamasının eşliğindeydi.

19. yüzyıl sonlarında kapitalizm, emperyalist karakter kazandı; dünyanın geniş alanlarına sermaye ihraç etti ve o uyuyan dünyayı kapitalist gelişmelerin içine çekti. Emperyalist burjuvazi oralarda elde ettiği sömürüyle kendi emekçilerine belli paylar verdi ve ülkesindeki sınıf gelişmelerini belli ölçülerde yumuşatabildi. Marx ve Engels, bu olayı görmeden dünyamızdan ayrıldılar. Lenin emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının da sömürden verilen payla burjuva milletin parçası haline getirildiğini cesaretle saptadı. Onu Lenin yapan, budur.

Ezen-Ezilen Millet gelişmesinin dünya ölçeğinde belirleyici hale geldiğini anlayanlar, "sınıfl" gevezelikleriyle sınıf mücadelesinin dışına düştüler. Kendi ülkelerinde ve

dünya ölçeğinde devrim mücadelesinden koptular. Gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuva sınıfları, çevre ülkelerin emek ürünlerini yağmalayarak kendi ülkelerinin işçi sınıfları üzerindeki sömürüyü hafiflettiler. Sömürünün ağırlığı millî ölçekten mellellerarası ölçeğe yayılmıştı. Dünya ölçeğindeki sınıf mücadelesi, artık emperyalizme karşı mücadeleydi. Emek-sermaye çelişmesi, dünya ölçeğinde bu eksene oturmuştu ve sınıf mücadelesi de bu eksende cereyan ediyordu.

Bu koşullarda Bilimsel Sosyalizm, 20. yüzyılda Avrupa merkezli olarak yaşayamazdı. Çünkü artık Avrupa, dünya devrim odağı olmaktan çıkmıştı. Avrupa'da devrim, uzun bir süre için sönmüştü. Avrupa'da sınıf çelişmeleri yumuşatıldı ve işçi sınıfı devrimciliği zayıfladı. Bilimsel Sosyalizm de bu olayla bağlantılı olarak ikiye bölündü.

Devrimci kanat, devrimin Doğuya kaydığını saptadı ve Lenin ile Mao'nun geliştirdiği yola girdi. Tutucu kanat ise, 19. yüzyılın Avrupa merkezli sosyalizmine baktı; hayatla bağlarını kopardı; karşı-devrimci bir akıma dönüştü. Mao Zedung'un dediği gibi, "Revizyonizm burjuvazi demektir". Bütün örnekler, bu saptamayı doğrulamıştır.

Avrupa, Amerika ve Japonya emperyalistleri, Avrupa merkezli sosyalizmi desteklediler. Emperyalist medyanın ekranları, sayfaları, yayınları, üniversiteleri ve akademik kurumları hep bunlara açıldı; kürsüler bunlara tahsis edildi. Emperyalist burjuvazi ve işbirlikçileri için, en iyi "Marksizm", mezardaki "Marksizm"dır. Avrupa merkezli sözde Marksizm, dünya sermayesi tarafından denetleniyordu ve mezardaki Marksizm olarak görülüyordu.

III. 4. Asya devrimlerinin millî demokratik karakteri

Lenin'in Bilimsel Sosyalizme katkıları esas olarak millî demokratik devrimler zeminindedir. Çünkü Asya devrimi, o zaman ancak millî ve demokratik olabilirdi.

Bolşevik Partisi'nin Menşeviklerle mücadelesinde devrimin aşaması konusu, belirleyici önemdeydi. Bolşevikler, o zamanın Rusya'sında "sosyalist devrim" iddiasının aslında devrimden vazgeçmek anlamına geldiğini savundular. Hedef demokratik devrimdi. Hayat, onları doğruladı. 1917 Şubat'ında demokratik devrim oldu. Hemen

arkasından ekim ayında, Bolşevik Partisi önderliğindeki işçi, köylü ve asker Sovyetleri iktidarı ele geçirdi. "Proleter devrimi" olmuştu. Ancak gerçekte, demokratik devrim devam ediyordu. Nitekim Sovyet Devrimi, 1929 yılına kadar köylük alanlarda kolektifleştirmeye girmede. Hatta Lenin, 1921 Yeni Ekonomi Politikasıyla (NEP) burjuvaziye de bir süre alan açmıştı.

1929 yılındaki kolektifleştirme atılımı, Stalin ve arkadaşlarına göre olağan sayılmayacak bir uygulamaydı. Henüz zamanı gelmemişti. Ancak dünya savaşının yaklaşması ve zengin köylülerin şehirleri aç bırakması üzerine kolektifleştirme zorunlu ve olağanüstü bir uygulama olarak başlatıldı. Buharin, bu yeni yönelişe karşı çıktı, gelecekte Bolşevik çizgisinin köylünün gönüllü katılımına dayandığını öne sürdü. Ancak bu görüş, "zengin köylü çizgisi" olarak mahkûm edildi.

Sovyetler Birliği'nde 1930'lu yıllarda, toprak üzerindeki özel mülkiyeti tasfiye eden uygulama tarım üretiminde sorunlar yaratmıştı. Bu nedenle erken kolektifleştirmenin kapitalizme geri dönüşün zeminini yarattığı da öne sürülmüştür. Bu konuya girmeyeceğiz, *Stalin'den Gorbaçov'a* adlı kitabımızda geniş olarak işlenmiştir.(14)

Lenin'in Bilimsel Sosyalizme katkısı açısından önemli olan, Rus Devrimini 20. yüzyılın teorisi içinde ele alışıdır. Çünkü yüzyılsel solcularımız, konuya hep 19. yüzyıl modeliyle yaklaşırlar. Başka deyişle tıpkı İngiltere veya Fransa gibi, proletarya-burjuva-

zi çelişmesi ekseninde. Oysa Paris Komünü bile özellikle sonuçları dikkate alınırsa, o eksende açıklanamaz.

Lenin, Rusya'nın Asyalı olduğunu sürekli vurgulamıştır. Marx da, özellikle 1850'li yıllarda, Rusya'nın Asyalı karakteri üzerine çalışmalarda bulundu. Bu konuda pek bilinmeyen incelemesini, 1984 yılında *Saçak dergisinde* uzun uzun tartıştı ve daha sonra *Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet* başlığıyla kitap olarak yayımladık.(15) Marx'ın Rusya üzerine incelemesini daha sonra kardeşim Işık Soner Türkçeye çevirdi ve *18. Yüzyılda Gizli Diploması -Rus Despotizminin Asyatik Kökenleri-* başlığıyla yayımlandı.(16)

Kısacası Marx ve Engels, Rusya'yı İngiltere, Fransa ve Kuzey Amerika gibi gelişmiş kapitalist ülkeler sınıflaması içinde görmediler. Lenin, aşağıda örnekleriyle göstereceğimiz gibi Rusya'yı esas olarak Türkiye, İran, Çin gibi Ezilen Dünya ülkeleri kampında değerlendirmiş, bazen de üçüncü grup ülkeler içinde saymıştır.

Lenin, 1916 yılında milletlerin kendi kaderlerini tayin açısından üç tip ülke saptar.

Birincisi, ileri kapitalist Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'dir.

İkincisi, Avusturya, Balkan ülkeleri ve "özellikle Rusya'nın içinde olduğu Doğu Avrupa ülkeleridir.

Üçüncüsü ise, Çin, İran ve Türkiye gibi yarı-sömürge ülkeler ve sömürgelerdir.(17)

Bilimsel Sosyalizmin devrimci kanadı, devrimin 20. yüzyılda Doğuya kaydığını saptadı ve Lenin ile Mao'nun geliştirdiği yola girdi.

Bununla birlikte, dünyanın iki büyük toplumsal-ekonomik kümesi eksenindeki ayrışmada, Rusya'yı "Asya toplumları" içinde değerlendirmiştir. Rus Devrimi de en sonunda bir Asya ülkesi devrimi özellikleri taşımaktadır.

Lenin'e göre, dünya 20. yüzyılda Asya devrimleri çağına girmiştir. Bunun ilk örnekleri, birbiri ardı sıra gelen Rusya (1905), Türkiye (1908), İran (1907-1909) ve Çin (1911) devrimleridir. "Rus Devrimi bütün Asya'yı sarsmıştır. Türkiye, İran ve Çin devrimleri, 1905'teki büyük ayaklanmanın izinden yükselmiştir." (18)

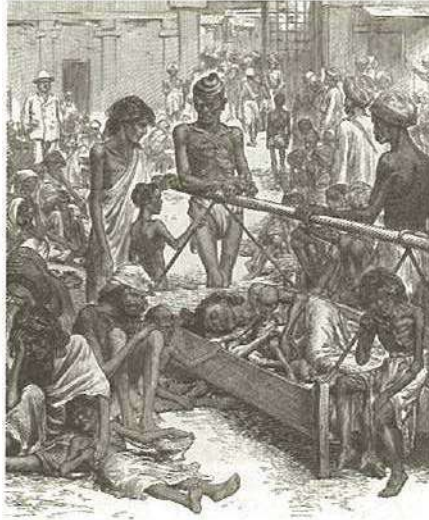
Özellikle dikkatinizi diliyorum: Lenin, belli bir deneyim birikiminden sonra Rusya'yı da tıpkı Türkiye, Çin, İran ve altı küçük Balkan devleti gibi "ekonomik yönden yarı-sömürge sayılması gereken Asya devletleri" kümesi içinde görmüştür. (19)

Buna bağlı olarak, Lenin'in Asya ülkelerindeki burjuva demokratik hareketlerle coşkulu bir duygu birliği içinde olduğunu görürüz. Bu duygudaşlık, özellikle Türkiye'deki 1908 ve 1920 devrimlerinde ve 1911 Çin Devriminde ve sonrasında görülür. Lenin'in Türk devrimi ile ilgili yazılarını daha 1970'li yıllarda kitapta topladık, oradan incelenebilir. (20) Yine 1970'li yıllarda Komünist Enternasyonal'in Türkiye ile ilgili belgelerini de beş kitapta derledik. (21)

Lenin'in Çin'deki burjuva demokratik devrimle ilgili yazıları da çok öğreticidir. O yazılarda Lenin'in 20. yüzyılda Bilimsel Sosyalizme yaptığı katkının en açık ve cesur ifadelerini görürüz. 15 Temmuz 1912 tarihinde yayımlanan "Çin'de Demokrasi ve Halkçılık" başlıklı yazısının bu açıdan tek başına "Leninizmin Özü"nü yansıtan değerdedir. Bu yazı, çağımızın Bilimsel Sosyalizmini inceleyen eğitimlerde ders metni olacak önemdedir.

Lenin, o yazısında Rusya'yı hiç tanımayan, Çin demokratik devrimi önderi Sun Yat-sen'in bir Rus gibi değerlendirmeler yaptığını, "Rusya'ya has sorunlar attığını" belirtir.

O sorunlarla, "yalnız Rusya değil, bütün Asya karşı karşıyadır, özellikle de bu platform, Rusya, Türkiye, İran ve Çin'deki olayların gelişimiyle karşılaştırıldığında, Rusya pek çok bakımdan ve çok özel nedenlerle hiç kuşkusuz en Asyalık devletlerden biridir. Hem de Asyatik devletlerin en vahşi ve Or-

Lenin "Asyalı" kavramını Rusya'nın içinde yer aldığı coğrafyayı belirlemek için değil, bir toplumsal ekonomik kuruluşu açıklamak için kullanır.

taçağlısı, fena halde geri kalmış devletlerinden bin." (22)

Görüldüğü gibi, Lenin "Asyalı" kavramını Rusya'nın içinde yer aldığı coğrafyayı belirlemek için değil, toplumsal ekonomik kuruluşunu açıklamak için kullanıyor. Bu açıdan Rusya, İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş kapitalist ülkeler kümesi içinde görülüyor. Rusya'nın karakterini de, Türkiye, Çin ve İran örneklerinde görüldüğü gibi kapitalizm öncesi ilişkiler belirlemektedir.

Lenin, emperyalizm döneminin pratikleri içinde bu temel saptamasında giderek daha da berraklaşır. 19. yüzyıl geri kalmıştır. Dünya ölçeğindeki yeni sınıf ilişkilerini teoriye yansıtmadaki cesareti, Lenin'i Menşeviklerden ayırır. Lenin, bu berraklığı ve kararlılığı sayesinde bir devrim lideri olmuştur. 19. yüzyılın burjuvazi-proletarya ilişkilerine saplanıp kalan Menşevikler ise, en sonunda karşıdevrim bataklığına düşmüşlerdir.

İkinci Dünya Savaşı, Rusya'nın Asyalı karakterini bütün çizgileriyle gün ışığına çıkarmıştır. Ortaçağ ilişkileri Rusya'da iki yönüyle kendisini gösterir. Birincisi Rusya'nın geriliğidir. İkincisi, feodal bir imparatorluk olarak paylaşım savaşına katılmıştır. Rusya feodal-emperyalisttir.

Şubat ve Ekim Devrimi pratikleri ve Ezilen Dünya ülkelerindeki devrimci gelişmeler, Lenin'in emperyalist döneme ilişkin teorisini olgunlaştırmıştır. Komünist Enternasyonal kongrelerindeki konuşmaları ve ra-

porları, Lenin'in olgunluk çağıının örneklerini yansıtır.

Burada uzun uzun aktarmalara gerek yok. 1921 yılında, Komünist Enternasyonal'in Üçüncü Kongresi'ne sunduğu raporla yetinelim. Orada "20. yüzyılın başındaki Rusya, Türkiye, İran ve Çin devrimlerini" bakınız hangi sınıflandırma içinde topluyor:

"Dünya nüfusunun ezici çoğunluğunu meydana getiren sömürge ve yarı-sömürgeler." Bu ülkelerin emekçi halk kitleleri, "dünya siyaset sahnesine çıkarak emperyalizmin devrimle yıkılmasında aktif bir etken haline gelmişlerdir." (23)

Lenin'in "Asya'daki çağdaş burjuva demokratik devrimler" diye adlandırdığı Rusya, Türkiye, İran ve Çin devrimlerinin programları aynıdır ve sorunları da aynıdır. (24)

1900'lerin ilk on yılındaki demokratik devrimlerden sonra, bu ülkelerde burjuva demokratik dönüşümlerin tamamlandığını ileri sürmek yanlıştır. Bu, istibdat karşısında oportünist bir tutumdur. (25)

Rusya ve Türkiye, Avrupa'nın diğer gelişmiş kapitalist ülkelerinden farklı olarak "despotlukla" yönetilmektedir. (26)

Rus Devrimi, Türkiye, İran ve Çin devrimleri ile emperyalizme ve saltanata karşı mücadele temelinde bir devrimci ittifak kurulabilmiş olsaydı, emperyalistler çok güç bir duruma düşeceklerdi. (27)

Bu konuda daha derinlemesine çalışmak isteyen okurlarımıza, *Lenin Stalin Ma'nun Türkiye Yazıları* başlıklı kitabımızı incelemelerini öneririm. (28)

Lenin'in 20. yüzyılın başından hayata gözlerini yumana kadar yaptığı tahlilleri toplu olarak değerlendiresek,

Bir: Rusya, Ortaçağ ilişkilerinin temizlenmediği, geri bir Asya toplumdur.

İki: Rusya, çok milliyetli bir imparatorluk, despotlukla yönetilmektedir.

Üç: Rusya, büyüklüğü ve gücüyle diğer gelişmiş kapitalist büyük devletlerle hegemonya çatışması içindedir, bir feodal emperyalisttir. Ancak üretim ilişkilerinin geriliği nedeniyle aynı zamanda Türkiye, İran ve Çin gibi "yarı sömürge ülke" konumundadır.

Dördüncü, fakat en önemlisi: Rus Devrimi ile diğer Asya devrimlerinin programları ve geleceği aynıdır. Rusya, emperyalizmin

zayıf halkasıdır. Nitekim Rus Devrimi, emperyalist savaş koşullarında gerçekleşmiş ve arkasından gelen dört yıllık iç savaşta emperyalist ordularla hesaplaşarak ayakta kalmıştır.

Rus Devriminin 1921 sonrası serüveni de, emperyalizme karşı varlığını koruma kapsamında açıklanabilir. İkinci Dünya Savaşı, bir anavatan savaşıdır. Sovyetler Birliği'nde kapitalizme geri dönüş kuşkusuz içteki sınıflaşmanın sonucudur. Ancak bu sınıflaşma dahi, emperyalizmle mücadele koşullarında anlaşılabilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta ABD olmak üzere emperyalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladıkları kuşatmanın ve Soğuk Savaş'ın rolü biliniyor.

Toplam olarak baktığımız zaman, 20. yüzyılın başından sonuna kadar, Rus Devrimi emperyalizmle savaşmıştır. Toplam olarak, emekçi sınıfların mücadelesi, vatan savunmasıyla örtüşmektedir. Devrimin başarısı da kapitalizme geri dönüş de, bir bütün olarak ele alınırsa, bu hesaplaşmanın sonuçlarıdır.

III. 5. Batı-Doğu burjuvazisi arasındaki farklar

Batıda burjuvazinin çürümesi

Lenin, 20. yüzyılda kapitalist sistemdeki değişiklikleri tahlil ederken, yeni sınıfsal ilişkilere ve konumlara dikkat çekti.

Bin'inci, gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvazileri ile işçileri arasındaki ilişkide çok önemli değişiklik olmuştu. Emperyalist karakter kazanan büyük sermaye, Ezilen Dünyadan elde ettiği sömürüden kendi ülkesinin işçi sınıfına da pay veriyordu. Bu pay, özellikle işçi aristokrasisine gidiyordu. Ancak geniş işçi kitleleri de nasibini alıyordu. Böylece burjuvazi, kendisini yıkacak olan sınıfı yumuşattı.

Emperyalist sistemin liderleri, genel olarak emekçiler ile ilişkilerini yumuşatma gereğini daha 20. yüzyılın eşliğinde saptamışlardı. İngiliz emperyalizminin temsilcilerinden ve sömürgeci Rodezya devletinin (devrimden sonra Zimbabve oldu) kurucusu C.J. Rhodes, 1895 yılında bakın ne diyordu:

"Birleşik Krallık'ın 40 milyon yaşayanını kanlı bir iç savaştan kurtarmak için, biz sömürge devlet adamları, bu fazla nüfu-

Rus Devriminin serüveni, emperyalizme karşı varlığını koruma mücadelesiyle iç içedir. (Sovyet afişinde "Şan olsun Rus halkına -Bağatur/savaşçı halka, yaratıcı halka!" yazıyor.)

su yerleştirmek, fabrikalarda ve madenlerde üretilen ürünleri süreceğimiz yeni pazarlar sağlamak için yeni topraklar elde etmeliyiz. (...) Eğer iç savaştan kaçınmak istiyorsanız, emperyalist olmak zorundasınız."(29)

Burada daha çok ticaret çağındaki kapitalizmin sömürgeci ilişkilerine vurgu yapılmaktadır. Ancak emperyalist tekelci burjuvazinin sermaye ihracı yoluyla el koyduğu değerler de, iç savaşı yatıştırma araçları olarak kullanıldı. Lenin, bunu görerek cesur bir tavırla yeni ilişkileri saptadı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının da burjuva milletin parçası haline geldiğine dikkat çekti. Emperyalist ülkelerin burjuvazileri ve işçileri, Ezen Millet konumunda birleşmişlerdi. Emperyalist sistemde sınıf çelişmelerinin ekseini, uluslararası düzleme kaymıştı. Ezen-Ezilen Millet çelişmesi, devrimin anahtarını veren sınıf mücadelesinin zeminini oluşturuyordu. Yıldırım Koç arkadaşımız, yıllardır bu süreci anlatan kitaplar ve yazılar yayımlıyor. Bu çalışmalar, Bilimsel Sosyalizmin çağdaş birikimini yansıtmaktadır.(30)

Asya'da devrimci burjuvazi ve işbirlikçi liberal burjuvazi

Yeni duruma bağlı olarak, Ezilen Dünya burjuvazisi, emperyalist ülkelerin kapitalist sınıflarından farklıydı. Farklı olmanın da ötesinde gelişmiş kapitalist ülkelerin burju-

vazisi ile Ezilen Dünya ülkelerinin burjuvazileri karşıt kamplardaydılar.

Lenin, bu bağlamda Çin'in ilerici burjuvazisi ile emperyalist ülkelerin çürümüş, gerici burjuvazisinin yöneticilerini karşılaştırır:

"Vahşi, ıssız, Asyatik Çin'in geçici başkanıyla, Avrupa ve Amerika'daki cumhuriyetlerin, ileri uygarlık ülkelerinin çeşitli başkanları arasındaki bir karşılaştırma kendiliğinden zorunlu hale geliyor. Oradaki cumhuriyetlerin [Gelişmiş kapitalist ülkeler] başkanları genellikle burjuvazinin elinde idareci, ajan ya da kukladırlar, baştan sona çürümüş, tepeden tırnağa pislige ve kana bulanmışlardır, padişahların ve büyük hanların kanıyla değil, ilerleme ve uygarlık adına greve giden işçilerin kurşunlanan kanıyla. Oradaki başkanlar, gençliklerinin tüm ideallerinden çoktan kopmuş, son had-dine kadar fahişeleşmiş ve kendilerini tamamen milyonerlere, milyarderlere ve bujuvalaşmış feodallere satmış olan bir burjuvazinin temsilcileridir.

Burada [Asya ülkelerinde], bir cumhuriyetin Asyatik geçici başkanı; gerilemeyen, tam tersine yükselen, gelecekte korkmayan, korkmamaktan da öte ona inanan ve özveriyle onun uğruna mücadele eden bir sınıfa; geçmişten nefret eden ve ölmüş olanı, her türlü yaşamı boğan kokmuşluğu bir kenara atmayı bilen bir sınıfa; kendi ayrıcalıkları uğruna geçmişin korunmasına ve yeniden kurulmasına sarılmayan bir sınıfa özgü yüceğönüllülük ve kahramanlıkla dolu bir devrimci demokrat.

Ne demek? Yoksa bu, materyalist Batının çürüdüğü ve ışığın yalnızca mistik, dindar Doğudan yükseldiği anlamına mı geliyor? Hayır, tam tersine. Bu, Doğunun kesin olarak Batının yoluna adım attığı, şimdi yüzlerce ve yüz milyonlarca yeni insanın Batının savaşarak kazandığı idealler uğruna mücadeleye katıldığı anlamına geliyor. Batının artık karşısında mezar kazıcısının -proletaryadurduğu bujuvazisi çürümüştür. Fakat Asya'da hâlâ, dürüst, militan ve tutarlı demokrasiyi temsil edebilecek yetenekte olan, 18. yüzyıl sonu Fransa'sındaki büyük teorisyenlerin ve büyük eylem adamlarının değerli arkadaşı olan bir burjuvazi var."(31)

Lenin 20. yüzyılın başlarında Asya ülkelerinin burjuvazisini Fransız Devriminin önderi olan burjuvazi ile aynı konumda görmektedir. Fransa'nın devrimci burjuvazisi gibi, Asya'nın devrimci burjuvazisinin dayanağı da köylülerdir:

"Tarihsel olarak ileri bir davaya hâlâ yetenekli bu Asya burjuvazisinin baş temsilcisi ya da temel sosyal dayanağı köylülerdir..."(32)

Asya ülkelerinde bu ilerici burjuvazinin yanında "liderleri özellikle ihanete yetenekli olan bir liberal burjuvazi" de bulunmaktadır. Bunlar imparatorlardan korkuyorlardı. Ancak bir başka güç görüp devrimci demokrasinin zaferini duyumsayınca imparatora ihanet ettiler ve yarın da herhangi bir eski ya da yeni 'anayasa' imparatoria anlaşma uğruna demokratlara ihanet edeceklerdir.(33)

Görüldüğü gibi Lenin, Batı burjuvazisi ile Doğu burjuvazisi arasındaki karşıtlığı saptadıktan sonra, Doğu burjuvazisi içindeki ayrılığa da dikkat çekti. Doğuda ilerici burjuvazi yanında bir de işbirlikçi-liberal burjuvazi bulunmaktaydı.

III. 6. İşçi-köylü ittifakı

Leninizmi, köylülüğe verdiği önemle tanımlayanlar olmuştur. Gerçeklik payı hayatla doğrulandı. 20. yüzyıl devrimleri, Asya devrimleriydi ve Asya emekçisi ağırlıklı olarak köylü idi. Lenin, gerek demokratik devrim, gerekse "proleter devrimi" aşamasında, işçi-köylü ittifakını eksen aldı.

Aslında Lenin'den önce Marx ve Engels, özellikle son dönemlerinde Avrupa devrimlerinden dersler çıkararak, işçi sınıfının "devrimci köylü hareketiyle birleşmesi gereğini" sürekli vurguladılar.(34) Marx, Almanya'da proleteryanın "bütün dikkatini köylülüğün demokratik enerjisini geliştirmeye yöneltmesi" üzeriinde duruyordu.(35) 1856 yılında Engels'e yazdığı mektupta, "Almanya'da her şey, proleter devriminin köylü savaşının bir çeşit ikinci baskısıyla desteklenmesi olanağına bağlıdır" diyordu.(36) Engels, hem de 1890'larda devrimin köylülüğü kazanmaya bağlı olduğunu vurgulayarak belirtiyordu:

"İktidarı ele geçirebilmek için parti, şehirden köye gitmeli, köyde güç haline gelmelidir..."(37)

Lenin Ekim Devriminin başarısını işçi-köylü ittifakına bağlıyordu.

Bilimsel Sosyalizmin ustaları, 19. yüzyılda Avrupa'daki iki büyük devrim dalgasının yenilgisini açıklarken, işçi sınıfının köylülüğü yanına çekemediğine işaret ettiler. 1848 ve 1871 Devrimleri başarısızlığa uğramıştı, çünkü devrim köylü içinde yankı bulmamıştı...(38) Lenin, bu değerlendirmeyi, "Avrupa'daki bütün devrimler" için geçerli görüyordu. Avrupa devrimleri, "kırsal bölgelerin düşmanlarına üstün gelmeyi beceremedikleri", başka deyişle kırsal alanda devrimci bir müttefik yaratamadıkları için yenilmişlerdi.(39)

Lenin, 1848 ve 1871 Avrupa devrimlerinin derslerini, Asyalı Rusya'da çok daha belirgin pratiklerde yaşadı. 1905 Rus Devrimi de, tıpkı 1848 ve 1871 Devrimleri gibi köylü ile ittifak kuramadığı için başarısız kalmıştı.(40)

Lenin, Avrupa deneyimine dayanarak köylünün devrimci gizilgücüne ısrarla dikkat çekti. 1905 Devrimi koşullarında şöyle diyordu:

"Köylünün, Rus hayatında yeni bir düzenin bilinçli yaratıcısı olarak gözükteği an gelmiştir. Ve büyük Rus Devriminin seyri ve sonucu büyük ölçüde köylülüğün bilinç düzeyine bağlıdır..."(41)

Lenin, 1917 Şubat Devriminden sonra Ekim Devrimine giden süreçte "esas meseleyi" şöyle özetliyordu:

"İki devrim süresince, Rusya'nın bütün siyasi tarihi boyunca aynı esas meselelerin kendisini ortaya koyduğu görülür: İşçi sınıfı mı köylüleri sosyalizme doğru ileri götürecektir, yoksa liberal burjuvazi mi onları kapitalizmle uzlaşmaya doğru gelecektir?"(42)

Stalin de, Lenin gibi, Ekim Devriminin başarısını köylülüğün kazanılmasına bağlıyordu:

"Ekim Devrimi başarıya ulaştı, çünkü Lenin'in partisi, köylü yedekleri burjuvazinin elinden alabildi..."(43)

Devrim diye bir meselesi olmayanlar, proleter devriminin bu "esas meselesini", ne 19. yüzyılda ne de 20. yüzyılda anlayabilmiştir. Köylülüğün devrimci gizilgücünü görmek ya da reddetmek, Bilimsel Sosyalistler ile revizyonistleri ayıran temel ölçütlerden biri olmuştur. Stalin'in belirttiği gibi, proleterya diktatörlüğünü kabul etmeyen, devrimden korkan, proleteryanı iktidara yöneltmeyi düşünmeyen partiler, devrimde proleteryanın müttefikleri sorununa kayıtsız kalırlar ve köylü sorununa ilgi duymazlar. Yine Stalin, devrim kaçaklarının köylü sorununa karşı alaycı tavırlarına dikkat çeker:

"İkinci Enternasyonal kahramanlarının köylü sorununa karşı alaycı bir tavır almaları, kendi aralarında Marksizmin bir belirtisi olarak kabul edilmiştir."

Stalin, haklı olarak köylü sorununa ilgisizliği "Marksizme ihanetin belirtisi" olarak görür.(44) Böylelerine Türkiye'de de sürekli rastlıyoruz. Köylüyü beğenmeyenlerin dünyadaki soykütükleri, İkinci Enternasyonal revizyonizmine kadar uzanır. Daha sonraki ataları, Menşeviklerdir. Lenin, 1903 yılında onları şöyle eleştirir:

"Oportünistler, aynı zamanda, parti programına köylü meselesiyle ilgili isteklerin konulmasına da karşı çıkıyordu. Bu kişiler devrim istemedikleri için, işçi sınıfının müttefikinden -köylülük- kaçınıyor, köylülüğe karşı düşmanca bir tutum takınıyordu..."(45)

Menşevikler gibi Troçki de köylülüğün rolünü inkâr eden teorilerini benimsemişti.(46) Lenin, Troçki'nin bu tavrıyla liberal politikalara destek verdiğini saptadı.(47) Troçki, devrime beş kala Bolşevik Partisi'ne katıldıktan sonra, sosyalizmi kurma pratiği boyunca "sanayiye köylüleri sömürerek kur-

ma" politikasını savunarak, işçi-köylü ittifakını parçalamaya yönelik çizgisini sürdürmüştür.(48)

Lenin, Komintern'in İkinci Kongresi'ne 19 Temmuz 1920 günü sunduğu raporda, işçi-köylü ittifakını dünya ölçeğindeki stratejinin temeline oturttu:

"Kapitalist ileri ülkelerin devrimci proletarleri ile proletaryanın hiç olmadığı ya da çok az olduğu ülkelerin devrimci yığınları arasındaki birliği pekiştirmek" başlıca görevdi. Emperyalizmin yıkılması, işçilerin devrimci atılımının "bugüne dek tarihin dışında kalmış, sadece tarihin malzemesi yerine konmuş yüz milyonlarca insanın devrimci atılımıyla birleşmesine" bağlıydı.(49)

Bu devrimci stratejiyi, Çin pratiğinde yaratıcı olarak uygulayan Mao Zedung oldu. Troçkistler ve her türden revizyonist, köylülüğe burun kıvrırken, Mao, proletaryanın öncü partisiyle ayaklanan köylülüğün başına geçerek, dünyanın geleceğini etkileyen büyük bir devrimi başardı.

Ekim Devriminden sonraki devrimlere bakarsak, emperyalizm çağında köylülüğün devrimci rolünü daha kesin çizgilerle görürüz. Çin, Kore, Küba, Vietnam, Laos, Kamboçya devrimlerinde köylülük proletarya önderliğinde büyük bir devrimci kuvvet olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

Devrimin insan malzemesini ismarlayamazsınız, her öncü kendi ülkesinde bulduğu emekçi sınıfların gücüyle devrim yapar.

Dünya devriminin stratejisini ifade eden "Bütün ülkelerin işçileri ve Ezilen Milletler birleşin" sloganının özü, işçi-köylü ittifakıdır. Bu ittifak, hem tek tek her ülkede devrimin olmazsa olmaz koşuludur, hem de dünya ölçeğinde emperyalizmi alt etmenin koşuludur.

İşte kimilerinin bir marifetmiş gibi bayraklarından sildikleri oranın anlamı budur. Oraksız çekiç, çağımızda çekiç değildir.

Çekiç-oranın bayrağa işlenmesi, işçi-köylü ittifakının taktik bir konu olmadığını, çağımızın stratejik görevi olduğunu ifade eder. Bilimsel Sosyalizmin 1848 devrimlerinden bugünlere uzanan 150 yıllık pratiğinden çıkarılan ders, bayrakta simgeleştirilmiştir.

İşçi-köylü ittifakı, emperyalizm çağında devrimin temel gücünü verir. Bu ittifak, sos-

20. yüzyıl devrimleri, tek ülkede sosyalizmi savunan Bilimsel Sosyalistlerin haklılığını kanıtladı.

yalizmin kuruluş döneminde de devam eder. Ta ki, işçi ile köylü, şehir ile köy arasındaki fark kaldırılana kadar.

III. 7. Tek ülkede sosyalizmi kurma olanağı

Lenin, emperyalizm çağında, tek ülkede sosyalizmi kurmanın mümkün olduğunu teorileştirdi. Marx ve Engels'in 19. yüzyılda Avrupa devrimi için öngördükleri uluslararası devrim artık geçerli değildi. Emperyalizm çağında, devrim emperyalizmin "zayıf halkasında" gerçekleşiyordu ve emperyalistler arası çelişmelerin elverdiği koşullarda, sosyalizmi tek ülkede kurma olanağı vardı.

19. yüzyıldan farklı olarak devrimin coğrafyası artık kıta değil fakat vatandı. Devrim, vatanda iktidar olmak ve o iktidarı vatan çerçevesinde sürdürmek ve korumaktı. Bu nedenle devrimin başarılması da, devrimin korunması da vatan savunmasıyla örtüşüyordu.

Nitekim Sovyetler Birliği, emperyalist kapitalist kuşatmaya rağmen varlığını sürdürdü. Bugün de uluslararası bir devrim gerçekleşmediği halde, Çin başta olmak üzere Vietnam, Kore, Kamboçya, Laos ve Küba gibi ülkeler, sosyalizmi kurma çabalarını sürdürüyorlar. Hatta sosyalizm, Çin örneğinde tek ülkede yaşamının ötesinde 21. yüzyılda dünya uygarlığına önderlik edecek bir başarı kazanıyor.

Sosyalizmi kurma çabalarının, uluslararası bir devrim olmadan tek tek ülkelerde sürmesi de göstermiştir ki, çağımızda devrim uluslararası çapta değil, fakat vatan çerçevesi içindedir.

Tek ülkede sosyalizmin kurulması teorisini eleştirenler, Lenin ve Stalin'e "milliyetçi" ve "vatansever" damgasını vurdular. Vatanseverliği solda bir "utanç" haline getirmek istediler. Oysa sosyalist devrimin gerçekleştirilmesi, en sonunda emperyalizmin zayıf halkasının kırılmasından başka bir şey değildi. O "zayıf halka", halkın bulunduğu yerden bakarsanız, "vatan"dır. Emekçi sınıfların vatandaki hâkimiyetinin devamı ise, o vatanın sosyalizmin zayıf halkası haline gelmemesiyle mümkündü. O nedenle emperyalizme karşı vatan savunması, sosyalizmin kuruluş aşamasında da devam etti. Emekçi halkın vatanlarını savunmadıkları ülkelerde kapitalizme geri dönüldü. Çağımızda vatan savunması, sosyalizmin savunulmasıyla örtüştü.

III. 8. Sovyet Devrimi Batıya değil Doğuya yayıldı

Günümüzden geçmişe doğru bakıldığında daha açık görüldüğü gibi, Ekim Devrimi klasik 19. yüzyıl Avrupa devrimi değil, Asya devrimidir. Rusya, Avrupa'nın en geri, Asya'nın ise en ileri ülkesiydi. Ekim Devrimi, geri ülkelerin en ilerisinde gerçekleşti.

Lenin, bu pratikleri değerlendirerek, Bilimsel Sosyalizmin 19. yüzyıldaki devrim teorisinin artık geçerli olmadığını saptamıştı; ancak yarı-Avrupalı Rusya'da devrimi, hâlâ Avrupa merkezli büyük devrim dalgasının öncüsü olarak görüyordu. Bu nedenle Sovyet devrimcileri, bir süre Avrupa'dan devrim beklediler; gözleri Almanya'daki ayaklanmalardaydı. Ancak Avrupa'nın artık devrim kıtası olmadığını gördükten sonra, 1920 yılı Temmuz ayındaki Komünist Enternasyonal 2. Kongresinde gözlerini Doğuya çevirdiler. Rusya'da Artık Sovyet Devriminin, Avrupa devrimleri'nin öncüsü olmadığı anlaşılmıştı. Rusya'daki devrim, Avrupa devrimlerini değil, Asya devrimlerini, başka deyişle milli demokratik devrimleri başlatmıştı. Rusya'da başlayan devrim, Batıya doğru değil, daha Doğuya, Asya'nın içlerine doğru yayılmıştır.(50)

Dünya kapitalizmi, 20. ve 21. yüzyılda merkezleri koruyabildi, fakat sömürgeleştir-

mek istediği geniş alanlarda devrimi bastıramadı. 1917 Devrimi, Avrupa devrimini değil, Asya, Afrika ve Latin Amerika devrimlerini, millî kurtuluş savaşlarını ateşledi.

Sovyet Devriminin Ezilen Dünyaya yönelttiği emperyalizme karşı ayaklanma çağrısına ilk cevap, Türkiye'den geldi. Mustafa Kemal önderliğindeki millî demokratik devrim, Ezilen Dünya için savaş kıvılcımları oldu.(51)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, millî demokratik devrimden kesintisiz olarak sosyalizme geçen bir dizi devrim birbirini izledi. Özellikle Çin Devrimi, Kore, Küba, Hindistan Devrimleri, Ezilen Dünyanın tarih yapan başlıca etken haline geldiğini kanıtladı. Doğu Avrupa devrimleri de Sovyetler Birliği'nin askeri desteğiyle Avrupa'nın ileri ülkelerinde değil, geri ülkelerinde gerçekleşti.

III. 9. Devrimler ve vatan savunması

Marx Döneminde Vatan ve Millî Mücadele

Marx, devrimin 19. yüzyıl koşullarında gelişmiş kapitalist ülkelerde olacağını saptamıştı. Ancak işçi sınıfının tek ülkede burjuvazi alt etme olanağı yoktu. Bu nedenle devrim, bütün Avrupa kıtası işçi sınıflarının uluslararası dayanışmasını gerektiriyordu.

Marx ve Engels'in enternasyonalizmini, Bilimsel Sosyalizmin düşmanları ve yüzeyel "Marksistler" milletin ve vatanın inkârı olarak yorumladı. *Manifesto*'daki ünlü "işçilerin vatanı yoktur" cümlesi bu amaçla kullanıldı. Oysa o cümlemin arkasından gelen cümleler, *Manifesto*'nun işçi sınıfının millet ve vatanla ilişkisini açıklıyordu. *Manifesto*'nun Işık Soner tarafından yapılan doğru çevirisinde o bölüm şöyledir:

"İşçilerin vatanı yoktur. Onlardan sahip olmadıkları bir şey alınamaz. Proletarya, her şeyden önce siyasal hâkimiyeti fethetmek, ulusal sınıf(52) durumuna yükselmek, kendisi ulusu oluşturmak zorunda olduğundan zaten ulusaldır; ama kesinlikle sözcüğün burjuva anlamında değil."(53)

Görüldüğü gibi, *Manifesto*'da işçi sınıfının ulusallaşarak bütün ulusun hâkim sınıfı haline geleceği belirtiliyordu. Kapitalist bir ülkede, vatan bütün mülkü ve sermayesiyle burjuvazindir. Emekçiler, ancak ulusal bir

Marx ve Engels Manifesto'da, işçi sınıfının ulusallaşarak bütün ulusun hâkim sınıfı haline geleceği belirtiliyordur.

sınıf olma sürecinde siyasal hâkimiyeti fethedebilirler. Zaten bu sürecin sonunda vatan artık burjuvazinin değil, emekçilerindir.

İşçi sınıfı da, kendisiyle birlikte bütün toplumu kurtarmak zorunda olduğu için,(54) ulusal sınıf durumuna yükselir ve en sonunda emekçilerden oluşan bir ulusu meydana getirir. Üretim araçlarının burjuvazinin mülkiyetinden kurtarılıp ulusa kazandırıldığı bu süreçte, işçi sınıfının kendisi ulusun önderi olur. Başka deyişle işçi sınıfı ulusallaşarak ve uluslaşarak iktidara gelebilir. Ulusal olmak, işçi sınıfı için iktidar olmakla sınımsız bağlantılıdır. *Manifesto*'da anlatılan budur.

Marx ve Engels, 19. yüzyıl Avrupasında demokratik devrimler ile sosyalist devrimleri iç içe yaşadılar. Nitekim 1848 yılında Almanya'nın "burjuva devriminin arifesinde" olduğunu saptadılar.(55) 1871 yılında, Almanya'nın Prusyalı general Bismarck önderliğinde birleşmesini desteklediler.

Manifesto'ya göre, bağımsızlık, burjuvazi için "en hafif deyişle önemsizdir." Ama işçi sınıfı için, sömürü ve baskıdan kurtulmanın ön şartıdır. O nedenle, Marx ve Engels, 1848'den 1893'e kadar, *Manifesto* basımlarına yazdıkları önsözlerde, Almanya'nın, İtalya'nın, Polonya'nın, Macaristan'ın bağımsızlık ve vatanı birleştirme mücadelesini Avrupa devrimlerinin merkezine yerleştirdiler.(56)

Onlara göre ulusal boyunduruk, öncelikle kırılmalıydı. "Ulusal bağımsızlık olmandan", bırakalım işçi sınıfının hâkimiyetini, demokratik devrimi ifade eden "burjuvazinin hâkimiyeti dahi hiçbir ülkede mümkün değildir."(57) O nedenle bağımsızlık devrimleri "sosyalist devrimin yolunu açar, temelini hazırlar."(58)

İşçi sınıfının "uluslararası birliği" için de, "Avrupa'da tek tek her ulusun birlik ve bağımsızlığının yeniden sağlanması" ön şarttır. "Ulusların ortak hedeflere yönelik barışçı ve mantıklı işbirliğinin yolu, bağımsızlıktan geçer."(59) Marx ve Engels'in vurguladığı gibi, Enternasyonalizm bağımsız ve özgür uluslarla olur.

Marx ve Engels, "işçilerin vatanı yoktur" saptamasını, o zamanın Avrupa'sı için yapmışlardı. O koşullarda proletarya devrimini başarmak için vatan sınırlarını aşmak, Avrupa ölçeğinde bir dayanışma içine girmek zorunluydu. Marx'ın ölümünden sonra Engels, devrim ile ulusal bağımsızlık arasındaki ilişkiyi vurgulamaya devam etti:

"İki büyük ulus (Almanlar ve İtalyanlar) 1848'den 1871'e kadar kendilerini toparlayıp bağımsızlıklarını şu ya da bu biçimde yeniden elde ettilerse, bunun nedeni, Karl Marx'ın dediği gibi, 1848 Devrimini bastıranların bu devrimin vasiyetini kendileri ne rağmen yerine getirmeleridir."(60)

Engels, bağımsızlık ile uluslararası dayanışma arasındaki bağlantıyı, *Manifesto*'ya yazdığı önsözlerde de yineledi: 1892'de şöyle der:

"Avrupa uluslarının gerçek uluslararası işbirliği, ancak bu ulusların her birinin kendi vatanında tamamen bağımsız olmalarıyla mümkündür."

1893'te bir kez daha vurgular:

"Tek tek her ulusun birlik ve bağımsızlığı yeniden sağlanmaksızın, ne proletaryanın uluslararası birliği gerçekleştirilebilir, ne de bu ulusların ortak hedeflere yönelik barışçı ve mantıklı işbirliği."

Polonya'nın bağımsızlığı ise, bütün Avrupa işçilerinin ihtiyacıdır:

"Polonya'nın bağımsızlığına, Polonyalı işçiler kadar Avrupa'nın bütün öteki işçilerinin de ihtiyacı vardır."(61)

Toparlayacak olursak, Marx ve Engels'in konuya ilişkin tezlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Avrupa'da proletarya devrimi, en azından en gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının ortak eylemini gerektirir.
2. Tek tek ülkelerin bağımsızlığı, proletaryanın uluslararası işbirliği için şarttır.
3. Bütün ülkelerin bağımsız hale gelmesi, Avrupa'nın devrimci işçi sınıfının ortak ihtiyacıdır.

Lenin'de vatan ve bağımsızlık

Manifesto'daki vatan kavramını Lenin de tartıştı. 20 ve 30 Kasım 1916 tarihlerinde arkadaşı Ines Armand'a yazdığı mektuplardaki yorumuyla konuyu açıklığa kavuşturdu:

"İşçinin vatanı yoktur" şu anlama gelir: a) Ekonomik durumu (*le salariat*) ulusal değil, fakat uluslararasıdır. b) Sınıf düşmanı uluslararasıdır. c) Kurtuluşunun şartları aynı şekilde. d) İşçilerin uluslararası birliği, ulusal birliğinden daha önemlidir.

Bundan, yabancı boyunduruğundan kurtulmak söz konusu olduğu zaman, mücadele etmemeli anlamı mı çıkar? Evet mi, hayır mı?

Sömürgelerin kurtuluş savaşları, İrlanda'nın İngiltere'ye karşı savaşı nola-cak?

Yani ulusal bir ayaklanma vatan savunması değil midir?"

Lenin, ikinci mektupta konuyu şöyle sürdürür:

"Marksizmin bütün ruhu, bütün sistemi, şunu öne sürer: a) Her tez, tarihseldir; b) yalnızca diğerleriyle ilişkili olarak ve c) yalnızca tarihin somut tecrübeleriyle bağlantı içinde ele alınır.

Vatan, tarihsel bir kavramdır. Ulusal boyunduruğundan kurtuluş çağında, daha doğrusu sırasında vatan, başka şeydir; ulusal hareketlerin çok geride kaldığı bir zamanda başka şeydir. Üç tip ülke için (ulusların kendi kaderini tayin konusundaki tezlerimizin 6. maddesi) vatan ve savunması tezi, her durumda aynı biçimde olmaksızın uygulanabilir.

Lenin: "İşçilerin vatanı yoktur" tezi alınır ve 'işçiler, kesinlikle burjuva anlamda olmamakla birlikte, sınıf halinde kendilerini ulusal olarak kurumsallaştırırlar' teziyle bağlantısı unutulursa, bu, temelden yanlıştır."

Komünist Manifesto'da deniyor ki, işçilerin vatanları yoktur.

Doğru. Ama orada yalnız bu söylenmiyor. Orada ayrıca, ulusal devletlerin kuruluşunda proletaryanın özel bir rol oynadığı da söyleniyor. Birinci tez (işçilerin vatanı yoktur) alınır ve ikinci teze (işçiler, kesinlikle burjuva anlamda olmamakla birlikte, sınıf halinde kendilerini ulusal olarak kurumsallaştırırlar) bağlantısı unutulursa, bu, temelden yanlıştır.

Bu bağlantı nerededir? Bana göre şurada: Demokratik harekette (böyle bir zamanda, böyle somut bir durumda), proletarya, demokratik hareketi (ve bunun sonucu olarak ulusal bir savaşta vatan savunmasını) desteklemeyi reddedemez.

Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da, işçilerin vatanlarının olmadığını söylediler. Ama aynı Marx, birçok kez ulusal savaş çağrısında bulundu: Marx 1848, Engels 1859 (*Po ve Rhein* kitapçığının sonunda, doğrudan Almanların ulusal duygusu tutuşturulur; Almanlar doğrudan ulusal savaşa çağırılır). Engels 1891 yılında, Fransa'nın (Boulanger) ve III. Alexander'ın Almanya'ya karşı yaklaşan savaş tehdidi açısından 'vatan savunması'ni vurgulayarak kabul etti.

Marx ve Engels, bugün böyle yarın başka türlü konuşan karışık kafalı adamlar mıydı? Hayır. Bana göre, ulusal savaşta 'vatan savunması', Marksizme kesinlikle uygundur. 1891 yılında Boulanger'ye ve III. Aleksander'e karşı savaş olsaydı, Alman sosyaldemokratları vatanı fiilen savunmalıydılar. Bu, ulusal savaşın özel bir varyantı olurdu."(62)

Lenin, kapitalizmin Ezilen Dünyaya vatanı ve vatanseverliği dayattığını saptamıştır. Emperyalizmin eğilimi, tam tekel olma-tı; başka deyişle Ezilen Dünya ülkeleri ne rakipsiz egemen olmak, onları sömürgeleştirmekti. Böylece burjuva demokratik devrimlerin "vatan" ve "vatanseverlik" kavramları, yeniden hayat kazandı. Ezilen Dünya halkları için vatan, emperyalizme karşı savunulacak ya da sömürge olmaktan kurtarılabilecek topraktı. İster proletarya önderliğinde olsun, isterse milli burjuvazinin önderliğinde, emperyalizme karşı her mücadele, Dünya Devriminin parçasıydı. Nitekim Komünist Enternasyonal'in 1928 yılında kabul ettiği program, Türkiye'deki Kemalist Devrim ile birlikte Ezilen Dünyadaki birçok mücadeleyi "dünya devriminin halkaları" olarak kabul etti.(63)

Ezilen Dünyada vatansızlığı savunan ve özellikle aydınları vatana yabancılaştıran emperyalizm oldu. Kültür alanında Batı emperyalizminin vurucu gücünü oluşturan vatansız aydınlarla verilen misyon, vatanla ve vatanseverlikle alay etmekte.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvazileri, "vatanseverlik" kavramını hem Ezilen Dünyaya karşı emperyalist faaliyetlerinde, hem de aralarındaki hegemonya yarışında kullandılar. "Vatan savunması"nın ne zaman haklı ne zaman haksız olduğu tartışması, bu nedenle ortaya çıktı.

Lenin, Birinci Dünya Savaşı'nın büyük devletler arasında bir yağma savaşı olduğunu saptayarak, emperyalistlerin "vatan savunması" yalanını sergiledi. Lenin, bu savaşta yalnız Türkiye, İran, Çin ve Amavutluk için vatan savunmasını haklı görmekteydi.(64) O'na göre, Ezilen Milletlerin büyük devletlere karşı savaşını "vatan savunması" olarak kabul etmemek, budalalıktır.(65)

Lenin, yağma savaşlarında emperyalist burjuvazinin "vatan savunması" yalanını çürütenin ötesinde, emekçi halk içinde vatanseverliği işledi. 1914 yılı sonunda kale-

me aldığı ünlü "Büyük-Rus Ulusal Gururu Üzerine" başlıklı yazıda, Çarlık'ın yayılma ve tahakkümünü desteklemek anlamında bir "vatan savunmasını" reddediyordu, ancak vatanseverliği çarlara, büyük toprak sahiplerine, büyük burjuvalara bırakmadı. Emekçi halk vatansız değildi; asıl vatan sevgisi, vatan için sorumluluk duygusu, emekçilerdeydi:

"Ulusal gurur duygusu, bize, biz bilinçli Rus proleterlerine yabancı bir duygu mudur? Elbette ki değildir! Biz, dilimizi ve vatanımızı severiz; biz vatanımızın emekçi yığınlarını (yani vatanımız nüfusunun onda dokuzunu) demokratik ve sosyalist bilinç düzeyine yükseltmek için elimizden geleni yapıyoruz. Çarın kasapları, soylular ve kapitalistler elinde, güzel vatanımızın uğradığı hakaretleri, zulüm ve aşağılamaları görmek ve duymak bizim için çok acıdır. ... Biz Büyük-Ruslar, bu zulüm ve aşağılamalara karşı göstermiş olduğumuz direnişten ötürü gurur duyuyoruz."(66)

Sovyetler Birliği'nin devrimci döneminde eğitimin temel görevlerinden biri de vatan sevgisini geliştirmektir. Kalinin'in yazdığı *Komünist Eğitim* kitabının ilgili bölümü bu açıdan çok öğreticidir.(67) Kalinin, bu kitapta "tüm emekçileri coşkun bir vatanseverlik ve vatana karşı hudutsuz bir aşkla eğitmemiz gerekir" der ve Sovyet vatanseverliğini, "halk destanlarıyla başlayan derin geçmişe" bağlar.(68) Aynı eserde, Belinski, Nekrasov gibi Rus burjuva demokratik devriminin büyük yazarlarının vatan sevgisi üzerine yazdıklarına yer verilir.(69)

Ezilen Dünyada vatanseverlik ile devrimcilik arasındaki ilişki çok daha açıktı. Emperyalizm çağında, çevre ülkelerin kurtuluşu ve kesintisiz olarak sosyalizme ilerlemeleri vatanseverlikten geçiyordu. Bu ülkelerin vatan bütünlüğü, artık ancak demokratik devrimlerle sağlanabiliyordu. Lenin, bu gerçeği özellikle Çin ve Türk Devrimleri bağlamında saptadı. 1911 Çin demokratik devriminden sonra yazdığı yazılarda, Çin'in millî bütünlüğüne yönelik tehditlerin ancak feodalizmin tasfiye edilmesiyle aşılabileceğini vurguluyordu.(70)

Lenin ve Stalin, Türkiye'nin parçalanma tehdidinde de ancak Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki millî devrimle aşacağını ısrarla vurguladılar. 20. yüzyılda vatan

Kalinin, Sovyet vatanseverliğini, "halk destanlarıyla başlayan derin geçmişe" bağlar. (II. Dünya Savaşı yıllarından kalma afişte "Vatan aşkına ilerleyelim, ey savaşımlar" yazıyor. Önde Kızıl Ordu askeri, arkada eski Rus savaşı resmedilmiş)

savunması ile devrim arasındaki bağın en belirgin örneklerinden biri Türkiye'nin direnişinde yaşanıyordu.(71)

Hele bugün "küreselleşme" denen dönemde, artık devrim, emperyalizm ile vatan arasındaki çelişmenin çözülmesidir. Korkut Boratav, bugün vatanın işçi sınıfı için ne anlama geldiğini çok özlü açıklıyor:

"İşçilerin vatani yoktur' sloganı tersine döndü. İşçiler, ulusal olmak zorunda bırakıldı, sermaye ise vatansızlaştı. İşte küreselleşme budur aslında. Ülke ekonomisinin güçlü olması, öncelikle emeğin sorunudur. Bu nedenle sosyal ve ekonomik işlevlerle yüklü bir devletin varlığı da, esas olarak emeğin gündemini oluşturur."(72)

Bugün büyük sermaye küreselleşerek vatansızlaşırken, emekçiler vatana ve bağımsızlığa sahip çıkıyor. Ezilen Dünya ülkelerinde vatan, emperyalizmin sömürgeleş-tirmek istediği topraktır. Aslında sömürgeleşmenin diğer adı, vatansızlaşmaktır. Sömürgeleştirmek, Ezilen Millet'in vatanını yok etmektir; millî devletini yıkmak ve onu yeniden Ortaçağ karanlığına yuvarlamaktır.

Bilimsel Sosyalistlerin, proleter enternasyonalizmi ile vatanseverliği birleştiren tavırlarının temelinde, devrim amacı bulu-

nuyor. Çağımızda devrimler, emperyalizmin zayıf halkasında oldu ve oluyor. Emperyalizmi zayıflatmak, başka deyişle bağımsızlık için mücadele, Ezilen Dünyada devrimin şartıdır.

Vatan, üzerinde devrim yapacağımız topraktır.

Ezilen Dünyada vatanseverlik, çağımızın devrimciliğidir.

Lenin çağında bütün devrimler vatan savunmasında oldu

Emperyalizm çağında, bütün devrimler, emperyalizme karşı vatan savunmasında gerçekleşti. Sovyet Devrimi de istisna değildir. Çarlık Rusya'sı kuşkusuz emperyalist savaşın tarafıydı. Ancak Çarlık yıkıldıktan sonra 1917 Ekim'inde Bolşeviklerin iktidara gelmesinin en önemli nedenlerinden biri, Rusya'nın birliğini koruyacak tek güç olmasıydı.(73)

Devrimin kendisi emperyalizme karşıydı. Ekim Devrimini gerçekleştiren güçler, 1917 Şubat'ında emperyalist-feodal Rus Çarlığı'nı yıkan Şubat Devrimine etkin olarak katılmışlardı ve o devrimi kesintisiz olarak sürdürdüler ve savaşa devam eden emperyalist burjuvaziye devirdiler.

Sovyet Devrimi, 1917 Ekim ayında bitmedi, başladı. 1918-1921 yıllarındaki İç Savaş, aslında bir vatan savunmasıydı. Sovyet Rusya'ya askerî müdahale için cepheye sürülen İngiliz, Fransız ve ABD birliklerinde toplam 310 bin asker ve subay savaşıyordu. Bu emperyalist devletlerin denetimindeki diğer ülkelerin 600 bin askeri de, Sovyet iktidarını yıkmak için Çarlık kalıntısı gericiğin yanında savaşa girdi. Emperyalist devletler, 1918-1921 yıllarında toplam bir milyona yakın askerini Sovyet Rusya'ya karşı savaşa soktular.(74) Sovyetler Birliği, bu emperyalist saldırıların bertaraf edilmesiyle kuruldu.

Sovyet Devrimi, emperyalizme indirdiği ağır darbeye millî kurtuluş savaşlarının önünü açtı ve Ezilen Dünya devrimleri için dayanak oluşturdu.

Osmanlı sultanlığını yıkan Türk Devrimi, istiklal Savaşı ile oldu.

Çin Devrimi, Japon ve ABD emperyalizmine karşı vatan savunmasının ürünüdür.

Yugoslavya, Bulgaristan, Çekoslovak-

ya, Polonya, Arnavutluk, Macaristan ve Romanya'da sosyalist devrimler, İkinci Dünya Savaşı'ndaki vatan savunmasının meyvesidir.

Kore, Vietnam, Laos, Kamboçya Devrimleri, Fransız ve ABD emperyalistlerine karşı vatan savunması düzleminde oldu.

Küba Devrimi, yine ABD emperyalizmine ne karşı mücadelenin ürünüydü.

Cezayir'in kurtuluş savaşından Afrika ülkelerinin bağımsızlık savaşlarına kadar Mazlum Milletlerin bütün devrimleri vatan savunmasında gerçekleşti.

Hele bugün "küreselleşme" denen sürece, Ortadoğu, Asya ve Latin Amerika'daki devrimci çabaların hepsi, yine ABD emperyalizmine karşı vatan savunmasıdır.

Devrimci pratiğin teorisi olan Bilimsel Sosyalizm, çağımızda esas olarak bu zeminde gelişti.

Komünist Enternasyonal, 1935 yılında toplanan 7. Kongresinde bütün komünist partilerin önüne vatan savunması görevini koydu. 1941 yılında Komünist Enternasyonal kapatıldı. Bütün partiler Moskova merkezine bağlı bölümler (seksiyon) olmaktan çıktılar, millî partiler haline geldiler.

Stalin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Rus vatanseverliğini güçlendiren bir sanat yaratıcılığı ve propaganda kampanyası açtı. Dünya sinemasının en seçkin yönetmenlerinden Eisenstein, Aleksander Nevski ve Müthiş İvan gibi eski Rus çarlarının vatanseverliğini bir tarihsel miras olarak değerlendiren filmleri o dönemde çevirdi. Eisenstein, dünya sinemasının şaheserleri arasında sayılan bu filmleri birer vatanseverlik destanıdır. Vatansever "solcular", izledikleri bu filmleri dahi anlayamamışlardır. Çünkü solculuğu vatansızlık sayacak kadar sağcıdır. (75)

Oysa Lenin'in önderliğinde devrim yapan parti, halkı Aleksander Nevski'lere, Müthiş İvan'lara, Kutuzov'lara gönderme yaparak vatan savunmasına seferber ediyordu. Savaş sırasında Stalin, "Anavatan Savunması" yapan Rus askerlerine "Kutuzov'un askerleri" diye sesleniyordu. Kutuzov, Napolyon'un istilasına karşı zafer kazanan Türk kökenli Çarlık generali idi. Tolstoy'un ünlü *Savaş ve Barış* romanının baş kahramanı Kutuzov'dur.

Sovyet Devrimi dahil bütün 20. yüzyıl devrimlerinin tunç kanunu "vatan savunması"dır.

Alman Nazi orduları Stalingrad'a dayandıkları sırada Sovyetler Birliği resmi marşını değiştirmek gereğini duydu. 1943'e kadar Sovyetler Birliği'nin resmi marşı Enternasyonal'di. 1943'ten sonra yeni millî marş kabul edildi. SSCB Marşı şöyle başladı:

"Büyük Rus milletinin perçinlediği

Özgür cumhuriyetlerin parçalanmaz birliği

Yaşasın halkların iradesiyle kurulmuş

Yüce ve güçlü Sovyetler Birliği"

Görüldüğü gibi Sovyetler Birliği'nin varlığını sürdürmesi de vatan savunmasıyla oldu. Sovyetler Birliği, Nazi işgaline karşı Stalin'in önderliğinde dört yıl "Anavatanı Savunma Savaşı" verdi. Bu savaş, bütün insanlığın Nazi saldırılarından kurtarılmasında belirleyici oldu.

Sovyet Devrimi, yalnız sosyalizm için değil, bütün Mazlumlar Dünyası için bir kale oluşturdu. Türkiye'nin İstiklal Savaşı, Hindistan'ın İngiliz sömürgecilikinden kurtulması, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Doğu Avrupa devrimleri, Çin Devrimi ve sömürgecilğe karşı kurtuluş savaşları Sovyet Devrimiyle dayanışma içinde gerçekleşti.

Sovyetler Birliği, 1990 yılı sonrasında ABD emperyalizminin baskı ve saldırılarına karşı kendini (vatani) savunmadığı için dağıldı. Dağılmasıyla birlikte vatan savunması Rusya'nın gündemine daha büyük önemle yerleşti. Rusya, vatan savunmasına yan ç-

zen, ülkeyi ABD emperyalizmine açan Gorbaçov-Yeltsin döneminde iki kez parçalandı. Ancak daha sonra Putin'in vatan savunması siyasetiyle toparlanmaya başladı. Bu tecrübeler de göstermektedir ki, Rusya Ekim Devriminden bugünlere kadar uzanan ve devam eden bir vatan savunması çağı yaşamıştır.

Rusya'da devrim ile vatan savunması arasındaki sıkı bağ, kuşkusuz toplumsal-ekonomik temelden geliyor. Rusya, kapitalizmin yeterince gelişmediği bir köylü ülkesidir. Sosyalizmin sanayileşme ve demokratikleşme yönündeki olağanüstü başarılarına rağmen, bu dönem henüz tamamlanmadı.

Siyasal neden ise, çok milliyetli Rusya'nın henüz milletleşme çağını arkada bırakmamış olmasıdır. Bu gerçekler bugün Rusya'da komünist ve emekçi partileri tarafından da kabul edilmektedir. Örneğin bu partilerin en büyüğü olan Züganov'un önderliğindeki Rusya Federasyonu Komünist Partisi, programında Rusya'nın önündeki görevi millî demokratik devrim olarak tanımlamaktadır.

Rusya Federasyonu Komünist Partisi lideri Züganov, 2013 yılı Kasım ayı sonunda Rusya Devlet Başkanı Putin ile görüştü. Konu vatan savunmasıydı. Züganov, Rusya'da ayrılıkçılığın ve bölücülüğün yasaklanmasını ve bu eğilimlere karşı yaptırım uygulanmasını önerdi.

Bugün Rusya, hâlâ ülkenin birliği sorunlarıyla karşı karşıyadır. Lenin'in 20. yüzyılın başındaki Asyalı Rusya tahlili hâlâ geçerlidir; hatta bugün daha da geçerlidir. Rusya kapitalizme geri dönüşle birlikte, sık sık söylendiği gibi "Üçüncü Dünya ülkesi" oldu; yeniden Asyalı Rusya sorunlarının içine yuvarlandı.

Günümüzün Rusya komünist partilerinin önderlerini tanıdığım zaman, Rus tarihinin içine kök salan yurtseverlik geleneğinin bugün daha da canlandığını gördüm. Şeniyin, Tulkın, Gunko, Ligaçev, Andreava gibi parlâ liderleriyle uzun görüşmelerim oldu. Rusya'nın geçmiş birikiminden kuvvetle beslenen bir devrimci kültürle yoğrulmuşlardı ve hepsinin yüreği vatan sevgisiyle doluydu. (76)

20. yüzyılın Rusya ve Sovyetler Birliği tarihine toplam olarak baktığımız zaman, sürece esas olarak millî demokratik devrim

olgularının damgasını vurduğunu saptıyoruz. Lenin ve Stalin de, bu gerçeği yer yer saptadılar. Ancak onlar bizim yaşadığımız tecrübeleri görmediler ve sürecin tamamını teorileştirme fırsatı bulamadılar. Lenin 1924, Stalin 1953 yılında öldü ve daha sonra Sovyetler Birliği kapitalizme geri dönüş sürecine girdi.

Bugün sürecin tamamını vatan savunması açısından şöyle özetleyebiliriz:

Bolşevik Partisi iktidara gelerek Rusya'yı birleştirmişti. 1918-1921 yıllarındaki dört yıllık İç Savaş, Rusya'yı birleştirme, hatta Sovyetler Birliği'ni kuran cumhuriyetleri birleştirme savaşıydı. İkinci Dünya Savaşı'nda o birlik, yine Sovyet iktidarı sayesinde korundu. 1956 sonrası süreçte bir devlet sınıfı oluştu ve Sovyetler Birliği dağıldı. Devrimin birleştirdiği Rusya, devrimini yitirince birliğini de kaybetti.

Doğu Avrupa'da Nazi emperyalizmine karşı vatan savaşları

Doğu Avrupa devrimlerinin hepsi, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi ve faşist istilalarına karşı vatan savunmasında gerçekleşti. Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk, Polonya, Çekoslovakya gibi Doğu Avrupa ülkelerini devrimler birleştirdi. Fransız, İtalyan ve Yunan komünist partileri de ülkelerinin Nazi işgalinden kurtuluşunda önder roller oynadılar; ancak uluslararası güç dengeleri yüzünden iktidarın eşliğinden döndüler.

Çağımızda vatan savunması ile sosyalizmin kurulması ve savunulması hep iç içe geçmişti. Sosyalizm, bütün örneklerde an-

cak vatan savunmasıyla kuruldu ve yine ancak vatan savunmasıyla varlığını sürdürebildi.

20. yüzyılda Rusya, Çin, Türkiye, Yugoslavya, Çekoslovakya, Vietnam gibi ülkelerin hep devrimle birleştirdiğini ve Kore, Rusya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Irak örneklerinde görüldüğü gibi emperyalist işgallerle ve müdahalelerle bölündüklerini görüyoruz.

Çağımızda devrim, vatani birleştiriyor. Karşıdevrim ise, vatani parçalıyor. Bu olgu da gösteriyor ki, özellikle küreselleşme döneminde çağımızın tipik devrimi vatanın birliği ve millî devlet içindir. Karşıdevrim ise, vatani parçalamak ve millî devleti yıkmak içindir. Bilimsel Sosyalizm, 20. yüzyılda önemli ölçüde vatan savunması pratiklerinde geliştirilmiştir.

Bütün bu süreçte, devrim odağı Doğuya kayarken, revizyonizm, kendisini Avrupa'ya çivilediği için karşıdevrimci bir akıma dönüştü. Lenin ise, 20. yüzyıl devriminin Asya ikliminde olacağını saptadığı için, Bilimsel Sosyalizme hayat verdi. Bilimsel Sosyalizm, Rus ve Çin devrimleriyle dünyallaşırken, Avrupa devrim coğrafyasının kenarında kaldı.

SONUÇ: LENİN 21. YÜZYILDA YAŞIYOR

21. yüzyıl gerçekleri Lenin'i doğruluyor.

Lenin'in "gerici Avrupa, ilerici Asya" saptaması, bugün en temel dünya gerçeğidir.

Lenin'in devrim odağının artık Asya'da olduğunu belirlemesi daha 20. yüzyılın başındaki insanlık pratiğine dayanıyordu. 1900'lerin ilk on yılında başında Rus (1905), Türk (1908), İran (1907-1909), Çin (1911) demokratik devrimleri birbirini izledi. Hindistan kaynıyordu. Arkasından 1917 Ekim Devrimi ve 1920 yılında Kemalist Devrim geldi. Asya, insanlığın öncü kıtası olmuştu.

Devrim Asya'nın en batısında başladı. Ve Avrupa'ya doğru değil, Asya'ya, Afrika'ya ve Latin Amerika'ya doğru yayıldı.

21. yüzyılda bu gerçek artık herkes tarafından kabul ediliyor. Dünyada ilerlemenin başını çeken ülke Çin'dir. Onu Hindistan, Vietnam gibi Asya ülkeleri ile Brezilya, Venezuela gibi Latin Amerika ülkeleri izliyorlar.

Çin'i çıkardığımız zaman, dünya ekonomisi gelişmiyor. 21. yüzyılda güneşin doğudan yükseldiği gerçeğini, en başta Avrupa ve ABD'nin düşünürleri ve siyasetçileri sapıtıyorlar. Avrupa ve Kuzey Amerika'yı karamsarlık basmıştır. Bu konuda bütün Atlantik dünyasının yıldızlarından olan Almanya'nın eski sosyal demokrat başbakanı Helmut Schmidt'in saptamaları, kapitalist dünyadaki umutsuz ve ufuksuz ortamı çarpıcı ifadelerle anlatıyor.(77) Schmidt kitaplarının başlıklarında da dile getirdiği üzere, geleceğin galiplerini ve mağuplarını inceliyor. O'na göre 21. yüzyılın yükselen gücü, tartışmasız olarak Çin'dir ve Asya ülkeleridir. Avrupa'yı ise karanlıklar bekliyor.

Çin, 20. yüzyılın ilk yarısında emperyalist-kapitalist sistemin en geri, en yoksul ülkesiydi. Çin Komünist Partisi önderliğindeki millî demokratik devrim ve kesintisiz olarak sosyalizmin kuruluşu, Çin'i elli yılda insanlığın öncüsü konumuna getirdi. Bugün Lenin, Asya gerçeğinde, özellikle Çin'in yükselişinde yaşıyor.

Lenin, "gerici Avrupa, ilerici Asya" saptamasıyla Bilimsel Sosyalizme yaptığı katkının özünü sloganlaştırmıştır.

Bu saptama, emperyalizm çağında artık 19. yüzyıl teorisine saplanıp kalarak, sürecin anlaşılamayacağını dile getiriyor. Ancak daha önemlisi, devrim yapmak ve devrimci konumarda mücadele etmek için de Lenin'in teorik katkısına ihtiyaç vardır. Emperyalizm çağında, artık proletarya-burjuvazi ilişkisi değil, Ezen Millet-Ezilen Millet ilişkisi bütün gelişmeleri belirleyen önemdedir. Devrim de bu gelişmenin çözülmesidir. Nitekim

Bolşevik Partisi iktidara gelerek Rusya'yı birleştirmişti. Devrimin birleştirdiği Rusya, devrimini yitirince birliğini de kaybetti.

20. yüzyılın bütün devrimleri, emperyalizme karşı mücadelenin ürünüdür. Proletarya-burjuvazi çelişmesinin keskin olduğu gelişmiş kapitalist ülkelerde devrimci mücadeleler sönerken, Ezilen Dünya, kapitalist sisteme karşı isyanların merkezi olmuştur.

Devrim, Rusya'dan Doğu'ya doğru yayılırken, Marx ve Lenin'e katkılar da, kaçınılmaz olarak Doğu'da oldu. Mao, Lenin'in "İlerici Asya" saptamasını kanıtlayan çağımızın en büyük devrimine önderlik pratiğinde, Bilimsel Sosyalizmi de dünyalaştıran teorik çabaların da başındaydı. Mao'nun Yeni Demokratik Devrim ya da Millî Demokratik Devrim teorisi, Leninizmin geliştiği me-sidir. Ezilen Millet devrimleşmesi, köylülüğün önemi, işçi-köylü ittifakı, Asya devrimlerinin özellikleriydi.

"İlerici Asya" gerçeği, sosyalizmin kuruluşuna ilişkin teoriyi de biçimlendirdi. Devrim, gelişmiş kapitalist ülkelerde değil, yabancı kapitalizmin tahakkümü altındaki geri ülkelerde olmuştur. Sosyalizmin kuruluşu deneyimleri de Rusya'dan başlayarak bu ülkelerde yaşandı.

Üretimin toplumsallığı ile mülkiyetin özelliği arasındaki çelişme, Marx'a göre devrimin nedeniydi. Oysa 20. yüzyıl devrimleri, üretimin toplumsal olduğu gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşmedi. Sosyalizmi kurma koşulları, 19. yüzyılda öngörülen olgunlukta değildi. Asyalı koşullar, bu açıdan aynı zamanda kapitalizme geri dönüşün zeminini de oluşturuyordu. Bu durumda çağın tipik devrimi, Millî Demokratik Devrimden kesintisiz olarak sosyalizme geçilmesiydi. Sosyalizmin kuruluşu ise, uzun bir sınıf mücadelesi dönemi idi. Bu dönem boyunca işçi sınıfı ile burjuvazi, sosyalist yol ile kapitalist yol, Bilimsel Sosyalizm ile revizyonizm arasındaki mücadele devam ediyordu.

Mao'nun Sovyetler Birliği'ndeki geri dönüşten ve Çin Devrim pratiğinden çıkarttığı teorik sonuçlar, Lenin'in "İlerici Asya" teorisinin geliştirilmesidir. Kolektif mülkiyete geçişin esas olarak tamamlanmasından sonra bile geri dönüş tehlikesi vardı. Bu tehlike, artık eski kapitalistlerden değil, devlet ve iktidar partisi içindeki "kapitalist yolaçılar" sınıfından geliyordu.

Çağımızda artık 19. yüzyıl teorisiyle işçi sınıfı pratiği yürütülemiyor.

Türkiye'deki 19. yüzyıl sosyalistleri, Lenin ve Mao'nun katkılarını anlamadıkları ve hayata uygulamadıkları için çıkmazdadırlar.

Lenin'in "İlerici Asya" tespiti göz ardı eden ve Ezilen Millet gerçeğini yok sayan bir "solculuğun" çağımızda yaşama şansı yoktur.

Türkiye'de işçi sınıfı adına siyaset yapma iddiasındaki ÖDP, EMEP, TKP ve diğer örgütler, Lenin'in "İlerici Asya" gerçeğini dikkate almadıkları için, etnik ve mezhepsel gelişmelerde yuvalandılar. İşçi Partisi dışında, Türkiye'de köksüz ve vatansız "Solculuk" yayıldı.

Köksüzlüğün ve vatansızlığın nedeni, Türkiye'nin "İlerici Asya"da olduğunu anlamamaktan kaynaklanıyor.

"İlerici Asya" görülüyorsa, üzerine basılan toprak Türkiye değildir. Köksüz solcuların ayağı vatan toprağında değil, emperyalist Avrupa'dadır. Onların Ezilen Millet gerçeğini reddederek, "burjuvazi-proletarya" gevezelikleri yapmalarını emperyalist merkezler destekliyor. Neo-liberal solun dayanakları oralarıdır. Avrupa'ya göre şekillenen bilinç, emperyalist bilincin Türkiye'deki yansımasıdır. Neo-Sol partilerin vatansızlığı ve köksüzlüğü, emperyalizme ideolojik bağımlılığın sonucudur.

O ideolojik bağımlılığın pratikteki beliri-mi ise, PKK kuyrukçuluğunda ve mezhep çatışmalarında rol üstlenmede kendini gösteriyor.

Avrupa merkezli Neo-Sol'a bakınız, Türk, Türk milleti, Türkiye, T.C., Kemalist Devrim kavramlarına düşman konumdadır. Bu nedenle köksüz ve vatansızdırlar ve bunu "Enternasyonalizm" diye adlandırarak iyice balağa saplanıyolar.

Bu köksüz solcuların devrimleşmeleri için, önce Türkleşmeleri gerekiyor. Türkiye'de Türkleşmeden entemasyonalist olunamaz.

Bugün pratiğe bakalım: Türk milleti, yer-yüzünde emperyalizme karşı mücadelenin

önde gelen milletlerindendir. Haziran 2013 Ayaklanması, Türkiye'de halk devriminin ancak Türk milletiyle, Türk bayrağı altında ve Kemalist Devrim mevzi'sinde yapılacağı-nı ispatladı.

Bölücülükle işbirliği ve mezhep ayrımcılığı, açıkça emperyalist merkezlerden desteklenmektedir. Emperyalizmin, 1980 yılından bu yana, Türkiye'nin millî devletini tasfiye ve Türk milletini dağıtma programını uyguladığı artık apaçık ortadadır. Vatansız ve köksüz Neo-Solculuk, bütünüyle bu programın emrindedir. Bir zamanlar Lenin'in adlandırdığı gibi "emperyalizmin sosyalistleri" haline gelmişlerdir. Emperyalizmle işbirlikleri o derecededir ki, Avrupa ve ABD fonlarından beslendikleri açık açık ilan edilmektedir. Neo-Solcuların yönettikleri Helsinki Cemiyeti ve İnsan Hakları Dernekleri gibi kurumlar, Batının emperyalist merkezleriyle bağlarını gizlemiyorlar.

Türkiye'deki köksüz ve vatansız solculuk, Bilimsel Sosyalizmin devrim yapan geleneğinden ve pratiğinden bütünüyle kopmuştur. Devrimlere önderlik eden partilerin milletlerine ve vatanlarına bağlılıkları, ülke tarihi konusundaki birikimleri, ayrı bir inceleme konusudur. Türkiye'deki mücadelenin tarihi de, bu açıdan önemli dersler içermektedir. Komintern deneyiminin olumsuz etkilerinin kapsamlı bir değerlendirmesi henüz yapılmamıştır. Buna rağmen, Türkiye sosyalist hareketinin güçlü bir vatanseverlik geleneği vardır. Şefik Hüsnüler, Reşat Fuatlar, Hikmet Kıvılcımlılar, bu geleneği temsil ederler.

Vatanseverlik, özellikle 1945 sonrasında Türkiye'nin ABD emperyalizmine bağlandığı yıllarda güçlendi. 1945 sonrasında Türkiye sosyalistleri, denebilir ki, Komintern döneminin yüzeyselliklerini ve çığlıklarını aştılar. Burada Nâzım Hikmet örneği, genç kuşaklar için öğreticidir. Kuvayı Milliye Destanı'nı kimi vatansız solcular, Nâzım'ın "hapisten kurtulmak için yazdığını" söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir. Oysa, Nâzım Hikmet'in hapishanede olmadığı, yurtdışında bulunduğu 1954 yılında, Budapeşte Radyosu'ndan yaptığı şu konuşma, devrimci gele-neğin Türk milletine, vatana ve Kemalist Devrime bakışını yansıtmaları açısından ders konusudur:

"Şu 1954 senesinde Türkiye'de kime mürtecî derler, kime inkılâp düşmanı derler, kime -şu bizim Türkiye'deki tabiriyle- Kemalizm prensiplerinin can düş-

manı derler? Bunları anlamak lazım. Şimdi, benim kanaatime göre, Türkiye'deki bugün en büyük mesele yurt meselesidir. Evimizin meselesidir. Evimizin bağımsızlığı meselesidir... Bir defa, her şeyden evvel bizim kendi evimizde, o evin sahibi gibi yaşamamızdır. Kim bizim eve hırsız sokmuşsa ve kim bizim evde bizi bu hırsız hizmetçi yapmışsa, mürtecî olan odur. Kemalizm'in prensiplerine düşman olan odur, vatan haini olan odur. Yani demek istiyorum ki, Arapça ezan okutmaya taraftardır. Bu adam mürtecî midir, değil midir? Bu, bugünün meselesi değildir. Bugünün meselesi: Kim Türkiye'yi Amerikalılara satmış ve satmakta devam etmektedir? Kim Türkiye'nin millî sanayisini mahvetmiş ve mahvetmekte devam etmektedir? Kim Türkiye köylüsünü ve işçisini müstemleke haline getirmiş ve getirmekte devam etmektedir? İşte bunlar mürtecîdir.

Bunlar Kemalizm'i inkâr etmişlerdir, bunlar vatan hainidir. Bunların haricinde kalan insanlar, dini kanaatleri ne olursa olsun, vicdani kanaatleri ne olursa olsun, hangi siyasi partiye mensup olurlarsa olsunlar, vatanını seven insanlardır. Ve bugünün şartları içinde ileri Türk insanlarıdır. Bu bakımdan yine tekrar ediyorum. Türkiye'deki insanlar vicdani kanaatleri ne olursa olsun hangi partiye mensup bulunsunlar, millî bağımsızlığından yanaysalar, yani daha açık konuşalım, eğer Türkiye'den Amerikan hâkimiyetinin defolup, Türkiye sanayisinin gelişmesinden yanaysalar, Türkiye'de hayatın ucuzlamasından yanaysalar, Türkiye'nin tarihinin eski şerefiyle devam etmesinden yanaysalar yani bir Türk haysiyetini ve şerefini taşıyorlarsa, en ileri insanlardır, hangi kanaate mensup olurlarsa olsunlar.

Halkları mahvetmek kabil değildir. Teşekkül eden bir millet, yaşayan bir millet, ölmez. Türk milleti denilen bir millet Türkiye halkı denilen bir halk. Bu halkın yok olması imkânsızdır. Ha! Ne demek istiyorum? Yani bugün yapılan terör bu veya şu partiye karşı değildir. Bugün yapılan terör şu veya bu kanaate karşı değildir, şu veya bu sınıfa karşı değildir. Bugün yapılan terör, Türk milletine karşıdır. Ve Türk milletini imha etmek için yok etmek için yapılan terördür. Türk milleti yok olmaz. Binaenaleyh her şey

Nâzım Hikmet: "Türkiye'deki bugün en büyük mesele yurt meselesidir. Evimizin meselesidir. Evimizin bağımsızlığı meselesidir..."

rağmen, Türk milleti yaşayacaktır. Ve her şeye rağmen biz, 2. Millî Bağımsızlık Savaşı'ndan muzaffer çıkacağız."(78)

Nâzım Hikmet'in bu tavrının kaynağı, kuşkusuz öncelikle vatanına ve milletine bağlılığından kaynaklanıyor. Ancak o konuşmadaki görüşler, aynı zamanda Lenin'in Bilimsel Sosyalizme yaptığı katkıdan da beslenmektedir. Nâzım Hikmet, 20. yüzyılın proleter devrimcisidir.

- Türkiye'nin en büyük meselesi, içteki sınıf meselesi değil, yurt meselesidir. Evimizin bağımsızlığı meselesidir.

- Ezilen Milletler, onun teorisinde uluslararası düzlemdeki sınıf mücadelesinin devrimci gücüdür.

- Türk milleti, bir saldırı hedefi değil, devrim yapacak toplumsal güçtür.

- Köylü, işçi, sanayici, özetle Türk insanı, Türk milleti, aynı cepheededir. Savaş, Türk milleti cephesindedir.

- Türk devrimcisi, Türkiye'de devrim yapacaktır ve Türkiye'de Türk milletiyle devrim yapılır.

- Türkiye'de devrimi yapan halk, Türk bayrağı altında toplanacaktır.

- Nâzım Hikmet'in şiirlerinde Yunus Emre ve Şeyh Bedrettinlerden Süleymaniye Camisi'nin minarelerine kadar, Türk tarihinde ne kadar uygarlık mirası varsa, milletin devrimci geleceği o birikimle kurulacaktır.

- Özellikle Kemalist Devrim, Türk milletinin devrimci tarihinin en büyük kazanımıdır ve toplumsal mücadele 20. yüzyıl boyunca o mevzidedir. Emperyalizm ile Türk milleti arasındaki mücadele, o mevzide cereyan etmektedir. Bilimsel Sosyalist hareket, o mevzide mücadele eden millete önderlik ederek milletleşebilir ve milletin hükümetini kurabilir.

Bunlar, Türkiye'nin bütün sosyalistleri için en temel derslerdir.

Lenin'in 20. yüzyıl pratiklerinde kanıtlanan katkıları, Bilimsel Sosyalizmin teorik hazinesinin köşe taşlarıdır. Başarıya ulaşan bütün devrimler bu teorinin ve programın ışığında hayata geçirildi.

Dipnotlar

(1) Stalin, *Leninizmin Sorunları*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 2. basım, Ankara, Kasım 1992, s.10; J.V. Stalin, *Eserler*, c.6, çev. İsmail Yarkin, İnter Yayınları, 1. basım, Nisan 1991, s.78-79 ve c.8, s.23.

(2) Stalin, *Millî Demokratik Devrim*, çev. Şule Perinçek, Aydınlik Yayınları, İstanbul 1977 ve Stalin, *Proleterya Devrimleri Çağında Millî Mesele*, çev. Şule Perinçek, Aydınlik Yayınları, İstanbul 1977.

(3) Stalin, *Eserler*, c.6, çev. İsmail Yarkin, s.78.

(4) Marx, "Weydemeyer'e 5 Mart 1852 tarihli mektup", *Werke*, Türkçesi için bkz. K. Marx-F. Engels, *Seçme Yazışmalar 1844-1869*, c.1, çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, 1. basım, Kasım 1995, s.75; V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, çev. M. Halim Spatar-Celal Üster, Aydınlik Yayınları, 1. basım, İstanbul, Aralık 1978, s.46.

(5) V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, çev. M. Halim Spatar-Celal Üster, Aydınlik Yayınları, 1. basım, İstanbul, Aralık 1978, s.47.

(6) Aynı yerde.

(7) *Aydınlik*, 12 Kasım 2013.

(8) Komünist Enternasyonal Kararı için bkz. *Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi*, Aydınlik Yayınları, Eylül 1975, s.310; Lenin, "Milletlerarası Dünyam ve Komünist Enternasyonal'in Temel Görevleri", *Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri*, çev. Tektaş Ağaoğlu, 3. basım, Yöntem Yayınları, İstanbul, 1976, s.348-355. Ayrıca bkz. Stalin, *Troşkizm mi Leninizm mi*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 2. geliştirilmiş basım, Ankara, Temmuz 1976, s.42 vd. Bu konuda geniş bilgi ve tahlil için bkz. Doğu Perinçek, *Stalin'den Gorbacov'a*, s.42 vd.

(9) Lenin, "Avrupa Birleşik Devletleri Şian Üzerine", 23 Ağustos 1915, *Toplu Eserler*, c.21; "Sosyalist Devrim ve Milletlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı (Tevziler)", Ocak-Şubat 1916, *Toplu Eserler*, c.22; *Emperyalizm/Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Ocak-Haziran 1916; "Junius'un Broşürü Üzerine", Temmuz 1916; "Milletler ve Sömürgeler Sorunu Üzerine. Milletler ve Sömürgeler Sorunu Komisyonunun, Komünist Enternasyonal'in 2. Kongresine Raporu", 26 Temmuz 1920, *Toplu Eserler*, c.31, s.340.

(10) Karl Marx-Friedrich Engels, *Komünist Partisi Manifestosu*, çev. Işık Soner, s.18-19.

(11) Isaiah Berlin, *Karl Marx Sa Vie Son Oeuvre*, Gallimard, Paris 1962, s.369'dan aktaran Taner Timur, *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumunu*, Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 67, dipnot 95.

(12) Marx ve Engels, *Komünist Partisi Manifestosu*, çev. Işık Soner, s.51.

(13) V.I. Lenin, "Gerici Avrupa İlerici Asya", *Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri*, çev. Tektaş Ağaoğlu, Ant

Yayınları, İstanbul, 1970, s.96-98.

(14) Bkz. Doğu Perinçek, *Stalin'den Gorbacov'a - Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş-*, Kaynak Yayınları, gözden geçirilmiş 4. basım, İstanbul, Şubat 2010.

(15) Bkz. Doğu Perinçek, *Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet, -Sivil Toplumculuğun Eleştirisi-*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Temmuz 1986: Geliştirilmiş 4. basım, İstanbul, Temmuz 2009. Kitabın ilk bölümü Saçak dergisinde Emre Adıgüzel imzasıyla 1984 yılında yayımlandı.

(16) Kaynak Yayınları, İstanbul 1992.

(17) Lenin, *Werke*, c.22'den aktaran Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.44.

(18) Lenin, "1905 Devrimi Üzerine Rapor'dan aktaran Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.49.

(19) Lenin, *Werke*, c.23'den aktaran: Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.44.

(20) Lenin'in, Stalin'i ve Mao'nun Türk Devrimine besledikleri sıcak duygular için bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992.

(21) Bkz. Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye Dizisi, beş kitap, Aydınlık ve Kaynak yayınları.

(22) Lenin, "Çin'de Demokrasi ve Halkçılık" yazısının tamamı için bkz. Sun Yat-sen, *Halkçılık Üzerine*, hazırlayan ve çev. Sadık Usta, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2011, s.165.

(23) Lenin, "AKP'nin Tahtıktarı Konusunda Komünist Enternasyonalin Üçüncü Kongresi'ne Sunulan Rapor için Tez Tasarıları", 13 Nisan 1921. Aktaran Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.86.

(24) Lenin, "Çin'de Demokrasi ve Narodizm'den aktaran Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.63.

(25) Lenin, *Milletlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine*'den aktaran Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.64.

(26) Lenin, *Sosyalizm ve Savaş*, "RSDİP'nin Savaş Karşı Tavrı", *Werke*, c.21'den aktaran: Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.39.

(27) Lenin, "Rus devriminin Dış Siyaseti"nden aktaran Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992, s.64.

(28) Bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 1992.

(29) Aktaran Yıldırım Koç, *Aydınlık*, 14 Ocak 2013.

(30) Bkz. Yıldırım Koç, *Batılı İşçi Sömürüye Ortak (Burjuva Proletarya)*, Biliş Yayınları, Ankara, 2005; Yıldırım Koç, *Avrupa İşçi Sınıfları: Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Siyasetizliğe*, Epos Yayınları, Ankara, 2011.

(31) Lenin, "Çin'de Demokrasi ve Halkçılık", 15 Temmuz 1912. Yazının bütünü için bkz. Sun Yat-sen, *Halkçılık Üzerine*, Hz. Sadık Usta, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2011, s.165 vd.

(32) Aynı eser, s.167.

(33) Aynı eser, s.168

(34) Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarih, Aydınlık Yayınları, Eylül 1975, s.99.

(35) Lenin'in ünlü "Karl Marx" yazısı, *Werke*, c.18.

(36) "Marx'tan Engels'e", Marx ve Engels, *Ausgewählte Werke*, c.2: Kruşçak, "Yaptığımız yürüyüşlerde ve söyleşilerde Lenin, Marx'ın bu mektubundan söz ederdi" diyor (*Lenin'den Anılar*, c.3, çev. Mehmet

Şimşek, Biliş Yayınları, 3. basım, Mayıs 1990, s.136). *Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarih* de, köylülüğün önemini anlatırken Marx'ın bu ünlü mektubuna gönderme yapıyor (s.199).

(37) Engels, *Baumfrage in Frankreich und Deutschland*, Marx-Engels, *Ausgewählte Schriften*, c.2, Dietz Verlag, Berlin, 1953, s.39.

(38) Stalin, *Werke*, V. s.299-300 ve *Trotskizm mi Leninizm mi*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 2. geliştirilmiş basım, Ankara, Temmuz 1976, s.43.

(39) Lenin, *Werke*, c.28, s.153'ten aktaran Krupşakya, *Lenin'den Anılar*, c.3, s.134.

(40) Stalin, "Ekim Devrimi ve Orta Katmanlar Sorunu", *Werke*, V. s.299-300; Türkçesi: *Eserler*, c.5, İnter Yayınları, 1979-280.

(41) Lenin, "Proletarya ve Köylülük", 12 Kasım 1905, *Werke*, c.10, s.22 vd.

(42) Lenin, "Köylüler ve İşçiler", *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, s.131.

(43) Stalin, *Trotskizm mi Leninizm mi*, s.43.

(44) Stalin, *Leninizm'in ilkeleli*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 2. basım, s.55-56.

(45) Lenin, 1903 yılındaki RSDİP 2. Kongresi'nde Menşevizm karşı mücadeleyi özetlerken belirtiyor. Bkz. *Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarih*, 61.

(46) Lenin, *Werke*, Rusça basım, c.21, s.381-382'den aktaran: Stalin, "Çin'de Devrim ve Komünizm'in Görevleri", *Milli Demokratik Devrim*, çev. Şule Perinçek, Kaynak Yayınları, genişletilmiş 2. basım, Mayıs 1992, s.87 vd.

(47) Lenin, "Devrimin iki Çizgisi", *Eserler*, Rusça basım, c.18, s.318'den aktaran: Stalin, *Trotskizm mi Leninizm mi*, s.43.

(48) *Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarih*, Aydınlık Yayınları, Eylül 1975, s.310 ve ayrıca bkz. Stalin, *Trotskizm mi Leninizm mi*, s.42 vd. Bu konuda geniş bilgi ve tahlil için bkz. Doğu Perinçek, *Stalin'den Gorbacov'a*, s.42 vd.

(49) Lenin, "Milletlerarası Durum ve Komünist Enternasyonalin Temel Görevleri", *Doğu'da Ulusal Kuituluş Hareketleri*, çev. Tektaş Ağaoğlu, 3. basım. Yöntem Yayınları, İstanbul, 1976, s.352-353.

(50) Bu konuda aydınlatıcı bir çalışma için bkz. Mehmet Ulusoy, "Marksizmin Asyalaşması", *Teori*, Ekim 2011, sayı 261, s.29 vd., özellikle s.32 vd.

(51) Lenin, Stalin ve Mao'nun Türk Devrimi hakkındaki değerlendirmeleri için bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Kaynak Yayınları, 3. basım, İstanbul, Temmuz 1992.

(52) Marx-Engels, *Komünist Partisi Manifestosu*, çev. Işık Soner, Kaynak Yayınları, s.68. Manifesto'nun 1886 İngilizce basımında "ulusal sınıf" yerine, "ulusun önde gelen sınıfı" denmiştir (Işık Soner'in notu). Aslında İngilizce basımda yapılan bu yorumlu çeviri de, işin özünü ortaya koyuyor. İşçi sınıfı için ulusal olmak, iktidar olmakla sınıksız bağlantılıdır.

(53) Aynı eser, s.68.

(54) Aynı eser, s.21.

(55) Aynı eser, s.85.

(56) Aynı eser, s.40-42, 85.

(57) Aynı eser, s.42.

(58) Aynı eser, s.42.

(59) Aynı eser, s.42.

(60) Marx-Engels-Lenin, *Über Proletarischen Internationalismus*, Dietz Verlag, Berlin, 1959, s.38.

(61) Aynı yerde, s.36 vd., s.38.

(62) Marx-Engels-Lenin, *Über Proletarischen Internationalismus*, Dietz Verlag, Berlin, 1959, s.431 vd, 433vd.

(63) *Komünist Enternasyonal Programı*, Aydınlık Yayınları, İstanbul, Mayıs 1977, s.29. Aynı şekilde bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıla-*

rı, Kaynak Yayınları, 3. basım, İstanbul, Temmuz 1992, s.38.

(64) Bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, s.138.

(65) Lenin, *Sosyalizm ve Savaş*, çev. N. Solukçu, Sol Yayınları, 7. basım, Ankara, 2009, s.58 vd.

(66) Lenin, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 5. basım, Nisan 1978, s.125 vd.

(67) Bkz. M.I. Kalinin, *Über kommunistische Erziehung*, Verlag Roter Morgen, Dortmund, Aralık 1977, s.44 vd. Bazı bölümleri eksik olmakla birlikte bu kitap Türkçeye de çevrildi: *Devrimci Eğitimci Ahlak*, çev. Hüseyin Aykol, Ser Yayınları, 1976, s.103 vd.

(68) *Age*, Almanca basım, s.128 vd.

(69) *Age*, Almanca basım, s.128 vd.

(70) Lenin, "Çin'de Demokrasi ve Halkçılık" yazısı için bkz. Sun Yat-sen, *Halkçılık Üzerine*, Hz. Sadık Usta, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2011, s.171.

(71) Lenin ve Stalin'in bu konudaki değerlendirmeleri için bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*.

(72) Korkut Boratav, "Sermaye Kozmopolit Oldu", *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1996.

(73) Bu konuda etraflı bir inceleme için bkz. Yıldırım Koç, "Rus Devrimi ve Vatan Savunması" *Teori*, Mart 2007, sayı 206.

(74) Aynı yazı.

(75) Bu konuda bkz. Doğu Perinçek, "Aleksander Nevski'den Mustafa Kemal'e", *Aydınlık*, 10 Haziran 1995, s.20.

(76) Rusya Komünist İşçi Partisi (RKİP) Genel Sekreteri Tulkini İşçi Partisi 3. Büyük Kongresi'ne geldiği zaman tanıdım. RKİP önderlerinden Gunko ise, 1993 yılında Türkiye'yi ziyaret etti ve ikinci ziyaretinde İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi'ne katıldı. SBKP Eski Politbüro Üyesi ve bugünkü Sovyetler Birliği Komünist Partileri Birliği Genel Sekreteri Şenişin ile Ağustos 1996 yılındaki Moskova ziyaretimde görüş-tüm. SBKP'nin Gorbacov zamanındaki ikinci lideri Li-gaçev ile İşçi Partisi'nin konduğu olarak 1993 başındaki Türkiye ziyaretinde ve İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi ile Uluslararası Avrasya Seçeneği Konferansı'na katıldığı zaman görüş-tük. BSBKP Genel Sekreteri Nina Andreava ile Kore DHC'nin başkanı Pyong-yang'da tanıştım.

(77) Helmut Schmidt'in 2000'li yıllarda yayımladığı iki kitabı bu konuya odaklanıyor: *Die Selbstbehauptung Europas/Perspektiven für das 21. Jahrhundert*, 2000 ve *Die Mächte der Zukunft/Gewinner und Verlierer in der Welt von Morgen*, Siedler Verlag.

(78) Nazım Hikmet'in 1954 günü Budapeşte Radyosunda yaptığı bu konuşma, kendi sesinden Ulusal Kanal'da yayınlanmaktadır. Metin, o konuşmadan kayda geçirilmiş ve 18 Kasım 2012 tarihli *Aydınlık* gazetesinde yayımlanmıştır.

Lenin ve emperyalizm kuramı

Lenin, Marx'ın devrimci geleneğini ve bilimsel yöntemini sürdürerek, dünyayı değiştirme mücadelesinde somut şartların somut analizini yaptı. Lenin'in emperyalizme ilişkin tespit, yorum ve değerlendirmeleri, Bolşevikler'in devrimci stratejisinin geliştirilmesinde belirleyici rol oynadı. Lenin'i revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri de, emperyalizm konusu oldu.

K.Marx, 1845 yılı ilkbaharında, *Feuerbach Üzerine Tezler*'in on birincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektedir."

Dünyayı değiştirmek için yorumlayanların ve doğru yorumlar temelinde değiştirenlerin başında da V.İ.U.Lenin gelmektedir. Lenin'in emperyalizm konusundaki tespit, çözümleme ve değerlendirmeleri, dünyayı değiştirme çabalarının bir ürünüdür ve yorumlar doğru olduğu için de (diğer birçok başka etmenin de katkısıyla) dünyayı gerçekten değiştirmiştir.

Lenin'in en yaygın biçimde okunan kitaplarından biri, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)* (1) çalışmasıdır. Ancak kitabın adında da belirtildiği gibi, bu çalışma "anlaşılabilir bir çerçeve"dir ve yazıldığı dönemin (1916 yılının ilk yarısı) sansür koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu kitapta yer alan iktisadi analizlerin büyük çoğunluğu, 1916 öncesinde Marksist veya Marksist olmayan başka yazarlar tarafından da ele alınmış ve geliştirilmiştir. Lenin'in (esasinda fazla yenilik içermeyen) bu tanımı, üretimin merkezileşmesini, finans kapitalin oluşmasını, sermaye ihracının öne çıkmasını, dünyayı paylaşan tekelci birliklerin önem kazanmasını ve dünyanın paylaşılmasının sona ermiş olduğunu vurgulamaktadır.(2) Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları ve bu

katkıların Lenin'in devrimci pratiğine yansması Lenin'in diğer çalışmalarında daha belirgindir.

Bu kısa çalışma, Lenin'in bu görüşlerini, öncülü ve çağdaşı düşünürlerin en önemlileriyle karşılaştırmalı olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde sosyalist hareket

Bilimsel Sosyalizm, kapitalizmin tekel öncesi döneminde geliştirildi. Ancak Marx ve Engels daha 19. yüzyılın ikinci yarısında

Lenin'e göre tekelci kapitalizm döneminde sermayedarın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedarın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık değerin önüne geçmiştir. Bu durum, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının "sosyal emperyalist" olmasına ve kapitalizmle uzlaşmalarına yol açmıştır. Dünya halkları, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.

Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları, sanılanın aksine, "Emperyalizm" kitabının dışındaki çalışmalarında daha belirgindir.

kapitalizmin bazı önemli değişimleri yaşadığını ve bunun sınıf mücadelesi üzerinde önemli etkilerinin olduğunu tespit ettiler.

Özellikle İngiliz burjuvazisi, 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz işçi sınıfının sert tepkisi karşısında yeni bazı stratejiler geliştirdi.

Burjuvazinin yeni stratejisi, özellikle 19. yüzyılın sonlarında, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına (destekçilerine) dönüşmesine yol açtı. Bu süreçte kapitalizm daha "demokratlaştı," sistemle bütünleşmiş yapılar/örgütlenmeler için siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kabullenebilecek olanaklara ve güce kavuştu.

Bu gelişim, bilimsel sosyalist akım içinde revizyonizmin doğuşuna yol açtı. Eduart Bernstein'la başlayan bu süreç, Avrupa sosyalist hareketinde büyük bir bölünmeye yol açtı. Avrupa'nın sosyalistlerinin büyük bölümü, burjuvazinin uyguladığı yeni stratejiyle kapitalizmin payandalarına dönüştürülmüş olan Avrupa işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarına uygun olarak revizyonistleştiler.

Revizyonizm, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmle uzlaştıran ve hatta bütünleştiren bir etmen değildi. Tam tersine, kapitalizmin yaşadığı evrimin ve burjuvazinin yeni stratejilerinin emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizme "kazanması"nın doğal sonucu, revizyonizmin doğuşuydu. Bu süreçte yalnız işçi aristokrasisi (işçi sınıfının kaymak tabakası) değil, işçi sınıfının (komünistler dışında) hemen hemen bütünü emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisi oldu. Yalnızca büyük savaşlar ve bu nedenle işçi sınıfının ödemek zorunda kaldığı büyük bedeller (ölüm, yoksulluk, vb.) bu tavrı etkiledi.(3)

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve ardından savaş sırasında revizyonizm eğilimi daha da güçlendi. Avrupa sosyalistlerinin büyük bölümü, Lenin'in ifadesiyle, "sosyal emperyalist" (sözde sosyalist, davranışta emperyalist) oldu.

Lenin ise, Marx'ın devrimci geleneğini ve bilimsel yöntemini sürdürerek, dünyayı değiştirme mücadelesinde somut şartların somut analizini yaptı. Emperyalizm kuramı konusundaki tartışmalar ve Lenin'in çizgisi,

Lenin'e göre sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

bu nedenle son derece önemlidir. Lenin'in emperyalizme ilişkin tespit, yorum ve değerlendirmeleri, Bolşevikler'in devrimci stratejisinin geliştirilmesinde belirleyici rol oynadı. Lenin'i revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri de, emperyalizm konusu oldu.

Lenin'in katkısı: Sömüren-sömürülen millet ayrımı

Lenin'in emperyalizm konusundaki tespitleri ve onu emperyalizm konusunda çalışmış çağdaş düşünürlerin büyük çoğunluğundan ayıran noktalar şöyle özetlenebilir:

- Tekelci kapitalizm döneminde sermaye kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermaye kârının toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen ağırlık değerine geçmiştir.

- Bu durum, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının "sosyal emperyalist" olmasına ve emperyalizmi desteklemelerine (kapitalizmle uzlaşmalarına) yol açmıştır. Dünya halkları, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.

- Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir. Savaş ise emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını kötüleştirmekte, emperyalist ülkelerde bile devrimin altyapısını oluşturmaktadır. Savaş, emperyalist sömürü sayesinde işçi sınıfının artan refah düzeyini iyice düşürmektedir.

Emperyalist sömürüyle yükselen yaşam standardının faturası, emperyalist yeniden paylaşım savaşlarının yarattığı büyük ekonomik ve toplumsal yıkımdır.

- Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

Lenin öncesi dönemde "emperyalizm" değerlendirmeleri

Marksizmde emperyalizm konusu özellikle 1898 yılındaki İspanya-ABD Savaşı ve 1899 yılındaki Güney Afrika (Boer, Hollanda asıllı Güney Afrikalı)-İngiltere savaşları sonrasında tartışılmaya başlandı ve Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte önem kazandı. Lenin'in emperyalizm kuramı bu tartışmalar ışığında biçimlendi ve onları aştı.

Marx'ın çalışmalarında "emperyalizm" sözcüğü 1852 yılında yayımlanan Louis Bonaparte'in *Onsekizinci Brunaire*'i kitabında iki kez geçmektedir. Ancak bu kitapta "emperyalizm" sözcüğü, "Bonapartizm" anlamında kullanılmıştır.

İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'ı işgal etmesinin ardından, Afrika, emperyalist güçler tarafından paylaşıldı. Bu süreçte kapitalizmin olgunlaşması, aşırı tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi, artan stokların eritilebilmesi, düşmekte olan kâr oranlarının yükseltilebilmesi amacıyla, yeni pazarlara ve yatırım olanaklarına kavuşma gereksinimi ve dürtüsü tartışılmaya başlandı.

Kapitalizmin bu yeni aşamasındaki saldırganlık, tepkilere de yol açtı. Örneğin daha 1898 yılında ABD'nin Filipinler'e saldırısına karşı bu ülkede (ABD) Amerikan Anti-Emperyalist Birliği oluşturuldu.

Bu dönemde emperyalizme karşı çıkarların en önemli kaygısı, ülke dışında emperyalist politikalar izlenmesinin ülkede baskıcı yönetimlere zemin hazırlayacağıydı. Bu konu, bazı ülkelerde sosyalistlerin emperyalizme karşı çıkışların temel nedenini oluşturdu. Emperyalizmin eleştirisinde, yukarıda Lenin'in tespiti olarak belirtilen başlıklar ele alınmıyordu.

Emperyalizmin bu açıdan etkisi ikili oldu. Bazı ülkelerde emperyalist politikalar

nedeniyle askeri güç büyütüldü, devlet güçlendirildi ve baskı yaygınlaştı. Bazı ülkelerde ise, emperyalist politikalar sayesinde sömürgelerden aktarılan kaynaklar, hakim sınıfların daha esnek davranabilmesini, burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletebilmesini, sendikal hak ve özgürlükleri tanıyabilmesini sağladı. Ancak Avrupa sosyalistlerinin emperyalizme karşı çıkışlarındaki belirleyici neden, birinci olasılıktı.

Almanya'da 1884/1885 yıllarında önemli tartışma konularından biri, devletin buharlı gemilere destek sağlamasıydı. Buharlı gemilerin geliştirilmesi, Almanya'nın sömürgeci politikasının bir ürünüydü. Bu tartışma sürecinde Alman Sosyal Demokrat Partisi önderlerinden Wilhelm Liebknecht, sömürgeciliğin amacının aşırı üretim ve nüfus fazlası sorunlarına çözüm aranması olduğunu belirterek, işçi ücretlerinin artırılması yoluyla iç pazarın genişletilebileceğine değindi.(4) Olası tehdide karşı Marksistlerin önlemi, emperyalist politikaları gereksiz kılacak ve işçilere de yarar sağlayacak biçimde iç talebin artırılmasıydı.

Fransız İşçi Partisi'nin 1895 Eylül'ündeki kongresinde ise sömürge politikası konusunda bir karar kabul edildi. Bu kararda sömürgeciliğe karşı çıkıldı. Ancak karşı çıkıştaki ana neden, "üretici proletaryanın kanı ve parası pahasına mülksahibi sınıfın kâr alanlarının artırılması" çabasıydı.(5) Bu karşı çıkışta da sömürge haklarına uygulanan baskı ve sömürü değil, emperyalist sömürü-

nün faturasının işçi sınıfına çıkarılması esastı.

Bu dönemde çok farklı bir görüş ileri süren kişi, İngiliz Marksist Ernest Belfort Bax'tı. E.B.Bax, çağdaşı Marksistlerden farklı olarak, sömürgeciliği reddetmekle yetinmiyor, Avrupa'nın zalimlerine karşı sömürge halklarıyla birlikte ortak silahlı mücadeleyi savunuyordu.(6) Bazı sosyalistler sömürgelere uygarlık götürüldüğünden söz ederken, E.B.Bax, sermayenin sömürgelerde yol açtığı tahribata dikkat çekiyordu.

Bu dönemin çok önemli yapıtlarından biri, liberal görüşteki John A.Hobson'un *Emperyalizm: Bir Çalışma* kitabıdır. Lenin bu kitabı Rusça'ya çevirdi ve kendi çalışmalarında bu kitaptan çok yararlandı. Hobson, Güney Afrika'ya giderek oradaki savaşı izlemişti. *Emperyalizm* kitabını bu önemli deneyimin ardından yazdı. Kitap 1902 yılında yayımlandı. Hobson, emperyalizmi ülke içindeki talep yetersizliğine çözüm arayışı olarak değerlendiriyordu. Bu sorunu ise gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğe bağlıyor ve ülke içindeki ücretlerin artırılması ve etkili bir vergilemeyle bu dengenin sağlanacağı, iç pazarın üretilenlerin tüketilebilmesi için böylece yeterli olabileceğini savunuyordu. Böylece militarizm, savaşlar ve tehlikeli diplomasi oyunlarına gerek kalmayacaktı. Hobson, sendikaların da emperyalizme karşı bir tavır içine gireceği beklentisi içindeydi.(7)

Bu konu daha sonraki yıllarda Marksistler arasında önemli bir ayrılığın nedeni ol-

du. Birçok Marksist, işçi sınıfının militarizm, silahlanma ve yeni vergiler nedeniyle emperyalist politikalarla karşı çıkacağı umudunu taşıyordu. Halbuki Lenin, Marx'ın ve Engels'in çizgisini izleyerek, emperyalist ülkelerde Marksistler arasında oportünizm ve revizyonizmin hakim olması ve işçi sınıfının (tümünün veya bir kesiminin) burjuva politikalarını benimsemesi ile emperyalist sömürü arasındaki ilişkiyi daha ilk yıllardan itibaren saptadı. Ancak Birinci Dünya Savaşı tahmin edilenin çok üstünde bir yıkıma ve çok büyük kayıplara yol açtı. Geçmiş savaşlar yalnızca ordular tarafından yürütülürken, Dünya Savaşı'nda tüm halklar savaşın tahribatını yaşadı. "Büyük Savaş," yenilenin olduğu kadar yenenin işçi sınıflarını da perişan etti. İşçi sınıfları savaş sırasında emperyalist sömürden yararlanmadığı gibi, emperyalist sömürünün büyük faturasını ödemek zorunda da kaldı. İngiliz ve Fransız ordularında büyük ayaklanmalar yaşandı. Bu durum, emperyalist sömürünün çürütücü etkisini sildi. Lenin, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının barış zamanlarındaki uzlaşmacı tavrını ve çizgisinin "Büyük Savaş" sırasında değiştiğini de saptadı.

Sosyalistler arasında emperyalizm konusuyla ilk ilgilenenler Londra'da yaşayan bir Avusturyalı olan Max Beer (1864-1943) ile Fransız uyruklu Paul Louis (1872-1955) idi. Her iki yazar da önce İngiltere'nin emperyalist politikalarını incelediler. Ancak bu konudaki çalışmaları başlangıç tespitlerinin ötesine gidemedi.

Alman sosyalistlerinden Heinrich Cunow (1862-1936) ise "finans kapital" kavramını ilk geliştiren kişi oldu.

Avusturya kökenli ünlü Marksist Karl Kautsky daha 1907 yılında *Sosyalizm ve Sömürge Politikası* kitabını yayımladı.(8)

Bu yıllarda çok önemli bir tartışma, sosyalistlerin sömürgeciliğe karşı çıkıp çıkmayacağıydı. Eduard Bernstein sömürgeciliği savunurken, Kautsky ve arkadaşları, sömürgeciliğe karşı çıkıyorlardı. Ancak Kautsky, sömürgeciliğe karşı çıkışta, bu politikanın büyük toprak sahipleri, askerler, bürokratlar, spekülörler ve tüccarlar tarafından savunulduğunu düşünüyor, Alman bankalarının ve ağır sanayideki büyük şirketlerin etkisini gözardı ediyordu.

Sömürgecilik tartışmaları gündeme geldiğinde bazı Batılı sosyalistler, sömürgelere uygarlık götürüldüğünü savundular. (U.J. Keppler'in 1902 yılına ait çiziminde Britanyalı sömürgecilerin taşıdığı bayrakta "uygarlık", yerlilerininde ise "barbarlık" yazıyor.)

Kautsky, 1911 Ağustos'unda yayımlanan "Dünya Politikası, Dünya Savaşı ve Sosyal Demokrasi" başlıklı makalede şunları yazıyordu: "Hükümetin, halka hiç duyulmamış yükler yükleyen ve az sayıdaki tekelci ve spekülâtörden başka kimseye hiçbir yarar sağlamayacak tahripkar bir savaş riskini sürekli olarak yakınlaştıran dünya politikasına devam etmesini önlemek, yalnızca proletaryanın değil, aynı zamanda tüm Alman halkının ve hatta mülk sahipleri kitlelerinin çıkarıdır."(9)

Kautsky 1915 Şubat'ında yayımlanan "Ulusal Devlet, Emperyalist Devlet ve Konfederasyon" başlıklı yazısında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: "Sanayi sermayesi, endüstriyel girişimciler sınıfı, başlangıçtan itibaren ticarî ve mali sermayeden tümüyle farklı eğilimler göstermektedir. Sanayi sermayesi halklar arasında barıştan, devletin mutlak gücünün parlamenter ve demokratik kurumlar aracılığıyla sınırlandırılmasından ve ulusal bütçede tasarruftan yanadır."(10)

Sömürgeler konusu Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 17-21 Eylül 1900 günleri toplanan kongresinde gündeme geldi. Rosa Luxemburg bu toplantıda sömürgecilığe karşı etkili bir mücadele verdi. Kongrede kabul edilen kararda da emperyalizme karşı çıktı. Ancak bu karşı çıkışta belirleyici unsur, emperyalizmin Almanya'daki askeri gücü artırmasıydı. Alman sosyalistleri sosyalizme barışçıl yollardan geçilebileceği beklentisi içindeydi. Emperyalist politikalar hem ülke kaynaklarının silahlanmaya ayrılmasına yol açıyor, hem de sosyalizme barışçıl geçişi önlemeye çalışabilecek askeri yapıyı güçlendiriyordu. Ayrıca günlük ekonomik-demokratik mücadelede askerlerin işçi sınıfına ve sosyalistlere karşı kullanılabilmesi de söz konusuydu.

Bu toplantının hemen ardından 23-27 Eylül 1900 günleri 5. Uluslararası Sosyalist Kongre (II. Enternasyonal) toplandı. Bu kongrede de Rosa Luxemburg önemli bir rol oynadı ve önerisi Kongre kararı olarak kabul edildi. Bu kararda, emperyalizmin militarizme yol açtığı, kapitalistlerin kârlarının artırılabilmesi için proletaryanın emeğinin ürünlerinin ve kanının harcandığı, sömürgelerdeki yerlilere karşı büyük suçların işlendiği kabul ediliyor ve örgütlü proletaryanın sömürge politikasına karşı çıkması iste-

II. Enternasyonal içerisindeki Eduard Bernstein gibi "revizyonist" teorisyenler, "uygar olmayan halklar üzerinde uygar ulusların hakimiyet kurnasını" savunuyorlardı.

niyordu. Önerilerden biri, sömürgelerde, metropol ülkelerdeki örgütlere bağlı sosyalist partilerin örgütlenmesiydi.(11) Ancak bu kararda Lenin'in yukarıda özetlenen ve aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınan tespitleri yoktu.

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 13-20 Eylül 1903 günleri toplanan kongresinde ve 14-20 Ağustos 1904 tarihlerinde toplanan 6. Uluslararası Sosyalist Kongre'de (II. Enternasyonal) de militarizme, sömürgecilığe ve emperyalist politikalara karşı çıktı.

Ancak bu karşı çıkışta da ana neden, emperyalist politikaların ülke işçi sınıfına ve ülkedeki sosyalist harekete verebileceği zararlarıydı. Sömürge halklarının emperyalizme karşı bağımsız bir mücadele geliştirebileceği, bu mücadelenin dünya sosyalist hareketinin önemli dayanaklarından biri olabileceği düşünülüyordu. Yaklaşım tümüyle Avrupa-merkezciydi.

1904-1908 döneminde Almanya'nın emperyalist politikaları özellikle Batı Afrika'da yoğunlaşmıştı. Alman askerleri günümüzün Namibya'sı olan Alman Güney-Batı Afrika'sında 65.000 yerliyi öldürdü. Emperyalist yayılmacılık ve sömürü Alman işçileri arasında şovenizmin yaygınlaşmasına yol açtı. 13 Ocak 1907 günü yapılan seçimlerde Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin milletvekili sayısı 81'den 43'e indi. Bu gerileme

Alman Sosyal Demokrat Partisi yöneticilerinin önemli bir kısmının sömürgecilik konusunda geçmiş kararlardan sapan bir çizgiye yönelmelerine yol açtı. Bu durum II. Enternasyonal'in 18-24 Ağustos 1907 günleri toplanan Stuttgart Kongresi'nde sömürgecilik konusunda sert tartışmaların ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu kongrede Hollanda ve Almanya delegelerinin önemli bir bölümü, sömürgecilığe karşı çıkmak yerine, Avrupa'nın nüfus fazlası ve üretim fazlası sorunlarının çözümünde sömürgelerin önemli olduğunu savundu. Ayrıca uygar olmayan halklar üzerinde uygar ulusların hakimiyet kurmasını savunanlar da oldu. Özellikle Eduard Bernstein ve Hollandalı Henri van Kol, II. Enternasyonal'in sömürgecilik konusundaki eski kararlarının değiştirilmesi için büyük çaba gösterdiler. Bu tartışmalar sırasında Kari Kautsky doğru bir çizgiyi savundu ve değişiklik önerilerinin 108'e karşı 128 oyla reddedilmesi sağlandı. 10 delege çekimser oy kullandı. Bu kongre sırasında sömürgecilığe karşı çıkan ve Asya halklarının da önemli uygarlıklar yaratmış olduğunu savunan kişi, Julian Marchlewski oldu.(12) Amerika Sosyalist Partisi delegesi Algie Simons ise ABD askerlerinin Filipinler'deki isyanı bastırma sırasında yaklaşık 250.000 kişiyi öldürdüklerini anlatarak, sömürgecilığe karşı çıktı.(13)

Bu dönemin önemli tartışmalarından biri, kapitalizmin kendi iç pazarını genişleterek varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği konusundaydı.

Avusturyalı Marksistlerden Otto Bauer, 1905 yılında yazdığı "Sömürge Politikası ve İşçiler" başlıklı yazıda, kapitalizmin kendi iç dinamikleriyle eksik tüketim eğilimlerini aşabileceği, ancak kâr oranının düşme eğilimine karşı sömürgelere yöneldiği belirtiliyordu. Bauer, 1907 yılında yayınlanan *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* kitabında ise "finans kapital" kavramını kullandı.

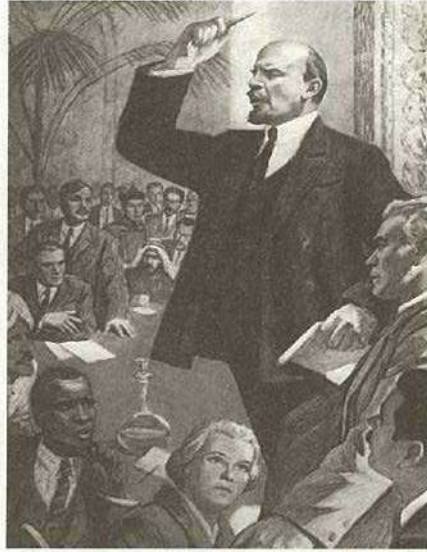
Avusturya kökenli Marksist Rudolf Hilferding ise 1910 yılında *Finans Kapital: Kapitalist Gelişiminin Son Aşamasının İncelenmesi* isimli ünlü yapıtını yayımladı.(14) Hilferding de kapitalistin kârının kaynağı olarak emperyalist ülke proletaryasının yarattığı ve kapitalistin el koyduğu artık değe-

ri kabul ediyor ve büyük şirketlerin, ülkede yaratılan artık değerın bölüşümünde diğer sermayedarlara göre avantajlı duruma geldiğini savunuyordu. Hilferding, emperyalist yayılmanın iç pazarın yetersizliğinden değil, daha yüksek kâr oranları peşinde koşmaktan kaynaklandığı görüşündeydi. Hilferding'in bir görüşü, daha sonra Kautsky tarafından geliştirilen ultraemperyalizm tezine kaynaklık etti. Hilferding, kaitelleşmenin sonunda tek bir şirkete yönelebileceği düşüncesini ileri sürüyordu. Böyle bir durumda, sosyalizme geçiş çok daha kolay olacaktı.(15) Ayrıca, emperyalist politikalar silahlanma yarışına yol açacak, toplumdaki diğer sınıflar da, bu yarışın yol açtığı vergi yüküne karşı işçi sınıfının müttefiki olarak kapitalizme karşı çıkacaktı.

Marksistlerin Lenin öncesi analizlernde hakim olan anlayış, emperyalizmin emperyalist ülke proletaryasına zarar verdiğiydi. Emperyalist politikalar, askeri yayılmacılık sürecinde devlet aygıtını güçlendiriyor ve proletaryanın iktidar mücadelesini zorlaştırıyordu. Emperyalist sömürünün işçi sınıflarının yaşam düzeyini yükseltici ve bu ülkelerde siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kolaylaştırıcı etkisi gözardı ediliyordu. Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının mücadele potansiyeli gözden kaçırılıyor, Türk, İran, Çin ve Meksika devrimleri önemsenmiyordu. Bu anlayışı savunanların büyük çoğunluğu, emperyalizme karşı mücadeleyi emperyalist ülke proletaryasının verebileceği ve vermesi gerektiği düşüncesindeydi.

Lenin'in emperyalizm konusundaki tezleri

Lenin, emperyalizm konusundaki tezlerini, 1905 Rus Devrimi'nin İran, Çin ve Türkiye'deki etkilerini gördükten sonra geliştirmeye başladı. 1916 ilkbaharında Zürih'te yazılan ve ancak 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd'da basılabilen *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)* kitabı, konunun ağırlıklı olarak ekonomik boyutuna değinen ve sansür dikkate alınarak yazılmış, geniş okuyucu kitlesine hitap eden bir metindir. Lenin'in emperyalizmin özellikle devrime ilişkin etkileri konusu diğer birçok çalışmasında yer almaktadır.

Lenin'in katkıları, emperyalizm dönemine ilişkin iktisadi ve toplumsal gelişmelerin sosyalizm mücadelesine etkileri alanındadır.

Lenin "emperyalizm" sözcüğünü çok farklı biçimlerde de kullanmaktadır. Örneğin, 1907 yılında yayımlanan bir makalesinde, "burjuva emperyalizmi"(16) ifadesi bulunmaktadır. 1916 Ekim'inde yayımlanan bir yazısında, Napolyon Bonapart döneminde Fransa'nın yayılmacı politikası "emperyalist savaşlar" olarak nitelendirilmektedir. 1754-1763 döneminde İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen, sömürge kapişması mücadelesine de "emperyalist savaş" denmektedir. Bu savaş sırasında İngiltere'nin "emperyalist çıkarları"ndan söz edilmektedir.(17) *Emperyalizm* kitabında ise şu değerlendirme vardır: "Sömürge politikası ve emperyalizm, kapitalizmin son aşamasından önce ve hatta kapitalizmden önce de vardı. Kölelik üzerine inşa edilmiş olan Roma bir sömürge politikası izliyordu ve emperyalizm uyguluyordu."(18)

Lenin'in emperyalizm kuramının sermaye birikimi, tekelleşme, sermaye ihracının önem kazanması, sömürgelerin paylaşılması ve artık ancak yeniden paylaşımın mümkün olması gibi konulardaki tespit ve değerlendirmeleri, *Emperyalizm* kitabının yayımlanması öncesinde çeşitli araştırmacılar ve Marksistler tarafından da ele alınmıştı. Lenin'in katkıları, emperyalizm dönemine ilişkin iktisadi ve toplumsal gelişmelerin sosyalizm mücadelesine etkileri alanındadır. Bunlar, girişte özetlenen dört ana başlık altında özetlenebilir.

Tekelci kapitalizm döneminde sermayedanın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedanın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık değerın önüne geçmiştir.

Kapitalizmde kârın kaynağı (yüksek bir soyutlama düzeyinde) artık değerdir. Kapitalizmde işgücü bir mala dönüşmüştür. İşgücü sermayedara değerinden satılır. Ancak işgücü öyle bir metadır ki, üretim sürecinde, kendi değerinden daha fazla değer yaratır. Aradaki fark (artık değer), üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarıdır.

Marx ve Engels, kapitalistlerin sömürgeler aracılığıyla elde ettiği gelirin çok önemli bir kaynak olduğunu farketmişlerdi. Bir alt bölümde, İngiliz işçi sınıfının bir "burjuva proletaryaya" dönüşmesine ilişkin alıntıda bu noktaya değinilmektedir. Lenin'in döneminde diğer Marksistlerin bu olguyu gözardı etmeleri ilginçtir. Lenin'in çağdaşlarının çoğu emperyalizmi, emperyalist ülke işçi sınıflarının yarattığı ve sermayedanın el koyduğu artık değerin gerçekleştirilmesi (üretilen ürünün satılması) amacı çerçevesinde ele almışlardır. Bu analizin siyasal mücadeleye yansması ise, sömürge ve yarı-sömürge halklarının devrimci potansiyelinin ve emperyalist ülke işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcılarından payandalarına dönüşmesinin kavranamamasıdır.

Tekel kârına değinen bir Marksist, J.B.Marchlewski'dir. J.B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan "Emperyalizm veya Sosyalizm?" başlıklı makalesinde, "Kapitalist kodamanların tekelci sömürüsü çok büyük kârlar getirmektedir" demektedir.(19)

Kar: Radek ise, 1912 yılında yayımlanan "Alman Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı" çalışmasında, "emperyalizmin itici gücü" başlığı altında şunları yazıyordu: "İşçi sınıfı tarafından yaratılan artık değerin, sermayenin tepesindekilerin ceplerine saf altın olarak dönebilmesi - kapitalist arzusunun tek hedefi budur."(20)

Lenin, daha 1907 Stuttgart Kongresi'ni değerlendirdiği yazısında çok farklı bir yaklaşımı gündeme getirdi.

Lenin bu yazısında emperyalizmle ilgili diğer Marksistlerden farklı olarak,

emperyalizmi kapitalistlerin kârının kaynağı açısından değerlendirdi. Emperyalizme karşı çıkan Marksistlerin büyük çoğunluğu, emperyalizmi artık-değerin gerçekleştirilmesi açısından ele alıyorlardı. Başta Rosa Luxemburg olmak üzere, aralarında Kautsky ve Parvus'un da bulunduğu birçok Marksist, kapitalizmin eksik tüketim sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu düşünerek, emperyalist ülke işçi sınıfının yarattığı değer gerçeğeleştirilmesinin ve böylece artık değere el konulabilmesinin yolunun emperyalizm olduğu kanısındaydı. Lenin, daha 1907 yılında, tümüyle farklı bir bakış açısı getirdi. Emperyalizmi, kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi ve sömürgelerden elde edilen gelirin, artık değer çok önüne geçmesine ilişkin bu değerlendirme, Lenin'in daha sonraki yıllarda sömürgelerdeki mücadelenin önemini vurgulamasının ilk adımıdır. Bu değerlendirme, sömürgeleri ve yarı-sömürgeleri basit pazarlar olarak algılayan anlayışı aşarak, emperyalist sömürünün yarattığı önemli çelişkiyi ve bunun sınıflar mücadelesine yansımaları öne çıkarıyordu.

Kapitalizmin tekeli veya emperyalist aşamasına geçmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin daha da parazitleşmesi ve bu ülkelerin işçi sınıflarının üretken faaliyet içindeki rolünün azalması Lenin tarafından 1907 yılında şöyle ifade ediliyordu:

"Hiçbir şeye sahip olmayanlar fakat aynı zamanda çalışmayanlar sınıfı sömürücüleri devirme yeteneğine sahip değildir. Ancak tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayan proleter sınıfı başanlı bir toplumsal devrim gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Ve şimdi görüyoruz ki, kapsamlı sömürge politikasının sonucu olarak Avrupa proletaryası kısmen öyle bir duruma ulaşmıştır ki, toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılayan onun çalışması değil, pratikte esirleştirilmiş olan sömürge halklarının çalışmasıdır. İngiliz burjuvazisi, örneğin, İngiliz işçilerinden sağladığı kardan fazla kâr Hindistan'ın ve diğer sömürgelerin nüfusunu oluşturan milyonlarca kişiden sağlamaktadır. Bazı ülkelerde bu koşullar bir ülkenin veya diğerinin proletaryasının sömürgeci şovenizm hastalığına bulaştırılmasının maddi ve ekonomik temellerini yaratmaktadır. Tabii ki bu durum belki yalnızca geçici bir olgu olabilir, ancak

yine de tüm ülkelerin proletaryasının bu tür oportünizme karşı mücadelede toparlanabilmesi için bu kötülük açıkça saplanmalı ve onun nedenleri anlaşılmalıdır. Bu mücadele muvaffak olmak zorundadır; çünkü 'ayrıcılık' uluslar kapitalist ulusların giderek küçülen bir bölümünü oluşturmaktadır." (21)

Lenin, 27 Mayıs 1917 günü yaptığı bir konuşmada da, dünyada servet açısından birinci sırada olan İngiltere'nin bu serveti kendi işçilerinin emeğinden çok sayısız sömürgeci sömürmesinden elde ettiğini söylüyordu. (22)

Emperyalist sömürüye bağlı olarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları "sosyal emperyalist" olmuştur ve emperyalizmi desteklemektedir. Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalizm döneminde savaştan doğrudan etkilenmedikleri sürece kapitalizmin payandalarına dönüşmüştür. Dünya halkları ise, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.

Marx ve Engels, sömürgeci İngiltere'de işçi sınıfının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp kapitalizmin payandasına dönüşmesine ilişkin önemli gözlemlerde bulundular.

Marx ve Engels, 1840'lı yılların hareketli döneminde İngiliz işçi sınıfına büyük umutlar bağlamıştı. Ayrıca İngiltere'de bir ayaklanma geleneği oluşmuştu. Ancak 1848 devrimlerinin İngiltere'yi fazla etkile-

memesi ve özellikle de 1857 krizinde bile İngiliz işçi sınıfının hareketlenmemesi karşısında, Marx ve Engels, İngiliz işçi sınıfına umut bağlamaktan vazgeçtiler.

1848 yılında, "o büyük umut ve hayal kırıklığı yılında o kadar yakın -ve belki o kadar gerçek- olan Avrupa devrimi, gözlerden kayboldu. Marx ve Engels hemen daha sonraki yıllarda Avrupa devriminin yeniden canlanacağını umut etmişlerdi." Bu beklenti gerçekleşmedi. 1857 yılında yeni bir ekonomik kriz yaşandı. Ancak bu kriz de yeni bir 1848 dalgası yaratmadı. (23)

Kapitalist gelişmenin en ileri düzeyde olduğu İngiltere'de sömürgelerden aktarılan kaynakların işçi sınıfını bir "burjuva proletarya"ya dönüştürmesi, ilk kez F.Engels'in 7 Ekim 1858 tarihinde K.Marx'a yazdığı mektupta dile getirildi. Bu öngörü, özellikle emperyalist dönemde daha da büyük bir geçerlilik kazandı.

Marx ve Engels 1858 yılından itibaren bu konuya eğilmeye başladılar. Bu yıllarda İngiltere'de Çart'ist hareketin devrimci kanadının önderlerinden Ernest Jones, işçi sınıfı ile orta sınıf reformcularının işbirliğini sağlamaya yönelik bir konferans çağrısı yaptığında, Engels İngiliz işçi sınıfının burjuva proletaryaya dönüşmesinden söz etti: "İngiliz proletaryası gerçekte giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvazinin yanı sıra bir burjuva aristokrasiye ve bir burjuva proletarya-

Marx ve Engels 1858'den itibaren ileri kapitalist ülkelerdeki "burjuva proletarya" olgusuna eğilmeye başladılar.

ya sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır."

"Burjuva proletarya" kavramının 1858 yılında gündeme gelmesi herhalde 1857 yılındaki ekonomik krizde İngiliz işçi sınıfının büyük ölçüde tepkisiz kalmasına bağlıydı.

Marx ve Engels, 1848 devrimleri'nin yenilgisinin ardından bir iki yıl daha devrim beklediler; bu beklenti gerçekleşmeyince, umutlarını bir sonraki krize ertelediler. Avrupa, 1850-1857 döneminde büyük bir ekonomik canlılık yaşadı. İstihdam arttı, işçi ücretleri yükseldi. Diğer kıtalara göç de işsizliğin azaltılmasında etkili oldu. Ekonomik büyüme 1857 yılındaki buhranla sona erdi. Ancak bu buhran da kitlelerin ayaklanmasına yol açmadı. 1860'lı yıllardaki ekonomik büyüme ve 1871-1873 döneminde zirveye ulaşan canlanma, kitlelerin sorunlarının kapitalist düzen içinde çözüme kavuşturulabileceği umutlarını yarattı.(24) Kapitalizmin yarattığı cehennemden kapitalizm içinde, ayaklanmaların, ihtilalin ve toplumsal devrimin gerekli kıldığı bedellere ve faturalara gerek kalmadan çıkılabileceği umudu yaygınlaştı. İngillere'de 1848'e kadarki ayaklanma geleneği hakim sınıfları nasıl eğitmişse, bu ayaklanmalarda ölüm, idam, hapis ve sürgün biçiminde ödenen bedeller ve bu eylemlerle kalıcı başarılar elde edilememiş olması da işçi sınıfını "eğitmiş," işçileri "evcilleştirilmeye" hazır hale getirmişti. 1857 buhranında İngiliz işçi sınıfının kapitalizme karşı tepkisizliği, bu tepkisizliği açıklamaya çabasını gerekli kıldı.

Marx, 16 Nisan 1863 tarihinde Engels'e yazdığı mektupta "İngiliz işçilerinin belirgin burjuva hastalığı" demektedir.(25)

Marx ve Engels, "İngiliz proletaryasının burjuvalaşması"nı(26) İngiltere'nin dünyanın önemli ticari ilişkilerindeki tekeli konumuna bağlıyordu. Beklentileri, diğer kapitalist ülkelerin de gelişmesi sonucunda bu tekel konumunun sona ereceği ve İngiliz işçi sınıfının yeniden radikalleşeceği doğrultusundaydı.

Engels, *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* kitabının 1892 yılında yapılan İngilizce baskısına yazdığı önsözde, 1 Mart 1885 tarihli bir Londra gazetesinde yayımlanan "1845 ve 1885'te İngiltere" başlıklı makale-

Marx, İngiliz işçi sınıfının ahlakının, 1848 Devrimlerinden itibaren "süreç içinde giderek daha derin biçimde bozulduğunu" belirtir.

sinden uzun bir bölüm aktarıyordu. Bu bölümde şu değerlendirme yer alıyordu: "İngiltere'nin endüstriyel tekel durumunun olduğu dönemde İngiliz işçi sınıfı, belirli bir ölçüde, bu tekelin yararlarından payını aldı. Bu yararlar (İngiliz işçi sınıfı -Y.K.) arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı; ayrıcalıklı azınlık çoğunluğu cebine attı, ancak büyük kitle de, en azından zaman zaman geçici bir pay aldı. İşte Owenizmin ölümünden beri İngiltere'de Sosyalizmin hiç olmamasının nedeni budur. Bu tekelin parçalanmasıyla, İngiliz işçi sınıfı bu ayrıcalıklı konumunu yitirecektir; ayrıcalıklı ve önder konumdaki azınlık da istisna tutulmaksızın (İngiliz işçi sınıfı -Y.K.) kendisini genel olarak diğer ülkelerdeki işçi arkadaşlarıyla aynı düzeyde bulacaktır. Ve İngiltere'de Sosyalizmin yeniden varolacak olmasının nedeni budur."(27)

Bu dönemde Marx ve Engels'in İngiliz işçi sınıfına ilişkin umutları ve beklentileri gerçekleşmedi.

İngiltere'nin dünya ticareti üzerindeki tekeli konumu sona ererken, kapitalizmin tekeli aşamasına geçildi. İngiliz kapitalizmi geçmişte ticaretteki tekeli konumundan sağladığı ek geliri (tekel kârı veya süper kâr) bu kez sanayicilerin tekelleşmesi sayesinde sürdürdü ve İngiliz proletaryasını beslemeye devam etti. İngiltere'nin tekeli konumunun sona ermesi, kapitalizmin tekeli aşamasına geçilmesi nedeniyle, İngiliz işçi

sınıfının umulan radikalleşmesine yol açmadı.

Marx'ın 11 Şubat 1878 tarihinde Wilhelm Liebknecht'e yazdığı mektup, bu sürecin İngiliz işçi sınıfı üzerindeki etkisini özetlemektedir: "İngiliz işçi sınıfının ahlakı, 1848 yılından beri yaşanan çürüme döneminde, bir süreç içinde giderek daha da derin bir biçimde bozuldu ve (İngiliz işçi sınıfı -Y.K.) sonunda büyük Liberal Parti'nin, yani kapitalistlerin uşağının kuyruğu olmaktan başka bir şey olmadığı bir noktaya geldi."

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky'ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: "Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Ne diyeyim, genel olarak politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını: Burjuvaların düşündüğünün aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakarlar ve Liberal-Radikaller var; ve işçiler de, İngiltere'nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar."(28)

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu ayrıca şöyle belirtiyordu: Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere'ye geri gelen işçiler, "şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların" yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Emperyalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve emperyalist politikalarının yanın- da tavır takınıyorlardı.

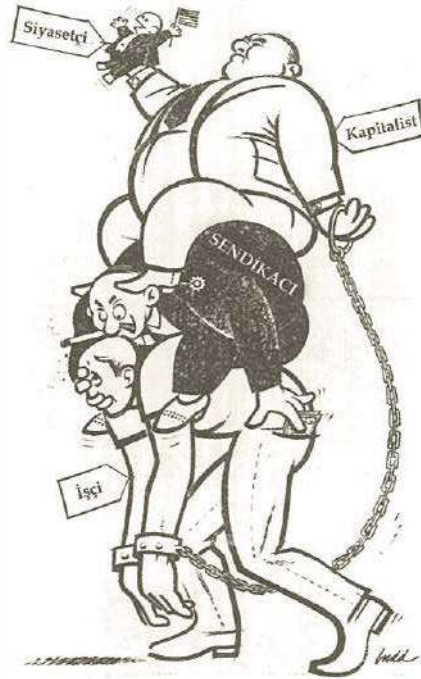
Kautsky, 1899 yılı Kasım ayında yayımlanan "Güney Afrika'daki Savaş" başlıklı yazısında benzer bir yaklaşım gösteriyordu: "İngiltere'nin işçileri, fethedilmiş bölgelerin halklarıyla ilişkide, ayrıcalıklı bir sınıf olarak kendi kapitalistleriyle birlikte bir bütün oluşturduklarını hissetmektedirler. İngiliz işçilerine bu bölgeler yalnızca kapitalistlerin girişimcilik ruhu için değil, fakat aynı zamanda ayrılmalarıyla emek piyasasını rahatlatacak olan ihtiyaç fazlası proleterler için de; yalnızca zenginlerin daha da zengin olması

için değil, fakat aynı zamanda yoksulların da zengin olmak için bir şansa kavuşmaları için de (bu şans bir piyango biletinkinden daha yüksek olmasa da); yalnızca dış pazarı genişletmekle kalmayarak, savaş sanayileri, silahlanma ve denizasırlı mülklerde biriktirilen yağmalarla ülkeye geri dönenlerin harcamalarıyla iç pazarı da genişleterek sanayii harekete geçirmek (...) için açılmış gözükmektedir.”(29) Ancak K.Kautsky, 1899 yılındaki bu anlayışını sürdürmedi ve bu analizin siyasal alandaki sonuçlarını geliştirmede.

Marx ve Engels’in somut koşulların somut analizini yaptıkları alıntılar, Lenin’in çağdaşı Marksistler tarafından gözardı edildi. Bunun en önemli nedeni, 19. yüzyılın son on yılında ve 20. yüzyılın ilk on yılında emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partilerin kurulması ve güçlenmesi olsa gerektir. Bu durum Marx-Engels’in yukarıdaki tespit ve değerlendirmelerinin önemsiz olduğu sonucuna yol açtı; hayatın Marx-Engels’i haksız çıkarttığı düşünüldü. Ortada güçlü ve iktidara yürüyen sosyal demokrat partiler vardı. Amaç sosyalizmdi ve işçi sınıfı sosyalizmi benimsiyor, bu amaçla örgütleniyor ve mücadele ediyordu. Muazfer proletarya, sömürge halklarını da emperyalist baskı ve sömürden kurtaracak olan güçtü.

Gözden kaçan nokta, emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının emperyalist politikalarından yararlanarak hak ve özgürlüklerini geliştirdiği ve bu süreçte devrimci kimliğini yitirdiğiydi. Bu olgu ve II. Enternasyonal’in 1912 yılında aldığı radikal kararların hiçbir anlam ve öneminin olmadığı, 1914 yılında Dünya Savaşı’nın patlamasıyla kanıtlandı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına dönüşmüşlerdi. 1914 yılında emperyalist ülkelerde işçi sınıfları da, II. Enternasyonal’in 1912 yılındaki kongresinde emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme kararları almış olan sosyal demokrat partiler de “sosyal emperyalist” oldu ve kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını destekledi.

Lenin ise kapitalizmin bu yeni aşamasının somut analizini yapıyor, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyal demokrat partilerinin oportünizm ve revizyonizmini saptıyordu.

ABD Sosyalist Emek Partisi önderlerinden Daniel De Leon da, Amerikan Emek Federasyonu (AFL) önderlerini “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” olmakla suçluyordu.

Bu doğrultuda saptama yapan bir kişi de, ABD’deki Sosyalist Emek Partisi önderlerinden Daniel De Leon idi. D.D.Leon, Amerikan Emek Federasyonu (AFL) önderlerini “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” olmakla suçluyordu.(30) Lenin de, *Emperyalizm* kitabının 1920 yılındaki baskısına yazdığı önsözde “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” ifadesini kullanıyordu.(31) *Emperyalizm* kitabında tekellerin süperkârları ile işçi aristokrasisi arasındaki ilişki çeşitli yerlerde incelendi.(32)

Julian B.Marchlewski de 1904 yılı sonlarında yayımlanan makalesinde şöyle diyor: “Tröst sisteminin doğal bir özelliği de çalışmalarının niteliği ve ücretlerinin düzeyi sayesinde işçi kitlelerinin üstüne yükselen ve bunun sonucunda kendi sınıfıyla belirli bir çelişki içine giren bir işçi tabakası yaratmasıdır. (...) Tröstlerin göreceli olarak iyi ücretli işçilerinin kapitalizmin savunma askerleri haline dönüşme tehlikesi, hiçbir yerde Amerika’daki’nden daha büyük değildir.”(33)

Lenin, emperyalizm konusundaki analizlerine dayanarak, “ezen ulus” ve “ezilen ulus” kavramlarını kullanmaya ve siyasal mücadelede “ezilen ulus”lara önem vermeye başladı. 1918 yılında Volga Tatarların-

dan ve “Müslüman Bolşevik” Mir-Said Sultan Galiev de “proleter ulus” kavramını kullanıyordu.(34)

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmde Bölünme” yazısında bu konuyu şöyle ele alıyordu: “İngiltere’nin tekel durumu niçin İngiltere’de oportünizmin (geçici) zaferini açıklamaktadır? Çünkü tekel durumu süperkârlar, yani dünyanın her tarafında normal ve geleneksel olan kapitalist kârlarının üstünde ve ötesinde kâr fazlası getirmektedir. Kapitalistler bu süperkârların bir bölümünü (ve bu söz konusu olduğunda, hiç de küçük bir bölümü değil) kendi işçilerine rüşvet vermekte, belirli bir ulusun işçileri ile onların kapitalistleri arasında başka ülkelere karşı ittifak benzeri bir şey yaratmakta kullanabilmektedir... Süperkârlar ortadan kalkmamıştır; hâlâ varlığını sürdürmektedir. Ayrıcalıklı, mali açıdan zengin bir ülkenin tüm diğer ülkeleri sömürmesi devam etmektedir ve daha yoğunlaşmıştır.”(35)

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme” yazısında İngiliz işçi sınıfının durumunu şu şekilde değerlendiriyordu: “Marx da, Engels de dünya kapitalizminin, 1898-1900 yıllarından daha erken başlamamış olan emperyalist dönemini görece kadar yaşamadı. Ancak İngiltere’nin ilginç bir özelliği, daha on dokuzuncu yüzyılın ortasında bile emperyalizmin en az iki önemli ayıtt edici özelliğini göstermiş olmasıdır: 1. Geniş sömürgeler ve 2. Tekel kârı (dünya piyasasındaki tekelleri konumu nedeniyle). Her iki açıdan da İngiltere bu tarihte kapitalist ülkeler arasında bir istisna oluşturmuyordu ve Engels ve Marx, bu istisnayı incelerken, çok açık ve kesin bir biçimde bunun İngiliz işçi hareketinde oportünizmin (geçici) zaferi ile bağına işaret ettiler.”(36)

Lenin, 1915 yılında yazdığı “Devrimci Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şöyle demektedir: “Sosyal Demokrat programın odak noktası, emperyalizmin özünü oluşturan ve sosyal şovenistler ve Kautsky tarafından hilekârlıkla kaçınılmış olan, milletlerin ezen ve ezilen olarak bölünmesi olmalıdır.”(37)

Lenin, 1916 Ekim’inde yayımlanan bu yazısında, işçi sınıfının bütünü ile işçi sınıfının bazı katmanları arasında bir ayırım yapıyordu: “O günlerde bir ülkenin işçi sınıfına

özgürlüklerinin sınırlarını genişleten emperyalist ülkeler işçi sınıflarının emperyalist savaş sürecinde bu ayrıcalıklarını yitireceğini, büyük bedeller ödeyip büyük sıkıntılar yaşayacağını, onları ölüme ve yoksulluğa sürükleyen kapitalizmin payandaları olmaktan vazgeçmekten ve yeniden kapitalizmin mezar kazıcılarına dönüşmekten başka çarelerinin kalmayacağını düşünüyordu.

Lenin, 6/7 Kasım 1917 günleri başlatılan devrimin ertesi günü (8 Kasım) İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'ne barış konusunda sunduğu raporda, savaşan tüm ülkelerde işçi sınıfları ve tüm emekçilerin savaş nedeniyle tükenmiş, eziyete maruz kalmış ve harap olmuş olduğunu belirterek, barış çağırısı yapıyordu.(51) Bu konuşmada özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya işçi sınıflarının geçmiş mücadelesi övülüyor, bu "proleter kahramanlık ve tarihsel yaratıcı çalışma örneklerini" vermiş olan bu işçi sınıflarının "insanlığı savaşın dehşetinden ve onun sonuçlarından" kurtarma göreviyle karşı karşıya bulunduğu hatırlatılıyordu.(52) Barış, Dünya Savaşı'nın büyük bir yoksulluğa ve yıkıma yol açtığı koşullarda, emperyalist ülkelerde şovenizmi çökertecek ve işçi sınıflarının ayaklanarak iç savaş çıkartmalarının, iktidara gelmelerinin koşullarını yaratacaktı.

İlk başta umut, emperyalist ülkelerdeydi. Lenin 22 Kasım 1919 tarihinde Doğu Halkları Komünist Örgütlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Herkes bilmektedir ki Batı Avrupa'da sosyal devrim büyük bir hızla olgunlaşmaktadır ve aynı şey Amerika'da ve Britanya'da da olmaktadır."(53) Aynı konuşmada şu değerlendirmeler de yer alıyordu: "Sosyalist devrim her ülkede devrimci proleterlerin yalnızca veya ağırlıklı kendi burjuvazilen'e karşı verdikleri bir mücadele olmayacak; hayır, emperyalistlerin ezdiği tüm sömürgelerin ve ülkelerin, tüm bağımlı ülkelerin, uluslararası emperyalizme karşı mücadelesi olacak. (...) Tüm ilerici ülkelerde emekçi hakların emperyalistlere ve sömürücülere karşı yürüttükleri iç savaş, uluslararası emperyalizme karşı sürdürülen milli savaşlarla birleşmeye başlamaktadır."(54) Lenin, aynı konuşmada, 1905 Rus Devrimi sonrasında gerçekleşen Türkiye, İran ve Çin devrimlerine ve Hindistan'da gelişmekte

Lenin: "Yaşadığımız devrimde Doğu'nun uyanması döneminin yerini, Doğu halklarının tümünün tüm dünyanın kaderinin belirlenmesine katılacakları bir dönem almaktadır."

olan devrimci harekete dikkat çekmekte ve Avrupalı emperyalistlerin Dünya Savaşı'nda sömürge halklarına askeri eğitim vererek onları silahlı olduklarını belirtmektedir. Daha sonraki değerlendirmesi de şöyledir: "Yaşadığımız devrimde Doğu'nun uyanması döneminin yerini, Doğu halklarının tümünün tüm dünyanın kaderinin belirlenmesine katılacakları bir dönem almaktadır."(55)

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

İngiltere'de 19. yüzyılda birçok kişi ve kuruluş, İngiltere'nin sömürgelerdeki "uygarlaştırıcı misyonu"na inanıyordu. Ancak, sömürgelerdeki yerlilere yardımseverlik duygularıyla ve adaletli bir biçimde yaklaşılmalıydı. İngiliz işçi hareketi de bu anlayışı benimsedi. Avam Kamarası'nda sömürgecilik konuları tartışıldığında, sendikalar ve temsilcileri İmparatorluğu ve sömürge sistemini veri kabul ediyor; ancak sömürgelerde sendikal hakların tanınmasını ve angaryaya karşı çıkılmasını istiyorlardı.(56)

İngiliz işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, sömürgeciliğin ortadan kaldırılmasını, sömürgelere bağımsızlık verilmesini ve sömürge halklarının demokrasiye kavuşması-

nı savunmadı. Demokrasinin beşiği olduğu ileri sürülen İngiltere'de sermayedar sınıf da, işçi sınıfının çok büyük kesimleri de, sömürge sisteminin devamını savundu ve bağımsızlığın olmadığı bir ülkede demokrasinin varolamayacağı gerçeğini görmezden geldi. İngiliz Sendikalar Kongresi'nin 1916-1968 dönemi genel kurul raporları ve tutanaklarında, 1925 Kongresi dışında, sömürgelerin bağımsızlığını isteyen karar kabul edilmemiştir.

Bu gelişmeler Marx'ın İngiltere ve hatta gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına kısa dönemde bağladığı umutların değişmesine yol açtı.

"Marx 1870 yılından itibaren Rusya'ya bazı umutlar bağlamaya başladı... Marx'ın son yıllarına bir kendini geri çekme ve hayal kırıklığı havası hakimdir. Göreceli olarak daha az yazdı ve siyasal açıdan hemen hemen faaliyetsizdi. (...) Ölümünden sonra Engels tarafından Kapital İkinci ve Üçüncü Ciltler olarak düzenlenen kitapların ve *Artık Değer Teorileri'nin* matzemesinin çoğu gerçekte 1867 yılında *Kapital'in Birinci Cildi'nin* yayımlanmasından önce yazılmıştı. Marx'ın önemli yazılarından, bazı mektupları dışında, yalnızca *Gotha Programı'nın Eleştirisi* (1875) Komün'ün yeniliğinden sonradır."(57)

"1860'ların sonlarından itibaren Marx, ciddi bir biçimde, burjuva toplumunun devrimine yönelik üç çizgideki bu dolaylı strateji yaklaşımını öngörmeye başladı; bunların ikisinin kahince olduğu kanıtlandı ve birinde ise yanlıydı: sömürge devrimi, Rusya ve Birleşik Devletler. Bunların birincisi, İrlanda devrimci hareketinin ortaya çıkışı yoluyla hesaplarına dahil oldu. İngiltere bu dönemde proletarya devriminin geleceği açısından belirleyici önemdeydi, çünkü sermayenin merkeziydi, dünya piyasasının hakimiydi ve aynı zamanda 'bu devrimin maddi koşullarının belirli bir derecede olgunluğa ulaştığı tek ülkedydi.' Bu nedenle Enternasyonal'in ana amacı İngiliz devrimini hızlandırmak olmalıydı ve bunu yapabilmeyi tek yolu da İrlanda'nın bağımsızlığının kazanılmasıydı. İrlanda devrimi (veya daha genel ifadeyle, bağımlı halkların devrimi) kendilerine sağlayacağı yarar açısından öngörülmüyordu; metropol kapitalizmin Aşılın toplu olarak, merkezi burjuva ülkelerde

devrimin muhtemel hızlandırıcısı olarak değerlendiriliyordu." "Rusya'nın rolü belki daha da ihtiraslıydı. 1860'lı yıllardan itibaren bir Rus devrimi yalnızca bir olasılık olmaktan çıkmış, bir ihtimal ve hatta bir kesinlik haline gelmişti." (58)

Hobsbawm, Marx'ın sömürgelerdeki mücadelenin metropol ülkedeki devrimci hareket üzerindeki etkisi konusunda bir başka yazısında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"İngiltere'deki durumu devrimciyleştirmede Marx'ın ana reçetesi irtanda aracılığıyla, yani sömürge devriminin desteklenmesinin dolaylı aracılığıyla; böylece İngiliz işçileri İngiliz burjuvazisine bağlayan önemli bağ tahrip edilecekti. Marx'ın da kabul ettiği gibi, başlangıçta İrlanda'nın İngiliz proletaryasının zaferiyle kurulmasını bekliyordu. 1860'lı yılların sonlarından itibaren tam tersi görüşü benimsedi; şöyle ki, geri ve sömürge ülkelerdeki devrimler belirleyici olacaktı ve bunların kendileri metropollerini devrimciyeleştirecekti... İrlanda iki açıdan engelleyici oluyordu: İngiliz işçi sınıfını ırk temelinde bölüyordu ve böylece İngiliz işçisine bir başkasını sömürmede kendi yöneticileriyle belirgin bir ortak çıkar sunuyordu." (59)

Hobsbawm, aynı yazısında, Marx'ın Laura ve Paul Lafargue'a 5 Mart 1870 tarihinde yazdığı mektuptan şu alıntıyı yapmaktadır: "Eğer Avrupa'nın toplumsal gelişmesini hızlandıracaksak, resmi (yani hakim sınıf) İngiltere'nin felaketini hızlandırmalıyız. Bu ise İrlanda'da, İngiltere'nin en zayıf noktasında bir darbeyi gerektirmektedir. Eğer İrlanda kaybedilirse, İngiliz 'İmparatorluğu' biter ve İngiltere'de bugüne kadar uyukucu ve yavaş bir biçimde gelişmiş olan sınıf mücadelesi daha keskin biçimler alacaktır. Ancak İngiltere tüm dünyada kapitalizmin ve toprak ağalığının metropolüdür." (60)

Marx, I. Enternasyonal Genel Konseyi'nin 1 Ocak 1870 tarihli toplantısından sonra bir genelge hazırladı ve bu genelge elle çoğaltılarak dağıtıldı. Marx, 28 Mart 1870 tarihinde Ludwig Kugelman'a yazdığı gizli mektupta da bu genelgedeki aşağıda yer alan bölümü de kullandı:

"Genel Konsey 1 Ocak 1870 günü olağanüstü toplantısında kararlaştırdı:...

"İrlanda alfi konusunda Genel Konsey'in Kararlarına İlişkin Soru.

Marx da özellikle 1860'ların sonlarından itibaren sömürge ve geri ülkelerdeki mücadelenin metropol ülkelerdeki devrimci hareket üzerine etkisi incelemeye başlamıştır.

"Eğer İngiltere Avrupa toprak ağalığının ve kapitalizminin koruyucusuysa, resmi İngiltere'ye önemli bir darbe indirilebilecek tek nokta İrlanda'dır.

"İlk olarak, İrlanda İngiliz toprak ağalığının koruyucusudur. Toprak ağalığı eğer İrlanda'da çökerse, İngiltere'de de çökecektir... İrlanda'da toprak ağalığı yalnızca İngiliz ordusu tarafından sürdürülmektedir. Eğer bu iki ülke arasında zorla gerçekleştirilen birlik sona ererse, İrlanda'da derhal bir toplumsal devrim -bir ölçüde geri bir biçimde olsa da- patlayacaktır. İngiliz toprak ağalığı yalnızca servetinin önemli bir kaynağını yitirmekle kalmayacak, aynı zamanda en büyük moral gücünü -İngiltere'nin İrlanda üzerindeki hakimiyetini temsil etme gerçeğini- yitirecektir. Diğer taraftan, İngiliz proletaryası, kendi toprak ağalarının İrlanda'daki iktidarını sürdürerek, onların İngiltere'de zarar görmemesini sağlamaktadır.

"İkinci olarak, İngiliz burjuvazisi, yoksul İrlanda halkını zorla göç ettirerek İngiltere'nin işçi sınıfını daha da aşağılara çekerek, yalnızca İrlanda'daki yoksulluğu sömürmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda proletaryayı birbirine düşman iki kampa bölmüştür. Kelt işçisinin ateşli isyankarlığı, Anglo-Sakson'un istikrarlı yumuşak tabiatı ile iyi karşılanmamaktadır; gerçekte ise, İngiltere'nin önemli endüstriyel merkezlerinin tümünde

İrlanda ve İngiliz proleterler arasında derin bir karşıtlık bulunmaktadır. Sıradan bir İngiliz işçisi, ücretlerini ve yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlanda işçiden nefret etmektedir. Ayrıca onun için ulusal ve dini antipati hissetmektedir; bu durum, Kuzey Amerika'nın güney eyaletlerindeki yoksul beyazların siyah kölelere ilişkin tavrının aynı gibidir. İngiltere'de proleterlerin bu iki grubu arasındaki karşıtlık yapay olarak sürdürülmekte ve bu bölünmenin iktidarlarını korumanın gerçek sırrı olduğunu iyi bilen burjuvazi tarafından teşvik edilmektedir...

"Son olarak, eski Roma'nın devasa ölçüde sergilemiş olduğu olgu bugün İngiltere'de görülebilir. Başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver."

Marx'ın İrlanda'ya ilişkin saptamaları önemlidir. Ancak "başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver" ifadesi yanlış anlaşılmamalıdır. Emperyalizm, bir halkın başka bir halkı baskı altına alarak burjuva demokrasisini yaşayabilmesini sağlamıştır. Emperyalist ülkelerde burjuva özgürlüklerin ana dayanaklarından biri sömürge/yarı-sömürge/yeni-sömürge ülkelerin halklarının "baskı altına alınması"dır. Burjuva demokrasisinin de bir sınıf diktatörlüğü olduğu, ancak daha geri toplumsal ilişkilerin de ilerisinde olduğu dikkate alınmalıdır.

Engels 1872 yılı ilkbaharında girdiği bir tartışmada, İrlanda'nın yaşadığı 700 yıllık baskının gözardı edilemeyeceğini belirttikten sonra, İrlanda işçilerin bağımsızlık mücadelesini reddetmesi talebinin Enternasyonal'in ilkeleriyle ortak hiçbir yanının olmadığını söyledi. Şöyle dedi: "Eğer fetheden ulusun üyeleri, fethettikleri ve hakimiyetleri altında tuttukları ulustan, kendi özel milliyetlerini ve durumlarını unutmalarını, ulusal farklılıkları kenara atmalarını ve benzeri şeyleri isterlerse, bu, enternasyonalizm değildir; yapılan, onlara boyunduruğa boyun eğme vaazı vermekten ve fethedenin hakimiyetini enternasyonalizm örtüsü altında meşru kılma ve sürdürme çabasından başka bir şey değildir." (61)

Kari Kautsky'ye göre, Almanya Sosyal Demokrat Partisi, "devrimciydi, ancak devrim yapan bir parti değildi." 1890 yılında Alman sosyal demokratları, kapitalist toplumun gelişmesinin kendiliğinden çok sıkıntılı

bir aşamaya ulaşacağına ve kaçınılmaz olarak sosyalist bir topluma evrileceğine inanıyorlardı. August Bebel, sokak kavgalarına, barikatlara ve benzeri ayaklanmalara karşı çıkıyordu.(62) Alman sosyal demokratlarına göre, kapitalizm ve sınıf hakimiyetine dayalı devlet kendiliğinden çökmeye mahkumdur. Almanya Sosyal Demokrat Partisi bir gün mutlaka parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayacaktı. Bunun için ay- nı bir mücadele gerekmecekti. İktidara gelmelerinden sonra hakim sınıfların anayasadışı yöntemlere başvurmaları, bir darbe teşebbüsünde bulunmaları durumunda da, başta genel grev olmak üzere, eldeki tüm olanaklarla karşılık verilecekti. Bu anlayış, ihtilalciliğini yitirmiş Alman işçi sınıfına uygun bir modelin, Marksist determinizm cilesiyle sunulmasıydı.

19. yüzyılın sonlarında Alman Marksistlerinin reformistleşmiş bir işçi sınıfıyla ilişkilerini sürdürmede karşılaştıkları zorluk, bir yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir: "Parti üyelerinin devrimci olmayan anlayışları, partinin bir süreç içinde kazanmış olduğu güçlü siyasal konumdan tutarlı bir biçimde yararlanılmasının önündeki engellerden birini oluştuyordu; parti üyeleri mevcut devlete ve toplumsal düzene karşı devrimci faaliyetin gerektirdiği görevleri yerine getirmeye hazır değillerdi. Eğer partinin önderleri kitlelerden devrimci siyasal mücadeleye katılmalarını ve elde edilmiş kazanımları bir kez daha tehlikeye atmalarını istemiş olsalardı, kendilerini tabandan tecrit edilmiş olarak bulurlardı."(63)

Alman işçi sınıfı emperyalist dönemde kapitalizmle uzlaşınca, Alman sosyal demokratları da uzlaştı. Reformistleşen Alman işçi sınıfı, Alman Marksistlerinin revizyonistleşmesine yol açtı.

Almanya yeni sömürgeler elde etmek için, yayılmacı bir politika izliyordu. Bu yayılmanın, kısa vadede Alman işçilerine de yarar sağlayacağına inanılıyordu. Alman sendikaları ve işveren örgütleri, 2 Ağustos 1914 günü yaptıkları anlaşmayla, bütün grevleri durdurdular. Sendikaların bu tavrı, savaş coşkusunu yaşamaya başlayan üye tabanının havasının da yansımasıydı. Alman Parlamentosu 4 Ağustos 1914 günü savaş kredilerini oy birliğiyle kabul etti. Sosyal demokratların hepsi hükümete savaş kredisi

Başta Kautsky olmak üzere Alman sosyal demokratları, kapitalist toplumun kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak sosyalist bir topluma evrileceğine inanıyorlardı.

açılması için destek verdi. Sosyal demokratlar içinde muhalif konumda olan ve aralarında Karl Liebknecht'in de bulunduğu 14 milletvekili de çoğunluğun kararına uydu.

Albert Merrheim, 1914 yılında savaşa karşı çıkmış olmaları durumunda başlarına gelecekler konusunda şu değerlendirmeyi yapıyordu: "İşçiler, karşısında direnilemeyecek bir milliyetçilik dalgasına kapılmıştı ve bizi vurmaya polise bırakmazlardı. Bizi kendileri vururlardı."(64)

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları, bir yandan sürdürülen şovenist politikanın etkisiyle, diğer yandan emperyalist politikaların kendi üzerindeki yükü azaltacağı ve yeni olanaklar sağlayacağı umuduyla, savaşı destekliyordu. Politikalarını işçi sınıfı üzerine inşa eden sosyalistlerin çok büyük bölümü de, işçi sınıflarıyla ters düşmemek ve burjuvazinin saldırılarına karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla, savaşı desteklediler. Bu konuda yalnızca Rus Bolşevikleri ve Sırp sosyalistleri açık bir savaş karşıtı tavrı takındı. İtalyan Sosyalist Partisi de savaşı desteklemeyi reddetti ve İtalya'nın 1915 Mayıs'ında savaşa girmesi sırasında savaş kredilerine karşı oy kullandı. Alman ve Avusturya sosyal demokratları, İngiliz İşçi Partisi ve Sendikalar Kongresi (TUC), Fransız sosyalisti Guesde, anarkosendikalist Jouhaux, Rus Marksizminin ünlü kuramcısı Plekhanov ve Rus anarşisti Kropotkin, "düşman"a karşı kendi devletlerini destekledi.

Almanya'da Kautsky, İngiltere'de Keir Hardie gibi bazı kişiler de, "parti bütünlüğü"nü korumak ve "ihanet" suçlamasından kurtulmak için bu konuda tavrı açıklamadı.(65)

1900'lerin başlarında özellikle İngiliz ve Alman işçi sınıfları, 1848 ve öncesinin kendiliğindenci ihtilalci geleneğini yitirmiş durumdaydı. Emperyalizm öncesi dönemde işçi sınıfı kendiliğinden ihtilalci olabiliyordu. 1848 yılında Fransa'da ve Almanya'da işçi sınıfını barikatlara sürükleyen bir öncü örgüt yoktu. 1871 Paris Komünü'nü de Paris işçileri kendiliklerinden kurdular. Ancak 1900'lü yılların başlarında emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının kendiliklerinden gelebildikleri en ileri nokta, sendikacılıktı. Lenin, 1902 yılında *Ne Yapmalı'yı* yayımladığında ve işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürülmesi gerektiğini belirttiğinde, emperyalist ülkelerin o günkü (ve bugünkü) durumunu yansıtıyordu. 1917 Mart'ında Rusya'da, 1918 Kasım'ında ve sonrasında Almanya'da yaşananlar, işçi sınıfının kendiliğindenci bilincinin sendikacılığı aşabileceğini, ancak bu girişimin başarılı olabilmesi için bir siyasal partinin önderliğinin şart olduğunu gösterdi.

Bu reformist çizgi, sömürgecilik ve emperyalizm konusunda da ortaya çıktı.

Alman işçi sınıfı, sömürgeciliğin getirdiği olanaklardan yararlandı ve son derece bilinçli bir biçimde, sömürgeciliği destekledi veya en azından bu konuda tam bir duyarlılık sergiledi. İşçi sınıfının bu genel tavrının ideolojik alandaki temsilcisi ise, ilk önce Bernstein'di.

19. yüzyılın sonlarına doğru Alman sosyal demokrasisi Marksist bir çizgi izliyordu. Ancak Alman Marksistlerinin Alman sömürgeleriyle en ufak bir ilgisi bile yoktu. Sömürgeleri, kamu maliyesi üzerinde bir yük olarak görüyorlardı.(66) Sömürgelerin bağımsızlık kazanması gibi bir anlayışları da bulunmuyordu. Ancak emperyalist döneme geçişle birlikte, Alman sosyal demokrasisi Bernstein revizyonizminin etkisi altına girdi ve sömürge sistemini savunmaya başladı. Bernstein'a göre, "üstün" uygarlıkların, "aşağı"dakiler üzerinde bazı hakları bulunuyordu. Sömürgecilik, sosyalistler tarafından sürdürülürse, "uygarlaştırıcı" bir etki yaratabilirdi. Ayrıca, sömürgelerin işçi sınıfına zarar verdiği iddiası da doğru değildi.(67)

Bernstein, 1899 yılında yayınlanan *Evrimci Sosyalizm* kitabında şöyle diyordu: "Alman sosyal demokrasisinin Alman İmparatorluğu'nun sömürge politikasından korkacağı bir şey yoktur... Tropik bölgelerin Avrupalılar tarafından işgal edilmesinin yerlilerin hayattan aldıkları zevke zarar vermesi gerekmez ve bugüne kadar genellikle de böyle olmamıştır. Ayrıca, vahşilerin işgal ettikleri topraklar üzerinde yalnızca koşula dayalı bir haklarının olduğu kabul edilebilir. Daha yüksek uygarlık nihai olarak daha yüksek bir hak iddiasında bulunabilir."(68)

E.Anderson bu süreci şöyle özetlemektedir: "İşçiler, bir süreç içinde, zincirlerinden başka kaybedebilecekleri çok daha fazla şeyleri' olduğunu kavramaya başladılar... Sosyalist düşünce dünyasında ise bu duygu Eduard Bernstein'in 'revizyonizmi'nde ifadesini buldu... Bernstein, özellikle, kapitalizmde işçi sınıfının payına düşenin sürekli olarak kötüleştiği ve kapitalist toplum düzeninin felaket biçiminde bir çöküntüye doğru gittiği düşüncesine karşı çıktı... Bernstein'in 'revizyonizmi'nin, savaş öncesi dönemin Alman işçi hareketiyle, Karl Marx'ın uzlaşmazlığı ve *Komünist Manifesto*'nun devrimci coşkusundan çok daha fazla bir uyum içinde olduğu konusunda fazla bir kuşku duyulamaz."(69)

Alman, İngiliz ve Fransız işçi sınıflarının sömürgeler sorununa bakışı konusunda güvenilir ve kapsamlı bir çalışma, Fritjof Tichelman'ın "Sosyalist 'Enternasyonalizm' ve Sömürge Dünyası" makalesidir.(70) Tichelman'ın belirttiğine göre, Alman Sosyal Demokrat Partisi içinde sömürgecilik karşıtı güçlü bir eğilim vardı. Ancak, Almanya güçlenip yayılmacılığa başlayınca, farklı sesler ortaya çıkmaya başladı. "Almanya'nın, siyasi, ekonomik ve kültürel gücüne gerçekten uyan bir sömürge imparatorluğu yaratma hakkı" bir süreç içinde kabul edildi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise "inanmış reformist çoğunluk, Almanya'nın sömürge imparatorluğunun yeniden canlandırılması talepleri de dahil olmak üzere, saldırgan bir savaş çabasını koşulsuz olarak desteklemeye başlamıştı."(71)

Benzer bir değerlendirme, Gottfried Mergner tarafından da yapılmaktadır. Mergner şöyle demektedir: "Alman işçi hareketinin enternasyonalizmi, sömürgecilik karşı-

Alman sosyal demokratlar içerisindeki reformist çoğunluk, I. Dünya Savaşı öncesinde saldırgan bir savaş çabasını koşulsuz desteklemeye başlamıştı.

lığını içermiyordu. 'Uygar' dünyanın (yani, Avrupa'nın endüstrileşmiş uluslarının) insanın gelişiminin en üst noktasını oluşturduğu varsayımı, Alman işçi hareketinin temsilcilerinin 'vahşilerle' (yani, Avrupa sömürgeciliği tarafından ezilen halklarla) dayanışma içine girmesini önliyordu."(72)

"Emperyalizm, çatışma durumlarında daima örgütlü işçilerin ulusal dayanışmasına güvenebiliyordu." Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin önderi August Bebel, Alman Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, sömürgelerle ilgili bilgisinin olmadığını söyleyebiliyordu. 1912 yılına kadar, Afrika sömürgelerinin halklarıyla Alman Sosyal Demokrasisi birbirini tanııyordu.(73) Alman işçileri için "dayanışma, yalnızca kendileriyle eşit olanlar arasında mevcuttu."(74) Alman işçi sınıfının temsilcileri Alman Parlamentosu'nda yaptıkları konuşmalarda, sömürgelerin getirisinin düşüklüğünden ve sömürgelere yapılan büyük devlet harcamalarından yakınıyorlardı.(75) Alman sendikalarının uluslararası dayanışmasında ise, sömürgelerdeki siyah işgücünün maruz kaldığı acımasız sömürü sistemini sendikal yardımla değiştirme çabaları yer alıyordu. "Sömürgelerdeki uygarlaşmamış kişilerle birliktelik" mümkün değildi.(76)

Almanya'da sosyalist solun sömürgeler konusuna yaklaşımındaki çarpıklık, Alman-

ya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi'nde kabul edilen programında da görülmektedir. Programın girişinde şöyle denilmektedir: "*Kapitalist bir üretim biçiminin bulunduğu tüm ülkelerde işçi sınıflarının çıkarları aynıdır... Buna göre, işçi sınıfının kurtuluşu, tüm uygar ülkelerin çalışanlarının eşit biçimde dahil olacakları bir çalışmadır.*"(77)

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin ve Alman sendikalarının bu tavrı, "enternasyonalizme ihanet" olsa bile, Alman işçi sınıfına ihanet değildi. Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları, Alman emperyalizminin yanındaydı. Alman sosyal demokratları ve sendikacıları da, Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları doğrultusunda hareket ediyordu. Evelyn Anderson'un, 1914 yılı Ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaş kredilerinin oylanmasında Sosyal Demokrat Parti yöneticilerinin olumlu oy vermeleri konusunda yaptığı değerlendirme, genel politikayı son derece doğru olarak yansıtmaktadır: "Sosyal Demokrat önderler, konuştuklarında ve davrandıklarında kesinlikle Alman işçi sınıfına 'ihanet' etmiyordu. Tam tersine, en basit ifadeyle, kitlelerin dürüst sözcüleri olarak davranıyorlardı; ve böylece, daha bağımsız bir tavrın yol açabileceği aşırı tepkilerden kaçınıyorlardı."(78)

Avrupa sosyalistleri 1914 öncesinde sömürgelerde demokrasi konusuyla ancak çok istisnai durumlarda ilgilendiler. İkinci Enternasyonal'de sömürge ülkelerin halklarının temsilcileri yoktu. Ayrıca İkinci Enternasyonal partileri sömürgelere yönelik politikalar konusunda genellikle sessizdi ve bazı durumlarda emperyalist ülkelerin sömürgecilik politikalarını onaylıyordu. Uygulanan politikaların sömürgelerde "uygarlaştırıcı bir işlev" yerine getirdiği bile ileri sürülüyordu. Bu anlayış, sömürgeciliğin emperyalist ülkelerin işçi sınıfları üzerindeki olumlu etkisinin yansımasıydı. Sömürgelerin, daha fazla iş olanağı, daha ucuz ürünler ve daha güvenceli pazarlar anlamına geldiği biliniyordu.(79)

İşçi sınıfının kısa vadeli çıkarlarındaki bu dönüşüm, onlardan destek isteyen Marksistler arasında da revizyonizme yol açtı. Bir dönem F.Engels'in en yakınındaki kişi olan Eduard Bernstein'in ve Marx'ın ve

Engels'in halefi kabul edilen, *Kapital*'in IV. cildi olarak bilinen *Artık Değer Kuramları* nı yayımlayan Karl Kautsky'nin Marksizm'den kopmalarına yol açtı. Özellikle Eduard Bernstein, İngiltere'deki sosyal emperyalist Fabianlar'dan da etkilenecek, Avrupa'nın işçi sınıflarının sorunlarının çözümünde başka ülkelerin halklarının ezilmesini ve sömürülmesini kabullenmesi, tüm dünya halkları için insanca bir yaşam isteyen komünist gelenekten tümüyle kopuştu. İkinci Enternasyonal içindeki kavga ve ardından yaşanan bölünmenin bir unsuru ihtilale cesaret edip etmemekse, ikinci unsuru, başka ülkelerin ve halklarının sömürülüp sömürülmesi idi.

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin bu çizgisine karşı çıkanlar, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in önderliğinde 1 Ocak 1916 tarihinde Enternasyonal Grup'u oluşturdular. Bu yapılanma içinde yer alanlar, 1917 yılı Ocak ayında partiden atıldı. Bu grup, bunun üzerine 1917 yılı Nisan ayında Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ni kurdu.

Alman işçi sınıfının Alman burjuvazisi ile savaş öncesinde yaptığı anlaşma, Alman işçilerinin savaş nedeniyle önemli hak kayıplarına uğramalarını engelledi; hatta bazı yeni kazanımlar elde edilmesini sağladı. Ancak savaşın yol açtığı sıkıntılar, bazı büyük işyerlerinde bu politikaya karşı çıkan Devrimci İşyeri Temsilcileri hareketinin gelişmesine neden oldu.

Bernstein, Avrupa'nın işçi sınıflarının sorunlarının çözümünde başka ülkelerin halklarının ezilmesini ve sömürülmesini kabullenmesini savunuyordu. (V. Gilliam'ın 1899 tarihli karikatürü: "Uygar" Batı, "yabani"leri sırtına "medeniyete" taşıyor!)

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sosyalistleri veya sosyal demokratları, kendi ülkelerinin işçi sınıflarının refahı için, başka ülkelerin sömürülmesini kabul ediyorlar, onaylıyorlar ve destekliyorlardı. Emperyalizme destek verilmesi ise, kapitalizmin güçlendirilmesi anlamına geliyordu. Bu kesimler, programlarında üretim araçlarının kolektif mülkiyetini belirli bir süre bir hedef olarak korusalar bile, zaman içinde bundan vazgeçtiler ve kapitalizmi açıkça savunmaya başladılar. İşçi sınıfının çalışma ve yaşam koşullarının başka ülkelerin sömürülmesi temelinde geliştirilebileceği anlayışı, kapitalizmin savunulması sonucunu getirdi.

Komünistler ise, belirli bir ülkenin işçi sınıfının ve bir bütün olarak halkının refahının bir başka ülkenin ve halkının sömürülmesine dayandırılmasına karşı çıkıyorlardı. Kapitalizme karşı mücadele ile sömürgecilik ve emperyalizme karşı mücadele bir bütün olarak kabul ediliyordu. Emperyalizme karşı çıkılmadan kapitalizmin yıkılamayacağı savunuluyordu.

Bu dönemde sosyalist hareket içinde yeni kavramlar ortaya çıktı.

"Sosyal-şoven" sözcüğü, "lafta sosyalist, uygulamada şovenist" olduğu ileri sürülen kesimler için kullanılıyordu. Lenin, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni de "sosyal emperyalist" olmakla suçluyordu.

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı "Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme"

yazısına "Emperyalizmle oportünizmin (sosyal şovenizm biçiminde) Avrupa'da işçi hareketi üzerinde kazanmış olduğu canavarca ve iğrenç zafer arasında herhangi bir bağ var mı?" sorusuyla başlıyor ve şöyle devam ediyordu: "Çağdaş sosyalizmin temel sorusu budur." (80)

İkinci Enternasyonal içindeki bölünme, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sosyalist Enternasyonal ve Komünist Enternasyonal arasında da devam etti. 1919 yılından itibaren Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) ile Sendikalar Kızıl Enternasyonal (Profintern) arasındaki en önemli kavga da bu konudaydı.

Bu nedenle, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının komünist partilerine verdiği destek ile sosyalist/sosyal demokrat/işçi partilerine verdiği destek arasındaki fark, kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkış ile emperyalist sömürden yararlanma karşılığında kapitalizmi destekleyerek çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirme umudu arasındaki farktır.

Bu nedenle, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının muhafazakar partilerin yanı sıra sosyalist/sosyal demokrat/işçi partilerine verdikleri oy, onların emperyalist sömürüye verdiği desteğin ve sefilleşmesinin göstergesidir.

Bu dönemde Fransa'da yaşanan bir gelişme, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyalist partilerinin reformistleşmesi ve kapitalist düzenin bir parçasına dönüşmesi açısından çarpıcıydı.

1899 yılında Fransa'da kurulan bir burjuva hükümetine, ülkenin önde gelen bağımsız sosyalistlerinden Alexandre Millerand ticaret bakanı olarak katıldı. Hükümette "1871 Paris Komünü'nün kasabı" olarak bilinen General Gaston Gallifet de vardı. Millerand, bakanlık görevi sırasında, haftalık çalışma süresinin kısaltılması, iş müfettişliği kurumunun güçlendirilmesi, kamu ihaleleri aracılığıyla çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi olumlu düzenlemeler yapılmasını sağladı. Bir sosyalistin burjuva hükümetinde görev alması birçok çevre tarafından eleştirildi.

Ancak kapitalist devletin mekanizmalarında yer alarak kapitalizmi dönüştürebilme

Lenin, Rosa Luxemburg'u eleştirirken, emperyalist güçlere karşı verilen milli savaşların ilerici ve devrimci olduğunu vurgulamıştır.

umudu 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin sosyalist partilerinde öne çıktı, hakim oldu. İngiltere'de Fabian Derneği, Almanya'da Eduard Bernstein, Fransa'da Jean Jaures, Belçika'da Vandervelde, Avusturya'da Victor Adler, İsveç'te Hjalmar Branting ve İtalya'da Turati bu anlayışı savunuyordu. Bu anlayış bu ülkelerin işçi sınıflarının geniş kesimlerinin düşüncelerini, niyetlerini ve çabalarını yansıtıyordu. Bu anlayış savunucuları, kapitalizmi dönüştürmek için gerekli olan burjuva demokrasinin ve ekonomik kaynakların ancak sömürgeciliğin sürdüğü koşullarda sağlanabileceğini bilerek, sömürgeciliği, emperyalizmi ve böylece kapitalizmi onaylıyordu.

Marksistler arasında sömürgeler konusunda üç ayrı görüş vardı. Yaygın eğilim, sömürgeciliğe karşı çıkıyordu. Revizyonistler, sömürgeciliğin sürmesinden yanaydı. Lenin ise sömürgeciliğe karşı çıkmanın ötesinde sömürge halklarının mücadelesinin devrimci potansiyelini görüyor, "bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halklar, birleşin!" çağrısını yapıyordu.

Lenin, daha 1908 yılında, "Dünya Politikasında Tutuşacak Malzeme" başlıklı yazısında şöyle diyordu: "Sınıf bilinçli Avrupa işçisinin şimdi Asya'da yoldaşları vardır ve bunların sayısı büyük bir hızla büyüyecektir." (81) Lenin 1908 yılında yazdığı "Balkanlar ve İran'daki Olaylar" yazısında, Rus-Japon Savaşı'nın ve 1905 Rus Devrimi'nin Asya halklarının siyasi uyanışına büyük bir güç verdiğini belirtiyordu. (82)

Lenin, 1911 yılında yayımlanan bir yazısında da şöyle demektedir: "Rus Devrimi Asya'nın her tarafında bir demokratik devrimler çağı başlattı ve şimdi 800 milyon insan tüm uygar dünyanın demokratik hareketine katılmaktadır." (83)

Julian B. Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan "Emperyalizm veya Sosyalizm?" makalesinde emperyalizmin Çin, Türkiye ve İran'da yol açtığı devrimlere değiniyordu. (84) Lenin'in 1913 yılında yayımlanan "Geri Avrupa ve İleri Asya" yazısında da şu değerlendirme yer almaktadır: "Tüm genç Asya, yani yüz milyonlarca Asya emekçisi, tüm uygar ülkelerdeki proleteriyada güvenilir bir müttefike sahiptir. Hem Avrupa halklarını, hem de Asya halklarını kurtaracak olan zaferini yeryüzündeki hiçbir güç engelleyemez." (85)

Lenin 1914 yılında yazdığı "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı" çalışmasında Batı Avrupa'da burjuva demokratik devrimleri çağının kapandığını belirtiyordu. Doğu Avrupa ve Asya'da burjuva demokratik devrimler dönemi 1905'ten önce başlamıştı. Rusya, İran, Türkiye ve Çin'de devrimler olmuştu. Bu olaylar bağımsız ulusal devletler kurmayı amaçlayan bir dizi burjuva demokratik milli hareketin uyandığını göstermekteydi. Bu durum, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının önem kazanmasına yol açıyordu. (86)

Lenin, 1916 yılı Nisan ayında yayımlanan "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı" yazısında şunları

yazıyordu: "Sosyalistler sömürgelerin tazminatı olarak koşulsuz ve derhal kurtuluşunu talep etmekle yetinmemeli (ve bu talep, siyasi olarak, kendi kaderlerini tayin etme hakkının tanınmasından başka bir şey ifade etmemektedir); bu ülkelerde ulusal kurtuluş isteyen burjuva demokratik hareketlerdeki daha devrimci unsurlara kararlı bir destek sağlamalı ve onları ezen emperyalist güçlere karşı ayaklanmalarına (ve eğer ortaya çıkarsa, devrimci savaşa) yardımcı olmalıdır." (87)

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı "Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Tartışmasının Özeti" yazısında da, "sömürgelerin kurtuluşu talebi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının tanınmasından başka bir şey değildir," diyordu. (88)

Lenin, 1916 sonbaharında yazdığı *Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm* çalışmasında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: "Sömürgelerin kurtuluşu ulusların kendi kaderlerini tayini anlamına gelir. Avrupalılar sık sık sömürge halklarının da uluslar olduklarını unutmaktadır; ve bu 'unutkanlığa' hoşgörülle bakmak şovenizme hoşgörülle bakmaktır." (89)

Bu konuda önemli tartışmalardan biri, emperyalizm çağında milli savaşların olup olmayacağı konusundaydı. Rosa Luxemburg, *Sosyal Demokrasinin Krizi*, *Junius Broşürü* adıyla bir çalışma yayımlamıştı. Kitapçığın yazarının R. Luxemburg olduğu bilinmiyordu. Lenin, 1916 yılı Ekim ayında bu konuda yayımlanan yazısında bu anlayışa karşı çıktı ve "emperyalizm çağında sömürge ve yarı-sömürgelerin verdiği milli savaşlar yalnızca mümkün değil, ayrıca kaçınılmazdır," dedi. (90) Aynı çalışma, emperyalist güçlere karşı verilen milli savaşların aynı zamanda ilerici ve devrimci olduğunu vurguladı. (91)

Lenin'in emperyalizm kuramına katkısı, genellikle zannedildiğinin aksine, *Emperyalizm* kitabının dışındaki çalışmalarda öne çıkmaktadır. Lenin için önemli olan, kapitalizmin emperyalizm döneminde yaşadığı dönüşümün sınıf mücadelesi ve devrim açılarından etkilerini kavrayabilmektir. Lenin, özellikle yukarıda belirtilen dört noktada öncülü ve çağdaşı Marksistlerden farklı bir anlayışı kavramış ve bunu siyasi mücadelede etkili bir biçimde kullanmıştır.

Kaynaklar

(1) Kitabın İngilizce asıl adı şöyledir: *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism (A Popular Outline)*. (Lenin, *Collected Works*, Vol.22, December 1915-July 1916, Progress Publishers, Moscow, 1977), İngilizce kapak, s.185, Rusça orijinal kapak, s.192. Türkçe çevirilerde genellikle parantez içindeki bölüm belirtilmemektedir.

(2) Lenin, a.g.k., 1977, s.266.

(3) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., *Batılı İşçi Sömüriliye Ortak (Bufluva Proletarya)*, Bilgi Yay., Ankara, 2005 ve Koç, Y., *Avrupa İşçi Sınıfları, Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Siyasetçiliğe*, Epos Yay., Ankara, 2011.

(4) Day, R.B.-Gaido, D., *Discovering Imperialism, Social Democracy to World War I*, Haymarket Books, Chicago, 2011, s.9-10.

(5) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.10.

(6) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.11.

(7) Hobson, J.A., *Imperialism, A Study*, Ann Arbor Paperbacks, Michigan, 1965.

(8) Kautsky, K., *Socialism and Colonial Policy* (1907), www.marxists.org/archive/kautsky/1907/colonial.htm.

(9) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.476-477.

(10) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.812.

(11) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.21-22.

(12) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.26.

(13) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.27.

(14) Hilderding, R., *Finance Capital, A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, Routledge and Kegan Paul, Oxon, 1981.

(15) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.55-56.

(16) Lenin, *The National Liberation Movement in the East*, Third Revised Edition, Progress Publishers, Moscow, 1969, s.28.

(17) Lenin, a.g.k., 1969, s.182,183.

(18) Lenin, a.g.k., 1977, s.260.

(19) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.502; ayrıca bkz. s.517.

(20) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.530.

(21) Lenin, V.I., "The International Socialist Congress in Stuttgart," *Collected Works*, Vol.13, Moskova, 1978, s.77. "Lenin zaten orijinal Roma proletaryasının bir bütün olarak parazit bir sınıf olduğunun kesin bir biçimde farkındaydı." (Hobsbawm, "Lenin and the Aristocracy of Labour," *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.152.)

(22) Lenin, a.g.k., 1969, s.217.

(23) Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975, s.156.

(24) Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.31, 32, 69, 108, 156.

(25) Marx'ın Engels'e 16 Nisan 1863 tarihli mektubu. Hobsbawm, E.J., "Karl Marx and the British Labour Movement," a.g.k., 2001, s.112-114.

(26) "Embourgeoisement of the English proletariat" Engels'in Marx'a 7 Ekim 1858 tarihli mektubu.

(27) Engels, F., *The Condition of the Working-Class in England*, Penguin Classics, London, 1987, s.44-45.

(28) Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981, s.87.

http://www.marxists.org/archive/marx/works/1882/letters/82_09_12.htm.

(29) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.160.

(30) Leon, D.D., *Flashlights of the Amsterdam Congress*, 1904, s.53, 75.

(31) Lenin, a.g.k., 1977, s.193-194.

(32) Lenin, a.g.k., 1977, s.281-285, 301.

(33) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.311.

(34) Bkz. Bennigsen, A.A.-Wimbush, S.E., *Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World*, the University of Chicago Press, Chicago, 1980, s.41-45 ve 123. Daha sonraki yıllarda bazı yazarlar da "burjuva ulus" ve "proleter ulus" kavramlarını kullandı.

(35) Lenin, "Imperialism and the Split in Socialism," *Collected Works*, Vol.23, August 1916-March 1917, Progress Publishers, s.Moscow, 1977, s.114-115.

(36) Lenin, "Imperialism and the Split in Socialism," a.g.k., 1977, s.111-112. Lenin'in benzer bir analizi için bkz. Lenin, "Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, A Popular Outline," *Collected Works*, Volume 22, December 1915-July 1916, Progress Publishers, Moscow, 1977, s.283.

(37) Lenin, a.g.k., 1969, s.125

(38) Lenin, a.g.m., 1977, s.115-116.

(39) Lenin, a.g.k., 1977, s.284.

(40) Lenin, a.g.k., 1969, s.109.

(41) Lenin, a.g.k., 1969, s.300.

(42) Lenin, a.g.k., 1969, s. 269.

(43) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.774.

(44) Bukharin, N., *Imperialism and the World Economy*, <http://marxists.org/archive/bukharin/works/1917/imperial/index.htm>.

(45) Lenin, a.g.k., 1977, s.107.

(46) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.442.

(47) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.452.

(48) <http://marxists.org/archive/kautsky/1911/04/war1911.htm>.

(49) Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.455.

(50) Lenin, a.g.k., 1969, s.120-122.

(51) Lenin, a.g.k., 1969, s.231.

(52) Lenin, a.g.k., 1969, s.233-234.

(53) Lenin, a.g.k., 1969, s.250.

(54) Lenin, a.g.k., 1969, s.254.

(55) Lenin, a.g.k., 1969, s.255.

(56) Tichelman, F., "Socialist 'Internationalism' and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP," Holtman, F.v.- Linden, M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.95.

(57) Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.115.

(58) Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.157.

(59) Hobsbawm, E., "Karl Marx and the British Labour Movement," a.g.k., 2001, s.118-119.

(60) Hobsbawm, "Karl Marx and the British Labour Movement," a.g.k., 2001, s.119.

(61) Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981, s.87.

ress Publishers, Moscow, 1981, s.188.

(62) Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, London, 1969, s.75-76, 77.

(63) Grebing, H., a.g.k., 1969, s.81.

(64) Eley, G., *Forging Democracy, The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002, s.127.

(65) Harman, C., *A People's History of the World*, Verso, 2008, s.407.

(66) Mergner, G., "Solidarität mit den 'Wilden'? Das Verhältnis der deutschen Sozialdemokratie zu den afrikanischen Widerstandskämpfen in den ehemaligen deutschen Kolonien um die Jahrhundertwende," Holthoorn, F.v.-Linden M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, Cilt 1, E.J.Brill, 1988, s.68-86.

(67) Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., 1981, s.531-532.

(68) Bernstein, *Evolutionary Socialism*, 1899, www.marxists.org/reference/archive/bernsite-in/works/1899/evsoc/index.htm.

(69) Anderson, E., *Hammer or Anvil, The Story of the German Working-Class Movement*, Oriole Editions, New York, 1973, s.11, 12. Bu konuda ayrıca bkz. Russell, B., *Freedom versus Organization 1776 - 1914*, Unwin Books, London, 1965, s. 179.

(70) Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.87-108.

(71) Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.100-101.

(72) Mergner, G., a.g.y., 1988, s.68.

(73) Mergner, G., a.g.y., 1988, s.70.

(74) Mergner, G., a.g.y., 1988, s.72.

(75) Mergner, G., a.g.y., 1988, s.76.

(76) Mergner, G., a.g.y., 1988, s.79.

(77) Russell, B., a.g.k., 1965, s.139

(78) Anderson, E., a.g.k., 1973, s.19-20.

(79) Eley, G., a.g.k., 2002, s.112.

(80) Lenin, "Imperialism and the Split in Socialism," a.g.k., 1977, s.105.

(81) Lenin, a.g.k., 1969, s.33.

(82) Lenin, a.g.k., 1969, s.37.

(83) Lenin, a.g.k., 1969, s.53.

(84) Lenin, a.g.k., 1969, s.509-511.

(85) Lenin, a.g.k., 1969, s.83.

(86) Lenin, a.g.k., 1969, s.95.

(87) Lenin, a.g.k., 1969, s.130.

(88) Lenin, a.g.k., 1969, s.187.

(89) Lenin, a.g.k., 1969, s.197.

(90) Lenin, a.g.k., 1969, s.183.

(91) Lenin, a.g.k., 1969, s.185.

Materyalist Lenin ve emperyalizm

Lenin Bilimsel Sosyalizmi kalıpların içinden tarif etmedi. Yaşamın, maddenin, hareketin merkezine koydu. Bu tutumu nedeniyle Ekim Devrimini örgütleyen ve yöneten Parti'ye önderlik etti. Ekim Devrimi, Marx ve Engels'i 19. yüzyılda yaşayan sıra dışı filozoflar olmaktan kurtardı. Devrim Bilimsel Sosyalizmi emekçileştirdi, emperyalizme karşı mücadelenin en tutarlı ideolojisi haline getirdi.

Bizim, doktrinimiz bir dogma değil, bir eylem kılavuzudur.(1)

Biz, Marx'ın ya da marksistlerin, sosyalizm yolunu bütün yönleriyle tanıdığını savunmuyoruz. Bu, saçmadır. Biz, bu yolun yönünü tanıyoruz. Hangi toplumsal güçlerin oraya götürdüklerini biliyoruz. Ama, somut olarak, pratik olarak, ne olduğunu, işe koyuldukları zaman milyonlarca insanın deneyimi bunu gösterecektir.(2)

Anglo-Fransız kapitalistleri grubu, önce Almanya'yı soymak, onu (zaten hemen hemen hepsi ele geçirilmiş olan) sömürgelelerinden yoksun bırakmak ve sonra da Türkiye'yi soymak istiyor.

Alman kapitalistleri grubu, Türkiye'yi kendisi ele geçirmek ve sömürgelerinin kaybını, (Belçika, Sırbistan, Romanya gibi) küçük komşu devletleri ele geçirerek gidermek istiyor.”(3)

Bugün ülkemizde iki tür sosyalizm bulunuyor. Biri Leninizm ya da Bilimsel Sosyalizm. Diğeri ise kendisini “sosyalistler” diye nitelendiren ve çeşitli partilerde ve çevrelerde örgütlü olan kesimler. Bu kesimler Lenin'in Bilimsel Sosyalizme katkılarını anlamadıkları için mücadelenin kıyısında kalıyorlar.

Emperyalizmin getirdiği yarılma

Lenin'in kapitalizmin en yüksek aşaması olarak nitelediği emperyalizm, 19. yüzyılın sonundan itibaren genel olarak dünya siyasetinde, 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren de özel olarak Marksist siyasette yarılmaya ve ayrışmaya neden oldu. Peki emperyalizmin karakteristik özelliği neydi? Lenin'e kulak verelim:

“Emperyalizm nedir?(...)”

Tüm sorun, sermayenin dev boyutlara ulaşmış olduğu gerçeğinde düğümlenmektedir. Bir avuç büyük kapitalistin kuruluşları (karteller, işveren sendikaları, tröstler) milyarları işletiyorlar ve bütün dünyayı aralarında paylaşıyorlar. Dünya baştan aşağı paylaşılmış durumdadır. Savaşa yol açan şey, en güçlü iki multi-milyonerler grubunun, Anglo-Fransız ve Alman gruplarının dünyayı yeniden paylaşmak için çatışmaları oldu.

Marksist harekette yarılma

Kasım 1912'de Basel'de toplanan II. Enternasyonal Kongresi şu bildiriye kabul etti:

1905 Rus, 1908 Türk, 1909 İran ve 1911 Çin devrimleri ve yaklaşan emperyalist dünya savaşı ezilen milletlerin ezen milletlere karşı mücadelesini devrimci siyasetin odağına yerleştirdi.

"Hükümetler şunu iyi bilsinler ki, Avrupa'nın bugünkü durumu ve işçilerin ruh hali karşısında, hangi nitelikte olursa olsun bir savaş kendileri için de tehlikeli olacaktır. Fransız-Alman savaşının Komün'ün devrimci patlamasına sebep olduğunu, Rus-Japon savaşının da Rus halkının devrimci güçlerini harekete geçirdiğini unutmamaları gerekir."(4)

Ancak dünya savaşının başlamasıyla sadece hükümetler değil, II. Enternasyonal'in sağ kanadını oluşturan "sosyalistler" de tarihsel dersleri unutmuşlardı. Savaşta "anayurt savunması" sloganıyla kendi emperyalistlerini destekleyen II. Enternasyonal revizyonistleri, Lenin'in adlandırmasıyla "lafta sosyalist fiiliyatta emperyalist, sosyal-emperyalist" olan "sosyalistler", ezilen milletlerin karşısında, tekeli sermayenin yanında konumlandılar. Sömürgelerden ve yarı-sömürgelerden elde edilen kârlar ve emperyalist ülkelerin işçi sınıfının bu kârdan pay alması Engels'in deyişiyle "burjuva proletarya"yı meydana getirdi. Sosyalist partilerin sosyal emperyalist partilere dönüşmesinin maddi temeli bu gerçeklikti. Emperyalizm ezen ülkelerin işçi sınıflarını sadece maddi araçlarla değil, manevi-ideolojik bir kuşatmayla da kendisine bağlıyordu. Sosyal emperyalistler konumlanışlarını haklı çıkarmak için, emperyalistlerin ezilen dünyaya uygarlık taşıdığını, kapitalizmi geliştirdiğini ortaya attılar. Ezilen milletlere yönelik ırkçı, oryantalist ve aşağılayıcı bakış emperyalist milletlerin belirgin özelliklerindendi. Doğunun durağanlık ve değişmezlik

içinde olduğu, dış müdahale olmadan ilerleyemeyeceği tezleri milli demokratik devrimlerle yerle bir oldu.

Emperyalist teorik sefaletle yanıt, doğru emekçilerinin pratiğinden geldi.

Lenin yeni durumu teorileştiriyor

Lenin, revizyonistlere karşı "Emperyalizm çağında sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin milli savaşları'nın "sadece muhtemel değil, aynı zamanda kaçınılmaz"(5) olduğunu, "Emperyalizm çağında milli savaşları'nı "Avrupa'da dahi imkânsız sayılamayacağı"(6), "emperyalizme karşı mücadelesinin (...) devrimin canalıcı bir sorunu olduğunu"(7) söylemişti. Lenin, "bizim çağımızın olaylar zincirini Rusya, İran, Türkiye ve Çin'deki devrimlerin oluşturduğunu", "ve bu olaylar zincirinde, (...), bağımsızlığa ve bütünlüğe sahip milli devletler kurma eğilimlerinin belirlediğini görmemek için kör olmak gerektiğini" ifade etmişti.(8) Lenin, emperyalizm konusunda o kadar titizdi ki Petrograd'da yayınlanmasını istediği bir okul atlasına konulması için "Pavloviç yoldaş'a "çok gereklidir" notunun düşüldüğü bir mektup göndermişti.(9)

1905 Rus, 1908 Türk, 1909 İran ve 1911 Çin devrimleri ve yaklaşan emperyalist dünya savaşı ezilen milletlerin ezen milletlere karşı mücadelesini devrimci siyasetin odağına yerleştirdi.

Bilimsel Sosyalizmi/tarihsel materyalizmi benimseyen ve yeni dünya durumunu

değerlendiren devrimciler bu gelişmeye göre konumlandılar. Sınıf ilişkilerinin tahlili, sınıf ittifakları ve cephe meselesi, 1789-1871 döneminden farklı olarak sadece feodal parçalanmışlığa ve buna bağlı olarak yabancı istilaya karşı değil, emperyalizme karşı da mücadele eden "milletin" tarih sahnesine çıkması, milli demokratik devrimlerde işçi sınıfının önderliği, ezilen milletlerin milli burjuvazisinin rolü ve emperyalist burjuvaziden farkı, köylülüğün devrimci olmaları gibi temel başlıkların içinin nasıl doldurulacağı devrimciliğin, karşı devrimciliğin ya da devrim mücadelesinin kıyısına düşmenin ölçütü oldu. Yazımızda serbest rekabet çağındaki kapitalizmin tekeli aşmaya ulaşması ve emperyalistleşmesine bağlı olarak iki bilimsel sosyalist liderin, Ekim Devrimi önderi Lenin'in ve ilk sosyalist kuruluşun mimarı Stalin'in emperyalizme karşı devrim stratejilerinin ana hatlarını ele alacağız. Stalin, Lenin'in devamcısı olarak okunmalı.

İki liderin Çin örneğinden yola çıkması bu ülkenin özelindeki, bu ülkeye özgü bir stratejik aşamayı değil, Çin örneğinde ezilen dünyanın devrim meselelerine yaklaşımı ifade ediyor. Nitekim Lenin ve Stalin de bu durumu yoruma yer bırakmayacak şekilde yazılarında söylüyorlar. Dolayısıyla önümüzde ayrıksı değil tipik olgular, tahliller, stratejiler bulunuyor.

"Yüz milyonlarca insanın derin devrimci hareketi"

Lenin'in 15 Temmuz 1912 yılında yazdığı, "Çin'de Demokrasi ve Halkçılık"(10) başlığını taşıyan makalesi emperyalizm, milli kurtuluş savaşları ve emekçi devrimleri çağının teorisini özetleyen bir niteliğe sahip. Lenin bu makalesinde Çin Cumhuriyeti'nin kurucusu, Çin milli demokratik devrimi lideri Sun Yat-sen'in Brüksel'de çıkan sosyalist gazete *Le Peuple*'deki yazısına değinir. Makaleyi "olağanüstü öneme sahip" olmakla niteleyen Lenin, Sun Yat-sen'in "Rusya'ya has sorular ortaya attığını", "bir Rus gibi yargıda bulunduğunu", "bir Rus Narodnikiyle büyük benzerliği" olduğunu söyler.

Lenin'e göre Sun Yat-sen'in makalesi Rus devrimcilerini demokrasi ve halkçılık (Narodnizm) ilişkisini yeniden gözden geçirmeye sevk etmektedir. Çünkü bu, "Rusya'nın 1905'te başlayan devrimci dönemde

karşı karşıya kaldığı en ciddi sorunlardan biri"dir. Ancak bu sorunla yalnızca Rusya değil bütün Asya karşı karşıyadır. "Rusya pek çok bakımdan ve çok özel nedenlerle hiç kuşkusuz en Asyatik devletlerden biridir, hem de Asyatik devletlerin en vahşi ve ortaçağlısı, fena halde geri kalmış devletlerinden biri..."

Lenin makalesinin Çin'e ya da Sun Yat-sen'e özgü olmadığını, "dünyayı kapsayan kapitalist uygarlık akımının içine kesin olarak çekilen yüzlerce ve yüz milyonlarca insanın derin devrimci hareketinden doğmuş olan düşüncelerin 'sosyal anlam ve öneminin' neden ibaret olduğunu Sun Yat-sen örneğinde incele"diğini söyler.

Lenin'in "büyük ideoloji" nitelemesi: Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, Halkçı Yaşam

"Önümüzde yüzyıllardır süren köleliğin den yalnızca şikâyet etmeyen, eşitlik ve özgürlüğü yalnızca düşüneyip, aksine Çin'in zalimlerine karşı mücadele etmeyi de bilen gerçekten büyük bir halkın gerçekten büyük ideolojisi duruyor." der Lenin. Bu sözler boş bir övgüden ibaret değildir. Çin, en gelişmiş feodal uygarlıklardan birini yaratan ve kapitalizmin eşiğine gelen, insanlığa büyük katkıları olan bir ülkedir. Ve bu ülkenin onurlu halkı emperyalizme ve Mançu hanedanına, tek adam yönetimine, toplumsal eşitsizliklere isyan etmiştir. Lenin'in "büyük ideoloji" diye kastettiği şey ise Sun Yat-sen'in sistematik hale getirdiği Üç Halk İlkesi'dir. Bu ilker Mançu hanedanlığını ve emperyalizmi hedef alan, milliyetlerin gönüllü birliğini savunan Milliyetçilik, hanedan yönetiminin yerine halkın yönetimini/milli hakimiyeti koymayı hedefleyen Cumhuriyetçilik (demokrasi), her türlü eşitsizliğe, Sun Yat-sen'in deyişiyle "bir avuç kapitalistin ülkenin bütün zenginliklerine el koymasına"na karşı çıkan Halkçı Yaşam'dır. Sun'un özlemini duyduğu sosyalizm ütöpik ve romantiktir. Bilimsel değildir. Çin'in o dönemdeki maddi gerçekliğinde hayata geçme şansı yoktur. Fakat bu düşünce Çin milletine ve devrimcilerine büyük bir miras bırakmıştır. Bu mirasın önemi hâlâ emperyalizm çağında olmamızda yatmaktadır. Lenin'in "büyük ideoloji" olarak nitelendirdiği devrimci milliyetçiliğin, cumhuriyetçiliğin ve yönelimi sosyalizme açık olan halkçı yaşamın birliğini anlamazsak ne 20. yüzyılı ne bugü-

nü ne de geleceği anlayabiliriz. Tekelci burjuvazinin, komprador ve işbirlikçi burjuvazinin ve feodal kalıntıların saldırısı Üç Halk İlkesi ya da Altı Ok'ta formüleleştirilen milli demokratik devrim programına/kazanımlarına yöneltmeleri çağımızın niteliği ve devrimci mevzinin hangi cephede kurulmasıyla ilgili ciddi ipuçları vermektedir.

Üç Halk İlkesi/Altı Ok'ta hayat bulan program emperyalizm çağının devrimciliği ve bu çağın devrim stratejisinin özüdür. Bu nedenle değerini ve işlevini yalnızca tarihsel olarak değil, yalnızca tarihsel bir ilerleme diye betimleyip müzeye kaldırılan değerli bir eşya olarak değil, güncel siyasal mücadelenin en etkili silahı olarak korumaktadır. Çünkü sermayenin en yoğunlaşmış biçimi olan emperyalizmle, yani sermayenin hasıyla savaş, devrimin geri çekildiği ve yeni yeni ayağa kalktığı koşullarda bu mevzidedir.

Lenin burjuva devrimlerinin değerini, burjuva devrimcilerine yaklaşım üzerinden değerlendirir. Plehanov ve Kautsky'ye girdiği polemikte şöyle der: "Kendi saygıya değer burjuva 'vatani' için konuşmaya tarihsel bir hakkı bulunan ve feodalizme karşı mücadelede yeni milletlerin on milyonlarca insanının uygar bir hayata yönelişine önderlik eden burjuva devrimcileri'ne derin bir saygı duymayan insan Marksist olmaz." (11) Kautsky gibi sosyalistler, savaşta kendi emperyalistlerinin yanında yer aldıkları için saygının da ötesinde Mustafa Kemal gibi büyük burjuva devrimcilerine karşı savaşmışlardır. Üstelik sadece feodalizme

Mao Zedong, Çin Halk Cumhuriyeti Onursal Başkanı ve Çin burjuva demokratik devrimi önderi Sun Yat-sen'in karısı Soong Qingling ile, Sun'un portresi önünde...

karşı değil, emperyalizme karşı da mücadele eden devrimcilerle yapılan bir savaştır bu...

Lenin: "Asya'daki dürüst, militan burjuvazi"

Lenin, "Batı'nın artık karşısında mezar kazıcısının -proletarya- durduğu burjuvazisi çürümüştür. Fakat Asya'da hâlâ, dürüst, militan ve tutarlı demokrasiyi temsil edebilecek yetenekte olan, 18. yüzyıl sonu Fransa'sındaki büyük teorisyenlerin ve büyük eylem adamlarının değerli arkadaşı olan bir burjuvazi var." tespitini yapar.

Bilindiği gibi 18. yüzyıl sonu Fransa'sındaki büyük teorisyenler ve büyük eylem adamları "siyasi bir parti gibi hareket eden", toplumu eylemli olarak dönüştürmeye çalışan, dine, ilahi iradeye ve ortaçağa kökten eleştiriler yönelten Fransız radikal aydınlanmacılardır. Rousseau, Holbach, Helvetius, Meslier'dir... Lenin'in bu filozoflara gönderme yapması ve Asya burjuvazisini filozofların değerli arkadaşı olarak nitelendirmesi, ezilen dünyanın tarihsel dinamiklerini, devrimci batının mirasının artık doğuda hayat bulduğunu anlamak ve bu dinamikleri/mirası özümsemek bakımından oldukça önemlidir.

"Tarihsel olarak ileri bir davaya hâlâ yetenekli bu Asya burjuvazisinin baş temsilcisi ya da temel sosyal dayanağı köylülerdir." diyen Lenin, "onların yanı sıra artık, Yuan Şi-kai gibi, liderleri özellikle ihanete yetenekli olan bir liberal burjuvazi vardır." diye konuşur. Lenin, "dürüst, militan ve tutarlı burjuvazinin" karşısına liberal burjuvaziyi koymakta, ezilen milletin burjuva sınıfı içinde bir ayrıma gitmektedir. Aynı ayrımı Stalin'in Milli Demokratik Devrim kitabında da görmekteyiz (Milli demokratik devrim nitelemesi Stalin'e aittir.) (12) Stalin ezen ve ezilen milletlerin burjuvazisini, sömürge ve bağımlı ülkelerin burjuvazisini birbirinden ayırır.

"Uluslararası Durum ve SSCB'nin Savunulması" adlı konuşmasında Troçkist muhalefeti şöyle eleştirir:

"Komintern ve genel olarak komünist partiler, sömürge ve bağımlı ülkelerdeki devrimci hareketin meselelerine hangi noktadan yaklaşıyorlardı? Bu nokta, emperyalist ülkelerdeki, yani başka halkları ezen ülkelerdeki devrimle, sömürge ve ba-

ğimli ülkelerdeki, yani başka ülkelerin emperyalist boyunduruğu altında olan ülkelerdeki devrim arasında kesin bir ayırım yapmaktır. Emperyalist ülkelerde devrim başka şeydir: Oradaki burjuvazi başka halkları ezer, orada burjuvazi devrimin her aşamasında karşı devrimcidir, orada kurtuluş mücadelesinin bir unsuru olarak milli unsur yoktur. Oysa sömürge ve bağımlı ülkelerde devrim daha değişiktir: Burada devrimin etkenlerinden biri, başka devletler tarafından emperyalizm boyunduruğu altında tutulmaktır. Bu ülkelerde bu boyunduruğu milli burjuvazi de hisseder. Zaten başka türlü de olamaz. Burada milli burjuvazi belli bir aşamada ve belli bir süre için ülkesindeki devrimci hareketi emperyalizme karşı destekleyebilir.

Bu ayırımı yapmamak, bu farkı kavramamak, emperyalist ülkelerdeki devrimle sömürge ülkelerdeki devrimi bir tutmak, Marksizmin yolunu, Leninizmin yolunu terk etmek, İkinci Enternasyonal takipçilerinin yolunu tutmak demektir."(13)

Öyle sanıyoruz ki sınıf mücadelesini burjuvazi-proletarya karşıtlığına, baş çelişmeyi içi somut olarak doldurulmamış bir emek-sermaye çelişmesine indirgeyen, iki karşıtlık ve iki çelişmeyi de emperyalizmin ve sınıf ilişkilerinin dışında gören, bu çelişmelerin aldığı biçimi ve çözüleceği düğümü saptayamayan sosyalistlerin Lenin'i ve Stalin'i "sınıf işbirlikçiliği"yle suçlamaları muhtemeldir. Ancak Lenin, Lenin adını taşıdığı için tahlilinin görmezden gelinmesi daha da muhtemeldir. Kendisini Stalinist ya da Ortodoks olarak adlandıranların ise Stalin'den anladıkları farklılık yaratma çabasından öteye geçmeyen bir özgüçlüktür.

Doğudaki devrimci çekirdek: Türkiye

Lenin ve Stalin'in Türkiye değerlendirmeleri de yeni çağın çerçevesine uygundur. Stalin Türkiye'yi "elde silah Anlaşma'ya karşı savaşan, sömürge ve yarı-sömürge-leri etrafında toplayan devrimci çekirdeğimiz"(14) olarak nitelendirir.

Lenin'in değerlendirmeleri ise dikkat çekicidir. Rusya ve Türkiye'nin dostluk temelini emperyalizme karşı mücadele olduğunu, Doğu halklarının bugüne kadar emperyalist kurtların karşısında kuzu gibi durduğunu, ancak ilk kez Sovyet Rusya'nın emperyalist kurda ona diş geçirmesinin o kadar kolay olmadığını gösterdiğini(15) ifa-

Lenin ve Stalin burjuva devrimci Türkiye'yi, "Doğudaki devrimci çekirdek" olarak nitelerler...

de eder. Lenin, bu ilginç değerlendirmesiyle Rusya'yı ezilen Doğu milletlerinin parçası sayar.

Stalin, milli meselenin sömürgeler genel meselesi haline gelmesinde, "emperyalist grupların Türkiye'yi parçalama ve onun devlet varlığına son verme girişimlerinin belirleyici" olduğunu, "Müslüman halklar arasında devlet olarak daha gelişmiş bir ülke olan Türkiye'nin mücadele bayrağını kaldırıp Doğu ülkelerini etrafında topladığını"(16) söyleyerek devlet geleneğinin belirleyiciliğine vurgu yapar. Komünist Enternasyonal'in Temmuz-Eylül 1928'de toplanan Altıncı Kongresi'nde onaylanan programda "Türkiye burjuva devrimi milletlerarası devrim zincirinin halkası" olarak sayılır.(17)

Lenin'e göre Rusya: Ortaçağ kalıntılı yarı-sömürge

Ekim Devrimine beş kala Lenin tarafından Rusya'nın Asyatik olarak, Türkiye, İran ve Çin'e göre en vahşi ve en ortaçağlı devlet olarak nitelendirilmesi son derece dikkat çekicidir. Bu değerlendirme aynı yılın Ekim ayında yayınlanan "Dünya Tarihinde Yeni Bir Sayfa" adlı metinde de devam eder. Lenin o metinde "Ortaçağ kalıntıları her yerden çok Rusya'da bulun"ur saptaması yapar.(18) Ocak 1917'de Lenin ülkesini "ekonomik yönden 'yarı-sömürge' kabul edilmesi gereken Rusya"(19) diye nitelendirir. Bunda kuşkusuz "İngiliz, Fransız ve Alman kapitalistlerinin Çarlık Rusya'sının kömür, metalürji, petrol, altın sanayileri ile öteki sanayi kuruluşlarına egemen olması"nın(20)

rolü büyüktür. Lenin tahlilini emperyalist paylaşım savaşının bitiminden iki yıl sonra derinleştirir. "Milletlerarası Durum ve Komünist Enternasyonalin Başlıca Görevleri" adını taşıyan, Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi'ne okuduğu raporda şu çarpıcı tespiti sunar: "Bu savaş, dünya nüfusundan 250 milyonluk bir bölümünü bir çırpıda sömürge statüsüne eşit bir duruma getirdi. Bunların arasında 130 milyonluk nüfusuyla Rusya ve 120 milyondan fazla nüfusu ile Avusturya-Macaristan, Almanya ve Bulgaristan var. Bu, bir kısmı Almanya gibi en ileri, en kültürlü ve modern teknikte gelişmiş düzeydeki ülkelerde yaşayan 250 milyon insan demektir. Savaş, Versay Antlaşması yoluyla, bu ülkelere öyle koşullar yüklemiştir ki, gelişmiş halklar, sömürge bağımlılığı, sefalet, açlık, yıkım ve haklarının kaybı gibi durumlarla yüz yüze bırakılmıştır.

(...) Dünyanın emperyalist savaşın sonraki manzarası, ana hatlarıyla budur. Sömürgelerde; İran, Türkiye, Çin gibi canlı canlı parçalanan ülkelerde veya savaşta yenilip sömürge durumuna düşürülen ülkelere, 1 milyar 250 milyon ezilen insan yaşıyor."(21)

Lenin, yedi gün sonra, 26 Temmuz 1920'de bu saptamasını daha da ileri götürür: "Emperyalizmin karakteristik özelliği, bütün dünyanın, şimdi gördüğümüz gibi, çok sayıda ezilen millet ile, muazzam zenginliklere ve güçlü silahlı kuvvetlere sahip bir avuç ezen millet arasında ikiye bölünmesidir. Dünyanın toplam nüfusunu 1 milyar 750 milyon olarak alırsak, bu nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan bir milyarı aşkın, hatta belki 1 milyar 250 milyon insan, yani dünya nüfusunun yaklaşık yüzde yetmiş kadarı, ezilen milletlerin insanlarıdır. Bu milletler ya doğrudan doğruya sömürge bağımlılığı içindedirler, ya İran, Türkiye ve Çin örneğinde olduğu gibi yarı-sömürge-ler ya da büyük bir emperyalist devletin saldırısına yenik düşerek barış antlaşmaları yoluyla o devletin hükmü altına girmişlerdir. Bu ayırım, milletlerin ezen ve ezilen milletler olarak birbirlerinden ayrılmaları düşüncesi, bütün bu tezlere hâkimdir..."(22)

Görüldüğü gibi Lenin, Rusya ve Almanya'yı da ezilen milletlerin kampına yerleştirmekte ve emperyalizmin karşısına geniş bir cepheyi koymaktadır. Bu ayırım, günümüzde de bütün saptamaların esasıdır.

Stalin'de emperyalizm, sosyalizm ve devrimin aşamaları

İlk sosyalist kuruluşun önderi Stalin, emperyalizm tartışmalarında Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Çin Komisyonu'ndaki konuşmasında şu önemli sap-tamaları yapar:

"Müdahale, hiçbir zaman askerlerin topraklara girmesinden doğmaz ve askerlerin topraklara girmesi de hiçbir zaman müdahalenin önemli bir özelliğini oluşturmaz. Kapitalist ülkelerdeki devrimci hareketlerin bugünkü durumunda, yabancı askerlerin doğrudan topraklara girmesi bir di-zi protesto ve anlaşmazlıklara yol açabile-ceği için, müdahale, daha esnek bir nitelik taşıyor ve daha üstü kapalı bir biçime bürün-yüyor. Emperyalizm, bugünkü koşullarda iç savaş düzenleyerek, karşı-devrimci güçleri mali bakımdan destekleyerek, (...), bağımlı ülkelere müdahale etmeyi yeğliyor." (23)

Yine Stalin 28 Temmuz 1927'de Çin Üzerine adlı yazısında Troçkistlere yarı-sömürge ve bağımlı ülkelerin sosyalist devri-me hangi yoldan gideceği konusunda esaslı bir ders verir:

"Muhalefet, Çin halkının emperyalizme karşı verdiği devrimci mücadelenin her şeyden önce ve esas olarak şu özü taşıdığını unutmamıştır: Emperyalizm; Çin'de, Çin halkının doğrudan sömürücüleri olan feodal beyleri, militaristleri, kapitalistleri, bü-rokratları vb. destekleyen ve teşvik eden kuvvettir. Çin işçi ve köylüleri, aynı zaman-da emperyalizme karşı devrimci mücadele yürütmeksizin bu sömürücüleri yıkamaz.

Muhalefet, işte bu durumun, Çin'de burjuva devriminin sosyalist devrime dö-nüşmesini sağlayacak en önemli etkenler-den biri olduğunu unutuyor." (24)

Stalin buna bağlı olarak 1 Ağustos 1927'de yaptığı konuşmada aşamacılığa vurgu yapar ve Troçkistleri ağır ve açık bir dille eleştirir:

"Bir devrimin belli aşamalardan geçme-den gelişmeyeceğini kavramayan bir kim-se, Çin devriminin gelişmesinde üç aşama bulunduğunu kavramayan bir kimse, Mark-sizmi de, Çin devrimini de zerre kadar kav-ramamıştır." (25)

Materyalist Leninistler idealist "sosyalistler"

Lenin Bilimsel Sosyalizmi kalıpların içinden tarif etmedi. Yaşamın, maddenin, hareketin merkezine koydu. Bu tutumu ne-deniyile Ekim Devrimini örgütleyen ve yö-neten Partî'ye önderlik etti. Ekim Devrimi, Marx ve Engels'i 19. yüzyılda yaşayan sıra dışı filozoflar olmaktan kurtardı. Devrim Bi-limsel Sosyalizmi emekçileştirdi, emperya-lizme karşı mücadelenin en tutarlı ideolojisi haline getirdi.

Bugün ülkemizde iki tür sosyalizm bu-lunuyor. Biri Leninizm ya da Bilimsel Sos-yalizm. Leninizmi, vurgumuzu sivirtmek için, bilinçli olarak kullanıyoruz. Diğeri ise kendisini "sosyalistler" diye nitelendiren ve çeşitli partilerde ve çevrelerde örgütlü olan kesimler. Bu kesimler Leninizmi, yani Le-nin'in Bilimsel Sosyalizme katkılarını anla-

madıkları için mücadelenin kıyısında kalı-yorlar. Mücadelenin merkezinde olmanın yolu tarihsel materyalist kavrayışı geliştirmekten ve devrimci geleneği bilince çıkar-maktan geçiyor.

Şimdi "sosyalist" idealizme ve hurafele-re karşı Lenin gibi materyalist ve cesur ol-ma zamanı, Leninizm zamanı!

Dipnotlar

(1) V.İ. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 5. Baskı, Ankara, Ka-sım 1992, s.114

(2) a.g.e., s.114

(3) Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Tem-muz 1992, s. 103

(4) N. V. Yeiseyeva, *Yakın Çağlar Tarihi*, çev. Özde-mir İnce, Yordam Kitap, 1. Basım, İstanbul, Nisan 2009, s. 307

(5) Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Tem-muz 1992, s. 42

(6) a.g.e., s. 101

(7) a.g.e., s. 116

(8) a.g.e., s. 48

(9) a.g.e., s. 132

(10) Sun Yat-sen, *Halkçılık Üzerine*, Hazırlayan ve Çeviren: Sadık Usta, Kaynak Yayınları, 1. Basım, İs-tanbul, Ekim 2011, s. 165

(11) Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Tem-muz 1992, s. 95

(12) Josef V. Stalin, *Milli Demokratik Devrim*, çev. Şule Perinçek, Kaynak Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 1992, s. 100

(13) a.g.e., s. 127 vd.

(14) Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Tem-muz 1992, s. 136

(15) a.g.e., s. 136

(16) a.g.e., s. 137

(17) a.g.e., s. 138

(18) a.g.e., s. 85

(19) a.g.e., s. 44

(20) N. V. Yeiseyeva, *Yakın Çağlar Tarihi*, çev. Öz-demir İnce, Yordam Kitap, 1. Basım, İstanbul, Nisan 2009, s. 311

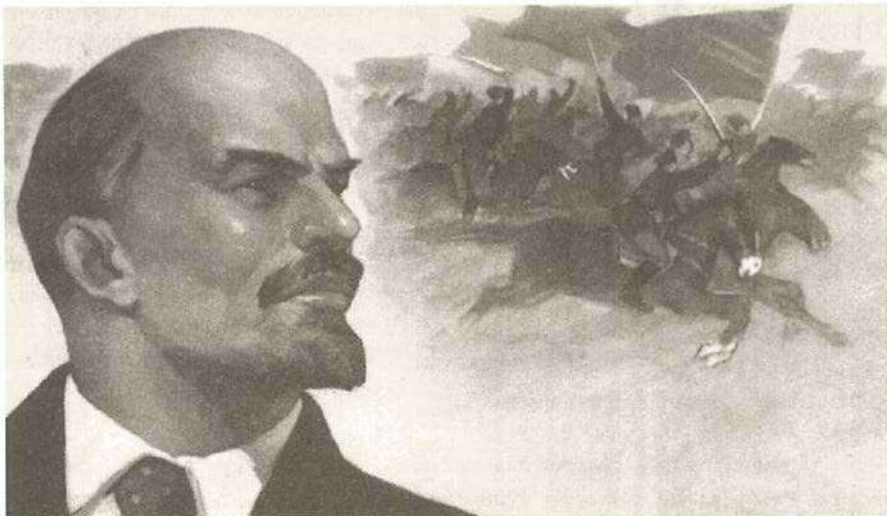
(21) Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Tem-muz 1992, s. 131

(22) a.g.e., s. 42

(23) Josef V. Stalin, *Milli Demokratik Devrim*, çev. Şule Perinçek, Kaynak Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 1992, s. 19

(24) a.g.e., 106

(25) a.g.e., 131

Lenin Bilimsel Sosyalizmi kalıpların içinden tarif etmedi. Yaşamın, maddenin, hareketin merkezine koydu.

"Emperyalist küstahlığa karşı yeni bir Bandung'a ihtiyaç var!"

Yeni bir Bandung, Güney ülkeleri arasında yeni bir siyasi ittifak, emperyalist askerî küstahlığa direnmenin biricik yoludur. Örneğin bugünlerde Ukrayna'daki küstahlığa şahit oluyoruz. Yine emperyalistlerin, Suriye'ye yönelik olası bir askerî müdahaleyi kışkırtarak ne kadar küstahlaştıkları ortadadır. Bu örnekler elbette daha da çoğaltılabilir... Dolayısıyla tek çözüm, yeni bir Bandung inşa etmektir.

Marx'ın kendi çağında tahlil ettiği sistem, artık bizlerin içerisinde yaşadığı sistemle aynı değil! 18. yüzyılın ortalarında Marx'ın tahlil ettiği sistem, halen daha rekabetçi sanayi kapitalizmiydi. Biz ise Marx'ın ölümünden sonra, 19. yüzyılın sonlarından itibaren tekelci kapitalizme geçmiş bulunuyoruz. İşte bunu, tekelci sermayeyi, teşhis eden Lenin oldu.

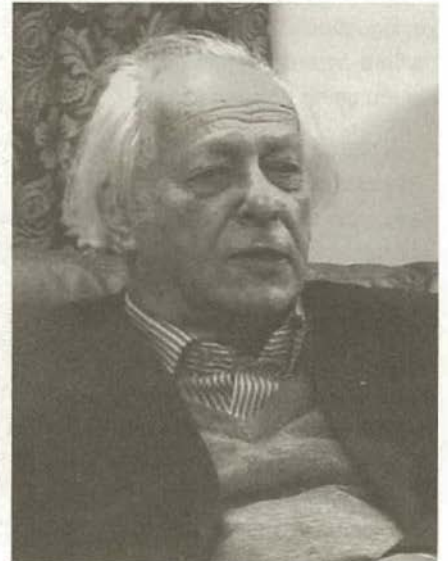
Çağımızın en önde gelen Marksist toplumbilimcilerinden, "Üçüncü Dünya Forumu" Başkanı Prof. Samir Amin'le tek elci kapitalizmin krizini, kapitalist dünya sisteminin geleceğini, Ezilen Dünyanın emperyalist saldırganlık karşısındaki seçeneklerini ve Lenin'in emperyalizm teorisiyle Marksizme yaptığı büyük katkıyı konuştuk. Söyleşi 21 Aralık tarihinde, Üçüncü Dünya Forumu çalışmaları dolayısıyla Senegal'in başkenti Dakar'da bulunan Prof. Amin ile telefonda gerçekleşti.

Ana başlık ve ara başlıklar, tarafımızca konulmuştur.

Tekelci kapitalizmin krizi, daha da derinleşecek!

Bilim ve Ütopya: Özellikle 2008'de başlayan finansal krizin hızla bir küresel ekonomik krize dönüşmesinden sonra, Marksist iktisadi ve toplumsal analizler bir kez daha popülerlik kazanmaya başladı. Bu bağlamda gerek Batı, gerekse çevre kapitalist ülkelerin akademik çevrelerinde öne çıkan vurgu, "Marx'a dönüş" oldu. Bu ifade her ne kadar pek çok

solcunun kulağına güzel gelse de, önemli bir niteliği, 20. yüzyılda Marksizme katkı yapan önemli teorisyen ve önderleri, tabi en başta da Lenin'i görmezden gelmekteydi. Öyleyse şu soruyla başlayabiliriz: 21. yüzyılda Lenin'in emperyalizm teorisinin üzerinden atlayarak "Marx'a dönmek" mümkün müdür? Lenin'in katkılarını bir kenara atarsak, Marksizmden geriye ne kalır?

Prof. Samir AMİN

Prof. Samir Amin: İlk olarak şunun altını çizmek gerekiyor: Kriz, 2008'de başlamadı. Bu, 1970'lerin ortalarında, 1975 civarında başlayan uzun süreli bir sistem krizidir. Batılı gelişmiş kapitalist ülkelerde, yani ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya'da, büyüme hızları geçtiğimiz otuz yılda ortalama %5'ten %2.5'e, yani yarıya yarıya düşmüştür. Dolayısıyla yapısal bir krizin, 2008'den çok daha önce, hani neredeyse yarım yüzyıl kadar önce başladığını söyleyebiliriz.

Peki, sermaye bu krize nasıl bir tepki gösterdi? Tekelci sermaye çok daha merkezileşti, tekelleşme daha ileri bir aşamaya ulaştı. Bu durum, sözüm ona "neoliberal" dedikleri dönemin de temellerini oluşturdu. Sermayenin yoğunlaşması, aşağı yukarı 1975'ten 1990'lara dek, on beş yıl gibi kısa denilebilecek bir sürede gerçekleşti. Bu sözünü ettiğim durum, yani sermayenin merkezileşmesi, sistemin krizden çıkmasını sağlamadı; büyüme hızları yine düşük kaldı. Ne var ki bu süreçte pek çok dönüşüm de gerçekleşti; çünkü merkezileşme, tekelci sermayenin kâr oranlarının düşmesini önledi. Fakat daha küçük ölçekli sermayedarlar açısından baktığımızda, kâr oranlarını düşürdü ve daha pek çok olumsuz gelişmeye yol açtı. Nitekim pek çok küçük işletme de iflasla yüz yüze geldi, işsizlik tırmandı. Ayrıca tekelci sermaye, işgücünün ucuz olduğu ve doğal kaynaklara serbest erişimin çok daha kolay olduğu çevre ülkelere kaydı.

Sistemdeki bu dönüşümler ve tekelci sermayenin saydığım girişimleri, kısa vadede, yani 1980'lerden 2000'lerin başına dek tekelci sermaye açısından olumlu sonuçlar doğurdu. Ben bu döneme "La Belle Époque" ("*Güzellik Çağı*": Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan görece barış ve iyimserlik dönemini nitelendirmek için kullanılan Fransızca ifade; bir tür "*altın çağ*" –BveÜ) diyorum. Bu dönem, yaklaşık 1890'dan 1914'e dek süren "La Belle Époque"un bir nevi tekrarıdır. Fakat bu, çok kısa süreli bir yükselişti; ancak 10-15 yıl kadar sürebil-

Lenin emperyalizm teorisiyle, Marx'ın görüşlerini geliştirdi.

di. Daha sonra, kârın bölüşümündeki dengesizlik, tekellerin ve özellikle de mâli tekellerin çıkarlarını da geriletmeye başladı. Bu da bir dizi finansal krize yol açtı. 1997'den başlayarak Güneydoğu Asya, Güney Kore, Rusya, Brezilya ve Meksika krizle karşılaştı. Ve 2008'de sistemin kalbini, Amerika'yı vuran, tam da bu krizin dalgalarıdır.

2008'den beri her gün tekrar edilen şudur: "Bu normal bir krizdir ve şimdi krizden çıkıyoruz. Bu krize özellikle bankacılık sistemindeki birtakım kusurlar neden olmuştur; daha fazlası değil!" Bütün bu açıklamalar tamamen saçmalıktan ibarettir. Bu kriz, çok daha derinleşerek sürecektir.

Lenin'in can alıcı tespiti ve iyimserliği

İkinci meseleye gelirse... Marx'ın bütün bu olup bitenle ne ilgisi var? Elbette Marx, sınıfsal tahlil yapabilmek için, kapitalist sistemin çelişkilerinin ve birikim süreçlerinin bilimsel tahlilini yapabilmek için gerekli en temel araçları geliştirerek kapitalizmin burjuva ideolojisinin savunduğunun aksine düzgün işleyen bir proje değil, büyüyen çelişkilerle dolu bir sistem

olduğunu ortaya koydu. Marksizmin meselemizle ilgisi budur. Fakat bütün bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değil. Çünkü Marx'ın kendi çağında tahlil ettiği sistem, artık bizlerin içerisinde yaşadığı sistemle aynı değil! 18. yüzyılın ortalarında Marx'ın tahlil ettiği sistem, halen daha rekabetçi sanayi kapitalizmiydi. Biz ise Marx'ın ölümünden sonra, 19. yüzyılın sonlarından itibaren tekelci kapitalizme geçmiş bulunuyoruz. İşte bunu, tekelci sermayeyi, teşhis eden Lenin oldu. Ve Lenin bunun, benim ifademle "düşüşteki tarihsel kapitalizmin" ilk uzun krizine yol açtığını doğru bir biçimde saptadı. Ne var ki Lenin, biraz iyimserdi. O, ilk uzun krizin aynı zamanda son kriz olabileceği ve insanlığı nihai devrimci çözüm doğrultusunda harekete geçirebileceği kanısını da taşıyordu. Devrim gerçekten de oldu; ama sistemin merkezinde değil! Lenin, 1920'de bile Almanya'da devrim gerçekleşmesini bekliyordu. Ne var ki devrim, sınıf mücadelesi elbette bu ülkeler içerisinde de var olsa bile, ABD'nin, Avrupa ülkelerinin ya da Japonya'nın gündeminde değildi. Dolayısıyla bütün bir 20. yüzyıla damga vuran pek çok radikal devrimin tamamı, çevre ya da yarıçevre ülkelerde gerçekleşti. Rusya, Çin, Vietnam, Küba ve diğerleri, hep böyle ülkelerdir. "Yarı-devrim" diyebileceğimiz millî bağımsızlık ve ilerici reformların iç içe geçtiği hamleler de bu gibi ülkelerde oldu. Atatürk'ün Türkiye'sini veya Cemal Abdül Nasır'ın Mısır'ını da, bu bağlamda örnek gösterebiliriz...

Şimdi biz, tekelci kapitalizmin ikinci derin kriziyle yüzleştiği bir dönemde yaşıyoruz. Bu koşullarda tekelci sermayenin stratejisi, dünyayı askerî olarak denetim altına almaktır. Zira elinde, egemenliğinin sürekliliğini sağlamak için kullanılabileceği başka bir araç bulunmuyor. Emperyalistlerin, yani ABD, Avrupa ve Japonya'nın bir dizi savaş girmelerinin sebebi de budur. Şu an Orta Doğu'da devam etmekte olan süreç, 1990'larda Yugoslavya'da başladı. 1991'deki Birinci Körfez Savaşı da, bu sürecin bir parçası-

dır. Ardından Afganistan'ın işgali ve Irak Savaşı geldi. Bu müdahaleleri Suriye, İran ve Kuzey Kore'ye yönelik tehditler izledi. ABD'nin Pasifik Okyanusu'ndaki tatbikatları ve bu bölgede sayısı artan askerî üsleri de, savaş özlemine işaret ediyor. Çünkü dediğim gibi, dünyayı askerî olarak kontrol altında tutmaktan başka, egemenliklerini sürdürebilmeye hizmet edecek bir araca sahip değiller.

Şüphesiz bu, yeni bir şeydir. Çünkü kapitalistler şimdiye dek savaşın yanı sıra, barışçı ve uzlaşmacı yöntemleri de egemenliklerini sürdürebilmek için kullanabiliyorlardı. Fakat artık, böyle bir şansları kalmamıştır. Yaşadığımız krizin özgülüğü de buradadır. Dolayısıyla bu, yalnızca finansal bir kriz değildir. Finansal kriz, buzağının yalnızca görünen kısmıdır. Evet, sermaye birikim süreci ve kârın genel olarak tekelci sermaye, özel olarak mâli tekelci sermaye lehine bölüşümü bir krizle karşı karşıyadır. Fakat gündemde olan, aynı zamanda siyasi bir krizdir. Ve bu siyasi krizin, büyük savaşlara yol açabilecek bir tehdidi beraberinde getirdiğini görebiliyoruz.

Çin ve emperyalist Triad arasındaki çelişkiler keskinleşiyor

Bilim ve Ütopya: Öyleyse tam da bu bağlamda şunu sormak isterim: Özellikle Çin'in yükselişinin bir sonucu olarak genel olarak emperyalist "Triad"ın (ABD, Avrupa ve Japonya), özel olarak da ABD'nin bir süredir ciddi biçimde kan kaybettiklerinden söz edebiliriz. *Forbes* gibi dergilerde bile, Çin'in 2020 civarında büyük ihtimalle dünyanın en büyük ekonomisi haline geleceği yazılıp çiziliyor. Bütün bu gelişmeleri Çin ile ABD ve Asya-Pasifik'teki müttefikleri arasındaki yükselen gerilimle birlikte ele aldığınızda, yakın bir gelecekte düşüşteki hegemon ve yükselen Çin arasındaki çelişkinin nasıl bir hal alacağını düşünüyorsunuz?

Prof. Samir Amin: Evet, bu çok önemli bir soru... Emperyalist Triad'ın,

yani ABD, Avrupa ve Japonya'nın küreselleşmeyi askeriileştirmeleri, esas olarak artmakta olan çelişkilerin bir sonucudur. Bu çelişkilerin en önemlilerinden biri de, şüphesiz "gelişen ülkeler" de denilen bir kısım çevre ülkelerin yükselişidir. Çin elbette yükselmekte olan tek ülke değil, ama söz konusu ülkeler içerisinde öncü konumdadır. Tabii ki birileri çıkıp da Çin'in yükselişi meselesine farklı açılardan yaklaşabilir; bunun sosyalist değil, fakat kapitalist araçlarla gerçekleştirildiğini savunabilir. Fakat bence esas sorun bu değil. Sorun, Çin'in yükselişinin, Triad'ın egemenliğini sürdürme üzerine kurulu çıkarlarıyla gittikçe daha çok çelişmesidir. ABD ve Japonya'yı heyecanlandıran ve Çin Denizi ile Pasifik Okyanusu'nda askerî tatbikatlar düzenlemeye iten sebep de budur.

Çin'in önümüzdeki 20-30 yılda, *Forbes*'ta yazıldığı gibi dünyanın en büyük ekonomisi olup olamayacağını bilemem. Belki olur, belki olmaz... Ama daha önemlisi, Çin ile Triad arasındaki çelişkilerin gün geçtikçe keskinleşmesidir.

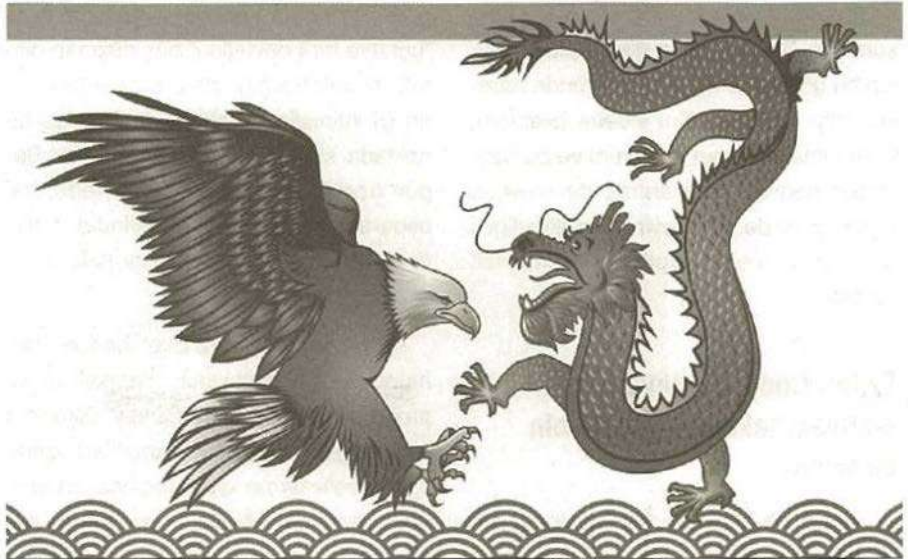
Tek çözüm Güney'de yeni bir siyasi ittifak!

Bilim ve Ütopya: Peki, çevre ve yarı-çevre ülkelerin gerileyen Batı hege-

monyası karşısında Bandung benzeri yeni ittifaklar geliştirmesini olanaklı görüyor musunuz? Sizce gelişen ülkeler içerisinde hangisi, böylesi bir ittifakın olanaklı kılınmasında belirleyici rol oynayabilir?

Prof. Samir Amin: Bu söylediğiniz, Güney halkları ve milletlerinin tekrar gündeme getirmesi gereken, kendileri açısından en yararlı olacak stratejidir. Yeni bir Bandung, Güney ülkeleri arasında yeni bir siyasi ittifak, emperyalist askerî küstahlığa direnmenin biricik yoludur. Örneğin bugünlerde Ukrayna'daki küstahlığa şahit oluyoruz. Yine emperyalistlerin, Suriye'ye yönelik olası bir askerî müdahaleyi kışkırtarak ne kadar küstahlaştıkları ortadadır. Bu örnekler elbette daha da çoğaltılabilir... Dolayısıyla tek çözüm, yeni bir Bandung inşa etmektir.

Bu yeni Bandung, her şeyden önce siyasi bir ittifak olmalıdır. Türkiye gibi NATO üyesi ülkeler ya da Batılı güçlerin askerî üslerine ev sahipliği yapan ülkelere, ittifaka katılabilmek için bu gibi üyeliklerden çıkmaları ya da askerî üsleri kapatmaları talep edilmelidir. Aynı zamanda bu ittifak, Batı'nın askerî müdahalelerine karşı etkin bir diplomasi de yürütmelidir. Katılımcı ülkelere olumlu iktisadi yardım da sağlanabilir ve sağlanmalıdır. Sadece finansal ya da parasal yardım sunulmasından kesinlikle bahsetmiyo-

Çin'in yükselişi, başta ABD olmak üzere emperyalist Triad'ın çıkarlarıyla gün geçtikçe daha çok çelişmektedir.

Çevre ve yarı-çevrenin artan emperyalist baskılara direnebilmeleri, Bandung benzeri yeni bir ittifak kurabilmelerine bağlıdır.

rum; bu aslında pek de önemli değildir. Çünkü artık gelişen ülkeler, özellikle de Çin, Güney'in diğer ülkelerine kendi sanayilerini ve küresel sistemden özerkliklerini inşa etmelerine yardımcı olabilir.

Bildiğiniz gibi DAC'ın (Kalkınma Yardımları Komitesi) yaptığı şey, hiç de bu söylediğime benzememektedir. Ben açıkçası burayı, sözde yardım ettiği ülkelere ihanet eden bir uzmanlar çöplüğü olarak tanımlıyorum. Yaptıkları şey yardım (aid) etmekten çok, girdikleri yere AIDS bulaştırmaktır.

Fakat Çin, bunun aksine, Güney'in en geri sanayilerinin geliştirilmesine katkı sunabilir. Çin devletinin veya diplomasisinin bu görüşlere uygun bir biçimde hareket edip etmeyeceğini elbette bilemem. Öyle olmasını umut ediyorum ve bu bağlamda sağlam kanıtlarımız da mevcut. Fakat yine de, bir şeyin gerçekleştiğini görmeden kesin yargılara ulaşmamak gerekir.

Ezilen Dünyada devletin tasfiyesi tekelci sermayenin çıkarına...

Bilim ve Ütopya: İlk yanıtınıza dönersek... Kapitalist dünya sisteminin 1970'lerden beri içinde bulunduğu krize

değindiniz. Bu bağlamda özellikle 1970'lerin sonundan ve 80'lerin başından itibaren uluslararası finans kurumları tarafından hazırlanan sözüm ona "yapısal uyum" programlarının çevre ve yarı-çevre ülkelere dayatılması, bu ülkeleri de kaotik neoliberal dönüşümle karşı karşıya getirdi. Bu dönemin temel özellikleri, gümrük vergilerinin düşürülmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi, sözde "hür ticaretin" teşvik edilmesi ve belki de son adım olarak finansal serbestleşmeydi. Bu süreç haklı olarak, "millî devletlerin tasfiyesi" olarak da adlandırıldı. İlginçtir ki pek çok ultra-solcu da, ezilen ya da ezen dünyada olduğuna bakmaksızın "burjuva millî devletleri" baş düşman olarak değerlendirdiğinden, bu gelişmelere en iyi ihtimalle sessiz kaldı. Tam da bu noktada size şunu sormak isterim: Bugün özellikle çevre ve yarı-çevrede, neoliberal dönüşümün hedefindeki millî devletler emperyalizme karşı hala ilerici bir rol oynayabilirler mi?

Prof. Samir Amin: Evet, bence yorunuzda çok haklısınız. "Yapısal uyum" programları, pek çok Güney ülkesinin Bandung döneminde kazandıkları özerkliğin, özelleştirme gibi araçlarla ortadan kaldırılmasına yol açtı. Ve bu süreç, genellikle pek de demokratik olmayan devletlerin gücünü azalttığı için sanki de-

mokratik bir programmış gibi sunuldu. Dolayısıyla bir kafa karışıklığı yaratıldı ve böylece sağcı emperyalist bir programın uygulamasında, bir kısım solcuların bile desteği alınabildi. Fakat devletlerimizin ya da millî iktidarlarımızın parçalanması, demokrasi ya da enternasyonalizm adına yapılmadı. Aksine bütün bunlar, toplumlarımız ve ekonomilerimiz üzerinde, tekelci sermayenin denetimini sağlamak içindi. Haliyle bizi bu sistemin dışına çıkartacak bir program, ülkelerimizde devlet iktidarının yeniden kurulmasını da içermek durumundadır. Elbette devlet iktidarının yeniden kurulması talebini de, devletin demokratikleştirilmesi talebinden ayrı ele almamak gerekiyor. Fakat demokratikleşme talebini karşılamak için bile bir devlete ihtiyacımız olduğu gerçeğini akımızdan çıkarmamalıyız.

Halk sınıflarının yükselen mücadelesi ve önderlik sorunu

Bilim ve Ütopya: Özellikle çevre ve yarı-çevrede millî devletlerin halen ilerici taleplere yanıt verebileceğini ifade ettiğinize göre, aklıma şöyle de bir soru geliyor: Şüphesiz çevre ve yarı-çevrede bir devrim gerçekleştirmek ve millî devlet inşasına girişebilmek için, bütün halk sınıflarının büyük bir ittifakına ihtiyaç var. Fakat "halk sınıfları" dediğimiz şey de homojen değil. Bu sınıflar içerisinde de pek çok çelişki var. Öyleyse 21. yüzyılda çevre ya da yarı-çevrede işçi sınıfının ve öncüsünün bütün halk sınıflarına önderlik etmesi nasıl sağlanacak?

Prof. Samir Amin: Yakın zamanda Türkiye'de çok büyük kitlesel protesto hareketleri meydana geldi. Benzeri olaylar Mısır gibi bazı Arap ülkelerinde ya da daha önceleri Brezilya, Venezuela ve Bolivya gibi Latin Amerika ülkelerinde de yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Bütün bunlar, halk sınıflarının geniş katılım gösterdikleri kendiliğinden hareketlerdir. Bu hareketlerin somut alternatif bir programı ya da bir önderliği yoktur. Kaldı ki bence zaten hareketi sanayi proletaryasının

mücadelesine indirgememeli ve böyle geniş ittifaklar meydana getirmeliyiz. Hareket genellikle, kırsal nüfusun geniş kesimlerini, yoksul ve orta köylülüğü, şehirlerdeki kayıt dışı işçi kitlelerini, orta sınıfların ya da küçük burjuvazinin geniş kesimlerini de kapsamaktadır. Burada sorun şu: Peki bu harekete kim önderlik edecek? Ben, burjuvazinin böyle bir harekete önderlik yapabileceği kanısında değilim. Hatta burjuvazinin, böylesi hareketlerden korktuğu ve emperyalizmle çatışmaktan çok uzlaşmak istediği de söylenebilir. Dolayısıyla bu hareketlere önderlik edebilecek olanlar, özellikle Marksist gelenekten gelen en ilerici siyasal partilerdir. Bu partiler, harekete elbette bürokratik araçlarla önderlik edecek değiller. Halk sınıflarıyla birlikte sokağa çıkarak alternatif stratejiler geliştirecekler.

Halk cephesiyle demokratik birliğe

Bilim ve Ütopya: Peki bu hareketler, bağımsız millî devletlerin yeniden inşasına yönelikken, çevre ve yarı-çevre ülkelerin geçtiğimiz yüzyılda millî devletin öznesi olan "millet"i yaratmaya çalışırken karşılaştıkları sorunları nasıl aşacaklar? Malum, çeşitli Ezilen Dünya ülkelerinde

milliyetler meselesi halen aşılabilmiş değil. Kürt sorunu, Beluci sorunu, Tamil sorunu ve daha pek çok benzeri sorun, hatta çevre veya yarı-çevre ülkelerin gündemlerinde... 21. yüzyılda Leninistler, halk sınıflarının demokratik millî devletlerini yeniden kuracaklarsa, başta milliyetler meselesi olmak üzere halk içindeki gelişikleri nasıl ele alacaklar?

Prof. Samir Amin: İlk olarak bir önceki sorunuzdaki sınıfsal çelişki meselesine değineyim... Demokratik devlet, kuşkusuz sınıfsız bir devlet demek değildir. Aksine bu, sınıf mücadelesinin gelişebilmesine olabildiğince barışçıl biçimde olanak tanıyan bir devlete işaret etmektedir. Yalnızca işçi sınıfının ya da sanayi işçilerinin değil, fakat aynı zamanda köylülerin ve orta sınıfların da örgütlenmesine ve kendilerini temsil edebilmelerine hak tanıyan devlettir. Ve bu, alternatif bir halk cephesinin olası inşası açısından en iyi koşulların yaratılabilmesi anlamına da gelmektedir.

Ben tabii ki "azınlık" ve "çoğunluk" gibi kavramlar üzerinden tartışma yürütme taraftarı değilim. Bir toplumda "azınlık" denenler de, "çoğunluk" denenler de aynı haklara sahip olmalıdır. Elbette bizimki gibi ülkelerin çoğunda bunun gibi so-

runlar mevcut. Türkiye'deki Türkler ve Kürtler arasında olduğu gibi dinsel, pek çok Arap ülkesindeki Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında olduğu gibi dinsel ve hatta Sünni ve Şii İslam arasında olduğu gibi mezhepsel farklılıklar var. Bu farklılıkları kabul etmeli ve sorunları demokratik yollarla çözmeye çalışmalıyız.

Revizyonizm değil, geliştirme...

Bilim ve Ütopya: Aydınlatıcı yapıtınız *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme'de* (*L'impérialisme et le Développement Inégal*) Lenin'in emperyalizm teorisinin güncelliğine dikkat çekiyordunuz. Bu kitabın yayımlanmasının üstünden 35 yılı aşkın süre geçti. Kapitalist dünya sistemi finansal akışlara çok daha bağımlı bir hale geldi. Merkez kapitalist ülkelerde reel sektör, uzunca bir süredir düşüşte. Bütün bu gelişmeler ışığında Lenin'in teorisi bugün nasıl değerlendirebilir? Leninist emperyalizm teorisinin yeniden canlanması için bir revizyona ihtiyaç var mı?

Prof. Samir Amin: Bu tabii ki yanıtı çok çok uzun bir soru... Geçtiğimiz günlerde İngiltere'de Pluto Press, New York'ta ise Monthly Review tarafından basılan son kitabım *The Implosion of Contemporary Capitalism*'in son bölümünde tam da bu konuyu, yani kapitalizmdeki dönüşümleri dikkate alarak Marksizm-Leninizm'in nasıl geliştirilebileceğini tartıştım. Burada bahsettiğim elbette revizyonizmden söz etmiyorum; Marksizm-Leninizm ve Maoizm'in mantığının **geliştirilmesinden** (bunu özellikle vurgulamak isterim) bahsediyorum. Burada şimdilik bu kadarına değinmem yeterli olur.

Bilim ve Ütopya: Sayın Amin, tekrar çok teşekkür ediyoruz.

Prof. Samir Amin: Ben teşekkür ederim.

Ezilen Dünya'da millî devletlerin tasfiyesi, demokratikleşmeye değil tekelleri sermayenin çıkarlarına hizmet etti.

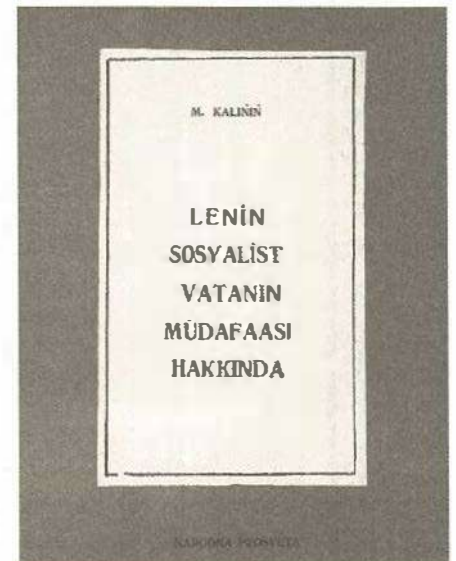
Sosyalist vatanın savunulması hakkında Lenin'in görüşleri

Hitler, Doğu'da zaferin ceplerinde olduğundan emindi. Ezici darbelerine hiçbir kuvvetin karşı koyamayacağını zannediyordu. Lenin tarafından meydana getirilen bizim Kızıl Ordumuz dünyada, İtalyan-Alman koalisyonunun birleşik güruhuna karşı yalnız direnmekle kalmayıp, onların üzerine boyuna darbeler indirmekte olan ilk ve şimdilik tek ordu oldu. Sovyet halkı, yirmi beş yaşını dolduran evladiyla, Kızıl Ordusuyla gurur duymaktadır.

Okuyacağınız metin, Türkiye'de ilk kez yayımlanıyor. Bolşevik önder ve Stalin'in yakın çalışma arkadaşı Mihail İvanoviç Kalinin (1875-1946) tarafından II. Dünya Savaşı sırasında, Sovyet halklarının ve Kızıl Ordu'nun faşist istilacılara karşı vatan savunması gerçekleştirdiği bir dönemde kaleme alınan metin, 1959 yılında "Narodna Provesta Devlet Neşriyatevi (Sofya)" tarafından, M. Bekirof çevirisiyle Bulgaristan Türkleri için Türkçe bir broşür olarak 1000 adet basılmış. Broşürün özgün adı, "Lenin Sosyalist Vatanın Müdafaası Hakkında"... Yayıncının kaleme aldığı sunuşta broşürde, "yüce Lenin'in sosyalist vatanın müdafaası hakkında görüşlerinden bahsolunduğu" belirtiliyor; okurların "vatanını iç ve dış düşmana karşı kahramanlıklarla koruyan Rusya proletaryası"nı örnek almaları gerektiği vurgulanıyor.

Yayımladığımız metinde herhangi bir değişiklik ya da kısaltma yapmadık. Yalnızca bazı kelimeleri, özellikle genç okurlarımızı düşünerek, günümüz Türkiye Türkçesine uygun karşılıklarıyla değiştirdik ve düşük cümleleri düzelttik. (Bilim ve Ütopya)

Sovyetler Birliği halkları, Sovyet yurdunu, onun bağımsızlığını, topraklarını ve halkın barışçı emeğini yirmi aydır savunarak Hitlerci Almanya'nın yağmacı güruhuna karşı kanlı bir savaş yürütmektedir. Doğaldır ki düşüncelerimiz, geçmişe dönerek onda bugünkü olaylara yakın benzerlikler arıyor. Ve elbette düşüncelerimiz, ilk önce, vasiyetlerini gerçekleştirmeye çalıştığımız Lenin'e dönüyor.

Kalinin'in broşürünün Bulgaristan Türkleri için yapılan Türkçe basımı. (1959)

Lenin, yabancı halkları esaret altına almak, yabancı topraklar zapt etmek amacıyla yapılan yağmacı savaşları, haksız savaşlardan sayar.

Aynı zamanda O, halkların millî kurtuluş mücadelesini, ilerici devrimci savaşları destekliyor ve onları tamamiyle doğru, haklı savaş sayıyordu.

Stalin, Lenin ve Kalinin (1919).

Lenin, savaşı ve onu doğuran sebepleri anlamakta halk kitlelerinin yüce öğretmenidir. O, savaşlar hakkındaki hakikati, onların doğasını meydana çıkardı ve savaşlar aracılığıyla kimlerin çıkarlarının gerçekleştirildiğini gösterdi. Lenin bizlere, bütün savaşları aynı kefeye koymamamız, her savaşı değerlendirirken kendine özgü bir tarihsel ölçüt kullanmamız gerektiğini öğretti. Bu yüzden öncelikle, bir hükümetin savaşlardan önceki siyaseti incelenip öğrenilmelidir.

Lenin savaşların karakterini müthiş bir ustalıkla tarif etti ve bir savaşın haklı veya haksız olup olmadığını, bir savaşın ne yönüyle ve niçin haklı ve haksız olduğunu anlama anahtarını, daha doğrusu anlama olanağını sağlayan anahtar elimize verdi. Onun bu çabası, bizim için son derece değerlidir. Lenin, yabancı halkları esaret altına almak, yabancı topraklar zapt etmek amacıyla yapılan yağmacı savaşları, haksız savaşlardan sayar. Lenin böyle savaşlara karşı her zaman büyük bir nefret hissiyle konuşuyor, onların canice, halk düşmanı karakterlerini açığa vuruyor ve onlara yağma savaşı diyordu. Aynı zamanda O, halkların millî kurtuluş mücadelesini, ilerici devrimci savaşları destekliyor ve onları tamamiyle doğru, haklı savaş sayıyordu.

Lenin şunları yazdı: "Eğer savaşın 'özü' mesela yabancı millî zulmü devirmekten ibaret ise, (bu 1789-1871 yılları arasında Avrupa için çok tipiktir) o zaman mazlum devlet veya millet tarafından yapılan savaş ilericidir. Eğer savaşın 'özü' sömürgeleri yeniden bölüşmek, yağma paylaşmak, yabancı toprakları zapt etmek ise

(1914-1918 yıllarındaki savaş böyledir), o zaman vatan savunmasına dair sözler, 'halkı tamamen aldatmak' demektir" (Eserleri, c.XIX, s.199).

Marksizm-Leninizm, harbin halk tarafından yabancı zalimlere karşı yürütüldüğü ve bu savaşın amacı cebren parçalanmış bir memleketin birleştirilmesi olduğu zaman burjuva devletlerinin de haklı, ilerici savaşlar yapabileceklerini hiçbir zaman inkâr etmiş değildir.

Tek bir cümleyle ifade edersek, millî kurtuluş savaşları, esas itibarıyla, gerici burjuva tabakaları, savaş için harekete geçen kitlelerin toplumsal, demokratik istek ve eğilimlerini çoğu kez mümkün olduğunca önlemeye çalışmalarına rağmen ilerici savaşlardır. Söylemek gerekir ki, gerici burjuva tabakaları, genellikle halk tarafından yürütülen millî kurtuluş savaşının zararına, ülkedeki iç siyasi mücadeleye daha büyük dikkat ayırırlar.

Biz, Lenin'in teorik ilkelerini, bunlar ne kadar değerli olsalar da, tam olarak tahlil etmeyi önümüze amaç olarak koymuyoruz. Biz, Lenin'in sosyalist vatanın savunulması meselesine ilgisi ve bununla ilgili konuşmaları ilgilendirmektedir.

Geçen dünya savaşında Lenin ve Partimiz, savaşı bir yağma savaşı kabul ederek, ilkesel olarak vatan savunması şiarına karşı olumsuz tutum alıyorlardı. Lenin açıkça diyordu ki, böyle bir savaşta "vatan savunmasına" hizmet eden bir kimse, gerçekte yağma savaşlarını destekliyor ve bu yüzden emperyalist yönetici çevrelerin çıkarları için yapılan haksız savaşları destekliyordu.

Fakat işte 1917 yılının Ekim ayında Rusya işçi sınıfı ve köylüleri hâkimiyeti ele aldılar ve yeni Sovyet devletini kurdular. Bununla ilgili olarak işçilerle köylüler için vatan meselesi yeni bir içerik kazandı. Ve o zaman Lenin diyordu ki, hepimiz vatan koruyucusu olduk ve ilk görevimiz Sovyet devletini dış düşmanlardan korumaktır.

Bu yüzden vatan savunması şiarı yepyeni bir anlam kazandı. Stalin, bu konudaki görüşlerini çok güzel ifade etmiştir: "Geçmişte bizim vatanımız yoktu ve olmazdı da. Fakat şimdi kapitalizmi devirmiş olduğumuz ve hâkimiyetin, işçilerin eline geçmiş bulunduğu bir sırada bizim vatanımız vardır ve biz onun bağımsızlığını savunacağız" (J. Stalin, "Leninizmin Sorunları", 1940, s.345).

Sovyet yönetiminin kurulmasından sonra, Lenin, halkımızı, vatan savunmasına yorulmaksızın hazırlıyordu. Onun ilk işi, Sovyet devletinin silahlı kuvvetlerini meydana getirmektir. Fakat ordu kurma meselesi, ilk bakışta görülebileceği gibi hiç de kolay bir mesele değildir. Eski ordu, faydalanmanın mümkün olduğu zannedilebilirdi. Fakat Lenin, "ordu, eski düzeni korumanın en geri aracıdır, sermayenin hâkimiyetini güçlendirmek, sermaye esareti altında emekçilerin boyun eğme ve itaat etme halini devam ettirmek ve bu ruhta terbiye etmek uğrunda burjuva disiplininin en sağlam dayanağıdır" diye çok doğru söylüyordu (Es. c.XXIII, s.378).

İlk zamanlarda bazı kimseler ordu meydana getirmenin amaca uygun olup olmadığından bile şüphe ediyorlardı. "Halk ordusuna ihtiyaç var mı, halkı silahlandırmak, halk milisi meydana getirmek ya da işi muhafız kıtasına dayanmak daha iyi değil mi?" diye tartışma çıktı. Fakat Lenin, bu gibi fikirlere kesin olarak karşı çıktı. O diyordu ki:

"Yeni toplumsal sınıf, hâkimiyeti ele almaya giderken, bu hâkimiyet, aşamalı olarak ve ağır iç savaş şartları içinde yeni bir ordu, yeni bir disiplin, yeni sınıfın yeni askerî örgütünü meydana getirmediğiçe ulaşamamıştır, şimdi de ulaşamaz ve onu kuvvetlendiremez" (Es. c.XXIII, s.379).

Düzenli ordu örgütlemenin gerekli olduğunu Stalin yoldaş da aynı azimle savunuyordu. O diyordu ki: "... Ya gerçek bir işçi-köylü, başlıca köylü ordusu, gayet disiplinli

linli bir ordu meydana getirip cumhuriyeti koruyacağız ya da öleceğiz" (Partinin VII. Kongresinde söylediği nutkundan).

Sovyet yönetimi eski orduyu terhis etti ve Halk Komiserleri Kurulunun 28 (15) Ocak 1918 tarihli açıklamasıyla yeni bir ordu, İşçiler ve Köylülerin Kızıl Ordusu meydana getirildi. Bu ordu şu ilkeler esas alınarak meydana getiriliyordu:

1. İşçiler ve Köylülerin Kızıl Ordusu, emekçi sınıfların en bilinçli ve örgütlü unsurları arasından meydana getirilir.

2. Rus cumhuriyetinin 18 yaşını doldurmuş bütün vatandaşları onun saflarına girer... Kızıl Ordunun saflarına girmek için asker komitelerinden veya Sovyet hâkimiyetinin platformunu destekleyen toplumsal demokratik örgütlerden, parti ve meslek örgütlerinden veya bu örgütlerin en az iki üyesinin güvencesine ihtiyaç vardır. Bütün kitlesel girişlerde herkesin karşılıklı güvence ve isim sırasıyla oy vermesi gerekir. ("SSCB İç Savaş Tarihi" belgeleri, c.1, ss.101-102)

Açıklamadan görüldüğü gibi yönetim, Sovyet hâkimiyetine sadık bir ordu meydana getirmeye ve onun saflarına düşman unsurların girmesine meydan vermemeye çalışmıştır. Eski orduda ise, böyle unsurlar, özellikle komuta kademesinde ve yönetim aygıtında az değildi. Orduyu ihanetten korumak amacıyla, insanları dikkatle seçmek lazımdı. Bunu yapmak gayet gerekliydi, çünkü iç savaş bütün hızıyla devam ediyordu ve Beyaz Orduların tarafına geçme durumları az değildi.

Lenin'in ve Stalin'in yönetimi altında, işçilerle köylülerin askeri yükümlülüğü ilkesi üzerine Kızıl Ordu inşa edildi. Bu ordu, kısız asker müfrezelerini değiştirdi. Tam da böyle bir ordunun meydana getirilmesine Lenin'in ne kadar önem verdiği, O'nun şu sözlerinden anlaşılabilir: "...Dünyada ilk defa, niçin dövuştüğünü bilen bir ordu, silahlı kuvvetler meydana getirildi ve dünyada ilk defa, gayet büyük kurbanlar veren işçiler ve köylüler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini, emekçilerin hâkimiyetini savunduklarını açıkça anlamaktadırlar" (Es. c.XXVI, s.17).

Devrim zamanlarında örgütsel süreçler de gayet büyük bir hızla gelişir. Başka türlü de olamaz. Sovyet yönetiminin örgüt-

lenmesi için henüz bildiri yayımladığı ve oluşumunun henüz ilk aşamasında bulunan yeni ordunun karşısında acımasız ve amansız düşman duruyordu. Alman askerleri Pskov'a ve Narva'ya yaklaşıyorlardı. Amaçları Petrograd'ı almaktı. O zaman Lenin halkın önüne, mücadeleyi öğretmek, "geri kaçacak ordu değil, görülmelik zulümlere dayanacak bir ordu meydana getirmek" gibi esas bir görev koydu. Aksi takdirde, "Alman çizmesi altında inleyeceksiniz," diye sesleniyordu (Es. c.XXII, s.326).

Ve Sovyet devleti için ağır olan bu günlerde işçilerle Köylülerin Kızıl Ordusu, Lenin'in, Partimizin ve bütün halkın güvenini hak etti. 23 Şubat 1918 tarihinde, Alman askerlerinin Pskov ve Narva'ya ilerleyişini durdurdu. Ve bu tarih, Kızıl Ordu'nun doğum günü olarak sayılmaya başlandı.

Lenin, Kızıl Ordu'ya gayet büyük dikkat ayırıyordu. Başka türlü de olamazdı. O, Kızıl Ordu'ya, halkın en iyi silahlanmış kısmı olarak bakıyordu. Orduda komutan görevlerine atanma işi, işçilerle köylülerin ve eski ordunun asker uzmanlarının en etkin, en bilinçli olan kısmını seçme ilkesi üzerine yapılıyordu.

Koçak'a karşı kazanılan zaferle ilgili olarak işçilerle köylülere gönderdiği mektubunda Lenin şunları yazdı: "Kızıl Ordu'ya dair bütün kanunlar, yazılı emirler korkudan değil, vicdan üzerine yerine getirilmelidir. Ondaki disiplini korumak, Kızıl

Ordu'ya varımız yoğumuzla yardım etmek; her bilinçli işçinin ve köylünün ilk, esas ve en önemli görevi budur...

Kızıl Ordu'ya tam ve sadakatle yardım etmeyen, onda düzen ve tertibi korumayan bir kimse, haindir... Böylesi acımasızın yok edilmelidir" (Es. c.XXIV, s.432).

O zamanlar Sovyet yönetimi, içerideki karşı-devrimin hakkından görece kolay gelecekti. Fakat karşı-devrimin arkasında, uluslararası canavarlar duruyordu. Bunlardan Alman emperyalizmi gayet tehlikeydi. Alman ordusu o zamanlar Rusya sınırları içerisine çok derin girmişti: Ukrayna'yı gasp etmişti ve Petrograd'ı tehdit ediyordu. Lenin Sovyet devleti için doğan tehlike hakkında özellikle halkı uyarıyordu: "Sovyet cumhuriyeti düşman tarafından kuşatılmıştır. O, sözle değil, fiilen askeri bir ordugâh haline getirilmelidir" (Seç. Es. c.II, s.442).

Savaş esnasında halkın kendi ordusu-na göstermesi gereken destek meselesi, cephe ve cephe gerisinin birliği meselesi olmaktadır. Lenin öğretiyor ki, "savaş, her bir milletin bütün ekonomik ve örgütsel kuvvetleri için bir sınavdır" (Es. c.XXIV, s.544).

Ve şimdi Alman istilacılarıyla bunca gaddar savaşlar yaptığımız bir sırada, Lenin'in bu fikri gayet iyi kabul bulmaktadır. Zaten savaş, aslında her devletin dayanıklılığı için en doğru ve geniş bir yoklamadır. Devletin örgütsel ve ekonomik kuv-

Kızıl Ordu birlikleri Kiev'de (1919).

Genç Kızıl Ordu'nun komutanları... Fotoğraf 1918-1920 yıllarına ait.

vetlerini en sert sınava tutan tam da savaştır. Askerî direnme kuvveti, cephe gerisinin sağlamlığı savaşta meydana çıkar. Lenin şöyle diyordu:

"Savaşı gerektiği gibi yürütmek için sağlam, örgütlü bir cephe gerisine ihtiyaç vardır. En iyi ordu, devrim davasına en sadık insanlar, eğer yeterli derecede silahlandırılmazlar, kendilerine erzak sağlanmaz, ~~talim~~ görmezlerse düşman tarafından mutlaka telef edileceklerdir" (Es. c.XXII, s.304).

Ve Lenin, "Her şey cepheye!" şiarının bütün çalışmalarının temelini teşkil etmesini, memleketin bütün insan kaynaklarının büsbütün cephenin hizmetine bırakılmasını, halkın tamamının seferber edilmesini istiyordu.

Lenin diyordu ki, "memleketinizde nüfus hakkını, yalnız harbe etkin bir biçimde katılanlara ve bize bütün araçlarla yardım edenlere tanıyacağız. Bütün halkı, bazılarını kelimenin ~~tam~~ anlamıyla askerî işe, diğerlerini her türlü yardımcı askerî faaliyete seferber etme hakkımız ve görevimiz bundan ileri gelir" (Seç. Es. c.II, s.454).

Lenin, Sovyet halkından ciddi isteklerde bulunuyordu. "Daha fazla emek disipliniyle, askerî azimle, sağlamlıkla, fedakârcı, grupların ve ipliklerin çıkarlarını göz önünde bulundurmayıp kişisel çıkarları göz ardı ederek çalışmak için kollarımızı sıvayalım. Bunu yapmadıkça muazzaf olamayız" diyordu (Es. c.XXI, s.147).

Lenin yeni toplumsal disiplinin meydana getirilip kuvvetlendirilmesi meselesine

çok önem veriyordu. O, yalnız açıkça ihanet edenlere, sabotajcılara karşı amansız mücadeleden değil, ürkeklere, egoistlere, ihmalcı ve yalancılara karşı da en sert önlemlerin alınmasından yanaydı. Lenin, "disipline ve devrimci askerî ruha karşı işlenen cinayetlerin hiçbirisi cezasız bırakılmamalı" diyordu (Bütün Es., c.XXXIV, s.45).

Lenin'e göre sert askerî disiplin, başa-
rı için en önemli şartlardan biridir; bütün savunma görevlerinin temelini oluşturur. "En yüksek düzeyde askerî disiplin ve askerî uyanıklık gereklidir. Elven'şi anı kaçırmak veya aceleci davranmak, her şeyi kaybetmek demektir." (Seç. Es. c.II, s.450).

Şimdi savaşta Partimiz ve Sovyet halkı, Stalin yoldaşın yönetimi altında memleketimizin hayatını kısa bir zamanda askerî temel üzerinde yeni baştan kurdu. Endüstride, köy iktisadiyatında, kafa emeği alanında Sovyet insanların çalışmaları-na Stalin yoldaş tarafından 6 Kasım 1942 tarihinde okunan raporda büyük değer biçildi.

Biz, yüce kurtuluş savaşı yapıyoruz. Alman emperyalizminin canavar yüzünü geçen savaştan iyi biliriz; onun yağmacı amaçları, halklarımızı esaret altına alma hedefleri, 1918-1919 yıllarındaki gibi aynıdır.

"Sosyalist vatan tehlikede" bildiri-çağrısında, Alman emperyalistlerinin Rusya'ya karşı olan amaçları açığa vurulmuş ve Sovyet cumhuriyeti üzerine çöken tehlikeye karşı mücadelenin pratik yolları gösterilmiştir. Bu Leninist belgede deniyor ki:

"Alman militarizmi Rus ve Ukrayna işçileri ve köylülerini yok etmek, toprakları çiftlikçilere, fabrika ve zavotları bankerlere, egemenliği monarşiye iade etmek istiyor. Alman generalleri Petrograd'ta ve Kiev'de kendi düzenlerini kurmak istiyorlar. Sovyetlerin sosyalist cumhuriyeti, çok büyük bir tehlike içinde bulunmaktadır. ... Sovyet cumhuriyetini burjuva emperyalist Almanya sürülerinden korumak Rusya işçi ve köylülerinin kutsal borcudur."

Bu açıklamanın ise, pratik kısmının önemini göz önünde bulundurarak tamamını aktarıyorum:

"Halk Komiserleri Kurulunun kararıdır:

1. Memleketin bütün kuvvet ve araçları devrimci savunma davasının hizmetine bırakılır.

2. Bütün kurul ve devrimci örgütler, her mevzii kanının son damlasına kadar savunmakla görevlidirler.

3. Demiryolu işçilerinin örgütleri ve onlara bağlı olan kurullar, düşmanın demiryolu hatlarından faydalanmasına bütün kuvvetleriyle engel olmalıdırlar. Geri çekilmede demiryolu hatları mahvedilmeli, demiryolu binaları havaya uçurulmalıdır. Bütün gezici terkip, yani vagon ve lokomotifler, derhal doğruya, memleketin içine gönderilmelidir.

4. Bütün taneli gıdalar ve özellikle gıda yedekleri, aynı şekilde düşman eline geçme tehlikesi olan kıymetli malların hepsi muhakkak yok edilmelidir; bu konuda nezaret işi, başkanların sorumluluğu altında olmak üzere yerel kurullardadır.

5. Petrograd, Kiev ve bütün şehir ve yeni cephe hattının geçtiği küçük şehirlerin, köy ve küçük köylerin işçileri ve köylüleri istihkâm kazma gruplarında örgütlenmelidir.

6. Bu gruplara kızıl muhafız askerlerinin gözetimi altında burjuva sınıfının çalışmaya yeteneği olan erkek ve kadın bütün mensuplarını da katmak gereklidir. Direnç kurşuna dizilmelidir.

7. Devrimci savunma davasına karşı hareket eden ve Alman burjuvazisinin tarafını tutan, aynı şekilde emperyalist sürülerin baskınına Sovyet yönetimini devirmek amacıyla kullanmaya çalışan bütün basın

neşriyatı durdurulur. Bunların çalışma yeteneği olan redaktörleri ve yardımcılarını düşman saldırılarını durdurma ve diğer korunma işleri için seferber edilir.

8. Düşman ajanları, vurguncular, eşkıyalar, külhanbeyleri, karşıdevrimci ajitatörler, Alman casusları suç yerinde kurşuna dizilir."

1918 yılında, Alman işgalcileri Ukrayna sınırlarını geçmeye ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti topraklarına girmeye çalışırken Lenin, Halk Komiserleri Kurulu adına işçi, köylü ve asker temsilcilerinin bütün guberniya (*Rusya'da eski bir yerel yönetim birimi. 1929'da kaldırıldı. - BveÜ*) ve kaza kurullarına bir bildiri yolladı. Bu bildiride, özetle şöyle deniyor: "Halk Alman işgalcilerinin haydutça yönetimlerinden gereken dersi almamıştır. Ukrayna'da köylülerle işçiler, kendilerini korumak ümidiyle mal ve mülkü cephe gerisine çekmeye veya yok etmeye defalarca karşı koymuşlardır. Onlar bunun cezasını ağır ödediler. İstilâcılar, tahılları, hayvanları, metalleri, makineleri, her şeyi bir sözle yağma ettiler ve memleketlerine aşırıydılar. Ukrayna olayı bütün Rusya için korkunç bir ders olmalıdır."

Almanların, eski, kaba caniler oldukları ve bu kusurlarından güç kurtulacakları buradan açıklıkla görülüyor. Fakat Sovyet halkının büyük bir kısmı Alman askerinden bu derece vahşilik ve ağgözlülük beklememiştir. Halkın çoğunluğu, Alman ordusunun hangi topraktan olursa olsun geçişinin bir çekirge saldırısına bedel olduğunu aklı hiç sığdıramıyordu. Alman askerinin kurşuna dizdiği Sovyet çocuklarının sırtlarından kanlı gömlekleri soğuk kanlılıkla soyup "faterland"da (Almanca "vatan") bulunan karısına gönderebileceğini Sovyet vatandaşı güç hayal ediyordu. Sovyet hukukuna göre böyle bir canavarlığa yalnız bir ceza tedbirini uygulanır: kurşun! Faşist ordusunda ise, soygunculuk, zorbalık ve cinayetler, komuta tarafından teşvik edilmekte ve işgal altındaki topraklarda sıradan şeyler sayılmaktadır.

Fakat Almanlar ne kadar da kötülük yapsalar, esaret altına aldıkları halklarla ne kadar da alay etseler, savaşın dördüncü yılında Hitlerci Almanya'nın durumu, toprak kazançlarına karşın, birçok konuda

bize Kayzer Almanyası'nın 1918 yılındaki durumunu hatırlatıyor; hatta belki daha da berbattır.

Moskova fabrika, zavot komitelerinin ve meslek birliklerinin IV. Konferansında Lenin, Alman emperyalizminin askerî durumunu şöyle belirliyordu: "... Almanya ne kadar da ilerlese, savaşın bu memleket için ümitsiz olduğu, Almanların Batı cephesinde direniş gösterecek ve savaşa devam edecek durumda oldukları takdirde bile, bunun onların savaşını sona erdirmeyeceği, aksine işgal etmeleri, Alman müfrezeleriyle zapt etmeleri gereken yeni bir bağımlı ülke daha meydana getireceği, aynı zamanda Alman ordusunun da bir ordu halinden çıkıp soyguncu çetesi, yabancı halklara, silahsız halklara zulüm eden, buralarda halkın büyük direniş göstermesi durumunda son yiyecek kalıntılarını soyup kendine gıda sağlanan insanlar haline gelerek çökeceği, Almanya'da büyük burjuvazinin birçok temsilcisi için bile son derece açıktır" (Es., c.XXII, s.80).

Almanya'nın o zamanki başarıları hakkında Lenin'in yaptığı değerlendirme, Hitlerci Almanya'ya da tamamen uygun düşmektedir. İlk zamanlardaki askerî başarıları ve toprak kazançları, faşist Almanya'yı savaşın zaferle sonuçlanmasına hiç de yakınlaştırmadı, aksine uzaklaştırdı. Geçen Dünya Savaşı gibi şimdiki savaş da Almanya için tekrar ümitsiz olmaktadır. Hitlerizmin kaçınılmaz hezimetinin ilk âlâmetleri gittikçe daha açık görülmektedir.

Orduda manevi etkenin önemi hakkında Lenin şöyle diyor: "Her bir savaşta zaferi, eninde sonunda savaş meydanında kanlarını döken halk kitlelerinin maneviyatı tayin eder. Savaşın haklı oluşuna inanmak, hayatını kardeşlerinin mutluluğu için feda etmenin gerekli olduğunu anlamak askerlerin maneviyatını yükseltir ve onları görülmedik güçlüklerle katiandır. Çarlık generalleri, Kızıl Ordu askerlerimizin, Çarlık düzeni ordusunun hiçbir zaman katlanamayacağı güçlüklerle katlandıklarını söylüyorlar. Bu durum, seferber edilen her işçinin ve köylünün niçin dövüştüğünü bilmesi ve adaletle sosyalizmin zaferi uğruna kan döktüğünü idrak etmesiyle açıklanabilir."

İşçilerle köylülerin yönetimi ellerine almalarının ilk günlerinden itibaren Sovyet hükümetinin başlıca görevi, yurdu ve devrimin kazanımlarını korumak olmuştur. Bu doğrultuda atılan ilk adım, İşçi, Köylü ve Asker Temsilcileri Sovyetleri II. Kongresi'nde kabul edilen barış açıklamasıydı. Sovyet hükümetinin savaşın bütün memleketlerle barış yapılması teklifinde bulunması, halka, orduya ve bütün dünya emekçilerine. Sovyet cumhuriyeti halklarının emperyalistler tarafından başlatılan savaşa devam etmek istemediklerini açıkça gösteriyordu. Toprak beyanı köylü kitlelerini Sovyetlere sapasağlam bağlıyor, köylülerin önüne köy iktisadının kulaklar ve çiftlikçiler olmadan gelişmesine geniş yollar açıyordu. İşte bu durum, cephe gerisinin sağlamlığını sağlıyordu. Rusya işçi-

2. Dünya Savaşı yıllarında, işgal altındaki bölgelerde direnişe katılan Sovyet kadın partizanlar...

lerinin ve köylülerinin devrimin kazanımlarını iç ve dış düşmanlardan korumada gösterdikleri o görülmedik kahramanlık ve metanet de yine buna bağlıdır.

Sovyet yönetiminde işçi-köylü kitleleri, durumlarının maddî bakımdan iyileştiğini bizzat hissettiler. Şimdiki savaşta onlar Sovyet düzenini korurken, yiğitlik ve kahramanlık harikaları göstermektedirler. Hitlerci elebaşları, geçmişte Beyaz Orduların generalleri gibi, Sovyet askerlerinin görülmedik mertlik ve yiğitliğine hayran olmuşlardır. Onlar, yurdumuzu savunanlar tarafından gösterilen kahramanlıkların sebeplerini gizlemeye ya da kasten başka türlü göstermeye çalışıyorlar. Faşist elebaşlarının gayretleri boşunadır! Bizim, Sovyet yurdumuz için ve bununla beraber ilerici insanlık için mücadele ettiğimizi bütün dünya biliyor; ölümsüz Lenin'in düşünceleri askerlerimize ve komutanlarımıza zaferlere ulaşmak için ilham veriyor. Mertlikleriyle bugün Kızıl Ordu'nun düşmana indirmekte olduğu darbeleri hazırlayan Leningrad, Odesa, Sivastopol ve Stalingrad savunucularının gösterdiği vatanseverliğin bu kadar fevkalade örneklerini savaş tarihinde bulmak mümkün müdür, bilmem. Bu kahramanların şanı ebediyen parlacaktır.

Lenin'in örnek olarak verdiğim fikirleri ve kendisi tarafından imzalanmış resmî belgelerden yaptığım alıntılar, Vladimir İliç'in sosyalist vatanın savunulması meselesi hakkındaki çalışmalarının yalnızca bir yönüdür. Bu çalışmanın, başka bir ifadeyle, genel bir niteliği vardır. Amacı halk kitlelerini belli bir tarafa kazanmak, onlara mevcut durumu anlatmak, Sovyet düzeni için mücadelede kuvvetlerini harekete geçirmektir. Fakat Lenin'in gösterdiği faaliyetin diğer yönü de daha az önemli değildir. Bu, doğrudan doğruya verdiği emir ve talimatnameler, bu veya şu faaliyetçiden memnuniyetsizliğini gösteren konuşmalarıdır. Burada Lenin'i Sovyet devletinin savunulmasındaki pratik çalışmaların doğrudan doğruya yönetmeni olarak görmekteyiz.

1919 yılı yazında Kolçak ordusu, Kızıl Ordu'nun darbeleri altında Ural'a doğru çekiliyordu. O zaman Lenin Doğu Cephesi karargâhına Kolçak'a karşı güçlü bir saldırı gerçekleştirmenin gerekli olduğunu

Max Alpert'in meşhur fotoğrafı. Fotoğraftaki Sovyet subay A. G. Yeremenko, fotoğraf çekildikten dakikalar sonra, askerlerine taarruzda önderlik ederken vurularak şehit düşmüştür (Ukrayna, Vorosilovgrad bölgesi, 12 Temmuz 1942).

telgrafla bildirdi. Ural'a doğru hareketi her türlü yavaşlatıp durdurmanın, bundan böyle hücumu son vermenin düşmana yarar getireceğini söylüyordu. Ve eğer Ural ile Sibirya Kolçak'ın ellerine bırakılmış olsalardı, o zaman uğradığı hezimetten sonra kendine gelebilir ve kuvvetlerini arttırabilirdi. Böylece Sovyet cumhuriyeti için tekrar tehlike meydana gelebilirdi. Bu yüzden Kolçak'ın tamamıyla yok edilmesi için Lenin, Doğu Cephesi'nin takviyesini istiyordu; buradan Denikin'e karşı askerî kıtaların devredilmesini yasak etti, toplam kuvvetlerin ve insan kaynaklarının orada, asıl yerinde bulunmasında ısrar ediyordu. "Ural ile Sibirya'da hücumu zayıflatığımız takdirde mahvolacağız; biz bu hücumu Ural'da ayaklanan işçilerin kuvvetleriyle hızlandırmalıyız..." ("V.I. Lenin: Sosyalist Vatanın Müdafası Hakkında" dergisinden, s.61).

İç savaşın en ağır devresinde, Denikin'in bütün cephe boyunca hücumu geçtiği ve Kursk şehrine yaklaşmakta olduğu sırada Lenin, o zamanlar kötü çalışan Devrimci Askerî Sovyet'in çalışmalarında kesin iyileşme yapılmasında ısrar ediyordu.

Lenin şöyle diyordu: "Teskin etmek ve yalnız teskin etmek, bu kötü bir taktiktir. Buradan bir 'sükûnet oyunu' çıkar.

Gerçekte ise, bizde hemen hemen mahvolmak derecesinde bir durgunluk var.

Sibirya cephesine namussuz Olderog ile bir budala koymuşlar ... ve 'rahat et-

mişler.' Adeta rezalet! Ve başladılar bizi hırpalamaya. Bu durum için biz cumhuriyetin Devrimci Askerî Sovyeti'ni kesin tedbirler alınmadığı takdirde sorumlu tutacağız. Zaferi elden kaçırmak, rezillik olacaktır...

Örgütlenme işinde de gecikiyoruz. Sonbaharı kaçırıyoruz; Denikin ise, kuvvetlerini üç kat arttıracak, tank alacak vs. vs. Böyle olmaz! Çalışmaların yavaş temposunu süratlendirmemiz gerekiyor" (Bütün Es. c.XXIV, s.15).

1919 yılı sonbaharında Yudenic, Petrograd'ı ele geçirmeye çalışıyordu. Bunu başaramadığı takdirde, hiç olmazsa Bolşeviklerin Güney Cephesi'ndeki kuvvetlerinin bir kısmını geri çekmek zorunda kalacaklarını ve bu durumun Denikin'in Moskova'ya doğru ilerlemesine yardım edeceğini ümit ediyordu.

Lenin düşmanın amacını anladı ve Kursk şehrinin Denikin'in eline düşmesi ve ordusunun Orel şehrine doğru ilerlemesiyle ortaya çıkan tehlikeye rağmen şunları yazdı: "Plan değiştirilmemeli, talimatnamelere dokunulmamalı. Paniğe düşmemeliyiz, birbiri'ni tamamlayan kuvvetler yaratmalıyız. Fakat bu kuvvetleri çok hızlı yaratmalıyız; çünkü tehlike çok büyüktür. Durum hiçbir zaman böyle değildi" (Bütün Es. c.XXIV, s.16). Ve gerçekten birbiri'ni tamamlayan kuvvetler oluşturuldu. Ve 1919 yılı Ekim ayının ikinci yarısında Kızıl Ordu Denikin'i Orel ve Voronej yakınlarında kesin hezimeye uğrattı.

Güney Cephesi'nde ordumuz Denikin'e karşı saldırıya geçtiği zaman Lenin, Savunma Kurulu temsilcisine şunları yazdı: "Düşmanı geri püskürtmekle kalmak değil, mahvetmek gereklidir. Yarım yamalak tedbirlerle yetinmeyin. Nerede, ne kadar, hangi Kazak köylerinin alındığını ve bunların nasıl temizlendiğini tam olarak bildirin." Komutanlığımız bu taktiği şimdi ki savaşta da kendisine kılavuz edinmektedir.

Lenin'in sosyalist vatanın savunulması meselesi üzerindeki büyük çalışmasına ilişkin belgeleri çok daha fazla arttırabiliriz. Bu belgelerin öğrenilmesiyle Lenin'in askerî sanatı, savaş stratejisini ve taktiğini çok iyi bildiği anlaşılır. Başka türlü de ola-

mazdı. Lenin en devrimci sınıfın, proletaryanın rehberiydi. O, dünyada en savaşçı partiyi, yani pratik faaliyetinde silahlı ayaklanmayı hazırlayıp gerçekleştiren Bolşeviklerin partisini kurdu.

İç savaş sırasında Kızıl Ordu'da birçok yetenekli komutan yükseldi. Fakat Sovyet devleti silahlı kuvvetlerinin meydana getirilmesi, düşman kuvvetlerinin hezime uğratılması için, askerî operasyon planlarının hazırlanıp gerçekleştirilmesi işinde Lenin'in en yakın arkadaşı Stalin yoldaş idi. Durumu iyileştirmek ve düşmana kesin darbeyi indirmek amacıyla Partinin Merkez Komitesi ve hükümet en büyük tehlike karşısında bulunan cephele Stalin yoldaşı gönderiyordu. Anavatan Savaşı'nda da, gerek Sovyetler Birliği silahlı kuvvetlerinin idaresinde, gerekse Alman-faşist askerlerine karşı yapılan savaşın stratejik ve taktik planlarının hazırlanmasında Stalin yoldaşın büyük hizmetleri vardır.

Askerî örgüt, strateji ve taktik alanları da dâhil olmak üzere Lenin'in mirası çok büyüktür. Lenin, halk kitlelerinin zalimlerin esaretinden kurtuluşları uğrunda yürüttük-

leri savaşların tarihinde en yüce başkomutandır. Çağdaş bilim ve teknolojinin ilkelerine dayanan Sovyet düzenli ordusunun kuruluş temellerini atan odur.

Yaşadığımız dönem öğreniliken tarihsel geçmişe başvurulur. Lenin'in etkinliklerini öğrenmek hepimiz için yaşamsal bir ihtiyaçtır. Bu, şimdiki olayları daha iyi anlayabilmek, askerî davayı öğrenmekte durmaksızın mükemmelleşebilmek ve böylece Alman istilacılarına karşı daha başarılı mücadele edebilmek için, gerek ordumuz, gerekse komutanları ve siyasî işçiler için de, aynı şekilde yaşamsal bir ihtiyaçtır.

Biz Kızıl Ordumuzun 25. yıldönümünü kutluyoruz. Bu büyük bir halk bayramıdır. Kızıl Ordu halkın ürünüdür. Onun örgütlenmesi ve kuvvetlenmesi için halk hiçbir aracı esirgemez. Kızıl Ordu halkın sevgili ordusuydu ve sevgili ordusudur. Kızıl Ordu'nun gelişmesini, savaş seviyesinin yükselişini Stalin yoldaş, örgütlediği günden beri daima takip ediyordu. O, Kızıl Ordu'nun gelişmesini yönetiyor, subay kadrolarını dikkatle yetiştiriyordu. İşte şimdi,

Kızıl Ordu'nun savaş yeteneğinin dünyanın en kuvvetli ordusuyla savaş meydanında, çarpışmada sınındığı an geldi.

Almanya'da askerî topluluk mağrurdur, Alman generalleri askerî davayı en iyi kendilerinin bildiği hayaliyle yaşıyorlar. Avrupa'da zaferden zafere ulaşmaları, onların başını döndürdü.

Hitlercilerin terörü ve yapılan ajitasyon, Alman generallerine, yağma ve cınayyetleri bile komutanlarının haberi ve talimatıyla yapıp işleyen körü körüne sadık bir ordu sağladı. Faşist elebaşlarının imzaladıkları uluslararası antlaşmaları ayaklar altına almaları, komşu memleketlere karşı alçaklıkları Alman generallerine askerî oyunda büyük kozlar verdi. Sovyetler Birliği'ne karşı bütün bunlardan tamamen yararlanıldı. Kızıl Ordu'nun karşısında muazzam bir kuvvet, sayıca üstün, tepeden tırnağa yeni teknik ile silahlandırılmış bir düşman; kaba, fanatik, kolayca ulaştığı zaferlerden başı dönmüş bir düşman bulunuyordu.

Hitler ve onun generalleri, Doğu'da zaferin ellerinde, ceplerinde olduğundan emindiler. Ezici darbelerine hiçbir kuvvetin karşı koyamayacağını zannediyorlardı. Lenin tarafından meydana getirilen, Stalin yoldaşın çok yıllık emeğiyle hazırlanıp yetiştirilen bizim Kızıl Ordumuz dünyada, İtalyan-Alman koalisyonunun birleşik güruhuna karşı yalnız direnmekle kalmayıp, onların üzerine boyuna darbeler indirmekte olan ilk ve şimdilik tek ordu oldu. Sovyet halkı, yirmi beş yaşını dolduran evladiyla, Kızıl Ordusuyla gurur duymaktadır. Stalin yoldaş ise, askerî harekâtları sevk ve idare ederken, kendi emeğinin boşa gitmediğini, güzel meyveler vermekte olduğunu, Lenin'in mirasının yalnız korunmakla kalmayıp daha da zenginleştirildiğini mutlulukla saptamaktadır.

İşte bütün bunlar yüce Lenin'in vasiyetlerinin yerine getirilmesi demektir.

2. Dünya Savaşı yıllarından Stalin imzalı bir Sovyet afişi:

"Bu savaşta cesur atalarımızdan ilham alalım!"

Afişte tarihi Rus komutan ve savaş

kahramanları Aleksandr Nevski, Dimitri Donskoy, Kuzma Minin, Dmitri Pozharski, Aleksandr Suvorov ve Mihail Kutuzov'un resimleri var.

Nesnel gerçekliğin işçisi: Lenin

Lenin, diyalektiği salt bir ilkeler bütünü ya da devrimci eğitimin bir reçetesi olmaktan öteye taşıyacak adımları atmış ve insanlığın bilgi edinme ve bilgi nesnesini değiştirme sürecine ilişkin bir bilgi teorisi inşa etmeye çalışmıştır. Bilimsel Sosyalist düşüncüyü bilimselliğin savunulabileceği bir felsefi zemin inşa etme göreviyle tanıştırmış ve ona bu görevi yükleyen ilk düşün işçisi olmuştur. 90. ölüm yıldönümünde bizler hala bu görevle karşı karşıyayız.

Yine, yeniden Lenin...

"Madde kavramının kabulü ya da reddi, insan için, duyularının tanıklığına güvenip inanma sorunudur, bilginin kaynakları sorunudur, felsefenin ta ilk günlerinden beri sorulagelen ve tartışılmalan, profesörce soytarıklarla bin bir kılığa sokulabilen ama hiçbir şekilde eskimeyen, tıpkı görme, duyma, dokunma, koku almanın insan bilgisinin kaynağı olup olmadıkları sorunu gibi eskimeyen bir sorundur. Duyumlarımızı dış dünyanın imgeleri saymak, nesnel gerçeği tanımak, materyalist bilgi teorisinden yana olmak, bunların hepsi aynı şeydir." (Lenin, MA, s. 136)

Giriş

Lenin'in Bilimsel Sosyalist düşüncesi ve genel olarak insanın düşünce birikimine katkısının bir bölümünün aktarmaya çalışıldığı bu yazıda, Lenin'in felsefe tarihinde nereye oturduğu, felsefi katkılarının büyük bir bölümünün içerildiği iki eseri üzerinden diyalektiği nasıl kavradığı, devrimci mücadele için ne tür bir diyalektiği ve bilimin felsefi düzlemde savunusu için ne tür bir zemini gerekli gördüğü üzerine odaklanılacaktır. Lenin'in diyalektik düşüncüyü geliştirirken ele aldığı felsefi eserlere ilişkin yorumların doğruluğu-yanlışlığı üzerine bir yoklama yapmadan ilerlenecek ancak Lenin vargıları ve gerekçeleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Yazıda Le-

nin'in, Hegel'in felsefi projesini radikalles-tirdiği ve bu radikalles-tirmenin yürüttüğü devrimci mücadele ile koşut olduğu iddiası desteklenmeye çalışılacaktır.

Felsefe tarihi çalışmalarına ya da felsefeye giriş temalı eserlerin örgütlenmesine bakıldığında felsefi görüşlerin sunumu için belirli sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Eğitim kurumları için yazılmış kitaplarda "gerçekçilik", "deneycilik/deneyimcilik", "akılcılık", "pozitivizm", "idealizm", "materyalizm", "öznellik", "kuşkuçuluk" gibi akımlara raslarız. Tipik bir devrimci eğitim programının felsefeye giriş kitabı olarak değerlendirilebilecek Politzer kitaplarında ise "idealizm" ve "materyalizm"ın, dahası bu ikisinin karşıtlığının temel alındığını görmek olasıdır. Eğitimsel açıdan anlaşılabilir olsa da böylesi bir tutum,

Nesnel gerçekliğin kabulünün gerçek bir materyalizmin esası olduğunun ve nesnel gerçekliğin bir kabul olmaksızın desteklenmesinin ve bu kabulün bilimsel bir kabul niteliğinde olması gerektiğinin en açık savunucusu Lenin olmuştur. Tam da bu yüzden sağlam bir materyalist teori için yine ve yeniden Lenin diyoruz.

Politzer'in tipik bir devrimci eğitim programının felsefeye giriş kitabı olarak değerlendirilebilecek eserlerinde idealizm-materyalizm karşıtlığı tarihsel bağlamdan kopartılmaktadır.

söz konusu sınıflandırma temellendirilmeden benimsendiğinde bu akımların, temaların zamansız, verili tarihsel koşullardan bağımsız olarak ortaya çıktığını imlemektedir. Politzer'in eserlerinde her ne kadar idealizm-materyalizm karşıtlığı sınıf savaşımına bağlanmaya çalışılsa da bu kez belirli bir tarihsel döneme ait başat paradigmanın insanın düşünsel tarihinin tamamı için geçerliymiş gibi sunulduğunu görüyoruz. Okumakta olduğunuz yazıda felsefenin tarihsel-politik koşullardan görece özerkliğe sahip olmasına karşın belirli felsefi karşıtlıkların belirli paradigma değişiklikleri'ne bağımlı olduğu düşüncesi hakimdir. Biraz daha açarsak, Wang Nanshi ve Xie Yongkang'ın da belirttikleri gibi felsefe tarihinde belirli paradigma değişiklikleri olmuştur⁽¹⁾ ve idealizm-materyalizm karşıtlığı esasen Ortaçağ sonrasında Batı dünyasında bilimin öncülük rolünü kazanmasıyla beraber kızıymış ve temelinde her şeyin altında yatan bir töz olduğu düşüncesinin kabulünün yer aldığı bir karşıtlıktır. Her iki akım da, birbirlerine karşı oldukları bir bağlamda ele alındıklarında gerçekliğin tek bir töze indirgenebileceği düşüncesinde ortaklaşmaktadır. İdealizm gerçekliği tözsel açıdan idealara bağlarken, materyalizm gerçekliği maddi bir töze indirgemektedir.

Fakat zaman içinde idealizm-materyalizm karşıtlığı salt tözün ne'liği açısından değil, ama aynı zamanda bilginin temelinin ne olduğu konusunda da belirmiştir. Bu ikinci beliriş, kanımızca, söz konusu karşıtlık açısından değerlendirilmemelidir. İdealizmin bilginin kaynağını özne ya da öznelerin benimsediği nesnel olduğu kabul edilen idealar olarak, materyalizminse öznenin bağımsız ve/veya öznenin benimsediği nesnel bir gerçeklik olarak gördüğü düşünülmektedir. Karşıtlık böyle kurulduğunda, özne idealizm-nesnel ya da mutlak idealizm, gerçekçilik-görüngücülük, akılcılık-deneyimcilik karşıtlıklarını gölgelediği ya da en azından yuttuğu görülecektir. Dolayısıyla, okumakta olduğunuz yazıda idealizm-materyalizm karşıtlığının bu tür bir kavranışı benimsememektedir. Ancak konu Lenin'in felsefi çalışmaları ve materyalist felsefeye katkıları olduğundan ve kendisi bu tür bir kavrayışı benimsediğinden söz konusu karşıtlığın bu muğlak ve çok anlamlı sunumundan kaçınılamayacaktır.

Hem materyalizm, hem de deneyimcilik doğuştan idealar kuramına karşı olmakla birlikte, Marx, Engels ve Lenin, deneyimciliğin solipsizme dek varan bir öznel idealizme bulaştığını düşünmektedirler.

Felsefe tarihinin sınıflandırılmasında ortaya çıkan karşıtlıklar açısından bakıldığında Marksizmin ya da materyalizmin bilgi teorisinin deneyimcilikten nasıl farklılaştığını anlamak kolay değildir. Her ikisi de duyu verilerini, daha doğrusu duyuları, bilginin kaynağı olarak görmektedirler. Her ikisi de doğuştan idealar kuramına karşıdır. Ancak Marx, Engels ve Lenin, deneyimciliğin solipsizme dek varan bir öznel idealizme bulaştığını düşünmektedirler. Öyleyse, aralarına idealizm-materyalizm saflaşmasının duvarlarını çeken ölçütler nelerdir? Felsefi akıl yürütmeye yatan kimi mantık hatalar sonucu mu deneyimciler bu felsefi günaha bulaşmışlardır? Yoksa bazı kabullerde mi anlaşıyorlar? Anlaşılmazlığın çıkış noktası birinin var dediğine diğerinin kayıtsız kalmasıysa bu kayıtsızlığın nedeni nedir? Daha açık söyleyelim, deneyimciler duyu verilerini kabul ederken kaçınılmaz olarak bir tür görüngücülüğe ya da solipsizme varıyorlar ve Marksistler bu noktaya varıyorlarsa Marksistleri bu hatadan koruyan salt bir kabule sahip olmaları mıdır? Daha kritik bir soru sorarsak bu kabul benimsedikleri bilgi teorisine uyumlu mudur? Yoksa ona dışsal mıdır?

Lenin'e *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* (bundan böyle kısaca *MA* olarak verilecektir) adlı kitabı yazdırmanın sorduğumuz tüm bu sorulara yanıt arayışı olduğunu söylemek olasıdır. Bu kitapta anlatılan-

larla birlikte klasik Marksist felsefenin bilgi teorisi, Hegel'in felsefesine ve genel olarak Alman İdealizmi'ne düşülen şerhlerin dışında ve onlardan daha derin bir biçimde ortaya çıkabilmiştir. Bu yazıda Lenin'in felsefeye ilişkin görüşlerinin net bir dille ortaya çıktığı eserlerinden yararlanılacaktır. Bunlar *Felsefe Defterleri* ve *MA'dır*.

Lenin'in katkısını anlayabilmek için Marx'ı anlamada çıkan tarihsel birkaç güçlüğü belirtmekte yarar var. 20. yüzyılın Marksist filozofları Marx'ı anlamada çok önemli iki eserle oldukça geç denebilecek bir tarihte karşılaşmışlar. Öncesinde Plekhanov'un, Lukacs'ın ve Gramsci'nin dahiya ne çalışmalarına karşın Marx ile Hegel ilişkisi ve Marx'ın felsefe tarihindeki konumu çok net değildir. Çünkü Marx'ın en temel felsefi çalışmaları henüz okurla buluşmamıştı. *Alman İdeolojisi* 1932'de, *1844 El Yazmaları* ise öncesindeki bir iki yıl içinde Rusça yayımlanmış, 1930'lu yıllarda da diğer dillerde yayımlanmaya başlamıştı. Bu demektir ki Marx'ın "Hegel'i tersine çevirmesi" düşüncesi Lenin'in ölümünden sonra Marksist çevrelerin bilgisine ulaşmıştı. Dahası, Sovyet eğitim programlarında ortaya çıkan *diyalektik materyalizm* adlandırması dışında diğer tüm adlandırmalar ideolojik bir günah konumundaydı. Materyalizmden kastedilenle deneyimcilik arasındaki ayrım daha hala billurlaşmamıştı. Dolayısıyla, böyle sınırlı bir bilgi dünyasında Lenin'in katkıları sanıldandan çok daha büyüktür. Bu süreçte Gramsci, Bergson'u keşfedip Hegel'in diyalektiğiyle Marksizm arasında köprüleri kurmaya çalışmış, Hegel bağlantısı *1844 El Yazmaları'nın* dolaşıma girmesiyle Lukacs ve Plekhanov tarafından ortaya konmuş, Althusser bu bağlantıya karşı durmuştu. Dönemin Marksist filozofları genellikle Kant ya da Hegel üzerine tezler yazmış genç filozoflardı. Ancak *1844 El Yazmaları'nın* okunmasıyla Kant-Hegel-Marx bağlantısı daha net bir hale gelmişti. Lenin'in tüm bunlardan önce Hegel'i keşfetmesi ve önemini fark etmiş olması ve dahası Marksist bilgi teorisi konusundaki kafa karışıklıklarının üstüne gitmesi, denilebilir ki, pratikteki öncülük konumunu düşünsel üretim alanında sürdürdüğünün kanıtıdır. Nesnel gerçekliğe ilişkin kuşkuculuğun felsefi çevrelerde yükseldiği 20. yüzyılın daha henüz başlarında ortaya çıkabilecek tehlikeleri öngörmüş olması ve bunlara çözümler getirmeye çalış-

ması Lenin özgünlüğünü ortaya koymaya yeterdir. Nesnel gerçekliğin kabulünün gerçek bir materyalizmin esası olduğunun ve nesnel gerçekliğin bir kabul olmaksızın desteklenmesinin ve bu kabulün bilimsel bir kabul niteliğinde olması gerektiğinin en açık savunucusu Lenin olmuştur. Tam da bu yüzden sağlam bir materyalist teori için yine ve yeniden Lenin diyoruz.

İdealizm-materyalizm karşıtlığında Lenin

Lenin'in *MA* adlı kitabında ele aldığı filozofların düşüncelerini ürettiklerini felsefi bağlamın dışında ele alabildiği hatta tam da bu nedenle onları yanlış yorumladığı düşünülebilir. Yazımızda bu filozofların gerçekte ne düşündüklerini tartışmaktansa Lenin'in onları doğru bir biçimde ele alıp almadığı tartışılmayıp Lenin eleştirilenleri esasında Lenin'in düşüncelerini anlamak için ele alacağız. Dolayısıyla, Lenin'in felsefe tarihinin kimi ürünleri ve üreticileri üzerine söylediklerinin uygunluğundan ziyade Lenin'in ortaya koyduğu düşüncelere odaklanacağız.

Lenin'i daha iyi anlayabilmek için şu görüşleri Lenin'in nasıl anladığını özetlemeye çalışalım:

İdealizm: Gerçekliğin insan zihnine ya da insanın idealarına indirgenebileceğini savunan felsefi görüş.

Materyalizm: "Fiziksel dünyanın insanlıktan ve insan deneyinden bağımsız olarak var olduğunu"(2) (Lenin, *MA*, s. 130) savunan felsefi görüş.

Lenin tezlerini idealizm-materyalizm karşıtlığının belirli bir dönemde ortaya koymaktadır. Onun ele alışıyla bu karşıtlık bilgi teorisinde şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

"Materyalizm, 'kendinde-şeyler'in ya da zihnin dışında şeylerin kabul edilmesidir; fikirler ve duyular, materyalizme göre, bu şeylerin kopyaları ya da yansılardır. Karşıt öğretisi (idealizm), şeylerin 'zihnin dışında' var olmadığını ileri sürer; şeyler, 'duyum bileşimleri'dirler.'" (Lenin, *MA*, s. 16)

Bilginin olanağı için nesnel gerçekliğin kabulü

Lenin, Machçılık tarafından öne sürülen "kendinde-şeyler'in varlığının kabulü-

Lenin'in ve genel olarak Marksist bilgi teorisinin nesnel gerçekliğe ulaşmada benimsediği yöntem bilim, diyalektik düşünce ve duyuların esas alınmasıdır.

le yetinmeyip zihnin dışında ve/veya zihinden bağımsız nesnel gerçekliğin kabulünün gerekli olduğunu yazmaktadır.

Söz konusu türden bir gerçekliğin kabulünün değil de ortaya konmasının istenmesi çoklarına haklı görünmektedir. Ancak felsefi soruşturmaya felsefecinin kendisinden başlaması durumunda elde mantıksal yasalar ve duyular dışında pek bir şey kalmaz. Dolayısıyla, bilginin kaynağının işaret ettiği gerçeklik zihinsel bir gerçeklik olacaktır. Zihinden bağımsız olarak düşünümeyecek nesneler için zihinden bağımsız bir gerçeklik beklentisi, Lenin'e göre, Hume'un kuşkuculuğunda yahut Berkeley'in idealizminde sonlanacaktır. Lenin'e göre burada sorgulanmadan geçilen bir soru daha vardır: "Doğa insandan önce var mıydı?" (Lenin, *MA*, s. 72). Şayet var dıysa insandan ve dolayısıyla insanın zihinsel etkinliğinden önce var olan bir doğaya ilişkin bilgiye ulaşma çabası söz konusu felsefeciyi yarı yolda bırakacaktır. Dolayısıyla, duyulara dayanan uslamalar üzerinden nesnel gerçekliğe ya da zihin öncesi bir doğa kurgusuna yer bulunmayacaktır, doğanın ve insan deneyiminin tüm öğeleri duyuların bileşimleri, bunlara ilişkin tüm bilgiler de duyuların bileşimleri üzerinden yaratılan imgeler ve ideallardan ibaret olacaktır. Sonuç olarak şu veya bu türden bir idealizmle baş başa kalmaktan başka çare yoktur.

Ya nesnel gerçeklik ya tekbencilik

Yukarıdaki özetin ötesinde, gerçekliğe ilişkin bilgiyi duyum bileşimlerinin ve bu bi-

leşimlere dayanan ideaların bilgisine indirgeme düşüncesi yahut bunlardan nesnel gerçekliği türetmeye dönük bir çaba insandoga arasındaki aşılabilir uçurumun dışında kişiler arası bir uçurum da açacaktır. Eğer gerçekliğe ilişkin bilginin sahip olduğum duyum bileşimleri ve tüm bunlar üzerinden gerçekliği zihnimde kurgulayarak oluşturuyorsam zihnimin dışında bir gerçekliğin var olması bir yana bir başka zihnin varlığı bile kuşku götürür. Bu durumda duyum bileşimlerle baş başa kalırım ki bu tür bir varlığı açıkça tekbenciliktir (solipsizm). O halde, duyum bileşimlerinin bilginin kaynağı sayılması durumunda, nesnel gerçekliğin varlığı en baştan kabul edilmediğinde geriye kalan seçenek bir başka zihnin ve/veya diğer zihinlerin (diğer kişilerin) varlığına ilişkin katıksız bir kuşkuculuğa varan tekbenciliktir. Ampirik bilgi üzerine tutarlı bir soruşturma, söz konusu türden kabulier reddedildiğinde bilginin olanağını ortadan kaldıran bir duruma varmaktadır.

Felsefi soruşturmada tekbencilikten ve her tür öznelciliğe kurtulmak için Lenin bazı epistemolojik sonuçlara (aynı zamanda kabullere) varır:

1- (Bu ilke için kısaca "Zihinden bağımsızlık" diyeceğiz) "Şeyler bizim bilincimizden bağımsız olarak, duyularımızdan bağımsız olarak bizim dışımızda vardır." (Lenin, *MA*, s. 104).

2- (Bu ilke için kısaca "Bilinebilir alanın sınırsızlığı" diyeceğiz) "İlkede, dış görünüş ile kendinde-şey arasında hiçbir ayırım yoktur ve olamaz. Ancak bilinenle henüz bilinmeyen arasında ayırım vardır. Bunun ya da ötekinin arasına özel sınırlar koyma gibi felsefi icatlar, kendinde-şeyin dış görünüşünün "ötesinde" olduğu konusunda icatlar (Kant), ya da bugün hala şu ya da bu yanı bilinmeyen ama bizim dışımızda varolan bir dünya sorununda kendimizi bazı felsefi bölümlerle ayırabileceğimiz ve ayırmamız gerektiği konusundaki (Hume) icatlar zırva uydurmadır." (3) (Lenin, *MA*, s. 104).

3- "Bilgi teorisinde, bilimin tüm öteki alanlarında da olduğu gibi, diyalektik olarak düşünmek gerekir, yani bilginizi hazır ve değişmez olarak görmemiz, *bilginin bilgisizlikten* nasıl çıktığını, nasıl eksik, tam doğru olmayan bilginin daha eksiksiz ve daha kesin bir hale geldiğini belirlememiz gerekir." (Lenin, *MA*, s. 105)

Bu kabuller olmaksızın insanın örgütlenmiş herhangi farklı iki düşüncesi arasında hangisinin daha doğru olduğu ya da kısaca doğru olduğu arasında ne tür bir ölçütün getirileceğini bulmak zorlaşmaktadır. Genel eğilim, böyle bir durumda mantıksal tutarlılığa bakmaktır. Ancak bu kez mantıksal açıdan tutarlı ancak gerçekliğe ilişkin saptamaları farklı iki görüş arasında ne tür bir ayırım koyulacağı belirsizliğini korumaktadır. O halde bir görüşü diğerinden daha doğru kılanın ne olduğunu saptamada geriye duyumlarla çelişip çelişmediğini saptama yöntemi kalır. Bu durumda da duyumların şaşmaz yanılmaz ancak kişiye özgü olduğu düşüncesi nedeniyle ve daha önce de sözünü ettiğimiz tekbençilik nedeniyle ortaya sağlam bir ölçüt koyulamaz. Çünkü duyumların gerçekliğe tekabül edip etmediği ya da tekabül edebilecek bir gerçekliğin olup olmadığı henüz yanıtlanamamıştır. Dolayısıyla, nesnel gerçekliğin kabulü ve nesnel gerçekliğe ulaşmada belli başlı bazı ölçüt ve yöntemlere gereksinim duyulmaktadır. Lenin'in ve genel olarak Marksist bilgi teorisinin nesnel gerçekliğe ulaşmada benimsediği yöntem bilim, diyalektik düşünce ve duyumların esas alınmasıdır. Duyumların bilim tarafından teorileştirilmesi ve sınanması üzerinden gerçekliğe ilişkin bir bilgi kaynağı olabileceği düşüncesinden hareketle duyumların yukarıdaki satırlardaki genel işlevlerinden öteye geçilmektedir. Duyumlar bu şekilde kavrandığında, bilim ve bilimin konusunun (maddesinin) özneye ulaşmasının ve/veya özneye yeniden kurulmasının zemini olarak duyusalılık biçimini almaktadır.

Duyumların söz konusu işlevi ve materyalist felsefedeki konumuna ilişkin Lenin şunları yazıyor:

"Bütün bilgiler deneyden [deneyimden], duyumlardan, algılardan gelir. Doğru. Ama, acaba *nesnel gerçek* algı alanından mıdır', yani algının kaynağı mıdır, sorusu karşımıza çıkmaktadır. Eğer bu soruyu olumlu biçimde yanıtlıyorsanız materyalistsiniz. Yok, bu soruyu olumsuz yanıtlarsanız tutarlı değilsiniz, ister kendinde-şeyin bilinebilirliğini, ya da zaman, uzay ve nedenselliğin nesnellliğini (Kant ile birlikte) yadsıyın, ister kendinde-şeyin düşüncesini bile (Hume ile birlikte) kabul etmeyin, kaçınılmaz olarak siz, öznelciliğe ya da bilinemezciğe varacaksınız." (Lenin, *MA*, ss. 133-134).

Lenin, *Felsefe Defterleri*'nde zımnen de olsa Hegel'in diyalektiğini kabul eder görünmektedir.

Nesnel gerçekliğin kabulünün mantıksal zemini: Diyalektik düşünce

Lenin'in nesnel gerçekliğin kabulüne ilişkin vargısı felsefi soruşturmanın bir sonucu olduğu denli tutarlı bir materyalizmin aksiyomudur. Materyalizmin felsefi kurgusunun aksiyomu insanın bilgiye ilişkin pratiğinin bir sonucu olmak durumundadır. Bu açıdan gerçeklik arayışıyla ancak öznenen başlayan felsefi soruşturma özneye yitip gitmez, özneye dışarıda ve öznenen bağimsız bir gerçeklik kurgusuna sarılır. Bu kurguyu daha iyi anlamak için Lenin'in de benimsediği diyalektik düşünceyi kavramak gerekmektedir.

Lenin diyalektik düşünceden neyi anladığını çok özlü bir biçimde dile getirmektedir:

"Karşıtların özdeşliği yerine, her ne kadar özdeşlik ve birlik kavramlarının burada bir önemi olmasa da 'birliği'nden söz etmek daha doğru olacaktır. Bir bakıma her ikisi de tüm görüngülerde ve doğanın tüm süreçlerinde yer alan birbirini dışarıda bırakan, zıt eğilimlerin saptanması anlamında doğrudur. Dünyanın tüm süreçlerinin kendi hareketleri, kendiliğinden gelişimleri, kendi yaşamları içerisinde bilgisinin koşulu bunları karşıtların birliği olarak bilmektir. Gelişim karşıtların 'mücadelesi'dir. Gelişimin (evrimin) iki temel (ya da iki olası ya da tarihsel açıdan gözlemlenebilir) kavranışı gelişimi artış, azalış, tekrar olarak ge-

lişim ve karşıtların birliği (birbirini karşılık olarak dışlayan karşıtların birliğinin dağılması ve birbiriyle karşılıklı etkileşimi) olarak gelişimdir"(4) (Lenin, *On the Question of Dialectics*, aktaran James, C. L. R., *Notes on Dialectics Hegel, Marx, Lenin*).

Alıntıdan da anlaşılabilirliği gibi Lenin'in diyalektiğe ilişkin kavrayışı insan bilgisiyse, toplumsal süreçlerle doğanın düzenini birbirine bağlamasının zeminidir. Diyalektik düşünceden neyi kastettiği, formal açıdan, açık olmamakla birlikte Lenin, *Felsefe Defterleri*'nde zımnen de olsa Hegel'in diyalektiğini kabul eder görünmektedir. Lenin, Hegel'in diyalektiğiyle Marksizm'in belki de en önemli yapıtlarından biri olan *Kapital* arasında şu bağlantıyı kuruyor:

"Marx'ın *Kapital*'ini, özellikle de ilk bölümünü, Hegel'in *Mantık*'ını [*Mantık Bilimi* adlı eserini] titiz bir şekilde çalışıp anlamadan tam anlamıyla anlamak mümkün değildir. Sonuç olarak, yarım yüzyıl sonra hiçbir Marksist, Marx'ı anlamadı"(5) (Lenin, *Felsefe Defterleri*).

Lenin'in Hegel'in diyalektiğiyle bağlantısı bu kadarla sınırlı değildir. *Felsefe Defterleri*'nin büyük bir bölümünü Hegel'in *Mantık Bilimi*'ne düşülen notlar oluşturmaktadır. Düşülen notlar incelendiğinde ne zaman "tin", "mutlak", "Tanrı", "idealizm" sözcükleri geçse Lenin'in kenarlara bunları alaya alan yahut hoşnutsuzluğunu belli eden notlar düştüğünü görüyoruz. Ancak bu notların çok daha fazlasını, Marksizmin üç kaynağından birini, felsefi kaynak olan Alman İdealizmi'nin en önemli unsuru olan Hegel'i öven ve/veya anlamaya çalışan notlar oluşturuyor.

Diyalektik üzerine notların büyük bir bölümünü Hegel'in *Varlık Öğretisi* ve *Öz Öğretisi* adını verdiği bölümlere düşülen notlar işgal ediyor. Bu bölümde diyalektiğin yasaları denebilecek "özdeşlik", "ayrım", "varlık-yokluk-oluş", "etkileşim", "aşma" gibi kavramlarla, sonradan Marksist yazında adından sıklıkla söz edilen "nicel değişimden nitel dönüşüme" ilkesi işleniyor. Hegel'in nitelik ve nicelik kategorilerini işlediği bu bölümde, Lenin'in birçok kez "sıçra" komutunu yazdığı görülüyor. Devrimci durumu devrime dönüştürmeye çalışan büyük devrimci, felsefede bu pratiğin teorisini arar gibi görülüyor.

Hegel'in diyalektiği üzerine ayrıntılı bir açıklama bu yazının konusunun dışına düşmektedir. Ancak Lenin'le ve özellikle Bilimsel Sosyalizm ile ilgisi açısından bazı temel niteliklerini ortaya koymak gereklidir. Ballestrem'in(6) de belirttiği üzere, "Sovyetler'deki diyalektik mantık çalışmalarının tarihi ya da daha doğrusu tarih öncesi Hegel'e kadar uzanmaktadır... Hegel'in felsefi diyalektik bir tekçiliktir. 'Diyalektik', Hegel'in sisteminde, her şeyin ötesinde gerçekliğin ilişkisel ve evrimsel bir açıdan ele alınması demektir. *İlişkisel*dir çünkü gerçeklik tözlerle ve onların özellikleri ve ilişkileriyle kurulu değildir, her şey 'başkası'yla, kendisinin başkalarıyla 'diyalektik olumsuzlanması'nın, ilişkilerinin sonucudur. *Evrimseldir* çünkü gerçeklik bir kez kurulmuş ve sürekli aynı kalan verili bir düzende durağan bir yapı olarak kavranamaz, aksine sürekli bir evrim içerisinde, 'diyalektik olumsuzlamalarla' ve olumsuzlamanın olumsuzlaması ile kavranabilir" (Ballestrem, 1965). Bu satırlardan da görüldüğü gibi diyalektiğin Hegelci bir kavranışı biçimsel anlamda Marksizmin, özel olarak da Marx ve Lenin'in felsefi kavrayışına çok uzak değildir. Ancak arada, en azından Lenin'in vurguladığı kadarıyla, önemli bazı farklar vardır. Hegel'in kullandığı dil ve oluşturduğu sistem içerisinde mantığın bulunduğu konum nedeniyle böyle algılanması pek mümkün görünmekle birlikte, diyalektiği gerçeklik içerisinden çıkarmadığı, mantığın da ötesinde bir bilgi teorisi olarak işlemediği Lenin'in sıklıkla vurguladığı bir saptamasıdır. *Defterler*'de Lenin, diyalektiğe ilişkin şu notu düşmüştür: "Mantık düşüncenin dışsal biçimlerine ilişkin bir öğreti olmayıp tüm maddi, doğal ve tinsel şeylerin gelişiminin yasasıdır." (Lenin, *Felsefe Defterleri*). Dolayısıyla, Lenin'in vurgusuna uyarsak, diyalektiğin mantığın yanı sıra aynı zamanda bir bilgi teorisi de olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda söylenenlerden hareketle Lenin'in yazdıklarının ruhuna uygun bir diyalektik tanımı getirmeye çalışırsak şu tanımla karşılaşırız:

Diyalektiğin Tanımı: Gerçekliğin ve gerçekliğe müdahale eden öznenin gelişiminin yasası, bu yasanın ve ilişkilerin bilgisi ve yasanın bilinmesi için gerekli yöntemin birliğidir.

Lenin'in yazdıklarından çıkan tanıma göre "diyalektik", gerçekliğin ve gerçekliğe müdahale eden öznenin gelişiminin yasası, bu yasanın ve ilişkilerin bilgisi ve yasanın bilinmesi için gerekli yöntemin birliğidir.

Söz konusu tanım için şunların gizli olduğunu görüyoruz:

- 1- Diyalektiğin konusu (maddesi): Gerçeklik ve gerçekliğe müdahale eden ve aynı zamanda onun bir parçası olan özne (insan-insan zihni-insanın pratiği).
- 2- Diyalektiğin nesnesi (bilinecek olan): Diyalektiğin maddesinin gelişim yasası (gelişimde içerilen ilişkiler).
- 3- Bilginin edinilmesi.

Bunlardan birinci madde Lenin'in nesnellik ve "nesnel gerçeklik" anlayışında gizlidir. Salt felsefede değil ama ele aldığı güncel konularda da "durum" ve "yapılması gerekenler" üzerine yaptığı saptamalarda öznenin nesnellik içerisindeki konumu yansıtılmaktadır. Öncü parti-kitle, ideoloji-örgütlenme, sosyalizmin kurulması-devletin ele geçirilmesi, ideoloji-gerçeklik diyalektiklerinde yansıyan bu nesnellik anlayışı Lenin'in belki de en büyük teorik katkısıdır. Marx'ta "çarpıtılmış bilinç" olarak görülen bilimin karşısına konulan ideoloji, Lenin'le birlikte bilime ilerleyebilecek bir çarpıtılmış bilinç haline dönüşür. Ondan kurtuluş yoktur onu yaratan koşullar dönüştürülmedikçe.

Bu üç ögenin birliğini görebilmek için "somut durumun somut tahlili" klışesini

ciddiyetle ele almak yeterlidir. Somut durumun tahlilinde tahlil edilecek olanın ilgisiz konulardan yalıtılması sürecinde somut duruma müdahale etmesi istenen öznenin somut durumdaki konumu göz ardı edilemez. Ancak, öznenin hesaba katılmasıyla birlikte somut durumun nasıl algılandığı ve somut durumun durumu tahlil edene ve duruma maruz kalana beliren görünüşleri de hesaba girer. Bu süreçte nesnelliğin bilinçlerdeki çarpıtılmış hali çarpıtılmamış bir bilinç hayalini beraberinde getirir. Söz konusu hayale ulaşma çabası öznenin eylemliliğinde kendini gösterir. Eylemlilikle ulaşılan durum, tahlil edilmeye çalışılan durum olmaktan çıkar. Ancak tam da dönüştürme çabası sayesinde nitel dönüşümün önündeki engeller belirgin hale gelir ve tahlil somutlaşır. Somutlanan tahlil verili durumun değişimini de içermek zorunda kalır. Böylece yöntem daha en baştan etkin olduğunu göstermiştir. Yöntem sürecin en başından beri işlemektedir. Bu bilgi edinme süreci, mantıksal bir inşadan ziyade eksik bilgide, ele avuca gelmeyen ve tutulmaya çalışılan bir çekirdeği yakalamaya çalışırken çekirdeği taşıyan ortamın dönüşmesi gibi adım adım değişiklikler yapma sürecidir. Bu süreçte özne de nesne de değişmiştir. Süreçteki değişim hem bilgi edinme sürecini hem de bilgiye konu olan maddeyi (bilgi nesnesini) kapsar. Dolayısıyla, özne-nesne birliği bir önermede değil de ulaşılmaya çalışılan bilgi sürecinde kurulur.

Lenin'in ideoloji kavrayışı ve devrimci ideolojinin benimsenerek ideolojinin adım adım ortadan kaldırılmasına paralel olarak ideolojiyi yaratan koşulları (sınıflı toplumu) dönüştürme süreci eksik bilgiden nesnel gerçekliği daha doğru kavrayan bir bilince ilerleyişin anahtarıdır.

Hegel'in radikalleşmesi ya da sınıfsız toplum ideali

Nesnel gerçekliğe ilişkin bu tür bir bilgilendirme süreci Popper'ın düşündüğü şekilde "doğru"ya asimptotik yaklaşımla ya da nesnel gerçekliğin asla bilinmeyeceğini imleyip sonunda nesnelliğin reddine varan postyapısalcı-postmodern felsefelerin tutumuyla taban tabana zıttır. Bu haliyle Lenin'in yaklaşımının Hegel'in diyalektiğinin radikalleştiğini söylemek makul görünüyor. Buna bir delil olarak Lenin'in

Hegel'in modelini radikallemeye dönük şu notunu sunalım:

"'Mutlak İdea' üzerine olan bölümün bütünüde Tanrı hakkında hemen hiç bir söz edilmemesi manidardır (anca bir kez kazara telaffuz edilen 'ilahî' nosyon deyişi hariç)... [Bu bölüm] İdealizme özgü neredeyse hiçbir şey içermemektedir... Son tahlilde son söz ve Hegel'in mantığının özü diyalektik yöntemidir... Hegel'in eserlerinin bu en idealist olanında idealizm en az ve en çok materyalizm bulunur. Çelişkili fakat gerçek bul" (Lenin, *Felsefe Defterleri*)

Lenin'in neden bu tür bir radikallemeyi seçtiği onun politik hedefiyle oldukça yakından ilişkilidir. Hegel'in eserlerinde vurgulanan "somut evrensel" ve somutun kavramın ilişkilerinden soyutlanmadan ele alınması olduğu biçimindeki görüş, teoriyi pratikle bütünleştirmek, kafa emeği kol emeği ayrımını ortadan kaldırmak, devleti kitlelerin yönetimi ile adım adım ortadan kaldırmak isteyen bir devrimci için bir hayli yararlıydı. Düşüncenin somutlanması ve kavramların somut bağlantıları içerisinde kavranması esasında aşılması istenen onca engelin birbirine düğümlendiği ve düğümü çözebilmek için düğümün içinde olmaktan başka çaresi olmayan bir mücadele biçimini betimliyor gibi görünür. Dolayısıyla, Lenin'in içine girdiği mücadelenin kavramsallaştırılmasında öznenin nesnel-

lik içinden ve nesnellikle birlikte ve mevcut duruma karşı kendini de dönüştürerek mücadele ettiği olgusu itici bir güç olmuştur: "Lenin için, diyalektik, esasında soyut aklın bir eleştirisi ve siyasete pratik bilgeliğin uygulanması için karardır"(7) (Mayer, 1999).

Bu itici güç Lenin'i Hegel'i radikallemeye itmiş olmanın yanı sıra Lenin'in, Alman İdealizmi'nin felsefe tarihindeki hedefini, bu kez daha somut ve gerçek bir biçimde tarih sahnesinde gerçekleştirmesini de sağlamıştır.

Sonuç yerine: 90 yıl sonra önemini koruyan görev

İdealizm-materyalizm karşıtlığının bağlamını ilkin gerçekliğin altında yatan töz düşüncesi, akılcılık-deneyimcilik karşıtlığının bağlamını bilen öznenin bilgi edinme süreci, Kant'ın açtığı yeni bağlamın da öznel-nesnellik yarılması olduğu görüldüğünde Alman İdealizmi'nin bu yarılmayı çözmek (öznel-nesnellik karşıtlığını aşmak) hedefine ilerlerken insan düşüncesini pratiğe dönüş çağına getirdiği görülmelidir. Pratiğe dönüş, Hegel'le başlayıp Marx ile tam bir praksis felsefesi haline gelmiş ve paralelinde Batı'da Wittgenstein ve Viyana Çevresi ile dile dönüş çağını, Heidegger ve Sartre ile somut in-

sana ve varoluşa dönüş çağını içermiştir. Lenin'in bu süreçte katkısı öznel-nesnellik karşıtlığının gerçek anlamda aşılabileceği ekonomi-politik düzlemi ortaya çıkarmak yönünde insanlığın en büyük eylemi olan sosyalist toplumu inşa etmeye başlamasıdır. Bu inşa sürecinde kendini de dönüştüren ve Marksizmi de dönüştüren Lenin, diyalektiği salt bir ilkeler bütünü ya da devrimci eğitimin bir reçetesi olmaktan öteye taşıyacak adımları atmış ve tek bir insanın (deneyimcilerin yaptığı gibi) değil ama insanlığın bilgi edinme ve bilgi nesnesini değiştirme sürecine ilişkin bir bilgi teorisi inşa etmeye çalışmıştır. Bilimsel Sosyalist düşünceyi bilimselliğin savunulabileceği bir felsefi zemin inşa etme göreviyle tanıştırmış ve ona bu görevi yükleyen ilk düşün işçisi olmuştur. 90. ölüm yıldönümünde bizler hala bu görevle karşı karşıyayız.

Dipnotlar

- (1) N. Wang ve Y. Xie, *Marksist Pratik Materyalizm*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul: 2011.
- (2) Lenin, V. İ., *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara: 1988.
- (3) Çevirideki bazı yazım ve kavram hataları tarafımızdan düzeltilmiştir.
- (4) James, C. L. R., *Notes on Dialectics Hegel, Marx, Lenin*, Lawrence Hill.
- (5) *Felsefe Defterleri*'nden yapılan tüm alıntılar <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/cw/volume38.htm> (erişim 15.00.15.12.2013) sayfasından alınıp çeviriler yapılmıştır.
- (6) Ballestrem, K. G., 1965, "Dialectical Logic", *Studies in Soviet Thought*, Cilt 5, Sayı 3 (Eylül 1965), s. 139-172.
- (7) Mayer, R., "Lenin and the Practice of Dialectical Thinking", *Science&Society*, Cilt 63, Sayı 1 (Bahar, 1999), s. 40-62.

Kaynaklar

- Ballestrem, K. G., 1965, "Dialectical Logic", *Studies in Soviet Thought*, Cilt 5, Sayı 3 (Eylül 1965), s. 139-172.
- James, C. L. R., *Notes on Dialectics Hegel, Marx, Lenin*, Lawrence Hill.
- Lenin, V. İ., *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara: 1988.
- Lenin, V. İ., *Felsefe Defterleri*, <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/cw/volume38.htm>.
- Mayer, R., "Lenin and the Practice of Dialectical Thinking", *Science&Society*, Cilt 63, Sayı 1 (Bahar, 1999), s. 40-62.
- N. Wang ve Y. Xie, *Marksist Pratik Materyalizm*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul: 2011.

Lenin'in içine girdiği mücadelenin kavramsallaştırılmasında öznenin nesnellik içinden ve nesnellikle birlikte ve mevcut duruma karşı kendini de dönüştürerek mücadele ettiği olgusu itici bir güç olmuştur.

Sanat: Devrimin aynası

Lenin: "Kapitalizmin ezilmesiyle iş bitmez. Kapitalizmin bıraktığı bütün kültürü almak ve sosyalizmi bu kültürle kurmak ister. İlmin, tekniğin, bilgilerin, sanatın hepsini almak ister. Bunu yapmadıkça sosyalist toplumu kuramayız."

Sanat, insanın beslenme, barınma, üreme gibi doğal gereksinimlerinin giderilmesi ve yeniden üretilmesi sürecinde, bir toplumsal gereksinme ve ilişki biçimi olarak anlaşma zorunluluğundan doğan güzellik yönelimidir. Bu nedenle insanın toplumsal ve kültürel varoluşu zenginleştikçe sanatın kaynağı görünmez olduysa bile, kök hücre si maddi yaşamın derinliklerinde capcanlı süregelmiştir. İnsan oluşun iki karşıt ama zorunlu kutbu olarak doğallık ve toplumsallık, yaşam diyalektiğinin vazgeçilmez öğeleridir. İkisi arasındaki akışım durduğu anda, insan, insanî tümlüğünü yitirmeye başlar. Başka deyişle, sanat ve kültür nötrleştiğinde, insanın doğal varlığı da toplumsal olandan yalıtılarak içgüdüsel sınırlara, yani insan oluş gerçeğinin gerisine çekilir.

Marx'ın *Kapital*'deki Babbage eleştirilerinde gösterdiği gibi, emperyalizm, sermayenin egemenliğini sürdürebilmesini sağlamak üzere, insana yalnızca üreten ve tüketen varlık olma konumunu dayatır; insanı içgüdüsel varlığına geri tıkarak emek-sermaye gerilimini sürdürülebilir bir aşamada sürekli denetlemek, gelişikleri tek kutupla biçimlendirmek için teknolojiyi seferber eder. Postmodernizm, işte bu amaca uygun bir ideolojik yapılanma doğrultusunda, insanın tarih boyunca var ettiği toplumsal değerleri, bilim, felsefe ve sanat sacayağı üzerindeki bütün kültürel ürünleriyle tarihin sonunda kapitalizmin dışkısına dönüştürme işine girişir. Böylece gerçeğin yanı sıra bilinç ve imgelem

alanımızı da teknolojik olanaklarıyla mülk ederek kendi amaçları için tasarlayıp biçimlendirir.

"Gerçek, devrimcidir"

Lenin, tarihin en büyük toplumsal devrimini başarmış bu önder, gelmiş geçmiş tüm isyan, örgütlenme, devrim biçimlerini, taktik ve stratejileri içselleştiren devasa kuramsal girişimini -olağanüstü zamanlama yeteneği ve görülmemiş bir ayaklanmayla devlet aygıtını da ele geçirerek- devrimci iç savaş sürecinde adım adım yaşama geçirdiğinde, gerçekliği yeniden tanımlama ve örmeye yönelik Marksist sa-

Lenin, emperyalizme karşı yürüttüğü bütünlüklü savaşta ideolojik mücadelenin etelenemeyeceğini görmüştür.

Lenin'in yalın gerçekçilikten anladığı şey sanatsal sıklık değildi; tersine, halkın gerçek sanatsal derinliğe ulaşarak ufkunun genişlemesinden yanaydı: "Sanat halkın malıdır. İşçilerimiz ve köylülerimiz tiyatro, sinema, opera, bale seyretmeye herkesten daha fazla layıktır. Gerçek sanat, büyük sanat onların hakkıdır."

Şchedrin, hem halkı küçümseyip hem de devrimi bekleyenlere şunu söylemişti: "Devrimciler yoksa devrim de yok!" Devrimin bir öznesi olmak zorundadır çünkü.

vaşım da ijmelenir. "Gerçek, devrimcidir". Lenin, emperyalizme karşı yürüttüğü bütünlüklü savaşta ideolojik mücadelenin ertelenemeyeceğini görür; devrimin hazırlandığı çetin koşullarda, nice güncel görevin ortasında, gerçekliği sözde bilimsel, cı-lalı ve sabun köpüğü anlatımlarla bulanık-laştırma çabası içindeki burjuva felsefesinin asıl yüzünü sergiler. Dahası, gerçekliğin çağdaş ayrıntılar yumağı içinde yitiril-meksizin imgelendiği yalın söyleyişe da-yalı, devrimin aynası olabilen bir düşlemi savunur. Cıfcaflı boş sözler, yalanlar ve safsatayla kitleleri bombardımana uğratan dar kafalılığı yerle bir eder.

Anbean içinde bulunduğu iki devrim arasındaki dönem boyunca (1905-1917) savaşıma sanatsal düzlemde açılım getiren "Tolstoy, Rus İnkılâbının Aynasıdır" ya-zısı, derinlikli kavrayış ve sanat eleştirisinin anıtlılaşmış örneğidir. Tolstoy'u vaazcı bir mistik olarak hor gören kimi sol aydın-lara karşı şöyle yazdı:

"Toprak köleliğini tutanlarca ezilen ül-kelerden birindeki inkılâba hazırlık dö-ne-mi, Tolstoy'un dahice tasviri sayesinde, bütün insanlığın sanat gelişmesinde ileri doğru atılmış bir adım olarak ortaya çıktı." (Sanat ve Edebiyat, V. İ. Lenin, haz.: Jean Freville, çev.: Payel Y., Şubat 1968, s. 148)

Görkemli yapıtındaki çelişkiler dolayı-sıyla gerçekçiliğin en büyük devini küçüm-seyen edebiyat çevrelerini, Tolstoy'un bu tutumunun gerçeğe sadakatten kaynak-landığı yönünde uyardı: "Tolstoy'un görüş-lerindeki ... zıtlıklar, İslahat sonrası, ama İnkılâp öncesi Rus toplumundaki türlü sı-nıf ve tabakaların psikolojisini belirleyen son derece karmaşık ve birbirine zıt tarihî geleneklerin, toplumsal koşulların ve etki-len'in yankısıdır." (agy, s. 150)

Lenin, sayfalar boyunca (139-172) sü-ren ama son derece özlü tahlillerinde şu sonuca varır: "Tolstoy'un öğretisi, hiç hilaf-sız, hayaici; muhtevası ile de sözcüğün tam anlamıyla gericidir. Ama bundan hiç de 'bu doktrin sosyalist değildir' manası, 'bu doktrin ilen' sınıfların eğitim ve öğreni-mi için değerli malzemeler verebilecek bir-çok tenkit unsurlarını ihtiva etmiyor' mana-sı çıkarılamaz." (agy, s. 171)

Marx'ın Shakespeare ve Balzac de-ğerlendirmelerindeki açık uçlu yaklaşıma bitişen ve onu gerçekliğin emperyalist dünyadaki devrimci yorumlanışıyla esne-tip güncelleyen Lenin, edebiyat eleştirisi-nin çıkış ilmeklerini de vermiş olur. Ger-çekçi tutum, şu cümlelere en sade anlatı-mıyla, vurucu bir söylemle yansır:

"En derin yerlerine kadar kaynaşmak-ta olan halk ummanı hem bütün zaafılarıyla

le hem de bütün kuvvetiyle Tolstoy'un öğ-retisinde yansımıştır. L. Tolstoy'un sanat eserlerini incelemekle Rus işçi sınıfı nasıl kendi düşmanlarını daha iyi tanımayı öğ-reniyorsa, bütün Rus halkı da kendi kurtu-luşunu sonuna kadar götürmesine engel olan kendi zaafının neden ilen' geldiğini öğrenecektir." (agy, s. 157) Bu belirleme, edebiyat kuramının yanı sıra devrimci si-yasal ittifaklar sorununu, devrimci demok-rasinin hedefleri ile sosyalist cumhuriyet arasındaki ardışık ilişkiyi de ima eden son derece güçlü ve aşkın bir öneriyi hayata geçiriyor.

Devraldığı miras

Lenin bu açık ve keskin belirlemeye gelirken Rus devrimci demokrat düşünce-sinden çok şey almış, bu düşünce üzerin-de güçlenen edebiyat geleneği onun tutar-lı bakış açısı oluşturmada etkili olmuş-tu. Geleneğin doruktaki adlarından Alek-sandr Herzen, edebiyatın toplumsal yerini şöyle belirler: "Siyasi hürriyetten yoksun bir halk için edebiyat, öfkesinin ve vicdanı-nın çılgınlıklarını duyacağı bir cık kürsüdür." (agy, s. 10)

Çernişevski'nin Rus köylüsüne baktık-ça attığı çılgınlıklar, tüm devrimci demokrat aydınları derinden etkilemişti: "Hazin mil-let, kölelerden ibaret millet, baştan aşağı hepsi köle olan millet..." (agy, s. 70)

Şchedrin, hem halkı küçümseyip hem de Beckett'in *Godot'u Beklerken*'deki tip-leri misali, devrimi bekleyenlere şunu söy-lemişti: "Devrimciler yoksa devrim de yok!" (agy, s. 75) Devrimin bir öznesi olmak zo-rundadır çünkü. Devrim bir eylemdir, iştir, sonuçtur. Öznesi ise, halkıyla kaynaşıp onu örgütleyen öncülerden öğrenerek devrime hazırlanan halktır.

Lenin, okumakla yetinmeyip onlardan alıntılarla kendi yazılarını da besliyor, on-ları yıldızlar topluluğu olarak herkese öne-riyordu: "Okuyucu. Rus sosyal demokrasi-sinin Herzen, Belinski, Çernişevski gibi öncülerini ve 1870-80 yılları arasında ye-tişmiş o parlak inkılâpçı yıldızlar kümesini hatırlamalı, Rus edebiyatının bugün dün-yada kazandığı büyük önemi düşünme-li..." (agy, s. 92)

Şiirlerini her fırsatta değerlendirdiği Nekrasof, yurtsever şair kimliğinin her

çağda özgür sesi olmanın ilkesini, devrimci Fransız halk ozanı Béranger'yle eşzamanlı olarak haykırdı:

Sazımı hiçbir zaman satmadım ama
Amansız bir kader beni korkutunca
Sazımdan fälsolu bir ses çıkmadı da
Diyemem açıkça... (agy, s. 79)

Gerçekçi ve demokrat öncüler kuşağının öğrettiklerinden yola çıkarak, Lenin, yeni bir toplum ve kültür oluşturma zorunlu koşulu olan şu nesnel gerçeği sürekli vurguladı: "Burjuva dünyasının bize bıraktığı malzemelerle bir bina yapmak elinizden gelmiyorsa, hiçbir şey kuramayacaksınız demektir; öyleyse siz komünist değilsiniz, birtakım laf ebelerisiniz." (agy, s. 174)

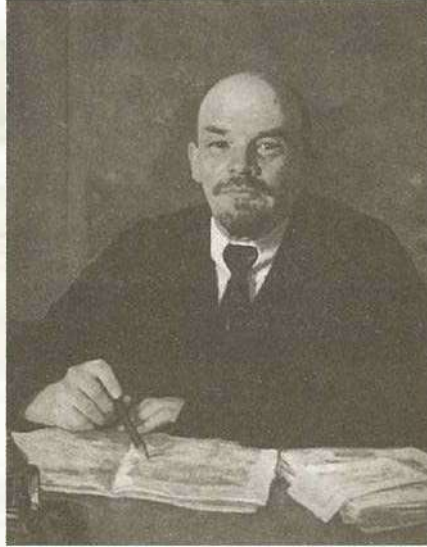
Nitekim bu vurguyu şu sözlerle daha da pekiştirir: "Kapitalizmin ezilmesiyle iş bitmez. Kapitalizmin bıraktığı bütün kültürü almak ve sosyalizmi bu kültürle kurmak ister. İlimin, tekniğin, bilgilerin, sanatın hepsini almak ister. Bunu yapmadıkça sosyalist toplumu kuramayız." (agy, s. 176)

Gerçekçilik ve sanatsal sığlık

Devrimden sonraki altüst oluş sürecinde de kültürü boyacı küpüne sokar gibi değiştireceklerini sanan genç sanatçıları özellikle uyarır: "Kültür meselelerinde acele etmek ve işi haddinden fazla geniş tutmak hepsinden daha zararlıdır. Genç edebiyatçılarımızın ve komünistlerimizin çoğu bunu hiç akıldan çıkarmazsa iyi eder." (agy, s. 188)

Lenin, özentiyi yerli yersiz yabancı sözcük kullanan aydınların züppeliğini eleştirirken, yalnızca edebî dilin yozlaşmasına değil, günlük dilin bozulmasına da karşı durmaktadır: "Rus dilini berbat ediyoruz. Hiç lüzumu olmayan birtakım yabancı kelimeler kullanıyoruz. Bu kullandıklarımızı da doğru dürüst kullanmasını bilmiyoruz." (agy, s. 195)

Onun yalın gerçekçilikten anladığı şey sanatsal sığlık değildi; tersine, halkın gerçek sanatsal derinliğe ulaşarak ufkunun genişlemesinden yanaydı: "Sanat halkın

Lenin: "Rus dilini berbat ediyoruz. Hiç lüzumu olmayan birtakım yabancı kelimeler kullanıyoruz."

malıdır. İşçilerimiz ve köylülerimiz tiyatro, sinema, opera, bale seyretmeye herkesten daha fazla layıktır. Gerçek sanat, büyük sanat onların hakkıdır." (agy, s. 45 ve 218)

Mayakovski'yi yer yer aşırıya kaçan yenilikçi tutumundan ötürü eleştirmekten geri durmuyorsa da gerçekçi tutumunu işlevsel yönden başarılı bulduğunda övgüsünü esirgemiyor: "Mayakovski, şiirinde, toplantılarla hiç acımadan alay ediyor, toplantı üstüne toplantı yapmayı iş edinen, bundan başka da bir şey yapmayan komünistlerle eğleniyor. Şiir hakkında ne düşünülür, bilmiyorum, ama siyaset tarafından alacak olursak, göğsümü gere gere söyleyebilirim ki, söylediği tamamıyla doğru ve haklı." (agy, s. 202)

Lenin kapitalizmin pazar baskısına olduğu kadar, siyasal baskıya karşı da yaratma özgürlüğünün güvencesi olarak sanatın örgütlenmesini öneriyor, Parti edebiyatı kavramını ortaya atıyordu. Gerçekten de ona göre bağlanma ve özgürlük birbirini gerektiren ve içeren kavramlardı. İdeolojik ve örgütsel bağlanma, yani omurgası olmak, kapitalizm karşısında tek başına kalmayı istemeyen sanatçı için zorunluydu. Egemen sınıf ideolojisiyle uzlaşmazlık yazarın asıl özelliği idi. İşçi sınıfının ve Parti'nin ideolojik tutumunu benimsemeyi, yapıtlarında ondan esinlenmeyi yazar için

daraltıcı bulanlar, gerçekte sorunu dar düşünenlerdir. Esinlenme, yazarın ufkunu sınırlama anlamına gelmez. Tam tersine, ideolojiyi ve yaratıcı yeteneği, var olan ideolojik ufkun ötesine taşıma yetenek ve dehasına güvence sağlamak anlamını taşır:

"Sanatçı yaratması meselelerinde en iyi yargıç siz kendinizsiniz ve kendi sanat tecrübenizden ve idealist de olsa, bir felsefeden bu türlü görüşler çıkararak, İşçi Partisi'ne [RSDİP] son derece faydalı olacak birtakım sonuçlara varabilirsiniz." (agy, s. 112)

Nitekim yaratma özgürlüğünü güvence altına alan bir örgütlenme anlayışı, sanatsal yaratıcılığın ivme kazanmasını ve yaşamı kuşatmasını hızlandıracaktır. Lenin bu yaklaşımla, içerik ve biçim arasındaki diyalektiği de ilkesel bir açıklığa kavuşturur ve tanımlar: "Yeni bir sanat, muhtevasına uygun şekli de yaratacak, gerçek büyük bir yeni sanat, sosyalist bir sanat bitecektir." (agy, s. 222)

Lenin, sanat için getirdiği "Gerçek, devrimcidir" ilkesiyle, yalnız geçmiş yüzyılların sanatını biçim ve içerik yönünden sağlıklı değerlendirme yönünde en güçlü manivelayı yaratmakla kalmamış, modern sanat eğilim ve akımlarına pergellerinin sabit ayağını gerçek'te bulundurmaları uyarısını yapmıştır. Yanı sıra, sosyalist gerçekçi tutumun gerçekliğe sıkı sıkıya bağlanmak yerine, olumlu kahraman tiplemesiyle toplumu dönüştürme niyet ve çabalarına sanatsal ivme getirme girişiminin yanlışlığını da ima etmiştir. Başka deyişle, gerçekliğin evrilme yönüne ve sarmalına bakmaksızın onu sözüm ona kimi yapıcı niyetlerle bozarak anlatmak, olsa olsa yanılsamayla sonuçlanır. Oysa Shakespeare'in, Balzac'ın, Tolstoy'un yapıtlarının evrensel uzanımının köklerinde, ne pahasına olursa olsun vazgeçemedikleri gerçeği anlatma ilkesi var...

Derin felsefi birikim ve çabasını sanata ilişkin saptamalarla zenginleştiren Lenin, "Gerçek, devrimcidir" ilkesiyle, devrimci sanat için en kalıcı kök hücreyi göstermiştir.

K a p a k

İşçiler Lenin'i anlatıyor . . .

Burada sunulan parçalar Lenin'i görme ve onunla konuşma şansı bulmuş Sovyet emekçileri tarafından aktarılan anılardan oluşmaktadır. Bu metin, 1969 yılında Sovyetler Birliği'nde "Progress Publishers" tarafından İngilizce basılan "About Lenin" başlıklı derlemenin 197-205. sayfalarından alınmıştır. Yer darlığını gözetenek anıların ancak bir kısmına yer verebiliyoruz (Bilim ve Ütopya).

Sobacı

Aramızda Benderin adında bir adam vardı. Bir çiftlikte neredeyse her şeyi yapabiliirdi: soba kurmak, bir dizi raf kurmak, bir atlı kızak yapmak ya da istediğiniz ne olursa olsun...

Bir gün bir akça ağaç kesmek için koruya gitti. Testere yaparken aniden birinin "Merhaba!" dediğini duydu.

Etrafa bakındı, tabii ki, bir adam gördü.

"Üzgünüm efendim. Sizi görmedim." dedi.

"Ben 'senin efendin' değilim!" diye cevap geldi. "Ben Yoldaş Lenin'im!"

Benderin "Tekrar özür dilerim, Yoldaş Lenin." dedi.

"Pekâlâ, işine devam et!" diye ısrar etti Lenin.

Az bir mesafe uzaklaştı ve Benderin'in ne yapacağını görmek için izledi. Bu ağır bir ağaçtı; bir at olmadan onu köye nasıl götürecekti?

Benderin testeresiyle ihtiyacı olan uzunluğu ölçtü, testereyle kesti ve yuvarlaya yuvarlaya yokuş aşağı gönderdi. Sonra, sonraki parçayı testerelemek için geri geldi.

"Belki biraz yardıma ihtiyacın vardır?" diye sordu Lenin.

"Ne için? Kendim idare edebilirim." dedi.

Sonra saman yapımının en civcivi zamanı geldi. Benderin bir kez daha, daha çok malzeme için ormana gitti.

Bir akça ağacı keserken, ya da bir huş ağacı mıydı, küçük bir dere geçti ve akşamüzeri, dinlenmek için oturdu.

Orada otururken samanlığın içinden geçen üç adam gördü.

Benderin şimdi asabi bir mujiğe dönmüştü. Adamlara bağırdı:

"Samanlıktan defolun! Bugünlerde samanın kaç mal olduğunu biliyor musunuz ha?" Küfür ederek onlara el hareketi çekti. Ama üçü yaklaşmayı sürdürdü ve onlardan biri sonunda, "Sen küfür etmekte oldukça iyisin değil mi, yaşlı adam?" dedi.

Benderin onu hemen tanıdı.

"Tekrar özür dilerim, Yoldaş Lenin!" dedi.

Daha sonra kış geldi. Benderin'in elinin yatkin olduğu pek çok zanaatten biri de soba yapımıydı. Ve Benderin'e çok sayıda soba sipariş edildi.

Bir gün Vladimir İlyiç evinde otururken, "Bizi tüm bu dumandan kurtaracak biri, köyde bir sobacı yok mu?" diye sordu.

Herkes Benderin'i tanırdı ve onun sobacılık da yaptığını hatırladılar.

"Bir tane var." dediler ve onu nereden getireceklerini söylediler.

İki asker bir çift hızlı atın ardında Benderin'in evine doğru yol aldılar. Eve girerken ona:

"Sobacı sensin, değil mi?" diye sordular.

"Benim!" dedi Benderin. Sobaya uzanmış, kafasını sallandırıyordu.

"İyi, aşağı in ve giyin! Devlet çiftliğine gidiyoruz!" dediler.

Bu, Benderin'i baştan aşağı titretmişti.

"Hoşçakal Katya!" dedi eşine. "Bir daha görüşmeyeceğiz! Lenin büyük ihtimalle geçen yaz ona nasıl küfredtiğimi hatırladı."

Arabaya bindi ve askerler devlet çiftliği doğru atları yönlendirdiler.

Vardıklarında Lenin dışarı geldi ve "Seni hatırlıyorum, yaşlı adam! Sen koruda akça ağaç kesersin ve ayrıca samanlıkta bana bağransın." Dedi.

Benderin korkuyla güçsüzleşti.

"Hala üzgünüm!"

"Önemsiz bir şey." diye yatıştırdı Lenin. "Bana bağırmakta haklıydın. Samanlık boyunca yürüyor olmamalıydın. Ama hadi, seni ne için çağırdığımı konuşalım... Bana bir iyilik yapmanı istiyorum. Nasıl yaşadığımı görüyor musun? Duvarlarım dumandan dolayı siyah. Bacayı onaramaz mısın?"

"Onarabilirim." dedi Benderin.

Biraz kil, birkaç tuğla istedi ve işe başladı.

Bittiğinde Lenin ona teşekkür etti, parasını ödedi ve onunla çay içmek için oturdu.

Benderin aynı atların arkasında sürdü. Eve geldiğinde eşine çok önemli bir şekilde "Katya! Yoldaş Vladimir İlyiç'in bacasını onardım ve onunla çay içtim!" dedi.

1937'de Podolsk Kazası, Moskova Bölgesi, Gorki Köyü'ndeki Aleksey Mikhailoviç Şuryigin'in anlatımından kaydedilmiştir.

Kremlin'deki berber dükkanında Lenin ile tanışan işçi

Moskova'daki Kremlin'de bir berber dükkanı vardır. 1921'de bile oldukça iyi bir dükkandı. Kılıçlar, tüfekler ve diğer ateşli silahlar gibi cephaneyi Aziz Peter ve Paul Kilisesi'nden Kremlin'de cephaneliğe taşımakta görevliyen orada sadece bir kere tıraş olmuştum.

Kremlin'de ilk defa bulunuyordum ve oradayken tıraş olmak için berber dükkanına gittim. Sıra için bekleyen altı kişiydik.

Aniden içeriye tıraş olmak isteyen Lenin girdi. Biz hepimiz tabii ki onu selamlamak için kalktık.

"Merhaba Vladimir İlyiç!"

"Merhaba yoldaşlar!" diye cevapladı.

Daha sonra cebinden birkaç dergi çıkardı ve okumak için oturdu. Onu dikkatle izleyerek bizler de yerlerimize kurulduk.

Sandalyelerden birisi kısa bir süre sonra boşaldı ve sırasını beklemesin diye Lenin çağırıldı.

"Teşekkürler!" dedi ama hiç oralı olmadı. "Düzeni sağlamak ve sıramızı beklemek zorundayız. Biliyorsunuz ki, kuralları kendimiz yaparız!"

"Siz çok yoğunsunuz Vladimir İlyiç, biz biraz bekleyebiliriz!" diye diretmemize rağmen hareket etmedi.

Biz de sıramızı bozmadan yerlerimizden kalkmamakta direttik.

Bunun üzerine bize kibarcateşekkür etti ve sandalyeye oturdu. Tıraş oldu ve "Hoşçakalın yoldaşlar!" diyerek çıktı.

Bu Lenin'le karşılaştığım tek andı.

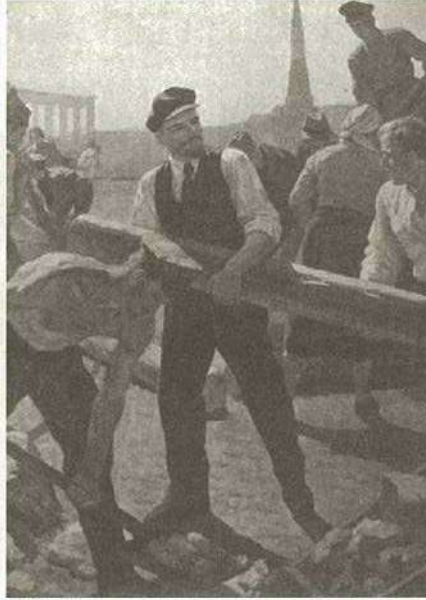
Sadece birkaç dakika sürdü. Ben ona şöyle güzelce bir bakamadan, berber onu tıraş etmişti bile. Ama tıraş olurken karşımda nasıl oturduğunu hala hatırlıyorum.

Grigory İvanoviç İvanov

Leningrad Krasny Vyborzhets Atölyesinde tesisatçı

"Komünist Cumartesi"de Lenin

Bütün Rusya subbotnik'i ("Komünist Cumartesi"): Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında Sovyet emekçilerin Sovyet iktidarına destek olmak için cumartesi günleri kasıksız çalışmalarına dayalı deneyimdir. Lenin bu deneyim hakkında "Komünist Cumartesi"

küçük burjuva egoizmi üzerinde, kahrolası kapitalizmin işçilerle köylülere miras bıraktığı bu alışkanlıklar üzerinde bir zaferdir." der.- BveÜ) Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından 1 Mayıs 1920'de düzenlenmişti. İnsanların o gün çalışmaktan kaçacakları hiçbir delik yoktu. Kremlin'deki acemi askerlerin sorumlusuydum ve adamlarımla birlikte Kremlin Meydanı'na girdik. Meydanın bir kısmına çöpler ve inşaat malzemeleri gelişigüzel yığılmıştı; bu da talim yapmamızı ve diğer askeri egzersizlerimizi ciddi ölçüde engelliyordu.

Eğitim komiseri olarak sağ kanatta durdum. Aniden Kremlin kumandanı Yoldaş Peterson, "Yoldaş Lenin subbotnik'te yer almaya geldi" diyerek yanıma yaklaştı.

Sonra talimatlar için birkaç adım uzakta beklerken O'nu gördüm. Yıpranmış eski bir takım ve bot giyiyordu.

Üstümüz olarak sağımda yer alması için onu çağırdım ve "Bana sadece ne yapmam gerektiğini söyle!" diyerek derhal kabul etti.

O anda şef "Çök! Sağa dön!" diye emretti ve işe doğru uygun adım yürüdük. İşçitler olarak yapılmalıydı ve Vladimir İlyiç ve ben ağır kütükleri birlikte taşımak için bir takım olduk.

Ben daha ince ve hafif olan ucu alması isterken o hep ağır tarafı taşımaya kalktı. Sonunda tartıştık:

"Sen neden benim taşıdığımın daha ağır yükleri taşıyorsun!" diye azarladı.

"Evet, taşıyorum!" diye cevapladım. "Çünkü sen elli yaşındasın ve ben ise yirmi sekiz yaşındayım."

Sanki birine hızlı çalışmak zorunda olduğunu kanıtlamak zorundaymış gibi diğerlerini geçmeye çalışarak neredeyse hiç ara vermeden harika bir şekilde çalıştı. Sonunda ben yoruldum ve herkes böylelikle bir ara için durdu. Yoldaş Lenin daha sonra acemilerle oturdu.

Güneşli bir gündü ve müzik canlıydı. Bizim yaptığımız gibi sıkı bir fiziksel çalışma tam o sırada dünyadaki en iyi şey gibi gözüktü. Gruptan biri Yoldaş Lenin'e bir sigara uzattı.

"Hayır, teşekkürler." dedi. "Sigara içmiyorum. Bir keresinde okuldaki diğer çocuklarla içip kendimi hasta ettim ve bir daha asla denemedim."

İşimizi sürdürürken meşe ağacının bazı çok ağır bölümlerini taşımak zorundaydık. Her biri, altı kişilik takımlar tarafından kutuplara taşınmak zorundaydı. Onları ait oldukları yere koymadan önce yolda iki kere dinlenmek zorundaydık.

Vladimir İlyiç dört saat boyunca acemilerle birlikte çalışmayı sürdürdü.

Lenin ile sıkı fiziksel işgücünün bu dört saati hafızamda sonsuza dek kalacak.

İ. Borisov

Düğme

Lenin bir gün atölyemize geldi ve birisi bana "Natoroval Bu montu al!" diye bağırdı. Salon koridoru çok sıcaktı ve konuşmaya başladığında Lenin montunu bir sandalyenin üzerine atmıştı. Montu kaptım ve vestiyere taşındım. Aniden sol köşenin merkezinde montundan düşmüş bir düğme olduğunu fark ettim. Çeketimden bir düğmeyi sökerek uzun ömürlü olsun diye özellikle sert bir iplikle onu Lenin'in montuna diktim. Daha önce orada olmayan düğmeyi hiç fark etmeden atölyeden ayrıldım. Düğmem diğerlerinden biraz farklıydı. Bununla gurur duymuştum, bu benim bir sırrımdı.

Uzun süre geçti. Ve bir gün Liteiny Sokağı boyunca yürürken "Anka" fotoğraf stüdyosunun vitrininde Lenin'in genişletilmiş bir fotoğrafını gördüm. Aynı montu giyiyordu ve dikkatle bakıyordu. Düğmemin hala orada olduğunu gördüm.

O kişi vefat etti.

O fotoğrafı Liteiny Sokağı'ndan almayı başardım. Şimdi aynanın yanındaki bir çerçevede. Ona her gün bakıyor ve ağlıyorum.

Ama düğmem hala orada.

Archangel'i bir evhanımı olan Natorova'nın anlatımı

Çin'de SSCB'nin çöküşü hakkındaki güncel tartışmalar üzerine

Mao'suz bir "geri dönüş" tahlili mümkün mü?

Çin'in, Sovyetler Birliği'ndeki geri dönüşü erken bir tarihte tahlil eden Mao Zedung'un memleketi olduğu düşünüldüğünde, yeni nesil Marksizm araştırmacılarının Mao'nun izinde son derece yaratıcı katkılar ortaya koydukları düşünülebilir. Ne var ki Çin'de Marksist teorik tartışmaların geldiği düzeyi görmek açısından son derece yararlı olan incelediğimiz yapıtlar, konu "sosyalizmde geri dönüş" olduğunda, nitelikli açıklamaların yanı sıra tartışmaya açık bir hayli yorum da barındırıyor.

Türkiye'de Batılı Marksizm araştırmacılarının ve teorisyenlerin hemen hemen bütün eserlerine ulaşmak mümkündür. Ama yaşayan Marksizmin coğrafyasında kaleme alınmış güncel yapıtlara pek önem verilmez. Bu anlayış, yaklaşık üç yıldır önemli bir meydan okumayla karşı karşıya.

Türkiye'de Batılı Marksizm araştırmacılarının ve teorisyenlerin hemen hemen bütün eserlerine ulaşmak mümkündür. Ama yaşayan Marksizmin coğrafyasında kaleme alınmış güncel yapıtlara pek önem verilmez. Bu anlayış, yaklaşık üç yıldır önemli bir meydan okumayla karşı karşıya. Kalkedon-Canut Yayınları, değerli araştırmacı Cem Kızılgöç ve dostlarının önderliğinde önemli bir yayıncılık faaliyeti yürütüyor ve altmış yılı aşkın süredir bir komünist parti tarafından yönetilen Çin Halk Cumhuriyeti'nde kaleme alınan güncel Marksizm çalışmalarını Türkiye'de okurla buluşturuyor. Şimdiye dek yayınlanan kitaplar, Çin'de Marksizm araştırmalarının geniş bir yelpazede gerçekleştirildiğini gösteriyor. Anlaşılan Çinli Marksizm araştırmacıları, yalnızca Çin Marksizminin gelişimini veya Çin sosyalizminin karşılaştı-

ğı pratik sorunları tartışmakla yetinmiyor, özel olarak tarihsel materyalizme, postmodernizme, Batı Marksizmine, feminizme ya da ekolojik-iktisada odaklanan çalışmalar da ortaya koyuyor. Bununla birlikte yapıtların pek çoğunda, 20. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan süreçte gerçekleşen ve gerçekleşmekte olan sosyalist inşa pratiklerinin -doğal olarak- özellikle incelendiklerini de belirtmek gerekiyor. Bu bağlamda Sovyetler Birliği ve yakın müttefiklerinde sosyalizmin çöküşü, pek çok kitapta önemli tartışma başlıklarından bir tanesi. Çin'in, Sovyetler Birli-

Çin Devriminin önderi Mao Zedung (1893-1976), SSCB'de "geri dönüş"ü, görece erken bir tarihte ve kapsamlı olarak tahlil etmişti.

ğindeki geri dönüşü görece erken bir tarihte ve son derece kapsamlı bir biçimde tahlil eden Mao Zedung'un memleketi olduğu düşünüldüğünde, yeni nesil Marksizm araştırmacılarının Mao'nun izinde son derece yaratıcı katkılar ortaya koydukları düşünülebilir. Ne var ki Çin'de Marksist teorik tartışmaların geldiği düzeyi ve Marksizm araştırmalarındaki çeşitliliği görmek açısından son derece yararlı olan bu yapıtlar, açık yüreklilikle ifade etmek gerekirse, konu "sosyalizmde geri dönüş" olduğunda, nitelikli açıklamaların yanı sıra tartışmaya açık bir hayli yonun da barındırıyor.(1)

Yayınlanan çalışmaların belki de en dikkat çekici özelliği, büyük ölçüde mevcut ÇKP'nin resmi görüşleri paralelinde yazılmış olmaları. Zira bu yazıda tartışılan kitaplardan birinin yazarı doğrudan ÇKP Merkez Komitesi'ne bağlı bir birim iken, diğer kitaplar da çoğunlukla ÇKP bağlantılı kurumlarda görev alan akademisyen ve yazarlar tarafından kaleme alınmış. Bu açıdan kitaplarda yer alan tahlillerin kusurları ve eksiklikleri, ÇKP'nin mevcut yönelimindeki birtakım sorunlara ve bugünkü ÇKP içinde farklı çizgilerin varlığına da doğrudan işaret ediyor.(2)

Sovyet deneyimi ve Mao Zedung'un "geri dönüş teorisi"(3)

Çinli Marksizm araştırmacılarının günümüzde Sovyetler Birliği'nde "geri dönüş" olgusunu nasıl tahlil ettiklerini değerlendirmeden önce, şüphesiz bu konuda ortaya konmuş en bütünlüklü tahlilin kuramcısı Mao Zedung'un görüşleri hakkında kısa da olsa birkaç söz söylemek gerekiyor.

20. yüzyıl sosyalizm pratikleri esas olarak ileri kapitalist toplumlarda değil, görece az gelişmiş toplumlarda gerçekleşti. Bu durumda sosyalizme geçiş süreci, kaçınılmaz olarak, Marksizmin kurucu önderlerinin öngördüğünden farklı bir dizi karmaşık sorunu da içerisinde barındıracaktı. Bir kere devrim gerçekleşen toplumlarda köylülük ve küçük meta üretimi hâlen önemli yer tutmaktaydı. Bu durum, kalkınma/sanayileşme yönünde atılacak adımlarla, sosyalist insanın ya da bir başka deyişle demokratik devrimle sosyalist devrimin iç içeliğine işaret ediyordu. Başta Lenin olmak üzere Sovyet Devrimi

önderleri, bu olgudan hareketle, küçük meta üretiminin kapitalist toplumsal ilişkileri, esas olarak proletarya diktatörlüğü kurulduktan sonra bile her an yeniden ürettiğini tespit ettiler. Dahası, üretim yetersizliği ve ileri kapitalist ülkeleri "yakalama" ihtiyacı da, piyasaya bir ölçüde ödün verilmesini (NEP'te olduğu gibi) ve maddi özendiriciyi/ayrıcalıkları gerekli kılıyordu. Bütün bunlar, kaçınılmaz olarak olası bir "geri dönüş" maddi zeminini yaratıyordu.

Sovyet komünistleri, geri dönüşün esas kaynağı olarak küçük meta üretimini gördüler. Lenin ve Stalin, çeşitli yazılarında bürokratlama eğilimine ve "kırtasiyeciliğe" karşı halkın karar alma süreçlerine daha yaygın olarak katılmaları gerektiğine ve işçilere köylülerin "kültür düzeylerinin" yükseltilmesi ihtiyacına işaret ettiler de, geri dönüşün dinamiğinin komünist parti içerisinde çıkabileceğine dair kapsamlı bir tahlil ortaya koymadılar. Dahası, 1930'larda üretim araçlarının mülkiyetinin esas olarak kolektifleştirilmesinin ardından Sovyet devrimcileri, herhangi bir emperyalist müdahale olmaksızın kapitalizme geri dönüşün artık olanaksız olduğu yönünde hatalı bir anlayış geliştirdiler. Sovyet toplumunda toplumsal sınıfların bütünüyle ortadan kalktığını savlayan 1936 Anayasası, tam da bu ekonomist anlayışı yansıtan bir belgeydi. Ne var ki Stalin'in uygulamaları hiç de bu teorik önkabullerle uyum içerisinde değildi. Gerek kolektifleştirmeye yönelik kırsal alanda yükselen itirazlara gerekse bürokrasinin bazı kesimlerine yönelen baskılar, aslında sınıf mücadelesi-

nin Sovyet toplumu içerisinde sürdüğünü göstermekteydi. Stalin dönemindeki devlet aygıtını aşırı zorlayan bu baskı uygulamaları bir yönüyle ayrıcalıklıların ve bürokrasinin egemen bir sınıf olarak kemikleşmelerinin önüne geçti. Öte yandan baskı politikası, halkın kendi içindeki ve halk ile karşıdevrim arasındaki çelişkilerin doğru tahlilini önledi. Karşıdevrimcilerin yanı sıra pek çok samimi devrimci de, pek de makul olmayan gerekçelerle Sovyet devletinin hışmına uğradı. Geri dönüşün ülke içinde bir zemini kalmadığı tespiti, Sovyet yöneticilerini her türlü muhalefeti "ajan" olarak değerlendirmeye itti. Üstelik yaklaşan savaş ve şehirlerdeki kıtlık tehdidi yüzünden zamanından önce yürürlüğe konan tarımda kolektifleştirme kampanyası sırasında köylülüğe neredeyse ayırım gözetmeksizin yönelen terör, işçi-köylü ittifakının temelini ciddi biçimde sarstı ve Sovyet tarım ve hayvancılığına büyük darbe vurdu. Bu süreçte şekillenen polis aygıtı bir taraftan bürokraside ayrıcalıkların bir sınıf olarak istikrar kazanmalarını önlerken, öte taraftan kendisi zamanla yeni bir ayrıcalıklı sınıfın ve baskıcı bir devlet sisteminin çekirdeği haline geldi. Bu aygıt, Stalin döneminde bürokratlasmaya yönelen saldırı dalgası durulduktan sonra, zamanla parti ve devlet içerisinde kümelenen diğer ayrıcalıklı kesimlerle kaynaştı ve bürokrasinin ücret farklılıklarını Sovyet işçi sınıfına zorla dayatma siyasetinin bir parçası haline geldi (4); Kruşçev döneminden itibaren Sovyet yüksek bürokrasisinin egemen bir sınıf olarak istikrar kazanmasında kilit rol oynadı. Devletin iç

içe olan SBKP de, bu dönüşümden kaçınılmaz olarak nasibini aldı. 1974'e gelindiğinde parti üyelerinin %45'i, emekçi nüfusun sadece %21'ini meydana getiren memurlardan oluşmaktaydı. Yine karşı-devrimin Kruşçev'in meşhur gizli söyleviyle açık saldırıya geçtiği 20. Kongre'den 23. Kongre'ye dek geçen on yılda (1956-1966) partiye kabul edilen 5,564.000 üyeden 2,5 milyondan fazlası, aydın, uzman ya da bükrattı (*Kruşçev-Brejnev dönemi klğinin...*, 1976: 75-76). Nitekim SBKP, "geri dönüş" süreci içerisinde komünist ölküye inançla bağlı işçi sınıfı öncülerinin partisi olmaktan çıktı, bir çıkar kapısı ve "yeni bükrat burjuvazi"nin temsilcisi durumuna geldi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa süre önce yapılan bir ankette, katılımcıların ancak %7'si SBKP'nin çalışan halkı, %4'ü ise sanayi işçilerini temsil ettiğini söylüyordu. SBKP'nin parti üyelerini ve yüksek bükrattarı temsil ettiğini savunanların oranları ise, sırasıyla %11 ve %85'ti (Li, 2013a: 81).

Mao, Sovyet ve Çin pratiklerinden hareketle, özellikle Sovyet merkezli teorik çalışmalara rengini veren "üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti gerçekleştikten sonra sosyalist inşa tamamlanmıştır ve geri dönüş olanaksızdır" şeklindeki ekonomist yoruma karşı çıktı. Mao'ya göre sınıfsız topluma geçiş çok uzun bir tarihsel süreci kapsıyordu ve bu süreçte "kapitalist yolcular" ile sosyalizmde ısrar edenler arasındaki mücadele kesintisiz olarak sürecekti. Dolayısıyla geçiş toplumu, içerisinde her zaman "geri dönüş" bir ihtimal olarak barındırıyordu. Sovyet deneyimini inceleyen Mao, sosyalizmi inşa sürecinde "geri dönüş" tehdidinin esas kaynağının, Lenin ve Stalin'in öngördükleri biçimde küçük meta üretiminden ve tasfiye edilen burjuvaziden değil, tam da devlet ve komünist parti içerisinde yuvalanan ayrıcalıklılardan ve "kapitalist yolcular"dan geldiğini tespit etti. Mao'ya göre kolektifleştirmeden sonra "geri dönüş"ün tek kaynağı olarak dış tehdidin kaldığını ileri süren anlayış, geçiş toplumunda sınıf mücadelesinin önemini perdeliyor ve revizyonist iktidarı meşruştıran ideolojik bir araç olarak hizmet görüyordu. Dolayısıyla revizyonist iktidar "yeni bükrat burjuvazi"nin iktidarı olduğu gibi, revizyonizm de sosyalist bir akım değil fakat bir burjuva ideolojisiydi.

Kültür Devrimi, Mao'nun "kapitalist yolcular sınıfı"nın egemen bir sınıf olarak kemikleşmesini önlemek için önerdiği emekçilerin iktidarı döne döne fethetmesi anlayışının bir uygulamasıdır.

Peki, öyleyse, ezilen dünyada demokratik devrimden sosyalizme kesintisiz geçiş bir hayal miydi? "Geri dönüş" kaçınılmaz mıydı? Görece geri toplumlarda sosyalist inşayı olanaksız gören; "Kapital'e karşı devrim"e (5) burun kıvrıran Kautsky benzeri revizyonistlerin aksine Mao'nun bu sorulara yanıt olumsuzdur. Geçiş toplumunun işçi sınıfı ve köylülük, şehir ile köy, kafa emeği ile kol emeği arasındaki farklılıkları ortadan kaldırma yönünde ilerlemesinin güvencesi, "fırtına halinde" kitle hareketleridir; proletarya diktatörlüğü altında devrimin sürdürülmesidir. "Kapitalist yolcular sınıfının" egemen bir sınıf olarak kemikleşmesi ve bükrattlaşma, emekçilerin iktidarı döne döne fethetmeyle; emekçi inisiyatifinin her daim diri tutulmasıyla önenebilir. "Karargâhı bombalayın" çağrısı ile başlatılan ve milyonlarca işçi, köylü ve gencin katıldığı Büyük Proleter Kültür Devrimi, tam da Mao'nun ortaya koyduğu bu anlayışın ürünüdür. Bütün sosyalizm dönemi boyunca sınıflar kaçınılmaz olarak varlıklarını sürdüreceğine ve hatta sosyalist toplumun "emeğe göre bölüşüm" ilkesi yeni burjuva unsurlar yaratabileceğine göre, burjuvazinin iktidarı ele geçmesi ihtimaline karşı, yöneten-yönetilen ayrımını olabildiğince ortadan kaldırarak ve "doğrudan demokrasi" pratiklerini olabildiğince özendirilen bir devrimci düşüncenin halk sınıfları içerisinde kökleşmesine ihtiyaç vardır.

Mao "geri dönüş teorisi"ni ortaya koyduktan yaklaşık 30 yıl sonra, bizzat SBKP önderleri, kapitalizme geri dönüşü adeta zaffer kazanmışçasına ilan ettiler. Gelinen noktada hâlâ Mao'nun haklı olup olmadığını tar-

tışmak abesle iştigaldir. Hayat, Bilimsel Sosyalizmin 20. yüzyılın ikinci yarısına damga vuran en belirleyici teorik tartışmalardan birine son noktayı koymuş; Mao'nun tespitlerinin haklılığı kanıtlanmıştır.

"Geri dönüş teorisi" hakkında Çinliler bugün ne düşünüyor?

Normal şartlar altında, elinde pratikte sınanmış bu denli değerli bir silah bulunan Çinli Marksizm araştırmacılarının ve teorisyenlerin, bugün Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da sosyalizmin çöküşünü değerlendirirken Mao Zedung'un düşünsel mirasına yaslanmaları beklenir. Ne var ki Mao sonrası Çin'in yaşadığı bir dizi siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşümün, teorik çalışmalarda da ciddi bir bulanıklık yarattığı, incelediğimiz eserlerde açıkça göze çarpıyor.

Örneğin "Dünya Solu ve Çin'in Konumu" adlı kitabın yazarları Pu ve Xiong (2011: 185), geri dönüşün "tarihsel derslerini titiz bir şekilde inceleyen" sol-sosyalist düşünce okulları arasında Mao Zedung Düşüncesine yer verme ihtiyacı bile duymuyorlar. Yazarlara göre "sosyalizmin geleceği üzerine yeni fikirler oluşturan" ve "sosyalist idealleri canlı tutan" bu akımlar arasında, "pazar sosyalizmi teorisi, Batı Marksizmi, Troçkist sosyalizm, ekolojik sosyalizm ve yeni-sol sosyalizmi" bulunmaktadır. Yazarların burada "kapitalist ölkelerde etkili" akımlardan bahsediyor olmaları bir "hafifletici sebep" değil, zira Mao'nun katkısına sahip çıkan devrimci örgütler, Batı ölkelerinde de öyle ya da böyle varlıklarını sürdürüyor. Üstelik yazarlar, aynı yerde, Sovyet sonrası dünyada "sosyalizmin kaderi ve geleceği" üzerine "önemli tartışmalar örgütleyen" kuruluşlar arasında, bizzat kendi faaliyet raporlarında belirtildiği üzere en önemli gelir kaynağı emperyalist Alman devleti olan Rosa Luxemburg Vakfı'nı saymaktan da çekinmiyorlar.(6)

Benzer biçimde Yang (2011) da, hem de Türkçe çevirisi tam 432 sayfa tutan "Mao'nun İdeolojisi" başlıklı hacimli kitabında, Mao'nun "geri dönüş teorisi"ne herhangi bir atfı yapma ihtiyacı duymuyor. Kitapta "Mao Zedung'un teoriye yaptığı önemli katkılar", esas olarak Mao'nun sosyalist inşa öncesi dönemde devrim stratejisine ilişkin getirdiği

özgün yorumlarla ve felsefî açıklamalarıyla sınırlı tutuluyor. Dahası, özellikle Mao hakkında yapılan farklı değerlendirmeler sunulurken, Deng Şiaoping ve Ciang Zemin gibi Mao sonrası dönemde girilen "reform" ve "dışa açılma" siyasetlerinin ortaya konulması ve uygulanmasında kilit roller üstlenen ÇKP liderlerine yapılan atıflarda, Mao'nun "geri dönüş" tahlili doğrultusunda getirdiği önerilerin açık biçimde mahkûm edildiği görüldüğü.

ÇKP Merkez Komitesi Parti Tarihi Araştırmaları Enstitüsü'nün (2012) tutumu da pek farklı değil. Enstitü, Mao'nun "sosyalist toplumsa sınıf mücadelesinin ele alınması konusundaki düşünüş tarzı"nın, "sol" hatalar tarafından yönlendirildiğini savunuyor (age: 444). Yazarlara göre, Mao'nun ÇKP içindeki görüş farklılıklarını "sınıf mücadelesinin bir yansıması olarak ele alma[sı]" hatalıydı. Hatta "sağ sapma" veya "revizyonizm" olarak eleştirilen görüşler, "nesnel koşullara daha uygundu" (age). Bununla birlikte kitapta, "sosyalist toplumda sınıf mücadelesi"nin inkâr edilmediğini de açık yüreklilikle belirtmekte fayda var. Yazarlara göre sorun, geçmişte belirli alanlarda sınıf mücadelesi ortaya çıktığında, bunu "genişletme" ve "mutlaklaştırma" eğilimlerinin ortaya çıkması; "sol" hatanın sınıf mücadelesini "genişletmesi"ydi (age: 446-467). Dolayısıyla Mao'nun "bürokratik kapitalist sınıfı" hedef alması ve parti içindeki kapitalist yolcularla mücadeleye yaptığı vurgu, bir çeşit "sol" hataydı ve çeşitli kademelerdeki parti önderliklerini hedef alan sınıf mücadelesi, "suni biçimde, keyfi olarak ve sistematik biçimde" üretilmişti (age: 450). Sovyetler Birliği'nde "geri dönüş" tahlili zemininde yeşeren ve Kültür Devrimi döneminde zirve noktasına ulaşan bu anlayış, Mao'nun çelişkiler üzerine tutumunun bir uzantısı olan "yüz çiçek açsın, yüz düşünce yarışsın" anlayışının mantıksal bir sonucu değil, fakat karşıtıydı (age: 452). Zira yazarlara göre, kapitalist yolcular sınıfı ile halk sınıfları arasında uzlaşmaz bir çelişki olduğu ve bazı bürokratik kadroların "işçi sınıfının kanını emen burjuva unsurlar haline gelmeye başladıkları" zorfama yorumlardı.

Çin Sosyal Bilimler Akademisi Başkan Yardımcısı Li Shenming tarafından derlenen iki ciltlik "Sovyet Sosyalizminin Dersleri" başlıklı çalışmanın ise, Mao'nun katkılmasına çok daha fazla gönderme ve vurgu ya-

Çağdaş Marksizm araştırmacısı Yang, Deng Şiaoping ve Ciang Zemin gibi Mao sonrası dönemin "reformcu" liderlerine atıfla, Mao'nun "geri dönüş" tahlili doğrultusunda getirdiği önerileri açık biçimde mahkûm ediyor.

pan, ilgi çekici makaleler içerdiği söylenebilir. Her şeyden önce Li, Sovyetler Birliği'nin çöküşünde temel nedeninin, Kruşçev'den başlayarak Gorbaçov'a kadar giden süreçte SBKP'nin "Marksizm'den, sosyalizmden ve halkın temel çıkarlarından adım adım uzaklaşması ve bunlara ihanet etmesi" olduğunu net bir biçimde tespit ediyor (Li, 2013a: 123). Sovyetik geleneği takip eden örgütlerin üzerinde özellikle durdukları Batı müdahalesinin ve ayrıca sosyalizmin uygulamasında yapılan hataların, bu temel nedeni besleyen ikincil nedenler olduklarını ifade ediyor (age: 144).

Bununla birlikte derlemedeki "geri dönüş" açıklamalarında göze çarpan önemli bir tutarsızlık da var. Araştırmacılar çoğunlukla, 26 Aralık 1991 günü orak-çekiçli bayrak gönderden indirilene dek Sovyetler Birliği'ni, iktidarda revizyonistler de olsa "sosyalist" bir ülke olarak görme eğilimindedir. İlk cildin başlığındaki "26 Aralık 1991-19.32" ifadesinin de, Türkçe basımın editörü Cem Kızılcıç tarafından, bu bağlamda kapağa çıkartıldığı açık. Bu konuda tek tek derlemeye katkı sunan yazarlara gönderme yapmaya gerek yok; ama örneğin Sovyet yeni bürokrat burjuvazisinin şatafatlı yaşamı ve sömürü mekanizmaları üzerine çok canlı örnekler sunan Li (2013a: 79, ve 120) bile, ayrıcalıklı tabakanın ancak Gorbaçov reformlarıyla birlikte "yeni bir burjuvaziye" dönüşmeye başladığını belirtiyor ve "sosyalizmin çöküş anı" olarak 1991 yılını veriyor. Şüphesiz

siz revizyonistlerin ya da "kapitalist yolcular sınıfının" iktidarda olması, tek başına, bir ülkenin sosyalist olmadığını göstermemektedir. Sosyalist inşa uzun, çelişkili, sınıfların varlıklarını koruduğu ve iktidar mücadelesini sürdürdüğü bir süreçtir. Zaman zaman kapitalist yolcuların yerellerde ya da merkezde ipleri ellerine almaları pekâlâ mümkündür; ülkenin karakteri, böylesi durumlarda göz açıp kapayıncaya dek değişmez. Geçiş toplumu, kafa emeği ile kol emeği, şehir ile köy, işçi ile köylü arasındaki farkı adım adım ortadan kaldırmaya; halkın refahını ve karar alma süreçlerine her düzeyde doğrudan katılımını artırma; maddi özendiricinin rolünü aşamalı olarak geriletme; toplam olarak sınıfsız toplumun temellerini atma yöneliminde olmalıdır. Bu yönelimde kesinti olması değil, fakat bu kesintinin bir süreç içinde istikrar kazanması ve kemikleşmesi; sınıfsız toplum hedefinden sapmanın ana yön haline gelmesi; "geri dönüş" tespiti yapabilmek açısından belirleyicidir. Bu anlık bir olay değil, bir süreçtir. Bu açıdan örneğin Mao'nun tespiti, Sovyetler Birliği'nde geçmişten de devralınan ve kökleşen bir dizi sorunun, 1950'lerin sonlarında, ülkenin karakterini değiştirecek boyutlara ulaştığıdır. Bu anlamda eğer bir kırılma noktası tespit edeceksek, bu, Sovyetler Birliği bayrağının gönderden indirildiği tek bir "an" değil, Sovyet egemen sınıflarının ülkeyi sınıfsız toplum inşası rotasından farklı bir rotaya soktukları "süreç" olacaktır.

Bu gerçeğin Li (2013b: 142) de farkında olacak ki, yukarıda işaret edilen açıklamalarını takip eden sayfalarda, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da başarısızlığa uğrayanın Marksizm-Leninizm değil, "Kruşçev'in Marksizmden sapması ve uzaklaşması" içinde oluşan bir çeşit dogmatizm olduğunu açıkça tespit ediyor. Aynı yazarın bir başka yerde, SBKP içindeki ayrıcalıklı tabakanın "Brejnev döneminde adım adım oluşmaya başla[dığını]" söylemesi ise, bu bağlamda çelişkili bir durum yaratıyor. Görünen o ki, yazar, ideolojik sapmanın sonucunda bir ayrıcalıklı sınıf oluştuğunu ve bunun da en sonunda sosyalizmi yıktığını düşünüyor! Oysa Mao'nun tahlili, bu açıklamanın tam tersi yöndedir. Revizyonizmin Sovyetler Birliği'nde egemen olması, yeni bürokrat burjuvazinin ortaya çıkmasının aslı sebebi değil, esas olarak bir sonucudur. İdeoloji sınıfları

yoktan var etmez, toplumsal sınıflar kendi manevî kültürlerini, ideolojilerini yaratır.

Li Shenming'in derlediği kitapların, burada incelediğimiz diğer kitaplara oranla Mao'nun katkısına daha merkezî bir yer veren makalelerden oluştuğunu vurgulamıştık. Elbette bunun istisnaları da yok değil. Wu Enyuan'ın (2013a: 151-166) derlemenin ilk cildinde yer alan yazısı da bu istisnalardan biri. Her şeyden önce Wu, Sovyetler Birliği'nin dağılmanın eşliğindeyken bile ABD'yle birlikte dünyanın "en önemli iki ekonomik gücünden birisi" olduğunu söylüyor ve "1980'li yılların ortalarında hala dünya çapında etkili bir süper güç" olmasını övgüye değer buluyor. Bir kere Wu'nun iddiasının aksine, 1980'lerin ortalarına ilişkin somut veriler, SSCB'nin iktisadi olarak dünya üretiminde dördüncü sıraya gerilediğine ve "orta büyüklükte bir devlet" olma yönünde inişe geçtiğine işaret ediyor (Obst, 1986'dan aktaran; Perinçek, 2010: 150-151). Dahası yazarın, hegemonyacılığı, "halkın yaşam koşullarını olumsuz etkilemesi" dışında olumsuzlaması, son derece şaşırtıcı (Wu, 2013a: 166). Nitekim hegemonyacılık bir kez mazur ve "süper güç olmanın gereği" olarak görüldü mü, araştırmacı kaçınılmaz olarak bu siyasetin sınıfsal temelini de aklamaya sürükleniyor. Nitekim Wu'ya (2013a: 164-165) göre, SSCB'de "ayrıcılık grup" denilen kişilerin diğerlerinden tek farkı reel gelirlerinin daha yüksek olması ve ülkeye girişi yasaklı bazı ürünleri satın alabilmeleridir. Dahası, yazar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını bu "ayrıcılık grubu" bağlamayı da son derece yanlış bulmaktadır! Ona göre esas sorun, aslında tam da ayrıcalıkların sınırlılığı, "farklı meslek grupları arasında çok az düzeyde bir fark olmasıdır." Öyle ki Wu, bir teknik elemanın maaşının vasıfsız bir işçinin maaşından sanayi sektöründe "sadece" %10, tarım sektöründe ise "sadece" %35 fazla olmasını açıklanamaz bulmaktadır. Yazar, kol emeği ve kafa emeği arasındaki ayrımı azaltmanın ötesinde geliştirme ve maddî özendiriciye daha belirleyici bir rol vermeyi, "zorunlu bir farklılık" olarak görmekte; bunu sadece yozlaşma ve yolsuzlukla eşitlediği "ayrıcılık" kavramından da ayırmaktadır.

Wu'da mantıksal sonucuna varılan, aslında ilk olarak Deng tarafından sistemleştirilen "üretici güçleri-piyasa güçlerinden de yararlanarak- geliştirmeyi en öncelikli ko-

Deng ile birlikte, Mao'nun siyasal olanı ekonomik olanı kumanda etmesi görüşünden, ekonomik olanın belirleyici olduğu görüşüne doğru bir kopuş olmuştur.

nu olarak ele alma" ve bu görevi bütün sosyalist inşa dönemi boyunca, hiçbir şekilde değiştirmeme anlayışıdır. (7) Bu anlayışın, Mao Zedung'un "geri dönüş"e karşı bir panzehir olarak gördüğü siyasalın ekonomik olanı "kumanda" etmesi düşüncesinden, ekonomik olanın belirleyici olduğu düşüncesine yönelik bir kopuş temelinde şekillendiği açıktır. Bu açıdan Li'nin derlemesine katkı sunan yazarların, editör de dâhil, "Deng Şiaoping Teorisi"ni, "Mao Zedung Düşüncesi"ni hatalarından arındırarak geliştiren yegâne ve neredeyse sorgulanamaz bir katkı olarak ele aldıkları sürece, SSCB'nin çöküşü konusunda Wu ile benzer yargılara ulaşmaları kaçınılmaz olmaktadır. Zira Dengci önkabul, üretici güçlerin geliştirilmesinin sosyalizmin temel göstergesi, "reform ve dışa açılma" siyasetinin de üretici güçlerin gelişmesini sağlayan tek araç olduğunu vazedmektedir.

Dolayısıyla sadece Wu Enyuan'ın değil, Wu'nun aksine "yeni bürokrat burjuvazi"nin çöküşteki rolünü açık yüreklilikle saptayan diğer yazarların da çoğunlukla, çöküşün temel gerekçesi olarak piyasa ve sosyalizmi ortaklaştıracak bir reforma zamanında girişilememesini göstermeleri şaşırtıcı olmaktadır. Örneğin Wu Xiongcheng (2013: 189-199), SSCB'nin çöküşünün önde gelen sebepleri arasında merkezî planlamanın getirdiği "aşırı eşitlikçiliğe" vurgu yapmakta;

SBKP'de "dogmatizm, 'sol' ideolojinin ve bakış açılarının uzun dönemli hâkimiyeti"nin doğru reform çizgisinin benimsenmesini önlendiğini savunmaktadır. Yazara göre Gorbaçov'a dek Sovyetler Birliği, düzen içi reformlarla "tedavi edilebilecek" bir hasta durumundadır. Hatta yazar, Gorbaçov döneminde hatalı bir reform çizgisi benimsenene dek, Stalin'den Brejnev'e bir süreklilik olduğunu dahi iddia edebilmektedir (age: 209-210). Benzer biçimde Yang Bing de (2013: 421-437), ÇHC ve SSCB'yi kıyaslarken, SSCB'yi çöküşe götürenin "Çin'in dalga dalga ilerleyen reform çizgisi"nden farklı olarak, "radikal bir kapitalist reform yolunu seçmesi" olduğunu belirtmektedir. Sanki yazarların "sosyalizm" diye üzerlerinde tepindikleri, ekonomik kalkınmanın ve -modernleşme paradigmasının bir yansıması olarak- ileri kapitalist toplumlar gibi olmanın bir "aracı"ndan ibarettir!

Şüphesiz Mao'nun aksine yozlaşan SBKP'nin görüşlerinde belirleyici olanın sağ değil, "sol" sapma olduğunun ifade edilmesi, sorunun çözümüne karşı bambaşka yanıtlar geliştirilmesine de sebep olmaktadır. "Reform ve dışa açılma" siyaseti, "Kültür Devrimi" gibi "yıkıcı" önerilerin bir seçeneği olarak parlatılmaktadır.

Günah keçisi: Kültür Devrimi

ÇKP Merkez Komitesi Parti Tarihi Araştırmaları Enstitüsü (2012: 464), hazırladığı "Çin Komünist Partisi tarihi (Cilt 1)" başlıklı kapsamlı çalışmada, Kültür Devrimi'ni bir bütün olarak "on yıllık kaos dönemi" olarak tanımlamaktadır. Kitapta Mao Zedung, sadece Merkez Komitesi lideri olduğu için değil, fakat aynı zamanda Kültür Devrimi döneminde ortaya atılan "yanlış ya da hatalı görüşler ve kararların birçoğunu" bizzat kendisi düşündüğü veya en azından desteklediği için, 1966-1976 döneminde yapılan hataların "en büyük sorumlusu" olarak ele alınmaktadır (age: 460). Oysa Kültür Devrimi, "bütünüyle" yanlıştır; Mao'nun "gerçeklikten kopmasının" bir sonucudur. Öyle ki Mao, "saf ve mükemmel bir sosyalist toplum arayışı ve kapitalist restorasyonun önlenmesi" için girdiği bu yolda, "yaptığı şeylerin her zaman Marksist olduğunu ve proletarya diktatörlüğünün pekiştirilmesi için gerekli olduğunu" düşünmüştür (age: 525).

Bu saptamalara göre kitabın, bütün bir Kültür Devrimi dönemini, gerek hedefleri, gerekse uygulamaları açısından "sol" sapmanın bir ürünü olarak değerlendirdiği göze çarpmaktadır.

Yang da (2011: 266), Kültür Devrimi'nin "kitle çizgisinden büyük bir oranda sapmış olan sözde kitle hareketi"ne yol açtığını ve devrime "ağır zararlar" verdiğini savunmaktadır. Yazara göre 1958'den 1978'e uzanan süreçte kitle hareketlerinin arzu edilen bir durum olduğu anlayışının ekonomik ve siyasal alanlarda yankı bulması, "halkın yaygın şekilde zarar görmesine neden olmuştur." Dahası, Kültür Devrimi, sosyalist toplumdaki çelişkiler teorisinin çarpıtılması, bazı hatalar içermesi ya da yanlış anlaşılması'nın bir sonucudur (age: 227-228). Yang (age: 62), 1957-58'den itibaren Mao'nun "hata yapmaya başladığı ve ütöpik sosyalizm fikrini öne sürdüğü" kanısındadır. Yazara göre "ütöpik sosyalizm" fikrinin temelinde, "sağcılara karşı mücadelenin kontrolden çıkması", "sınıf mücadelesini kavranacak halka olarak gömme fikrinin] daha da ileriye taşınması]" ve "proletarya diktatörlüğü altında sürekli devrim teorisi" bulunmaktadır. Bu bağlamda Yang (age: 60), Kültür Devrimi'nin sonuçlarına dönük en basmakalıp iddialardan birini, "bazı araştırmacıların görüşü" olarak tekrarlamaktan da geri kalmamaktadır: Hoşgörülü anlayışın kişi kültürünü destekler bir tutuma dönüşmesi!

Tek tek kaynak göstermeye gerek yok; ancak Li Shenming'in derlediği, çoklukla ufuk açıcı makalelerden oluşan kitaplarda da, Kültür Devrimi'ne en iyi ihtimalle bir tür aşırılıklar dönemi olarak yaklaşılmaktadır.

Şüphesiz burada, ne Kültür Devrimi'ni Çinli komünistlerden çok daha iyi bildiğimizi, ne de bütün bir Kültür Devrimi sürecinde yalnızca olumlu gelişmeler yaşandığını savunuyoruz. Toplumsal pratik içerisinde "kirlenmemiş" tek bir atılım ya da eylem elbette olamaz. Milyonlarca insanın yaşamını etkileyen ve yine o milyonlarca insanın katılımıyla şekillenen Kültür Devrimi gibi bir hamlenin de, pür-i pak olmasını beklemek, elbette anlamsız olacaktır. Nitekim bizzat Mao'nun (2000b: 359-363) kendisi de, henüz Kültür Devrimi başladıktan yaklaşık bir yıl sonra eşi Chiang Çing'e yazdığı mektupta, Lin Biao'nun başı çektiği "sol" sapmacıların Kültür Devri-

mi hamlesinden güç alıp kendi dogmatik anlayışlarını ayaklanan kitlelere dayatabilecekleri tehdidine dikkat çekiyor; "sol" sapmanın da aslında bir tür sağ sapma olduğunu ve devrimci çizginin bu hatalı anlayışların her ikisiyle de mücadeleyi sürdürmesi gerektiğini açık yüreklilikle belirtiyordu.

Dolayısıyla Kültür Devrimi'ne sahip çıkmak demek, bu hamlede yapılan tek tek her eylemin koşulsuz doğru olduğunu savunmak anlamına gelmemektedir. Kültür Devrimi şahsında somutlanan anlayış, Mao'nun "geri dönüş"e karşı sürekli kitle inisiyatifi canlı tutmayı önermesi, sıradan emekçi ve köylü kitleleri siyasi karar alma ve uygulama süreçlerinin bir parçası kılarak bürokratlaşmaya ve teknokratlaşmaya karşı sosyalist demokrasiyi özendirilmesi, kitlelerin sürekli eylem içinde devrimcileşmelerinin önünü açması ve yönetim kademelerinde imtiyazlı bir sınıfın kökleşmesini önleyecek bir yol göstermesi bakımından değerlidir ve Marksizm açısından bir doruk noktasını temsil etmektedir. Elbette sonraki benzer pratiklerin daha az hatalı olmaları için, Kültür Devrimi'nin hatalarını ya da mevcut Çinli araştırmacıların çok sevdikleri deyişle "aşırılıklarını" tespit etmek de gereklidir. Ama bu hataları abartarak Mao'nun özgün katkısının üzerini topyekün çizmeye kalkmanın, hem de bunu "sosyalizmde ısrar" sloganları ardına gizlemenin hiçbir geçerli açıklaması yoktur.

Oysa eserlerini incelediğimiz mevcut ÇKP çizgisindeki Çinli araştırmacılar, tam da bu hataya düşmüş gibi görünüyorlar. "Geri dönüş" teorisini dile getirmenin ve "ge-

Günümüzde Çinli araştırmacılar, Mao'nun kitle inisiyatifi canlı tutarak "geri dönüş"ü engelleme görüşüne cepheden karşı çıkıyorlar.

ri dönüş"ün panzehiri olarak da kitle inisiyatifi sürekli canlı tutmanın, mevcut ÇKP yönetimine yönelik ciddi bir tehdit oluşturacağını örtük de olsa varsayıyorlar. Son 30 yıllık reform sürecinin gelir merdiveni en dar toplumlardan birini, OECD verilerine göre -ABD, Türkiye ve Meksika'yla birlikte- gelir dağılımı en bozuk ülkelerden biri haline getirdiği göz önüne alınırsa, bu varsayım aslında hiç de temelsiz değil!

Şüphesiz Deng çizgisinin Çin'de üretici güçleri muazzam ölçüde geliştirdiği ve Çin'i "uluslararası rekabet"in en önde gelen aktörü kıldığı yadsınamaz. Bununla birlikte "reform ve dışa açılma" politikasını mutlaklaştırmanın, üretici güçleri geliştirmeyi merkezi görev olarak ele alma tutumunu adeta eleştirilemez ve değiştirilemez kılmının ve piyasayı "Çin'e özgü sosyalizmin" zinhar sorgulanamaz ebedi bir bileşeni olarak ele almanın, sosyalist inşayı kuvvetlendirmenin ve komünist toplum idealine doğru ilerlemenin araçları mı olduğu, yoksa tam tersi sonuçlar mı doğuracağı, şüphesiz zamanla çok daha net görülecektir. Tabii şu ana dek dinamik bir kuvvet izlenimi veren ÇKP, toplumsal eşitsizlikleri azaltma ve daha geniş halk kitlelerini karar alma süreçlerine katma yolunda yeni bir yönelime gimezse...(8)

Pekin-Moskova çatışması mı; revizyonizm-Marksizm hesaplaşması mı?

Sovyetler Birliği'nde "geri dönüş" olgusuna yönelik ikircikli tavır ve Mao'nun katkısına dönük şüpheli yaklaşım, 1950'lerin sonundan itibaren yaşanan ÇKP-SBKP kırımına yönelik değerlendirmeleri de çoğunlukla tutarsız kıyor.

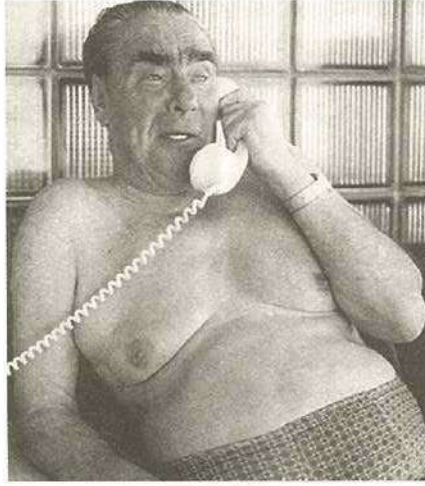
Bazı Çinli Marksizm araştırmacıları, 1950'lerin sonundan itibaren uluslararası komünist hareketi başlıca iki kampa ayıran modern revizyonizm ve devrimci Marksizm arasındaki mücadeleyi de bir "Çin-Sovyetler Birliği çatışması" (Pu ve Xiong, 2011: 224) olarak değerlendirme ve bu mücadelenin anlamını değersizleştirme eğiliminde görünüyorlar.

Şaşırtıcı biçimde Li (Kızılçec, 2013: 488) de, revizyonizm ve hegemonyacılık (yazar "sosyal emperyalizm" kavramını hiç kullanmıyor!) arasındaki ilişkiye uzun uzadı-

ya değişmesine karşın, Çinli komünistlerin modern revizyonizme karşı girişilen mücadelede söylediklerinin hepsinin doğru olmadığını ve o dönemde temel sorunun, aslında "Çin'e eşit muamelede bulunulmaması", Çinlilerin kendilerini "aşağılanmış hissetme[leri]" olduğunu belirtiyor. Yazar, Deng'e atıfla, SBKP ve ÇKP arasındaki tartışmalarda "her iki tarafın da yığınla boş laf sarf ettiğini" de vurgulamaktan geri kalmıyor (age: 485).

Evet, Sovyetler Birliği'nin "büyük ağabeylik" taslaması, kendi doğru bulduğu siyasetleri diğer sosyalist ülkelere de dayatmaya kalkması, ayrışmanın önemli bir sebebi. Ne var ki bu, tek sebep olmadığı gibi, ÇKP'nin "kendi omuzları üzerinde kendi başını taşıma" tavrı da, ilk kez 1960'larda ortaya çıkmış değildir. Mao'nun ÇKP'de denetimi sağladığı henüz 1930'lardan itibaren Çinli komünistlerin, Sovyetler Birliği'nin ve Komintern'in özellikle devrim stratejisi temelindeki dayatmalarına, iki ülke komünistleri arasındaki dayanışmaya zarar vermeksizin karşı durdukları bilinmektedir. Örneğin Mao (2000a: 255-256), 1936 gibi erken bir tarihte, Edgar Snow'a verdiği bir mülakatta, Komintern'i siyasal yaptırım gücü olan bir örgüt olarak görmediklerini ve "ülkeyi Moskova'ya teslim etmek" için değil, "Çin'in özgürlüğüne kavuşması için" savaştıklarını açıkça belirtmektedir.

O halde SBKP ve ÇKP arasındaki ayrışmayı köklü bir kopuşa götüren ve daha genel olarak uluslararası komünist hareket içerisinde bir yarılmaya yol açan, yalnız Çin'in ulusal egemenlik konusundaki hassasiyetleri olmasa gerekir. Kopuşu belirleyen esas etmen, tam da Mao'nun tespit ettiği Sovyetler Birliği'nde "geri dönüş" olgusudur. Zaten Sovyet müdahaleciliğinin doğrudan emperyalist ve hegemonyacı bir karakter kazanmaya başlaması da, iktidarın sınıfsal niteliğindeki dönüşümün bir sonucudur. Kruşçev ve Brejnev öncesi dönemde esas olarak ezilen ulusların ve emekçi sınıfların mücadelelerini dünya çapında destekleyen Sovyetler Birliği'nin yer yer "büyük devlet şovenizmine" kayan müdahaleci siyasetleri, esas olarak siyasal hatalarla açıklanabilecekken, karşı-devrim sonrası dönemde yayılmacılığı temeli esas olarak sınıfsaldır. ABD ile hegemonya mücadelesine girilen bir "süper gücün", özellikle Brejnev dönemi-

Li'nin derlediği yapıtta, Brejnev dönemindeki yozlaşma ve yeni bürokrat burjuvazinin yolsuzlukları hakkında çarpıcı örnekler sunuluyor.

minde, bürokrat burjuvazinin Sovyet emekçi sınıflarının ürettiği artıdeğere el koyması temelinde bir askeri ekonomi inşasına ve yayılmacı bir dış politikaya yönelmesi basit ideolojik halalar ya da "sosyalist anavatanı koruma içgüdü"yle açıklanamaz. Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya ve Afganistan işgalleri, Çin sınırındaki askeri ve içindeki etnik kışkırtmaları, kendine bittiği "ağabey" rolünü eleştiren sosyalist ülkeleri askeri ve ekonomik olarak baskı altına alması ya da örneğin Vietnam gibi bir "müttefikini" revizyonizmle uzlaşmayan Kamboçya'nın üzerine sürmesi, Mao'nun katkısı ışığında bakıldığında bir bütünün parçalarıdır. Zira Sovyet hâkim sınıflarının ekonomik gücünden çok askeri gücüne ve caydırıcılığına güvenen Sovyetler Birliği'ni, hegemonya mücadelesi içinde tutmasının başka bir yolu yoktur.

Günümüzün Çinli Marksizm araştırmacıları ise, "ucu bugünkü Çin'e de dokunur" kaygısıyla SSCB'deki "geri dönüş"ün sınıfsal temelini tespit etmekten kaçındıkları ya da bu konuda bulanık yorumlar getirdikleri ölçüde, modern revizyonizmin uluslararası ölçekteki yansımalarını ve "sosyal emperyalizm" olgusunu da tahlil edemez hâle geliyorlar.

"Geri dönüş" hakkında ufuk açıcı örnekler

Her ne kadar Çinli araştırmacıların pek çok tutumlarını eleştirek de, özellikle iki cilt-

lik kapsamlı derlemenin editörü Li Shen-ming'in, "geri dönüş" ve "yeni bürokrat burjuvazinin" bir egemen sınıf olarak gelişimi konusunda ufuk açıcı örnekler sunduğuna da değinmemiz gerekiyor. Özellikle Brejnev döneminde kökleşen yozlaşmaya ilişkin somut örnekler, "geri dönüş" olgusunun daha açık biçimde değerlendirilebilmesine olanak sağlıyor.

Li'nin (2013a: 75) verdiği ilginç örneklerden biri, Brejnev'in damadı Yuri Churbanov'la ilgili olanı. Churbanov, sıradan bir polis memuru iken kayınpederinin desteğiyle, on yıl gibi kısa bir süre içinde İçişleri Bakanı Birinci Yardımcılığı'na kadar yükseliyor ve görevde bulunduğu süre zarfında 650.000 rubleyi zimmetine geçiriyor. Oğul Yuri Brejnev'le ilgili verilen örnek de pek farklı değil: Çapkın bir "playboy" olan Brejnev'in oğlu da, pek yetenekli sayılmamasına karşın babasının konumundan yararlanarak Dış Ticaret Bakanı Birinci Yardımcılığı'na dek yükseliyor. Oğul Yuri'nin "marifet'en" bununla da sınırlı değil. 1982 Ocak'ında açığa çıkan bir skandal sonucu Yuri'nin adı, kız kardeşi Galina Brejnev'le birlikte milyonlarca dolarlık bir elmas kaçakçılığı olayına da karışıyor. Ne var ki İçişleri Bakanlığı tarafından soruşturulması gereken olay, kural dışı biçimde KGB'ye devrediliyor ve aynı zamanda Brejnev'in akrabası da olan KGB Birinci Başkkanı Tsvigun, skandalın üstünü örtterek kovuşturmayı sona erdiliyor.

Özellikle Li'nin derlemesinin ilk cildinde, bunlara benzer pek çok ilginç örnek bulmak mümkün. Şüphesiz bu tür örneklerin açığa çıkartılması ve dile getirilmesi, "geri dönüş" tartışmalarının daha sağlam bir temel üzerine oturtulmasına ve Mao'nun teorisinin somut örneklerle desteklenmesine önemli katkılar sağlıyor.

Stalin'e karşı tutumda iki tavır

İncelediğimiz kitaplarda, Stalin'in sosyalizmin inşasındaki rolü ve Stalin döneminin "geri dönüş" üzerindeki etkisi konusunda, temelde iki farklı yorum ön plana çıkıyor: Ka-ba Stalin düşmanlığı ve Stalin'i tarihsel olarak yerli yerine oturtan, Mao'nun açıklamalarına yaslanan tarihsel materyalist tutum.

Çinli araştırmacıların görüşlerine geçmeden önce şunu saptamak gerekiyor: Sta-

lin dediğimizde, sadece bir insandan bahsetmiyoruz. Matematiksel sembollerle ifade edecek olursak, Stalin $\geq$ Stalin diyebiliriz. Çünkü Stalin tarihsel bir figür ya da herhangi bir devlet adamı olmanın ötesinde, sosyalist inşada ısrarın, köylülüğün devrimdeki rolünü reddeden Troçkist tutuma karşı gerçeklik zeminine oturan devrimci tutumun, ezilen dünyanın devrimci potansiyeline yapılan vurgunun da simgesi... Sovyet Devrimi'nin demir süpürgesi; "jakoben" bir öncü. Şüphesiz 20. yüzyılda sosyalist inşaya girişen önderler içerisinde ilk olması dolayısıyla "en kirti" olanı, en çok hata yapanı da Stalin. Bununla birlikte tarihsel seçenekleriyle birlikte değerlendirildiğinde; kalkınmacı başarıları ve faşizme karşı mücadelede oynadığı kilit rol göz önüne alındığında, Stalin'in bütün hatalarına karşın yaşadığı dönemin ve ülkenin rakipsiz komünist önderi olduğu gerçeği açıkça ortaya çıkıyor. Özellikle geride kalan otuz yılın deneyimleri döne döne kanıtlandı: Stalin dönemini değerlendirirken alınan tutum, Marksizme karşı alınan tutumu da belirliyor. Stalin'e karşı kaba düşmanlık, bir süre sonra ya sosyalizme düşmanlığa varıyor; ya kişiyi hayatın dışında bir "tatlı su soyculuğuna" sürüklüyor. SBKP'nin Lenin'i ve Marx'ı redde giden yola Stalin'e saldırarak girmesi de, Troçkizm veya anarşizmin tüm "radikal" söylemlerine karşın geride kalan yaklaşık yüz yılda tek bir devrimci dönüşüme önderlik edememiş olmaları da bu açıdan dikkat çekici örnekler. Dolayısıyla her devrimci Marksistin, Stalin'in hatalarını eleştirirken, bunu nasıl ve ne için yaptığına dikkat etmesi gerekiyor. Derdimiz sosyalizmi güçlendirmek, hatalardan ders çıkarmak mı; yoksa sosyalizmi karalamak, ona saldırmak mı? Bu, her Stalin tartışmasının belirleyici sorusu olmaya devam ediyor.

Mao, henüz Sovyetler Birliği'nde "anti-Stalinizasyon" dalgasının yükseldiği bir süreçte bu soruyu yanıtlarken, "hatalardan ders çıkarma" yolunu tercih ettiğini ortaya koydu. Bir yandan "geri dönüş"ün ve "yeni bürokrat burjuvazi"nin oluşumunun Stalin dönemindeki kökenlerini, Stalin'in hatalı teorik-ekonomik çıkarımlarını ve mekanik maddeci tutumunu tespit ve mahkûm etti, öte yandan değerli bir Marksist eylemci ve önder olarak devrime ve sosyalizme yaptığı katkıları açıkça saptadı.(9)

Çağdaş Çinli yazarların önemli bölümü, Stalin'in büyük bir devrimci olarak tarihsel önemine ve Sovyet sosyalizminin inşasına yaptığı katkılara dikkat çekiyor.

İncelediğimiz yapıtlar gösteriyor ki, bugün Çinli Marksizm araştırmacılarının bir kısmı, bu temel tartışmada Mao ve dönemin Çinli komünistlerinin yaptığından farklı değerlendirmeler de ortaya koyuyorlar. Pu ve Xiong'un (2011) çalışmaları, söz konusu "aykırı" tutumun göze batan bir örneği. Yazarlar, Mao'nun "bilinçsizce Stalinizmin savunuculuğunu yaptığını" (age: 225) iddia ederlerken, "Stalinizme" yaklaşım konusunda da "eleştirel sahiplenme" tutumunu benimseyen devrimci Marksistlerin değil, kavrama genel geçer ve tarihdışı bir olumsuzluk atfeden burjuva yorumcuların yanında saf tutuyorlar.

Bununla birlikte Li'nin derlediği kitapta yer alan ilgili makalelerde ise, genel olarak, Stalin'in tarihsel rolünün Mao Zedung'un tahliline uygun bir biçimde değerlendirildiği ve bazı hatalarına karşılık Stalin'in büyük bir Marksist-Leninist olarak ele alındığı göze çarpmakta. Örneğin görüşlerini yukarıda eleştirel bir biçimde irdelediğimiz Wu (2013b: 276-280) bile, Stalin'in içerisinde bulunduğu tarihsel koşullar ve o dönem karşısında bulunan "dağınık, zayıf, yoksul bir ülkeyi güçlü bir ülkeye dönüştürme" zorunluluğu göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekiyor ve "Stalin döneminde var olan yenilikçi dinamizm"i, 60'ların sonu ve 70'lerin başında yok olduğuna, çeşitli yapıtlara atıfla vurgu yapıyor. Benzer şekilde Zhou Xingcheng (2013: 363) de, Stalin'in yönelimlerinin "temel olarak doğru, fakat kısmen yanlış" oldu-

ğunu vurguluyor ve Stalin'e yönelik dizgin-siz saldırıların Sovyetler'in çöküş sürecinde sosyalizmi aşağılamanın bir aracı olarak "iç ve uluslararası sınıf mücadelesinde" düşman güçlere hizmet ettiğini açık yüreklilikle tespit ediyor (age: 366). Chen Zhihua (2013: 245-258) da ilgi çekici makalesinde, Zhou'nunki'ne benzer bir tespit yapıyor ve Kruşçev döneminde başlayan Stalin'i inkâr politikasının kaçınılmaz olarak Lenin'e ve Ekim Devrimi'ne saldırının yolunu açtığına ve bir çeşit "tarihsel nihilizm" olgusuna zemin hazırlayarak Sovyet devletinin ideolojik dayanaklarını ortadan kaldırdığına işaret ediyor. Özellikle bu makale, karşıdevrimlerin atağa kalktığı süreçlerde, "tarihin hakkından gelme" çabalarının da canlandığını somut örnekler ekseninde sunması bakımından dikkate değer...

Sonuç

Çin'in dünya ekonomisi ve siyasetinde ağırlığının artması her ne kadar Çin ve Asya hakkındaki "reel politika" analizlerinde son yıllarda bir patlama yaratsa da, itginçtir ki, özellikle Türkiye'de, Çin sosyalizminin bugününe ve geleceğine ilişkin tartışmalar ve Çinli araştırmacıların geçmiş sosyalizm deneyimleri hakkındaki değerlendirmeleri aynı ölçüde gündeme gelmiyor. Bu açıdan Cem Kızılcıç'ın önderliğinde yürütülen güncel çalışmaların, teorik tartışmalar alanında önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sundukları söylenebilir.

Bu yazıda incelediğimiz kitapların hepsi, Çin'de teorik çalışmaların mevcut düzeyini anlamak açısından önemli. Bununla birlikte, bu kitapların hepsinin çok nitelikli yapıtlar olduğunu öne sürmemiz de -ne yazık ki- mümkün değil. Ne var ki özellikle Li Sheming editörlüğünde hazırlanan ve Canut Yayınları tarafından 2013 Haziran'ında yayınlanan Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ilişkin iki ciltlik çalışma, ufuk açıcı bir makaleler derlemesi olarak, eleştirel bir gözle de olsa değerlendirilmeyi fazlasıyla hak ediyor.

Son bir çağrı da, kitapların hazırlanmasında ve yayımlanmasında emeği geçen dostlara yapalım: Meraklı Türkiyeli okur, ÇHC ve ÇKP'nin mevcut yönelimlerini ve teorik değerlendirmelerini tartışabilmemizi sağlayan bu gibi ilgi çekici yayınların devamını bekliyor...

Dipnotlar

(1) Bu yazıda incelenen yapıtlar şu şekildedir: Pu Guoliang-Xiong Guangqing, *Küreselleşme Sürecinde Kapitalizm ve Sosyalizm: Dünya Solu ve Çinin Konumu*, çev. Pınar Uygun-Deniz Kızılcığ, Kalkedon Yayınları, İstanbul, Ocak 2011; Yang Fengcheng, *Mao'nun İdeolojisi: Mao'nun Düşünceleri Üzerine Batılı ve Çinli Düşünürlerin Araştırmaları (1940-2007)*, çev. Mesut Akın-Deniz Kızılcığ, Kalkedon Yayınları, İstanbul, Ocak 2011; ÇKP Merkez Komitesi Parti Tarihî Araştırmaları Enstitüsü, *Çin Komünist Partisi Tarihi c. 1*, çev. Tomas Aliyev, Canut Yayınevi, Temmuz 2012; Li Shenming (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32, çev. Deniz Kızılcığ-Adnan Köymen, Canut Yayınevi, Haziran 2013; Li Shenming (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 2: Sovyet Mirası ve Sovyet Sonrası Rusya'da Toplumsal Mücadeleler*, çev. Deniz Kızılcığ-Adnan Köymen, Canut Yayınevi, Haziran 2013.

(2) İncelediğimiz yapıtlarda öne çıkan başlıca iki "çizgi" var. Bunlardan ilki, Mao'nun ya adını hiç anmayan, ya da ancak "sonraları pratikte çok hata yapmış bir ulusal kurtuluş savaşı önderi" olarak ele alan "sağcı" çizgi. Bu çizginin kendini esas olarak Deng Şiaoping geleneğinin, hatta yer yer Liu Şaoç'ün takipçisi olarak görmesine şaşımamak gerekiyor. Özellikle Pu ve Xiong'un (2011) ve çok daha silik bir biçimde de olsa Yang (2011) ve ÇKP Merkez Komitesi Parti Tarihî Araştırmaları Enstitüsü'nün (2012) çalışmalarının, bu "çizgi" etkisinde oldukları söylenebilir. Öte yandan Shenming'in (2013a, ve 2013b) derlediği yapıtlarda, Mao Zedung'un katkılarında da göz önünde bulunduran, çok daha ilerici yorumlarla karşılaşırız. Ne var ki bu derlemelerde yer alan makalelerde de, özellikle bir ideolojik meşruiyet kaynağı olarak Deng'e sıkça gönderme yapılması dikkatlerden kaçmıyor.

(3) Burada Sovyetler Birliği'nde "yeni bürokrat burjuvazi'nin iktidarı gaspı ve geri dönüş olgusuna, Mao'nun tahlillerine ve sunduğu çözüm önerilerine ilişkin son derece kısa bir özet sunuyoruz. Konuyu canlı örneklerle ve kapsamlı sosyo-ekonomik ve siyasal tahliller temelinde incelemek isteyen okurlar için, hepsi olmasa da çoğu Mao'nun katkılan esas alan geniş ve yetkin bir Türkçe literatür bulunuyor. Bkz. Mao Zedung, *Sovyet İktidarının Eleştirisi*, çev. İzzet Altan, Birlik Yayınları, İstanbul, Mar. 1980; Mao Zedung, *Seçme Eserler c.6*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2000; Doğu Perinçek, *Stalin'den Gorbaçov'a: Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş*, gözden geçirilmiş 4. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2010; Samir Amin, *Maoizm Geleceği*, çev. Işık Soner, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 1993; Antonio Carlo, *Sovyetler Birliği'nin Sosyo-Ekonomik Karakteri*, çev. Emre Adigüzel, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1985; *Kruşçev-Brejnev Dönem Kişinin Karşı-Devrimci Hükümet Darbesi*, Aydınlık Yayınları, İstanbul, Ekim 1976; *Uluslararası Komünist Hareketin Genel Çizgisi*, I. Aydınlık Yayınları, İstanbul, Aralık 1978; George Thomson, *Marx'tan Mao Zedung'a: Devrimci Diyalektik Üzerine*, çev. Coşkun İmrek, 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 1997 (Kitabın özellikle "İlk Sosyalist Devlet" başlıklı 7. ve "Proleter Kültür Devrimi" başlıklı 8. bölümleri); Han Suyin, *Sabah Tufanı c.2: Kulüdeki Rüzgâr (Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975)*, çev. M. Kürşat Bozkurt, Berlin Basın Yayın, İstanbul, Kasım 1995; Beijing Review (ed.), *Marks-Engels-Lenin/Proletarya Diktatörlüğü Üzerine*, çev. E. Güneş, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 1995 (Kitabın özellikle "Parti ve Devlet Görevlilerinden Bir Kesimin Yozlaşmasıyla Doğan Yeni Burjuva Unsurlar..." başlıklı 4. bölümü); Doğu Perinçek, *Bürokrasi Sosyalizm ve Bilim*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2011 (Kitabın özellikle "20. Yüzyılda Bilimsel Sosyalizmin Gelişmesi" başlıklı 4. bölümü); Min-qi Li, *Yükselen Çin ve Kapitalist Dünya Ekonomisinin Çöküşü*, çev. Ayül Kantarcı, Eicümlet Özyeş, Epos Yayınları, Ankara, 2009 (Kitabın özellikle "Birikim, Temel İhtiyaçlar ve Sınıf Mücadelesi: Modern Çin'in Yükselişi" başlıklı 2. bölümü); Hans Heinz Holz, *Sosyalizmin Yeniliği ve Geleceği*, 2. basım, Çev. Yener Orkunoglu, Yordam Kitap, İstanbul, Nisan 2012; Yalçın Küçük, *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çöküşü*, Mızrak Yayınları, İstanbul, Aralık 2012 (Küçük kula ta, "bürokrasi merkezî" söylediği "Trotskyist ve Maoist" yorumları benimsediğini açıkça belirtiyor); Grover Furr, *Kruşçev'in Yalanları: SBKP(B) XX. Kongresinde Yapılan Suçlamalar Hakkında*, çev. Tansu Akgün, Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2011 (SSCB'de karşı-devrimin temel savları ve gerçekler hakkında detaylı bilgi için incelenebilir).

Ayrıca *Bilim ve Ütopya*'nın "İnsanlığın Devrimci Ufku Mao Zedung" başlıklı 219. sayısında da (Eylül 2012), bu konuda aydınlıclı söyleşi ve makaleler yer alıyor.

(4) Örneklandırmek gerekirse, Carlo (1985: 16) 1968 yılında hazırlanan bir çalışmaya atıfta. Sovyet bakanlarının nominal olarak bir kol işçisinin yaklaşık 100 katı kazancıya sahip olduklarını belirtiyor. Yine aynı yerde, birden fazla çalışmaya atıfta, Sovyet ücret kademelerinde en düşük ve en yüksek ücret arasındaki oranın, 1967-68 yıllarında 1/10 olarak hesaplandığı ifade ediliyor.

(5) "Kapital'e Karşı Devrim", İtalyan komünist önder ve kuramcı Antonio Gramsci'nin ilk kez 24 Aralık 1917'de dönemin İtalyan Sosyalist Partisi'nin yayın organı *Avanti!*'de yayımlanan 1100 makedesinin başlığıdır. Gramsci bu makedede, başta Karl Kautsky'nin temsil ettiği ana akım sosyal-demokrasinin, ancak ileri kapitalist ülkelerde sosyalist bir devrim olabileceği savını kıyasıya eleştirir ve Ekim Devrimi'nin savunur. Söz konusu makale için bkz. Antonio Gramsci, *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*, haz. David Forgacs, çev. İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010 (ss. 39-44).

(6) Büyük ve saygıdeğer bir komünist devrimcinin adını taşıması bir yana, Rosa Luxemburg Vakfı'nın 2011'de yayımladığı yıllık raporda, toplam 30.594.753.62 Avro olan vakıf gelirlerinin 30.414.594.49 Avro gibi ezici bir bölümünün Alman devleti ödeneğinden karşılandığı açıkça belirtiliyor. Bkz. Rosa Luxemburg Foundation 2011 Annual Report. http://www.rosalux.de/fileadmin/its_upload/pdfs/stiftung/Jahresbericht_2011_en.pdf

(7) Bu anlayış bugünkü ÇKP'nin demerkezi siyaseti olmayı sürdürüyor. Nitekim ÇKP'nin geçtiğimiz yıl tamamlanan 18. Ulusal Parti Kongresi'nde Hu Jintao'nun sunduğu raporda, "Çin'e bağlı sosyalizmde esas görev" olarak, "üretici güçleri serbestleştirme ve geliştirme"den bahsediliyor.

İlgilenenler, ÇKP Merkez Komitesi'nin İngilizce yayın yapan organı *Qiushi*'nin 20 Kasım 2012 (cilt 4, sayı 4) tarihli sayısını inceleyebilirler. Bu metinler bildiğimiz kadarıyla, ne yazık ki Türkçeye çevrilmedi. Hem siyasal, hem ekonomik olarak uluslararası dengeler üzerinde bu denli söz sahibi olan Çin gibi bir ülkede iktidar partisinin ortaya koyduğu temel belgelerin Türkiye'de neredeyse hiç merak uyandırmaması, elbette ilginç bir durum ve kanımızca "Atlanık merkezi" anlayışın hem siyasal hem de entelektüel-akademik çevrelerde tartışmasız egemenliğinden kaynaklanıyor.

(8) Açıkçası ÇKP'nin geçtiğimiz yıl tamamlanan 18. Ulusal Parti Kongresi'nde ne Hu Jintao'nun sunduğu rapor ne de 18. Kongre karar metni, süslü sloganlar ve "sosyalizm" ile "sosyalist demokrasi"ye sıkça yapılan vurgular bir yana, halk demokrasisini geliştirme ve toplumsal eşitsizlikleri giderme yönünde çok somut kapsamlı öneriler ortaya koymuyor. (Bu makalelerin yazılmasından kısa süre sonra tamamlanan ÇKP 18. Merkez Komitesi 3. Genel Kurul'un sonuçları da, pek çok açıdan burada sunduğumuz görüşü kanıtlar niteliğinde.)

(9) Mao Zedung önderliğindeki Çinli komünistlerin kaleme aldıkları bitünlüklü bir Stalin değerlendirmesi için bkz. *Renmin Ribao* (Halkın Gazetesi) ve *Hungçi* (Kızıl Bayrak) Yazı Kurulları'nın SBKP MK'nın açık mektubu üzerine 13 Eylül 1963 tarihinde yayımladıkları "Stalin Meselesi Üzerine" başlıklı makale (*Uluslararası Komünist Hareketin Genel Çizgisi*, I. Aydınlık Yayınları, İstanbul, Aralık 1978, ss. 167-189).

Yine doğrudan Mao'nun Stalin'e ve Sovyetler Birliği'nde Stalin'e yönelik saldırılara ilişkin tutumu için, *Seçme Eserler c.6*'daki (Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2000) "Çengtu Konferansı'nda Konuşmaları" (ss. 52-88), "SSCB'de Sosyalizmin İktisadi Sorunları Üzerine" (ss. 97-102), "Stalin'in 'SSCB'de Sosyalizmin İktisadi Sorunları'nı Eleştirisi" (ss. 103-116) ve "Sovyet Ders Kitabı 'Siyasal İktisat' Üzerine Notlar" (ss. 148-249). Son üç yazı için ayrıca bkz. Mao Zedung, *Sovyet İktisadının Eleştirisi*, çev. İzzet Altan, Birlik Yayınları, İstanbul, Mart 1980

Kaynaklar

Carlo, A. (1985). *Sovyetler Birliği'nin sosyo-ekonomik karakteri* (E. Adigüzel, Çev.). İstanbul: Kaynak.

Chen, Z. (2013). "Sovyetler Birliği'nin dağılmasının eşliğinde ortaya çıkan tarihsel nihilizm olgusunun analizi." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 2: Sovyet Mirası ve Sovyet Sonrası Rusya'da Toplumsal Mücadeleler* (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.245-258). İstanbul: Canut.

ÇKP Merkez Komitesi Parti Tarihî Araştırmaları Enstitüsü (2012). *Çin Komünist Partisi tarihi (Cilt 1)* (T. Aliyev, Çev.). İstanbul: Canut.

Kızılcığ, C. (2013). "Yazarla görüşme notları." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.465-489). İstanbul: Canut.

Kruşçev Brejnev Dönem Miğirinin Karşı-Devrimci Hükümet Darbesi (1976). İstanbul: Aydınlık.

Li, S. (2013a). "Barışta daima tetikle: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin çıkarılan dersler." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.19-122). İstanbul: Canut.

Li, S. (2013b). "Sovyetler Birliği'nin dağılmasının en temel nedeni" İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.123-150). İstanbul: Canut.

Mao, Z. (2000a). "Ülkeyi Moskova'ya teslim etmeyeceğiz." İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler I* (Genişletilmiş 4. basım) (? , Çev.) (ss. 255-256). İstanbul: Kaynak.

Mao, Z. (2000b). "Çiang Çing'e mektup." İçerisinde, Mao Z., *Seçme eserler VI* (? , Çev.) (ss. 359-363). İstanbul: Kaynak.

Perinçek, D. (2010). *Stalin'den Gorbaçov'a: Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş* (gözden geçirilmiş 4. basım). İstanbul: Kaynak.

Pu, G. ve Xiong, G. (2011). *Küreselleşme sürecinde kapitalizm ve sosyalizm: Dünya solu ve Çinin konumu* (P. Uygun ve D. Kızılcığ, Çev.). İstanbul: Kalkedon.

Wu, E. (2013a). "Sovyetler Birliği'nin dağılmasının dersleri üzerine getirilen çeşitli tez ve görüşler üzerine değerlendirme." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.151-166). İstanbul: Canut.

Wu, E. (2013b). "Son dönemde Stalin'in yeniden değerlendirilmesi eğilimi." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.261-282). İstanbul: Canut.

Wu, X. (2013). "Sovyetler Birliği'nin dönüşümünün nedenleri ve bu olaydan çıkarılacak dersler." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.167-212). İstanbul: Canut.

Yang, B. (2013). "Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ekonomik reformlarda başarısızlığa uğramasına ilişkin deney ve çıkarılacak dersler." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 2: Sovyet Mirası ve Sovyet Sonrası Rusya'da Toplumsal Mücadeleler* (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.421-437). İstanbul: Canut.

Yang, F. (2011). *Mao'nun ideolojisi: Mao ve düşünceleri üzerine Batılı ve Çinli düşünürlerin araştırmaları (1940-2007)* (M. Akın ve D. Kızılcığ, Çev.). İstanbul: Kalkedon.

Zhou, X. (2013). "Stalin modelini reddetmeliyiz, ne kadar köldü reddederseniz, o denli iyi olacaktır" görüşü üzerine." İçerisinde, Li S. (ed.), *Sovyet Sosyalizminin Dersleri c. 1: Sovyet Sosyalizmi ve Tarihin Dersi*, 26 Aralık 1991-19.32 (Deniz Kızılcığ, ve Adnan Köymen, Çev.) (ss.359-370). İstanbul: Canut.

Bilimsel Sosyalizm ve Antropoloji

Marx ve Engels, çağdaşları Antropolojik çalışmalardan, esas olarak üç konuda faydalanmak istediler. Mülkiyetin ortaya çıkışı ve mülkiyet ilişkilerinin evrimi; emek biçimlerinin ortaya çıkışı ve evrimi; bir siyasal-yönetimsel organizasyon olarak devletin ortaya çıkışı ve evrimi. Bu üç temel konudan hareketle kapitalizmin hem radikal bir eleştirisine hem de onun yerine inşa edilebilecek eşitlikçi, insancıl bir düzenin kuramsal temellerine ulaşmışlardır.

Marx ve Engels'in çağdaşı Evrimci Antropoloji için özet bir değerlendirme

1 9. yüzyıl sonlarına doğru sınırları belirginleşmeye başlayan modern sosyal bilimler (tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji) arasında antropolojinin kazandığı ayırt edici karakter, kuşkusuz ki coğrafik keşiflerden itibaren Batı uygarlığının dünyanın geri kalanıyla yeni'den kurduğu ekonomik ve siyasal-yönetimsel ilişkilerden ileri gelir. Bu itibarla Antropoloji, disiplinin tarihsel arka planına ilk çağlardan itibaren dâhil edilen fetih ve gezi-keşif yazını haricinde, modern Batı dünyasının kendisi dışında kalan halklar üzerinde kurduğu sistemli bilgi edinme faaliyetlerinin bir ürünü olarak hayat bulur. İster sömürge yönetimleri politikalarında yerel elitlerin devşirilmesi yahut uygun kültürel politikalarla yeni yönetim sistemlerinin siyasi-idari düzenlemeleri için olsun; ister Batı uygarlığının "modernleştirici" faaliyetleri neticesinde yok olma eşiğine ulaşan yerli halkların kültürel ve fiziksel envanterini çıkarma maksadıyla olsun; isterse de yeni ulus-devlet paradigmasının ihtiyaç duyduğu (etnik bağlamı) toplumsal türdeşliğin tarihsel ve kültürel kanıtlarını temin etmek gayesiyle olsun; Antropolojinin modern bir bilimsel alan olarak şekillenmesi esas olarak bu saiklere dayanır. Fakat konumuz açısından, Antropolojinin, yine Batı kökenli bir başka "kendinden ol-

mayanı bilme" etkinliğinden, yani Şark'ıyat araştırmalarından olan farkını da belirtmek gerekecektir. Osmanlı ve Çin gibi büyük imparatorluklar ile Hint Altı kıtası uygarlıkları gibi "geleeksel" addedilen, Batılı anlamda modernleşme süreçleri yaşayamamış toplumların kültür birikimini araştıran Oryantalizmden farklı olarak Antropoloji, dikkatini "ilkel", yazısız, tarihsiz, küçük ölçekli ve tek tanrılı ya da felsefi büyük din sistemlerine dâhil olmayan topluluklara yönelmiştir.

Oryantalizmden farklı olarak Antropoloji, dikkatini "ilkel", yazısız, tarihsiz, küçük ölçekli ve büyük din sistemlerine dâhil olmayan topluluklara yönelmiştir.

Toplumsal tarihe devrimci müdahalenin yöntemi Bilimsel Sosyalizmin; günün özgül şartları ve emperyalizmin ayrıştırıcı araçları, argümanları karşısında; insani olanı mümkün olan en geniş farklılıklardan bularak analiz eden Çağdaş Antropolojiden alabileceği çok şey bulunmaktadır. Kuşkusuz antropologlar da hayatın dayattığı mücadele gerçeğinden azade değildir.

Evrimsel görüşler içinde Biyolojik/Fiziksel Antropolojiye yakın olanlar, tüm toplumların belirli yasalar temelinde, benzer kültürel evrim süreçlerinden geçtiğini savunmuşlardır.

Bununla birlikte Antropolojinin (nere-
deyse 1960'lı yıllara değgin) çoğunlukla
Okyanusya'da, Pasifik adalarında, Afri-
ka'da, Amerika kıtasında ve Asya'nın kuzey-
indeki kutup bölgelerinde yaşayagelen ve
"ilkellik" damgalanmış avcı-toplayıcı, bah-
çe-tarımcı ya da hayvancı-göçer yerli toplu-
luklara yönelik ilgisi, sadece sömürgeci ni-
yetlerle açıklanamaz. Bu tutum, aynı za-
manda, kökleri 18. yüzyıla kadar uzanan
modern bilimsel düşüncesinin, insan ve top-
lum bilimlerine olan yansımalarının da so-
nucudur. Bir başka deyişle, Avrupa uygarlı-
ğının (keşifler döneminden itibaren olgun-
laştırdığı sosyo-ekonomik ve bilimsel-ente-
lektüel koşulları neticesinde) büyük toplu-
sal çalkantılar ve devrimci mücadeleler so-
nucunda ortaya çıkardığı modern toplu-
sal yapıda, bilimsel düşüncenin başat hale
gelmesi; doğa bilimlerindeki keşiflerin insan
bilimlerini de etkilemesi hadisesidir. Aydın-
lanma Çağı'yla birlikte, tıpkı doğadaki nes-
neler ve olaylar gibi, insan ve insan toplu-
sallığının biyolojik/fiziksel ve kültürel varlığı
da (bir biçimde ampirik olarak doğrulanabi-
len) sistemli bilgilere varmaya çalışan yeni
sosyal bilimlerin konusu haline getirilmiştir.

Bu tarihsel kesitte, Batının hem kendisi-
nin hem kendisinden olmayan halkların
sosyo-kültürel yapılarının anlaşılması ça-
balarında vücut bulan sosyal bilimlerin iş
bölümüne bakıldığında, Antropolojinin gele-
neksel ilgisinin niçin "ilkel" addedilen toplu-
luklara odaklandığı daha rahat anlaşılabilir.
Kaba bir ifadeyle denebilir ki "sosyoloji", "ik-
tisa" ve "siyasetbilim" 19. yüzyılda Avrupa
kentlerinde patlak veren işçi ayaklanma-
larıyla karakterize olan sosyal değişimin ta-

nımlanması, kontrol altına alınması ve yön
verilmesi maksadıyla; Batı uygarlığının
kendi toplumsal yapılarını ve süreçlerini
araştıran nomotetik (yasa koyucu) bir bilim-
sel etkinlik olarak biçimlenmiştir. "Tarih" ise
Avrupa odaklı bir kurgu çabasıdır. Öte
yandan, ilkin "Volkskunde" (Alm.) ve ardın-
dan "Folklore" (İng.) olarak ortaya çıkan
(Türkiye'deki güncel isimlendirmesi de bu-
günlerde genellikle Türk Halkbilimi olan) ve
Antropolojiye belirli konuları ve yöntemi
açısından daha yakın olan disiplin de Avru-
pa'lı ulusların "kendi kırlarına" yönelttiği bir
ilginin sonucunda şekillenmiştir. Uluslaşma
ideolojisinin ihtiyaç duyduğu "ulusal" değ-
erler ve tarihsel geçmiş, ulusun kırlarında,
onu (görece) bozulmamış hal'ıyla temsil
eden köylülüğün sosyo-kültürel dünyası-
nda aranmıştır. Fakat Antropoloji, "yaşayan
fosiller" (Leach, 1982) olarak görülen ve
modernleşmeden görece azade kalabilmiş
yerli halkların fiziksel/biyolojik ve kültürel
varoluşuna bakarak, Avrupa uygarlığının
"en ileri" noktasını temsil ettiği insanlığı fi-
ziksel/biyolojik evriminin ve toplumsal tari-
hinin kayıp parçalarının inşası için seferber
olmuştur. Tekrar belirtmeli ki bu tarihsel
durakta, insan toplumlarının kültürel ve fi-
ziksel/biyolojik çeşitliliğini, ortak temelde sı-
nıflayıp açıklamaya çalışan (evrimci) görüş-
lerin hemen hepsinde Batı etnosentrizmi
(kültürel anlamda ben-merkezciliği) belir-
gindir. Temel gaye ise, bütüncül ve tarihsel
bir perspektifle insanlık tarihini belirli yasalar
temelinde açıklayabilmektir.

19. yüzyıl Batı bilimlerinde, doğadaki
canlıların biyolojik çeşitliliğini ve türlerin ba-
sitten karmaşığa doğru fiziksel evrimini

esas olarak açıklayan evrimci kuramların
popülerleşmesiyle birlikte, mevcut insan
toplumlarında gözlemlenen fiziksel ve kül-
türel farklılıklar da evrimci görüşler temelinde
yeniden tanımlanmaya ve açıklanmaya
başlanmıştır. Bir anlamda denebilir ki Avru-
pa'ya yüzlerce yıldır dünyanın dört bir ya-
nındaki sömürgelerden ve gezginlerin, mis-
yonerlerin, kâşiflerin, bilim insanlarının kişisel
notlarından yığılan devasa bir bilgi biri-
kimi üzerine, insanlık tarihini yeniden kur-
gulayan kuramlar ortaya çıkmıştır. Söz ko-
nusu tarihsel kesitte belirginleşen evrimci
görüşler arasında ayırt edilen iki ana akıma
kısa da olsa göz atmak gerekecektir. Zira
Bilimsel Sosyalizmin kurucu babaları Marx
ve Engels, bu akımlar arasındaki tartışma-
lardan hem faydalanmışlar hem de kendile-
rinden sonra olgunlaşan tarihsel-diyalektik
materyalist kuram içerisindeki toplu-
sal/kültürel evrim görüşlerine, bu tartışma-
lara dair geliştirdikleri ciddi eleştiriler üze-
rinden belirleyici içeriğini vermişlerdir.

Evrimsel görüşler içerisinde, Biyolojik/Fi-
ziksel Antropolojiye daha yakın olanlar (ya-
ni dinsel açıklamaları dışlayanlar), doğa-
daki bir canlı türü olarak insanın ortaya çı-
kışını ve hem fiziksel hem kültürel olarak
çeşitlilik gösterecek şekilde dünyaya yayıl-
masını üretim ilişkileri ve toplumsal örgüt-
lenme biçimleri açıdan açıklamaya çalış-
mışlardır. Onlara göre, biyolojik evrim neti-
cesinde ortaya çıkan ve kültür üretebilen in-
sanın yeryüzünde görülmesiyle birlikte top-
lumsal/kültürel çeşitlilik de meydana gel-
miştir. Fiziksel ve kültürel çeşitlilik, bu an-
lamda, hem biyolojik evrimle hem çevre
şartlarından ya da toplulukların özgün tarih-
lerinden kaynaklanan sebepler nedeniyle
gözlemlenmektedir. Sonuçta, bazı toplu-
mlar tarihte daha hızlı ilerlerken, bazıları da
hava yavaş bir kültürel evrim süreci yaşamak-
tadır. Fakat tüm toplumlar, belirli yasalar te-
melinde, benzer kültürel evrim süreçlerin-
den geçmektedirler. Yazılı tarih ve güncel
"ilkel" ya da "geleneksel" toplumlardan der-
lenen veriler, bu teörünün "farklı tarihsel
an'lardaki" maddi zeminini oluşturmaktadır.
Fakat bu görüşe karşı (daha ziyade din içe-
risinden) gelişen bir entelektüel tepki, insan
toplumlarındaki fiziksel ve kültürel çeşitliliği
yayılma (difüzyon) kavramıyla açıklamaya
gayret eder. Onlara göre ise insanlar "yara-
tılıştan" itibaren farklıdırlar. Teknolojide ve
uygarlık aşamasında bazılarının "ileri" bazı-
larının "geri" olması, ilahi düzenin ve de-

vamında gelişen tarihsel olayların bir sonucudur. Belirli coğrafi alanlar ve burada yaşayan insan toplulukları daha gelişkin sosyal örgütlenmeler ve teknik bilgi birikimi ya da icatlar ortaya çıkarmıştır. Zaman içerisinde de diğer kültür alanlarına doğru bir yayılma söz konusudur (Atay, 2000: 135-161). Örneğin F. Grabner (1877-1934) ve F.W. Schmidt (1868-1954) gibi dönemin önemli difüzyonistlerinden olan G.E. Smith'e (1871-1937) göre dinlerin kaynağı antik Mısır'dır. Tüm gelişkin din sistemleri buradan dünyaya yayılmış ve zamanla deforme olarak mevcut çeşitliliği ortaya çıkarmıştır (Eller, 2007: 14). Özcesi, bu görüşe göre, uygarlık yaratıcı yetkinlik bazı toplumların fiziksel ve kültürel hazinesinde içkin olarak vardır. Kuşkusuz ki bu yaklaşım, toplumlar arasındaki eşitsizlikleri dinsel dogmalara bağlayan ve meşrulaştırmaya çalışan bir görüştür.

Bu akımlarla ve tartışmalarla ilişkili ya da ilişkisiz olarak, 19. yüzyılda insanlığın biyolojik ve kültürel çeşitliliğinin açıklanması ve toplumsal tarihin bütünlüklü olarak ortaya çıkarılması konusunda hâkim olan görüş evrimciliktir. Marx ve Engels'in yapıtlarında (örneğin en meşhuru olan Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni'nde [ADÖMK]) adı geçen ve geçmeyen yazarlar; Bachofen, Maine, Fustel de Coulange, Lubbock, McLennan, Tylor ve Morgan gibi dönemin öne çıkan sosyal bilimcileri ya da konuya ilgi duyan araştırmacıları; evrimci yaklaşımın en tipik temsilcileridir. Özbudun (2000), Kuper'den (1996) derleyerek, (daha sonraları çok yanlış biçimde bilimsel sosyalist teorinin de sorumlu tutulacağı) toplumlarının kültürel evrimi hakkında neredeyse ön kabullere dönüşen entelektüel görüşleri şöyle sınıflandırmaktadır: 1- İlkel topluluklar, akrabalık ilişkileri temelinde örgütlenmişlerdir. Akrabalık sistemlerinin ortaya çıkışı öncesinde kuralsız cinsel ilişkiler döneminin var olup olmadığı ve buna bağlı olarak da zamanla ana-yanlı soy modelinin ortaya çıkıp çıkmadığı ise tartışmalıdır. Ayrıca yine ana-yanlı bir siyasal-yönetimsel sistemin de olup olmadığı konusunda lehte vealeyhte görüşler vardır. 2- Mevcut akrabalık ilişkileri, devamlı, soy grupları şeklinde gelişme gösteriyordu. 3- Soy grupları, dış-evlilikçi bir yöntemle, diğer soy gruplarıyla olan çeşitli sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkileri düzenliyordu. 4- Yaşayan ilkel kabileler (Avrupa'nın yeni coğrafi keşiflerden itibaren te-

mas etmekte olduğu yerli halklar), söz konusu arkaik geçmişin güncel kalıntıları ve aynı zamanda bu kuramsal yaklaşımın da kanıtlarıydılar. Bu topluluklarda gözlemlenen "akrabalık" ilişkileri ve çeşitli dinsel-sosyal törenler, Avrupa uygarlığının ve diğer çağdaş ya da "geleneksel" uygarlıkların uzun zaman önce terk ettiği tarihsel bir geçmişin farklı biçimleriydi. 5- Özel mülkiyetin gelişmesi beraberinde ilk devlet biçimlerini doğurmuştu ve toprağadayalı sosyal örgütlenmeler dönemi başlamıştı. Uygarlık ya da modernizme ulaşacak olan toplumsal evrimin en devrimci sıçraması da bu tarihsel dönemdi.

Yine bu tartışmalarda Marx ve Engels'in en çok dikkatini çeken hususlar ise kuşkusuz geliştirmekte oldukları komünist kuramla ilgili olanlardı. Örneğin aile-akrabalık sistemleri, din, devlet ve ekonomi gibi toplumsal kurumların "kaynaklarıyla" ilgilenen Evrimci Antropolojinin (bu dönemlerde Etnoloji, Sosyal Antropoloji yahut Etnografya olarak da adlandırılmaktadır[1]) en popüler tartışma konuları, toplumsal tedrici ilerlemenin kaynaklarının toplumsal örgütlenmede mi yoksa kullanılan teknik aletlerin gelişme seyrinde mi izleneceği üzerinedir. Maine, Bachofen ve McLennan, toplumsal örgütlenmenin ilk biçimleri üzerine yoğunlaşırken, Lubbock ve Morgan, teknolojinin kullanıma biçimi ve niteliğini belirleyen olarak kabul etmişlerdir vb. (Özbudun, 2000: 215-216). Dolayısıyla, dönemin diğer monografilerinden daha ziyade özellikle bu isimler Marx'ın ve Engels'in çalışmalarında öne çıkmaktadır.

Marx ve Engels'in savundukları görüşler (haklarında yaygın olan yanlış kanıların aksine) dönemin bilinen popüler evrimci teorilerinden daha önce olgunlaştırmışlardır.

Marx ve Engels'in Evrimci Antropolojik düşüncelerle ilişkilerine dair

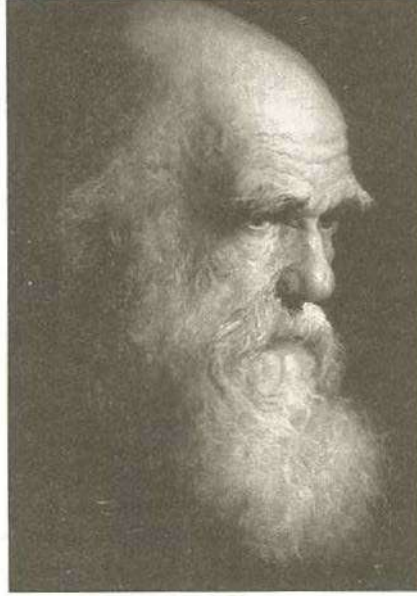
Marx ve Engels için Antropoloji, insanlığın tarih öncesinin ya da bir başka deyişle erken tarihinin incelenmesi anlamını taşıyordu. Fakat bakış açılarındaki belirgin bir fark vardı. Marksist antropolog Maurice Bloch (2001: 10), Marx ve Engels'in kapitalizm öncesi toplum biçimlerine ve toplumsal tarihin tedrici ilerlemesine dair görüşlerinin, iki önemli amaçtan beslendiğini söyler. İlki, insanlığı kapitalist üretim biçimine ve üretim ilişkilerine ulaştıran tarihsel, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik süreçlerin araştırılmasıdır. Daha özlü bir ifadeyle, ezilen kitlelerin üzerindeki baskı ve zorbalığın tarihsel nedenlerinin ve gelişim yasalarının araştırılmasıdır. Bu amaç, ikinci hedefin gerçekleşebilmesi için zorunludur. Bu da kapitalist iktisadi, sosyal ve siyasal yapının değiştirilebilir olduğu bilimsel önermesidir. İşçiler, içerisinde bulundukları koşulların tarihsel nedenlerini kavradıklarında, ona karşı olan savaşımalarında daha güçlü, donanımlı olabileceklerdir.

Biliniz ki Marx ve Engels'i, kapitalist iktisadi ve sosyo-politik düzeni eleştiren (ya da daha genel anlamda toplumsal eşitsizlikleri açıklamaya çalışan) çağdaşlarından ve öncellerinden ayıran en önemli husus, kapitalizme ya da onun süreğenliğini vaaz eden görüşlere uzlaşmaz bir eleştiri getirmeleri değildir. İhtilalci bir kopuşun teorik temellerini inşa etmiş olmalarının yanı sıra biziatihi eylemeleridir de. Diyalektik ve tarihsel maddeci felsefeleri ve yöntemleri doğrultusunda, insan toplumlarının mevcut toplumsal yapılarını çözümleyen, onların, tarihsel süreklilik içerisinde hangi etmenlerce şekillendiği ve toplum yaşamına yön verdiği üzerine de yoğun biçimde kafa yormuşlardır. Bu sebepten savundukları görüşler (haklarında yaygın olan yanlış kanıların aksine) dönemin bilinen popüler evrimci teorilerinden daha önce olgunlaştırmışlardır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan kimi çalışmaları kendi tarihsel kuramlarının kanıtları olarak görmüşler ya da kaba maddeci görüşlerle mücadele içerisinde olmuşlardır.

19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında Charles Darwin'in 1857'de yayımladığı *Türlerin Kökeni* (The Origin of Species) çalışmasının ardından toplumsal tarihi de doğal

seçilim ve biyolojik evrim bağlamında değerlendirilen görüşlerde, çalışmalarda ciddi bir artış yaşanmıştır. İnsanın kökeni, insan çeşitliliğinin fiziksel ve kültürel boyutlarının nedenleri, mevcut insan toplumları arasındaki eşitsiz ilişkilerin nedenleri vs. gibi konular son derece popülerdir ve hararetli tartışmalar da yaşanmaktadır. Bloch (2001: 14-15), Marx ve Engels'in çalışmalarını böylesi bir entelektüel atmosferde değerlendirmesi gerektiğine haklılıkla dikkat çeker. Ayrıca, Marx'ın *Kapital*'i Darwin'e ithaf etmeyi önerdiğini ve fakat teorisinin dini ve politik çevrelerde yarattığı yankılardan dehşete düşen Darwin'in bunu reddettiği gibi itginç bir bilgi de paylaşır. Şurası açıktır ki evrim kuramı bu tarihsel dönemde, yasal olarak kabul edilemeyen "doğaüstü yaratılış" fikrine karşı, insan varlığının, maddi ve sosyal evrenin "doğal" köklerinden yine kendine özgü doğal yollarla şekil değiştirerek tarihsel, kültürel bir "şimdi" yarattığı düşüncesine çok kuvvetli bir temel olmuştur. Kuşkusuz bu da geleceğe ilişkin insanlık ütopyalarının nasıl gerçekleşebilir kılınacağına dair görüşlere ve mevcut toplumsal düzenin belirli yasalarla anlaşılabilmesine zemin sunmuştur. Bu sebepten Marx'ın ilk dönemlerdeki yaklaşımlarında da, dönemin hâkim görüşlerinde olduğu gibi, insanın toplumsal tarihinin de tıpkı doğadaki canlılarda işlediği üzere doğal seçilime tabi olduğu düşüncesi hâkimdir. Fakat çok temel ve ayırt edici bir fark söz konusudur. Marx'a göre insanlar, maddi hayatın zihinlerinde şekillendirdiği düşüncelere göre hareket ettiklerinden, bir canlı türü olarak insan için işleyen seçilim yasaları, diğer canlılardan da farklı olmalıdır. Kant ve Hegel'in ardından gelen Marx'ın, insan düşüncesinin maddi toplumsal yaşamda oynadığı role dair kendisini onlardan ayıran daha özellikli bir vurgu yaptığı görülür. İnsan düşüncesinin tarih, toplum ve politika içerisinde anlaşılabilmesine dair tartışmalarını sürdürürken de dönem Antropolojisini bu görüşlerini destekleyici mahiyette; yani insanın toplumsal çeşitliliğinden örnekler veren bir alan olarak ele alır.

Evrimsel Antropolojik görüşler içerisinde değerlendirebileceğimiz bazı yapıtların, Marx ve Engels'in çalışmalarında öne çıktıkları görülür. Bunlardan ilki İngiliz hukukçu Sir Henry Maine'dir. *Kadim Hukuk* (Ancient Law-1861) isimli yapıtında, Hint hukukunun yaşadığı dönüşümleri, Kıta Avrupası'nda

Bloch'a göre Marx, "Kapital"ı Darwin'e ithaf etmeyi önermiş; fakat teorisinin dini ve politik çevrelerde yarattığı yankılardan dehşete düşen Darwin bunu reddetmiştir.

hâkim sosyolojik düşünce olan "statüden sözleşmeye" doğru bir ilerleme kaydettiği fikrine yaslayarak tartışmıştır. Yani eski toplumlar da sosyal ilişkiler cinsiyet, yaş ve aile ilişkileri olarak kabul edilen statülerden. Batı toplumlarındaki gibi, sözleşmeleri düzenlemelere yani yasalara doğru evrimleşmekteydi. Bloch (2001: 17), Marx'ın, toplumsal yapıların dönüşümü bağlamında bu önermeleri kabul ettiğini ancak Maine'nin, sözleşme modelini, kapitalist hukukun haklılığı/geçerliliği noktasında öne çıkardığı ve ailenin evrimi konusunda da monogamiyi (tekeşliliği) tarihsel değişimlerin dışında gördüğü için, ona karşı mesafe koyduğunu ifade etmektedir.

İsviçreli akademisyen J.J. Bachofen, Maine ile aynı yıl içerisinde *Analık Hakkı* (Das Mutterrecht) isimli yapıtını yayımlar. Burada Bachofen, toplumların tarihsel evriminde babayanlı (patrilineal) bir soydan önce anayanlı (matrilineal) bir soy dönemi olduğunu ve toplumsal yapının bu temelde işlerlik kazandığını öne sürer. Çoğunlukla Yeni Dünya hakkında Avrupa'da biriken etnografik içerikli gezi notlarına, monografilere ve arkeolojik bulguları esas alan çalışmalar kapsamında değerlendirilebilecek olan Bachofen'in tezleri, arkaik toplum düzeni hakkında sürdürülen spekülâtif tartışmaları bir hayli etkilemiştir. Marx ve Engels akrabalık sistemlerini, üretim biçimleri temelinde beliren toplumsal yapıların değer-

lendirilmesinde önemli bir çözümleyici anahtar olarak gördüklerinden, Engels (2012), Bachofen'in öne sürdüğü tartışmaları destekler. Yine benzer şekilde İskoç araştırmacı J.F. McLennan da akrabalık sistemleri üzerine eğilmiştir ve bu yapılarıdaki değişimleri toplumsal evrimin izlenmesinde önemli basamaklar olarak kabul etmektedir.

Burada kısaca belirtmekte fayda var. 19. yüzyıl sonlarına doğru Antropolojinin iki ana alt dalı belirginleşmeye başlar. İnsanın toplumsal/kültürel varlığına ilgi yönelten Etnoloji ve Sosyal Antropoloji ile insanın fiziksel yapısına ve evrimine ilgi yönelten Fizik/Biyolojik Antropoloji. Antropolojinin sosyal boyutu üzerinde hakim durumdaki evrimci paradigma açısından, toplumsal sistemlerin bütüncül olarak açıklanabilmesi ve geçirdikleri evrimin genelliği olan yasalarla açıklanabilmesi için toplumsal yapıların irdelenmesi başat yaklaşımdır. Buradaki toplumsal yapılar ise aile ve akrabalık sistemleri, din, siyaset (yönetim biçimleri) ve ekonomidir. Dikkat edilirse, Marksist olmayan geleneklerde de esas olarak birbirleriyle yakından ilişkili bu toplumsal yapılar üzerindeki tarihsel dönüşümlerin izi sürülmekte ve genelliği olan açıklamalara gidilerek insan toplumlarına dair sınıflandırmalar geliştirilmektedir.

Fakat Lewis Henry Morgan'ın yapıtları, Marx ve Engels'in, Evrimci Antropolojik görüşler arasında, kendi düşüncelerinin kanıtlanması düzeyinde, sahiplendikleri çalışmaları oldular. Aslında bir hukukçu olan Morgan, Amerika'da hızla yok olan yerli topluluklara olan ilgisi nedeniyle Antropolojik (Etnografik) çalışmalara doğru yönelmiş bir entelektüeldir. Zamanla yerli kabile toplumlarındaki aile ve akrabalık sistemleri üzerine çalıştıkça, bu yapıların, topluluğun üretim biçimleri ile kullandığı aletlerin teknolojik düzeyi arasında paralellikler olduğunu varsayan ve buradan hareketle de aşamalı bir toplumsal tarih tezi öne süren bir noktaya ulaşacaktır. Morgan 1870'de *İnsan Ailesinin Kandaşlık ve Akrabalık Sistemleri* (Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family) kitabını; 1877'de de *Kadim Toplum* (Ancient Society) isimli kitabını yayımlar. Bu kitaplardan *Kadim Toplum*, bilhassa ayırt edilmelidir. Zira hem Batı uygarlığının hakim etnosantrizmine karşı açıkça yerli toplulukların kültürel varlıklarına karşı belirgin bir empati geliştirmekte hem de ta-

rihsel aşamalar arasındaki geçişlerin nedenleri üzerine tartışmalar yürütmektedir. Kuşkusuz burada Marx ve Engels için dikkat çekici olan aşamalar arasındaki geçişlerin, Morgan tarafından çok net olmasa da ifade edilen, her aşamanın kendisinden sonraki aşamanın koşullarını hazırlayan bir yapısı olduğunu, ileri sürmesidir.

Biliyoruz ki Marx, kapitalizmin niçin kendi iç dinamikleriyle yok olmaya mahkûm olduğunu da açıklamaktadır. Üretimin sürekliliğinin sağlanabilmesi için yaratılan piyasa ekonomisinin, kaçınılmaz olarak üretim krizlerine neden olacağı ve böylelikle devrimlere yol açacağını ileri sürer. Bu sav, kapitalizmi de bir toplumsal-tarihsel durak olarak gören Marx ve Engels için, insanlık tarihinin daha önceki tarihsel-toplumsal aşamalarının nasıl ortaya çıkıp yok olduklarını da açıklamaktadır. Dolayısıyla, evrimci antropologlardan çok daha önce ileri sürdükleri teorilerinin, en yakın biçimiyle Morgan'ın doğrudan alan araştırmalarına/deneyimlerine, ampirik bilgilere yaslanan akademik çalışmasıyla perçinlenmesi, onlar için coşkunluk kaynağı olmuştur. Ayrıca Marx ve Engels, kendileri dışında toplumsal tarihin gelişimini ve evrimini benzer fikirlerle açıklayan bir antropologu keşfetmenin de mutluluğunu paylaşmışlardır. Bu sebeplerden Marx ve Engels, Morgan'ın "Yabanlık Aşaması" olarak adlandırdığı tarih öncesi dönemlere ilişkin kurgularını büyük ölçüde sahiplendiler. Morgan, insanlık tarihini belirli neden sonuç ilişkileri bağlamında yazmak gibi ciddi bir iddianın içerisindeydi ve tam olarak da tarihi politik bir bilim olarak gören Marx ve Engels için, kapitalizmin oluşum sürecinin bütünlüğü olarak açıklanabilmesinin en önemli parçalarından birini temsil ediyordu.

Morgan ve diğer antropologların (bir anlamda insanlık tarihinin erken dönem kalıntıları olarak kabul ettikleri) Yeni Dünya ve Eski Dünya yerlileri üzerine yaptıkları etnografilerin Marx ve Engels için taşıdığı bir başka önemden de bahsedilmelidir. Marx ve Engels, hem kapitalizmin mutlaklaştırılmasına hem Sosyal Darwinizm gibi gerici akımların kendilerini insan toplumlarının kültürel farklılıklarına yaslanarak meşrulaştırmalarına karşı, etkili argümanlarını bu etnografilerden çıkarmaktaydılar. İnsan çeşitliliğinin ve toplumsal, siyasal, ekonomik yapıların gelişme düzeylerindeki farklılıkların çevresel ve içsel dinamiklerce nasıl açıkla-

nabileceğini, farklı örnekler üzerinde titiz biçimde çalışarak tartışmaktaydılar. Ayrıca onlar için, farklı siyasal-yönetimsel ve yaşam biçimlerine sahip toplum örneklerini çoğaltmak, sınıflı toplumların ve bu toplumlarda sömürüyü meşrulaştıran görüşlerin, düşüncelerin nihayetinde hâkim sınıfların ideolojilerinin belirli koşulların ürünü olduğunu göstermesi açısından da değerliydi.

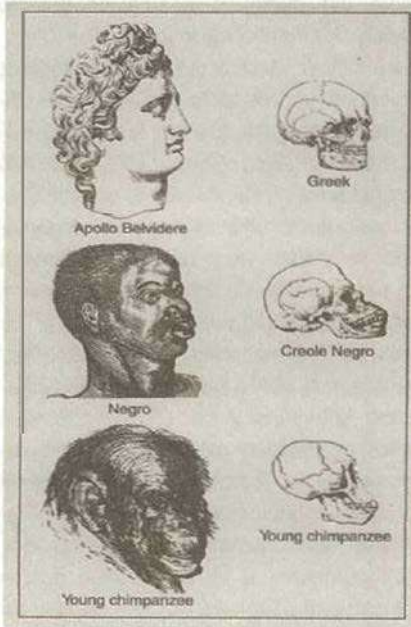
Bilimsel Sosyalizmin toplumsal tarih tezlerinin Evrimci Antropoloji üzerinden maruz kaldığı eleştiriler hakkında

Marx'ın ömrünün son yıllarında, mevcut antropolojik tartışmalar ve eserleri üzerinden, özellikle insan toplumlarının erken tarihleri üzerine çalışmakta olduğu bilinir. Kapitalizm öncesi toplum biçimleri, bu minvalde sınıfların ve ideolojilerin oluşumu vb. konularda çok yönlü bir araştırma içerisinde olduğu ifade edilir. Çok yakınlarda Türkçeye ilk kez çevrilen ve *Etnolojik Not Defterleri* (2013) adını taşıyan bu değerlendirmeleri, 1880-1882 yılları arasında yazdığı ifade edilmektedir. Ne ki 1883'te büyük üstadın vefatının ardından bu değerlendirmelerdeki görüşleri (1884'te yayımladığı ADÖMK kitabıyla) daha derli toplu bir biçimde insanlığa

sunacak olan Engels'tir. Şu da belirtilmelidir ki Marx ve Engels'in ardından bu notlar içerisindeki kimi pasajlar farklı derlemelerde çevrilmiş ve yayımlanmış olsa da tümünün bir kitap olarak düzenlenmesi ve basılması ancak 1974'te Amerikalı Marksist etnolog Lawrence Krader ile mümkün olacaktır.

Marx ve Engels'in, insan toplumlarının kültürel evrimi ya da toplumsal kurumların/yapıların oluşumu üzerine öne sürdükleri görüşler, bilhassa 20. yüzyılın başlarından itibaren Evrimci Antropolojik görüşlere yöneltilen ve belirli noktalarda haklılık payı taşıyan eleştirilere maruz kalacaktır. 19. yüzyıl bilgi dünyasının sınırlarıyla malul Evrimci Antropolojinin hak ettiği eleştirileri aşmakla birlikte; özelde Bilimsel Sosyalizme ve onun toplumsal tarih kuramına yönelik saldırıların da 20. yüzyıldan günümüze, sosyalist ve kapitalist devletlerin mücadeleleri içerisinde şekillenen anli-komünist propagandadan da beslendiğini ifade etmemiz gerekir. Ancak öncelikle evrimci görüşlere yöneltilen bu haklı eleştirilere ile Marx ve Engels'in görüşlerinin bu eleştirileri ne ölçüde hak edip etmediklerine bakmak faydalı olacaktır.

Engels'in yazdığı ADÖMK'in Marx'ın toplumsal tarih kuramından (ilkel dönemdeki avcı-toplayıcı sürü yaşamının "sınıfsız" bir dönem olduğu savıyla) önemli bir farkla ayrıldığı ifade edilir (Bloch, 2001: 30). Bu görüşlere göre: Marx, toplumsal tarih kuramında (*Manifesto*'nun meşhur cümlesine atfen söyleyecek olursak) "toplumlar tarihinin sınıf savaşmaları tarihi" olduğunu ifade etmiştir. Ne ki Engels, özellikle Morgan'dan etkilenerek, "ilkel komünal dönem" ve bununla birlikte kural dışı cinsel ilişkiler dönemi tartışmasıyla ilintili anayanlık ve anayanlı soy dönemi gibi (aile ve akrabalık sistemlerini incelediği bölümlerde Bachofen ve McLennan'a da göndermeler yaparak) mevcut tarih kuramını yeniden biçimlendirmiştir. Hatta *Komünist Manifesto*'ya da yukarıda ifade ettiğimiz önermesinin bir sonucu olarak, tarihin "yazılı" toplumlar için geçerli olduğunu belirten bir dipnot eklemiştir. Dolayısıyla Engels, ilkel toplumları, Marksist tarih kuramıyla incelenemeyecek bir alana sürüklemiştir. Şöyle ki, Marx'ın toplumsal değişim kuramı, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasında büyüyen çelişkiye dayanmaktaydı. Bu çelişki de toplumsal sınıflar arasındaki gerilimi arttırmakta ve radikal dönüşümlere yol açmaktaydı. Eğer ki ilkel toplumlar sınıfsızsa, bu süreçler ger-

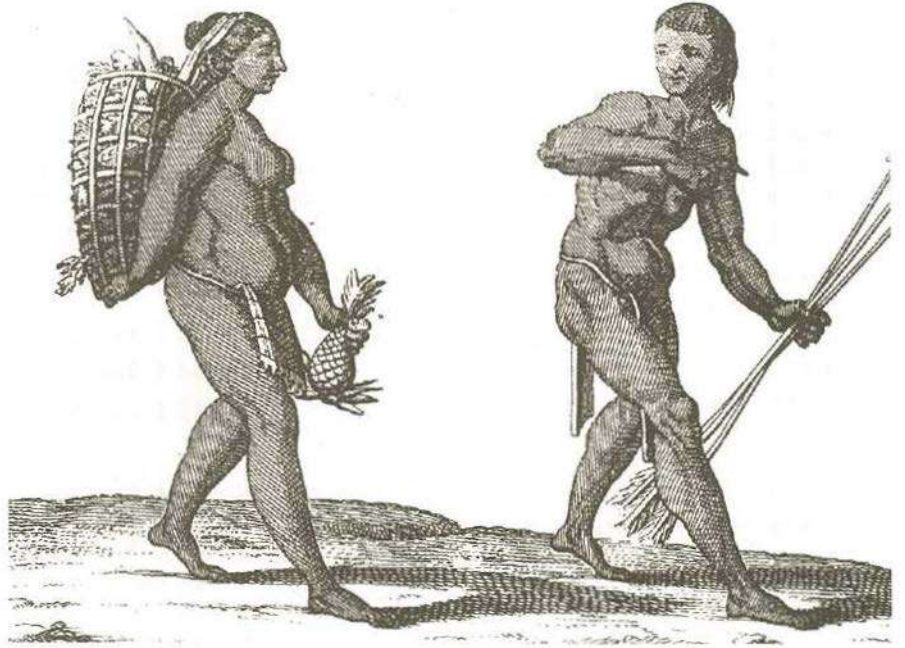

Marx ve Engels, Sosyal Darwinizm gibi gerici akımların kendilerini insan toplumlarının kültürel farklılıklarına yaslanarak meşrulaştırmalarına karşı argümanlarını, Morgan ve diğer antropologların etnografilerinden çıkarmaktaydılar.

çekleşmeyecek, yani toplumsal tarih kuramı bu topluluklar açısından işlerlik kazanmayacaktı. Yine benzer şekilde, Marx'ın hâkim sınıfların ideolojisi olarak tanımladığı sömürüyü meşrulaştırıcı kavramlar, düşünceler, davranışlar da sömürünün olmadığı toplumlarda değerlendirmeye alınamayacaktı. Özcesi Engels, Marx'ın ve kendisinin olgunlaştırdığı sınıflar mücadelesi kuramında öne sürdüğü üretim teknolojilerindeki gelişmenin üretim ilişkilerinde yeni dönüşümlere yol açtığı ve böylece tüm toplumsal yapıların da benzer şekilde yeniden konumlanacağı düşüncesini destekleyen bulgularına heyecanla sarılarak, Evrimci Antropolojinin spekülâtif akıl yürütmelerle doldurduğu bir tarihsel kesiti sahiplenmiş ve Marksistleri ilkel topluluklar üzerine tartışmalarda araçsız kılmıştır. Yani Engels'in ilkel toplumların mevcut maddi ve sosyal kültürel yapıları ile buradan hareketle insanlık tarihinin erken dönemlerine ilişkin olan Marksist tarih kuramını indirgemeci bir şekilde inşa ettiği ifade edilmektedir. Kuşkusuz bu tip eleştirilerde daha "insafli" olanlar, Marx'ın ve Engels'in de 19. yüzyıl koşullarının doğa ve toplum bilgisi sınırlarında yaşadıklarını ve mevcut Evrimci Antropolojinin de bu sınırlardan fazlasıyla malul olduğunu hesaba katmaktadırlar.

Öte yandan 19. yüzyıldan günümüze, bir asırdan uzun süredir birikmiş ve halen daha birikmekte olan antropolojik, tarihsel, arkeolojik, biyolojik vd. insan ve doğa bilimlerindeki araştırmalara, tartışmalara bakıldığında; kuralsız cinsel ilişkiler ve anayanlılık, ilkel komünal dönem ve Evrimci Antropolojinin öngördüğü evrimsel gelişmenin tüm toplumlar için uyarlanabilecek evrensel bir yasa olup olmadığı vb. tartışmaların; Engels'in kurgularını bütünüyle spekülâtif "tarih yazıcılığı" ithamlarından kurtaracak ölçüde daha ciddi maddi ve sosyal kanıtlara dayandırıldığı da söylenebilir. Ama yine de Evrimci Antropolojinin bu gibi konularda öne sürdüğü kimi tezlerin tüm toplumlar için geçerli olmadığı bugün için bilinmektedir. Örneğin her kültürün kendi geçmişi içerisinde ilkel sürü hayatından ilk kabile örgütlenmelerine geçişte anayanlı bir soy örgütlenmesinin ve buna bağlı olarak siyasal, ekonomik işbölümlerinin ortaya çıkmadığı gibi.

Fakat burada, kısa değiniler olarak sunsak dahi, tartışmalar hakkında en azından şu bilgileri de değerlendirmek zihin açıcı olacaktır. Milyonlarca yıl süren avcı-toplayıcı

Marx ve Engels avcı-toplayıcı dönemde cinsiyete yahut sosyal farklılaşmaya dayalı bir iş bölümü olamayacağını varsayıp, bu dönemi "komünizmin ilkel biçimi" şeklinde analogik bir ifadeyle anmışlardır.

cı yaşama ait kanıtlar bugün çok daha fazladır. Bu devâsa zaman diliminde sadece bizim türümüz olan Homo sapiensler değil başka Homo türleri de yüz binlerce-milyonlarca yıl yaşadılar. En azından Homo neanderthalensis'in, günümüz modern insanın adına "din" dediği ve birtakım doğa(l)üstü güçlere, kudretlere ilişkin inanma ve davranışlar olarak kabaca tanımlayabileceğimiz bir kültürel yapıya sahip oldukları, elde edilen maddi bulgular üzerine, kuvvetle düşünülmektedir (Bkz. Şenel, 2009). İlk ölü gömme âdeti bu insan türünde görülür. Ölüleri cenin pozisyonunda yatay olarak gömülüdür ve yaşam sıvısı olan kanı hatırlatan kırmızı toprakla kaplıdır. Çiçek polenleri, bazı kişisel olduğu düşünülen aletler bu mezarlarda dikkati çeken bulgulardır. Bazı mağaralarda ve yine mezarlarda, ayı kafatasları bulunmuştur vb. Bu zamanlardaki konaklama ve barınma mekânlarında bulunan taş aletler ise bitki köklerini çıkarmak ve avlanan hayvanları parçalamak vb. işlevlerle kullanılmaktaydı. Toplulukta, kuvvetle muhtemel ki bir sürü hayatı hüküm sürmekteydi. Toplumsal yapı, küçük bir grup insanın bir araya gelmesiyle oluşan, belirgin bir iş bölümünün ve hiyerarşinin olasılıkla olmadığı bir aşamadaydı. Modern insanın adına din, ekonomi, siyaset ya da aile-akrabalık dediği tüm toplumsal yapı ve ilişkiler bu küçük grubun sosyal dünyasında

içkin olarak cereyan ediyordu diyebiliriz.

Marx ve Engels, insanlık tarihinin bu bölümüne ilişkin olarak öne sürdükleri tezlerde, grubun varlığını sürdürebilmesinin, tüm üyelerinin avcı ve toplayıcı faaliyetlere katılabilmesine bağlarlar. Aynı şekilde yine bu etkinliğin gerçekleşebilmesi için de elde edilen besinlerin tüm toplulukça paylaşılabilmesi gerektiğini ileri sürerler. Bu şartlar altında cinsiyete yahut sosyal farklılaşmaya dayalı bir iş bölümü olamayacağından ötürü de bu durumu "komünizmin ilkel biçimi" şeklinde analogik bir ifadeyle öne sürerler. Buradan hareketle aile-akrabalık sistemleri, din-inanç sistemleri, ekonomi ve siyaset ilişkileri konularında çağdaşları olan liberal, gerici düşüncelerin kapitalizmi ve sömürüyü kutsayan teorilerine karşı, yine bu yapılar için gerçekleşmiş olması kuvvetle muhtemel toplumsal değişmeyi örnekleyerek, tarihsel-diyalektik materyalist toplum ve tarih kuramlarını olgunlaştırırlar. Bundandır ki "tek eşli kutsal aile"nin tarihin en başından beri vücut bulduğu tezlerine karşı -ki bunlar aslında toplumsal yapıdaki mevcut eşsiz ilişkileri kutsayan hâkim ideolojinin argümanlarıdır, Bachofen'in öne sürdüğü kuralsız cinsel ilişki ya da grup evliliği ve anayanlılık teorilerine sıcak bakmışlardır. Bu fikri ADÖMK'de işleyen Engels yine de uyanıklarda bulunur. Anayanlılık 19. yüzyılda Ye-

ni Dünya'da arta kalan görece izole kimi yerli topluluklarda kalıntılar şeklinde gözlemlenebilir olsa dahi, buna kaynaklık eden erken tarih içerisinde "analık hukuku" gibi siyasal-yönetiş işlevleri olan bir toplumsal düzeni doğrudan çağıştıramayacağını da ekler. Zira bu toplumsal düzeyde, Engels'e göre, bir "hukuk sistemi"nden bahsedilemez (Engels, 2012).

Öte yandan modern avcı-toplayıcı topluluklar üzerine yapılagelen çalışmalar da Marx ve Engels'in insanlık tarihinin en erken dönemlerine ilişkin öne sürdükleri fikirleri önemli ölçüde doğrulayacak veriler sunmaktadır. Güney Afrika'nın meşhur avcı-toplayıcıları olan !Kung(2) toplulukları üzerine yapılan popüler çalışmalardan birisine çok kısaca göz atılabilir: "Ortalama yetişkinler haftada 12 ilâ 19 saat çalışırlar. Yiyecek aramaya ayrılan bu süreye aşırı diyebilme çok güçtür! Kızlar yetişkin yaşamaına 15 yaş civarında başlayabilirken, erkekler genellikle yetişkinlerin dünyasına en azından 20 yaşına kadar adım atmazlar. İnsanlar 60 yaşına geldiklerinde genellikle 'emekli' olmakta ve topluluk tarafından bakılmakta, saygı görmekte ve kalan günlerinde beslenme ihtiyaçları karşılanmaktadır. Yaşlılara deneyimleri ve bilgeliklerinden ötürü büyük değer verilir. Bu nedenle !Kung toplumunda çocuklar ve yaşlılar stres ve yükümlülüklerden muafırlar" (Leakey ve Lewin, 1998: s.83). Yine aynı kitap üzerine Sewel (Erişim tarihi: 11.12.2013) tarafından yapılan bir değerlendirmede, Engels'in geliştirdiği ve sistematikleştirmeye çalıştığı fikirlerine önemli dayanaklar bulunabilir. Sewel'e göre çağdaş avcı toplayıcılarda (!Kung örneğinde) cinsler arasında bir iş bölümü olmasına karşın bu, "egemenlik" ya da "sömürü" gibi kavramlarla karşıladığımız eşitsiz düşünce ve davranışları kesinlikle içermez. Nitekim avcılık ve toplayıcılık da bir zanaat kadar bilgi birikimi ve beceri gerektiren geçim etkinlikleridir. Topluluk hayatının sürekliliğinin sağlanmasında yaşamsal bir role sahiptir. Örneğin topluluğun gerektiği kadar besin tüketebilmesi için bulunulması gereken coğrafi bölge ya da gerekli besinlerin bulunabileceği yakın coğrafyaya dair bilgiler, etkili bir zihinsel harita sistemi talep etmektedir. Mevsim döngüsü bilgileri; bitki çeşitleri bilgileri; ne zaman nerede hangi bitkinin toplanacağı bilgileri; avcılık için kesinkes gerekli olan havran davranışları bilgileri uzmanlaşmış bir kolektif zihin-

sel etkinlik gerektirmektedir. Aynı zamanda !Kung toplulukları, hareketli yaşam ve sınırlı kaynaklar için de fiziki ve sosyal uyarlanmalar gerçekleştirmektedirler. Örneğin bebekler en az iki buçuk yıl boyunca anne tarafından taşınırlar ve beslenirler. !Kung kadınları toplulukla birlikte yılda ortalama 3 bin mil yürür ve ortalama dört yılda bir doğum gerçekleştirir. Bunun haricinde doğan çocukların öldürülmesi ya da düşürülmesi, topluluğun sürekliliğinin sağlanması ve doğal çevresiyle olan dengesinin bozulmaması için yaygındır. Yaşlılar büyük saygı görür ve bakımı toplulukça yapılır. İşte bu gibi etnografik veriler Engels'in (2012) modern avcı-toplayıcılardan farklı olan paleolitik avcı-toplayıcılara dair olan düşüncelerini destekler niteliktedir. Ona göre bu dönemdeki topluluklarda üretimden kopuk durumda olan yoksul ya da muhtaç insanlar yoktur. Ancak yaşlılık, hastalık ve savaşta yaralanmalardan kaynaklı üretime katılamayanların bakımını toplum üstlenmektedir. Bu da onların toplumsal üretimin dışında olduğu anlamını taşımaz. Dolayısıyla herkes özgür ve eşittir.

Fakat tekrar pahasına belirtilmelidir ki Engels'in ADÖMK çalışması, içeriğindeki tüm ihtiyat paylarına karşın, insan toplumlarının teknik gelişimlerine kesinkes koşut biçimde siyasal-yönetiş, dinsel ya da aile-akrabalık sistemlerini içeren kültürel yapılar kavuştuğu; anaerkinin ve anayanılığın, babaerki ve babayanılığın önceleyen bir tarihsel aşama olduğu; aile-akrabalık sistemleri ile siyasal-yönetiş biçimlerin de bu ge-

leşime dayalı olarak ortaya çıktığı gibi görüşleri itibarıyla açıklar vermektedir. Nitekim bu görüşler yanlışlanmıştır. İnsan toplumları, çevresel ve toplumsal pek çok faktöre dayalı olarak oldukça değişken olabilen aile-akrabalık, din ve siyasa ilişkileri geliştirebilmektedirler. Yine de spekülasyonlara dayalı olarak kalacak bir geçmiş kuşkusuz ki her zaman olacaktır. Yazılı tarihin binlerce yıl öncesinde gerçekleşen yerleşik yaşam ve besin üreticiliği evresi ile daha önceki uzman avcı dönem ve evvelinde milyonlarca yıla uzanan avcı-toplayıcı sürü döneminde olgunlaşan soyut düşünce ve insan davranışları ilişkileri; arkeolojik verilerin ve çağdaş antropolojinin bütüncül, karşılaştırmalı perspektifinden süzülen insan toplumsallığına ilişkin tarihsel ve materyalist değerlendirmeler; ışığında bugün için daha aydınlatıcıdır. Kaldı ki diyalektik-tarihselci bir materyalist olarak Engels de bu konular üzerindeki her çalışmasında, her fırsatta yeni bulgularla birlikte düşüncelerinin de değiştiğini ve ilerlediğini eklemiştir. Örneğin ADÖMK'nin dördüncü basımında şu ifadeleri kullanır: "Ailenin ilkel biçimlerine ilişkin bilgilerimizde önemli ilerlemeler kaydedildi. O halde fikirlerimizi geliştirmek için yapılacak çok iş var."

Elbette ki insanlık tarihini ve güncel toplumsal olayları, tarihsel ve diyalektik boyutları içerisinde, üretim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte insanların kitlesel biçimde üretime geçmeleri; bu temelde sınıflara, ayrışmalara uğramaları; kendilerini çevreleyen doğal ve sosyal evrene dair eksik bilgi-

Engels'e göre modern avcı-toplayıcılardan farklı olarak paleolitik avcı-toplayıcı topluluklarında üretimden kopuk durumda olan yoksul ya da muhtaç insanlar yoktur.

leri nedeniyle de eşitsiz düşüncelerini ve yapılarını meşrulaştırdıkları ideolojiler bütünü olarak açıklayan Bilimsel Sosyalizm, her daim idealist, liberal ve gerici düşüncelerin saldırısı altında oldu. Bu saldırılarda ise kullaniğelen argümanların hemen hepsi Marx ve Engels'in de benzer görüşlerini paylaştıkları kimi Evrimci Antropolojinin aile-akrabalık ve din gibi toplumsal kurumların ortaya çıkışlarına ilişkin öne sürdüğü spekülasyonlar idi. Elbette buna Sovyetler'deki sosyalizm deneyimleri içerisinde açığa çıkan "kaba materyalist" toplumsal tarih yorumlarını ve bu yorumların açıklarını iyi kullanan anti-komünist propaganda'nın yanı sıra post-modern görüşlere de kaynaklık eden liberal akımların tarihi dışlayan sosyolojik yaklaşımlarını de eklememiz gerekir.

Özbudun (2000: 214), bu bağlamda önemli bir saptamada bulunmaktadır. Marksist düşüncelerin en azından geçen yüzyıl başlarında akademik anlamda (Anglosakson dünyada) antropoloji camiasından uzaklaştırılması bir yönüyle 19. yüzyıl evrimci görüşlerinin bilgi eksikliğiyle ve yanlışlanan genellemeleriyle ilişkiliyken bir yönüyle de Sovyet Devrimi sonrasında resmi tarih tezlerine dönüşen ve Evrimci Antropolojik paradigmanın ön kabulünden kuvvetle etkilenen savlarıyla alakalıdır der. Örneğin, Türkiyeli devrimcilerin de başucu kitapları arasında yer alan ve Sovyet bilim insanlarından Zubritski, Mitropolski ve Kervov'a ait "İlkel, Kölecî, Feodal Toplum" kitabı buna klasik bir örnektir. Mevcut etnografik malzemeden, monografilerden ve çoğunlukla Morgan'ın, Bachofen'in ve McLennan'ın Engels tarafından sistematize edilerek Marksist tarih kuramına uyarlanmış görüşleri, uzun bir süre boyunca bilim akademilerinde okutulmuştur. Fakat burada da dikkat yöneltmemiz gereken kimi tarihsel ve politik koşullar söz konusudur. Bloch (2001: 121-154), Marksizmin, Sovyet Devrimi sonrasında kurumsallaşma süreçlerini büyük ölçüde tamamladığı 1930'lu yıllara kadar toplumsal tarihte ve daha özelde ise ilkel toplumların evriminde sadece ADÖMK'den faydalandığı söyler. Zira Marx ve Engels'in konu üzerine görüşlerini kaleme aldıkları çalışmalardan *Alman İdeolojisi* (1846), *Manifesto* (1848), *Kapitalizm Öncesi Ekonomik Biçimler* (Formen 1857-58) ve ADÖMK'den (1884) (kuşkusuz *Manifesto* hariç) sadece sonuncusu yayımlanmıştır.

Sovyet Antropolojisi, doğa bilimlerinin yasa koyucu mantığının insan-toplum bilimlerine uyarlanmasının uzantısında beliren pozitivizmi daha belirgin hale getirmiştir.

Bu dönemlerde Sovyet Antropoloji ekolu, teknik bilgi birikimi ve çevresel etmenlerin insan toplumlarının kültürel yapılarını belirlediği ve buna uyarlı olarak tek hatlı evrim şemasının ortaya çıktığı görüşünü resmi olarak savunmaktadır. Bu tezlerde Marksist olmayan evrimci antropologların (Engels'in ADÖMK'deki değerlendirmeleri nedeniyle) önemli bir etkisi söz konusu edilmektedir. Dolayısıyla Sovyet Antropolojisi, doğa bilimlerinin yasa koyucu mantığının insan-toplum bilimlerine uyarlanmasının uzantısında beliren pozitivizmi daha belirgin hale getirmiştir. Fakat bu içeriğin olgunlaşmasını besleyen iki önemli güncel sosyo-politik sorun da söz konusudur. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) devrimin ilk yıllarında, dünyanın altıda birini kaplayan sosyalist cumhuriyetler topraklarında yaşayan irili ufaklı yüzlerce etnik grubu bir araya getirmek gibi bir sorunu vardır. Ayrıca nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülüğü devrime seferber etmek ve sosyalist kalkınmanın işçileri haline dönüştürmek de acilen çözülmesi gereken bir meseledir. Sosyalist iktidar, antropolojiden (bu coğrafyadaki adıyla Etnografiden[3]) ciddi olarak yararlanacaktır. Bizatihi V.İ. Lenin, etnografik araştırmaları, söz konusu sorunların çözümünde geliştirilecek sosyalist politikaların temeli olarak görüyor ve teşvik ediyordu. Köylü toplumlarının kültürel geleneklerinde yaşatılan komünal kalıtlar; yardımlaşma ve dayanışmayı, daha doğru-

su kolektif toplum bilincini yücelten her bir kültürel öğe; sömürüye, zulme ve zorbalığa karşı mücadelede bu kolektif bilinci yeniden üreten halk kültür ürünleri vb. gibi değerler hem farklı toplumların birleştirilmesinde hem de sosyalist kalkınmanın (o dönemlerdeki) büyük aktörü köylülüğün seferber edilmesinde Etnografya çalışmaları büyük bir ivme kazanmıştır (Bloch, 2001: 136-137). Sosyalist inşanın bu ilk ve en önemli yıllarında yakalanan başarılarla, insanı ve insan toplumsallığını, mekân ve zaman boyutlarında, fiziksel ve kültürel veçheleriyle anlama etkinliği olarak Antropolojinin sunduğu katkılarının hakkını vermek gerekir.

Elbette ki 71 günlük Paris Komünü deneyimi sonrasında dünyanın en büyük ülkesinde, en uzun erimli ilk sosyalist inşaa deneyiminde eksiklikler ve hatalar olmuştur. İç savaş koşullarında başlayan inşaa süreci ve ardından Lenin'in kaybı; Nazi Almanyası'nın saldırısı ve anavatan savunması -ki yetişmiş insan birikiminde milyonlarca kayıp söz konusudur; savaş sonrasında parti bürokrasisinin peyda oluşu; Stalin dönemindeki kimi aşırılıklar; sosyalizmde geri dönüş süreci ve emperyalist yayımları kadar uzanacak olan revizyonist çürüme, sosyalist mücadelede olduğu kadar bu topraklardaki bilim çevrelerinde de dogmatizmi zorla yerleştirmiştir. En azından 1970'li yıllara kadar, Marksist toplumsal tarih kuramında "5 evre" düşüncesi, tüm toplumlar için geçerli kabul edilmiş ve insanlık tarihi ile özgül kültürel tarih çalışmaları bu dogmaya uyarlanmaya çalışılmıştır. Büyük çoğunluğun bu şekilde tutum takındığı ifade edilmektedir. Bu kurama göre tüm insan toplumları ilkel toplum-eskî/kölecî toplum-feodalizm-kapitalizm-komünizm evrelerinden geçmiştir/gececektir. Bu yaklaşım tartışılmaz, zira bunu Engels öne sürmüştür. Antropolojinin görevi, bu dizgeye uyarlı biçimde toplumlar tarihi çalışmak ve yeni kanıtlarla desteklemektir (Bloch, 2001: 146). Devamla, aynı yerde Bloch, bu zoraki resmi tutum karşısında ise riski göze almayan antropologların dil ve maddi kültür öğeleri gibi daha "zararsız" konularda etnografilere yöneldiğini ifade eder. Fakat sosyal emperyalizmin çözülüşü öncesinde Sovyet etnografilerinin de çok hatlı evrim tartışmalarına eğilen eserler ortaya çıkardığı ifade edilir. Buna göre ise insanın toplumsal evriminde, toplumsal yapının, üretimi ve üretimin sürekliliğini sağlayan sosyal ilişkiler temelinde işlerlik kazandığı gibi ana

ilkeler olmakla birlikte, her tekil etnografik örneğin (kültürün/topluluğun) özgün bir tarihsel süreç ortaya çıkardığı/çıkarabileceği fikri vardır. Örneğin en basitinden, coğrafi keşiflerle birlikte Batı uygarlıklarıyla karşılaşan ve kültürel evrimin daha geri basamaklarında olan Yeni Dünya halkları, modern toplumlar aşamasına ulaşmak için önleri'ne sıralanan tek hatlı ve aşamalı evrim sürecini yaşamak durumunda değillerdir. Öyle de olmamıştır.

Neo-liberal yıkım, Antropoloji ve sosyalizm için birkaç son söz

Marx ve Engels, çağdaşları Antropolojik çalışmalardan, esas olarak üç konuda faydalanmak istediler. Mülkiyet'in ortaya çıkışı ve mülkiyet ilişkilerinin evrimi; emek biçimlerinin ortaya çıkışı ve evrimi; bir siyasal-yönetimsel organizasyon olarak devletin ortaya çıkışı ve evrimi. Bu üç temel konudan hareketle kapitalizmin hem radikal bir eleştirisine hem de onun yerine inşa edilebilecek eşitlikçi, insancıl bir düzenin kuramsal temellerine ulaşmışlardır. Bu büyük teorik silahla donanan emekçi sınıfların ve ezilen halkların mücadeleleri, 20. yüzyıl boyunca insanlığın en az üçte birini etkileyecek mücadeleleri ve çeşitli sosyalizm deneyimlerini ortaya çıkarmıştır. Son çeyrek asırda her ne kadar bu mevziler kaybedilmiş olsa da gelinen tarihsel ve teknolojik birikim ile bilimsel donanım itibarıyla, insanlığın kolektif zekâsı bu deneyimleri aşacak yeni sıçramaları örgütleyebilecek bir dinamizme kavuşmuştur. Önce denebilir ki sosyalizm, denenmiş sıranmış bir toplumsal, ekonomik, sosyo-kültürel bir model olarak insanlığın ortak aklındadır. Bugün karşılaşılan emperyalist-kapitalist dünya düzenindeki yıkımın ve barbarlaşmanın boyutları, insanlığı kaçınılmaz olarak yeniden sosyalist modellere şu veya bu oranda yaklaşan ara çözümler, biçimler üretmeye sürüklediği gibi, tıpkı Marx ve Engels gibi bizatihi pratiğin içerisinde yer alarak tarihe müdahale edecek doğru politik araçlarla donanmış öznelerle de önemli, yeni fırsatlar sunmaktadır.

Çağdaş Antropoloji ise, paradoksal biçimde, kendisini sömürülenler için sabıkalı kılan geçmişle kıyaslandığında bugün nerdeyse tam zıddındadır. Zira Antropolojinin geleneksel konularını/çalışma alanlarını oluşturan mekânlar ve topluluklar önemli dönüşümlere uğramışlardır. En kaba haliyle çerçeve oluşturmak istersek: klasik sö-

mürgeci dönemin tasfiyesi; emperyalist-kapitalist ulus-devletlerin geçen yüzyıl başlarındaki hâkimiyet mücadeleleri; emperyalist paylaşım savaşları sonrasında yaşanan sömürgecilik karşıtı bağımsızlıkçı ayaklanmalar ve sosyalist kalkışmalar; kapitalist-sosyalist güçler arasındaki kutuplaşma ve akabinde dünyayı saran küreselleşme süreçleri; antropolojinin "ilkeller" ve "geleneksel toplumlar" olarak kodlanan tarihsel çalışma alanlarındaki toplulukları ve toplumları da son derece hızlı bir biçimde dönüşüm zorlamıştır diyebiliriz. Geride kalan son birkaç on yılın ve bugünün en büyük gerçeği emperyalist işgal, ilhak ve komplolarda, işgal edilen ülkelerde yaşamını yitiren milyonlar, yoksulluğa ve sefaletle sürüklenen on milyonlardır. Dizginsiz, hesapsız üretim ve zorlanan tüketim kültürünün, 7 milyarı deviren dünya nüfusunun, artık su ve toprak gibi en yaşamsal üretim araçlarının da hi kirlendiği, doğanın muazzam bir yıkım süreci içerisinde geçtiği koşullardır. Küresel göç dalgaları, bölgesel savaşlar ve burjuva uluslaşma paradigmasının öngördüğü zoraki homojenleşme projeleri karşısında, güncel neo-liberal piyasa ekonomisinin de desteklediği etnik ve dinsel kimliklerin yeniden canlanması gibi süreçler işsizlik, yoksulluk, toplum içi çatışmalar vb. gibi birçok konuda "ileri" yahut "gelişmekte olan" ayrımını kaldırmış görünmektedir. Batılı ya da Batılı olmayan toplumlarda benzer kültürel süreçler ortaya çıkmıştır. Örneğin Batı'nın geleneksel olarak ekonomik ve siyasi ilhaklarına, müdahalelerine uğrayan bağımlı memleketlerde kültürel kimliklerin yeniden

canlanması süreçleri çoğunlukla sınırların yeniden çizilmesini gerektiren çatışmalar yahut Batı'nın askeri müdahalelerini (işgallerini) gerektiren olaylar olarak ortaya çıkar-ken; Batı'da ise yeni ırkçı hareketler, göçmen karşıtlığı ve getto ayaklanmaları şeklinde belirmektedir. Çokkültürlülük ve çokkültürcülük tartışmaları gibi bu konjektürel dönüşümün (özellikle Antropolojinin yeniden gündeme taşınmasını sağlayan) daha entelektüel tartışmalarından geriye apaçık başarısız projeler yığını kalmıştır. Dünya giderek küçülmüş ve meşhur tabirle söyleyecek olursak küresel bir köye dönüşmüştür. Çağdaş sosyal bilim olarak Antropoloji, bilhassa 20. yüzyılın ikinci yarısında yükselen sosyalist devrimler ve ezilen halkların mücadelelerinden ciddi şekilde etkilenmiştir. Ayrıca bizatihi bu ülkelerde yetişen antropologlar da Antropolojik birikime devrimci teoriye yaslanan katkılar sunmuşlardır. Dolayısıyla, emperyalist kapitalizmin Soğuk Savaş esnasında ve sonrasında da IMF-DB gibi araçlarla sürdürdüğü sömürü ve yağmanın neden olduğu dönüşümler temelinde aynı halklar üzerine çalışırken, Antropoloji artık insanlığın ortak değerleri'ne daha yakın bir kuramsal duruşu da daha hissedilir biçimlerde ortaya koymaktadır.

Bu gerçeklik düzleminde, 1960'lı yıllardan itibaren dünyada yükselen sosyalist dalganın etkisiyle ciddi bir öz-eleştirel yenilenme sürecine giren Antropolojinin çocukları sayabileceğimiz çağdaş antropologlar da araştırma alanlarını ve konularını önemli ölçüde değiştirmişlerdir. Fakat Antropolojinin bazı özellikleri hem geçmişle alakalı

Bugün karşılaşılan emperyalist-kapitalist dünya düzenindeki yıkımın ve barbarlaşmanın boyutları, insanlığı yeniden sosyalist modellere sürüklemektedir.

hem de bu geçmişin köklü bir eleştirisine yaslanmakla aynı kalmıştır. Antropoloji, madunların bilimi haline gelmiştir. Yeni kent yoksulları, neo-liberal tarım politikalarının çözülmeye zorladığı topraksızlaşan köylülük, DB ve IMF patentli "kalkınma" programlarının yoksulluk ve yoksunluğa sürüklediği eski sömürge halklar, yeni kültürel kimlik hareketleri, toplumsal cinsiyet hareketleri, kadınlar vs. Antropoloji, bu grupların, toplulukların sesi olmaya bugün çok daha yakındır. Burada şu ilginç hususa da değinmek gerekir: Antropolojiyi eski ya da yeni sömürgecilik ilişkilerinden uzaklaştıran yine kendi varlık gerekçesi olmuştur. Avrupalı olmayan, sanayileşmemiş, büyük ölçüde küçük-ölçekli toplulukların incelenmesi ve zamanla bu konuda devasa bir birikimin ortaya çıkması, insan toplumlarının varlıklarını sürdürülebilmek için gösterdikleri uyum stratejilerinin çeşitliliğinin kavranmasına neden oldu. Bununla beraber 20. yüzyıl içerisinde, 19. yüzyılın deneyimlerinden farklı olarak, yükselen işçi mücadeleleri, sosyalizm deneyimleri, sömürgecilik karşıtı bağımsızlık mücadeleleri de sosyal bilimleri doğrudan etkiledi. 19. yüzyıl Avrupa merkezci, etnosantrik görüşler hızla terk edildi. Kültürler arası farklılıklar, birinin diğerlerine göre "az gelişmiş", "ilkel" ya da "geri" olmasından değil, fiziksel, biyotik ve toplumsal çevreye uyarlama süreçlerinin farklılaşmasından ileri geldiği görüldü. Ne insanlar arasındaki fiziksel/biyolojik farklılıklar ne de kültürel örüntülerin çeşitliliği toplumlar arasındaki hiyerarşik ilişkilerin meşrulaştırılma araçları olabiliirdi. Hiyerarşi ve sömür, iktisadi ve siyasi düzlemde gerçekleşmekteydi. Bu ilişkilerin insanların fiziksel yahut kültürel çeşitliliğiyle bir ilgisi yoktu. Bu temelde farklılıkların kavranması, kişiyi ve toplumu, etnik-merkezci değerlendirmekten uzaklaştıracak ve böylelikle toplumlararası ilişkilerin daha sağlıklı kurulabilmesini sağlayacaktır. Bu minvalde antropologların çalışma yöntemlerinde bir değişme olmamasına karşın, yöntemin bilgi anlayışında ciddi bir dönüşüm gözlenir. Antropologlar yine geçmişte olduğu gibi uzun süreli katılımcı gözleme dayalı çalışmalar yürütürler. Bir köye yerleşmek, bir cemaate katılmak vb. gibi araştırılan toplulukla aynı sosyal dünyayı ve mekânı paylaşma deneyimi; çoğunlukla sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerin kullanageldiği anket, istatistik, survey gibi araştırma tekniklerine tercih edilir. Antropolog, daha kişisel bir ilişki tercih eder.

Antropoloji, yöntemi itibarıyla de Bilim-

Neo-liberalizm, işçi sınıfının anti-kapitalist mücadelesinde yahut ezilen halkların anti-emperyalist savaşında onu zayıflatılabilecek argümanların birçoğunu insanlığın kültürel hazinesinden (çoğunlukla kültürel kimlikler boyutuyla) devşirmektedir.

sel Sosyalist kurama yakındır. Tarihsel, toplumsal bağlamda pratiğin bilgisinden hareket eder ve bunu mümkün olan en geniş çeşitlilikle karşılaştırarak bütüncül analizlere ulaşmaya gayret eder. Bu da bir başka pratiğin (alan çalışmasının) konusu haline gelir kuşkusuz. Etnografik çalışmaların "kişisel" boyutu elbette ki çok derin ve boyutlu tartışmaların da konusudur. Lakin Antropolojinin ayırt edici disiplin özellikleri içinde sayabileceğimiz tarih bağlamı oluşu, karşılaştırmalı ve bütüncül perspektifi ile antropologun kişisel deneyimini önceleyen uzun süreli katılımcı gözlem tekniği, onu, Bilimsel Sosyalizmin ön gördüğü analiz süreçleri açısından da verilerinin özgünlüğü bağlamında ayrıcalıklı ya da daha iddialı bir ifadeyle "devrimci" kılmaktadır denebilir. Kuşkusuz, elde ettiği veriler üzerine geliştirdiği analizlerin toplumun kolektif faydasına hizmet etmesi kriteriyle.

Tam da bugün, neo-liberalizmin eline geçen, kullanabileceği ne varsa piyasada birer metaya çevirdiği bir dönemde; işçi sınıfının anti-kapitalist mücadelesinde yahut ezilen halkların anti-emperyalist savaşında onu zayıflatılabilecek, kusurlu kılacak argümanların birçoğunu insanlığın kültürel hazinesinden (çoğunlukla kültürel kimlikler boyutuyla) devşirmekte olduğu görülmektedir. Buna karşı örülecek barikatların yapı taşları ise (Haziran Ayaklanması'nda ya da Suriye'deki vatan savunmasına olduğu gibi) pratiğin muazzam öğreticiliğinde saklı olduğu kadar; insanın toplumsal ve kültürel zen-

ginliğini, farklılığını araştırarak katkıda bulunan antropolojik çalışmalarda fazlasıyla vardır. Özcesi, toplumsal tarihe devrimci müdahalenin yöntemi Bilimsel Sosyalizmin; günün özgül şartları ve emperyalizmin ayırıştırıcı araçları, argümanları karşısında; insani olanı mümkün olan en geniş farklılıklardan bularak analiz eden Çağdaş Antropolojiden alabileceği çok şey bulunmaktadır. Kuşkusuz antropologlar da hayatın dayattığı mücadele gerçeğinden azade değildir.

Dipnotlar

(1) Bu konuda, daha önceki sayılarda yürüttüğümüz tartışmalar için bkz. Gültekin 2013a ve 2013b. Ayrıca, daha bilgilendirici ve yönlendirici bir kaynak olarak bkz. Atay, 2000.

(2) İKung olarak isimlendirilen çağdaş avcı toplayıcı topluluklar Güney Afrika'nın en eski topluluklarından olan Buşman toplumunun bir parçası olarak kabul edilirler. Namibia, Botswana ve Angola'daki Kalahari Çölü'nde 10-30 kişilik küçük gruplar halinde yaşarlar.

(3) Antropolojik etkinliğin adlandırılması konusunda, Sovyet örneği için bkz. Gültekin, 2013b.

Kaynakça

- Atay, A. Tayfun. 2000. "Kavramlar Kargaşası Bilim Dalları Çatışması-Dünyada ve Türkiye'de Sosyal içenikli Antropolojiyi Adlandırma Sorunu". *Folklor Edebiyatı*. Cilt: VI. Sayı: 22 (2000/2), s. 135-161.
- Bloch, Maurice. 2001. (Çev. Mehmet Bozok) *Mark-sizm ve Antropoloji*. Ütopya Yayınları: Ankara.
- Eller, Jack David. 2007. *Introducing Anthropology of Religion*. New York: Routledge.
- Engels, Friedrich. 2012. (Çev. Kenan Somer) *Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*. Ankara: Kuban Matbaacılık.
- Gailey, Christine Ward. (Çev. Özgür Yakupoğlu) *Marx'ın Etnolojik Not Defterleri*. <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/254-marx-in-etnolojik-not-defterleri> (Erişim tarihi: 11.12.2013)
- Gültekin, Ahmet Kerim. (2013a). "İnsanlar ve Olaylar, Antropolojik Bir Bakış: Antropolojik Bilimsel Çalışmaların Adlandırılması Tartışmaları-I", *Bilim ve Ütopya-Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi*. Sayı: 232 (Ekim 2013), s. 81-85.
- Gültekin, Ahmet Kerim. (2013b). "İnsanlar ve Olaylar, Antropolojik Bir Bakış: Antropolojik Bilimsel Çalışmaların Adlandırılması Tartışmaları-II", *Bilim ve Ütopya-Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi*. Sayı: 233 (Kasım 2013), s. 75-78.
- Kuper, A. 1996. *The Invention of Primitive Society: Transformations of an Illusion*. London-New York: Routledge.
- Leach, Edmund. 1982. *Social Anthropology*. Glasgow: Fontana Paperbacks.
- Marx, Karl. 2013. (Çev. Kivanç Tanrıyar) *Etnolojik Not Defterleri*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özbudun, Sibel. 2000. "Marksizm ve Antropoloji: Bir İlişkinin Geleceği Üzerine Düşünceler", *Folklor Edebiyatı*. Cilt: VI. Sayı: 22 (2000/2), s. 135-161.
- Sewel, Rob. Marksizm ve Antropoloji: Engels'i Savunurken. <http://www.marxists.org/languages/turkish/antropoloji.html> (Erişim tarihi: 11.12.2013)
- Şenel, Alaeddin. 2009. *Kemirgenlerden Sömürgeleştirilen İnsanlık Tarihi*. İmge Yayınları: Ankara.
- Richard Leakey ve Roger Lewin. 1998. (Çev. Füsün Baytok) *Göl İnsanları*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Doğa Tarihinden Notlar

Mersin Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü

İnsan evrimi çalışmaları (II)
Sahtekârlık mı, düzmece mi?

Pitldown insanı

Pitldown fosilleri insan evrimi çalışmaları bir süreliğine gecikme yaratmışsa da, sonraki evrim çalışmaları ara form tanım ve niteliği ile evrimsel analiz yöntemlerinin oluşturulması ve uygulanmasında tartışmasız daha dikkatli çalışmalar yapılmasını sağlamış olması açısından bir keskin viraj olarak değerlendirilebilir.

Arthur Smith

Woodward'ın başı çektiği
İngiliz paleontolog ve
antropologların çoğu

Pitldown insanı

bulgusuna inanarak, bu
fosillerin tek bir bireye ait
olduğunu savunurlarken,
Avrupalı ve Amerikalı
bilim insanları bu
fosillerin bir insanla bir
insansı maymuna ait
farklı parçalar olduğunu,
bunların sadece
rastlantısal olarak bir
araya geldiğini
savunuyordu.

Avukat Charles Dawson amatör olarak arkeolojiyle ilgilenen bir koleksiyoner... İngiltere'nin güneydoğusunda Manş Denizi kıyısındaki Pitldown Köyü (Sussex bölgesi) civarındaki bir kum ocağında yaptığı araştırmada insanımsı maymunlara ait olduğu sanılan 9 tane kafatası parçası ve bir çene parçası ile kunduz dişleri, kızılgeyik, fil, at gibi memeli hayvanlara ait fosil parçaları, kabaca yontulmuş taş aletler buluyor.

İnsanımsı maymunlara ait olduğu düşünülen alt çene parçası sağ çeneye ait ve üzerinde iki tane öğütücü diş var. Köpek dişinin de yuvası belirgin. Kafatası parçaları ise neredeyse beyin tasının sol kısmını tamamen temsil eder nitelikte. İnsansı maymunlara, daha çok da gorillere ait olduğu düşünülen alt çeneye eşlik eden kafatası parçaları tıpatıp günümüz insanıninkine benziyor.

Dawson'ın buluntuları büyük bir heyecan yaratıyor. İşte, evrimi kanıtlayan en güçlü fosil bulgu bu! Yarısı insan/diğer yarısı goril bir ara form. Demek ki, insan son evrim adımını İngiltere'de atmış. Almanya'da ve Fransa'da fosil veriler bulunur da koskoca Birleşik Krallık'ta bulunmaz mı?.. Alın işte, hem son halka, hem de diğerleri'nden çok daha ileri. Beyin kabı tamamen insana ulaşmış, çene ise ardıda kalmış.

Dawson, çalışmalarını sürekli olarak paleontolog Arthur Smith Woodward ile

paylaşıyor. Woodward'ın cesaretlendirme ve yönlendirmesinin de etkisiyle Dawson buluntusunu 1912'de bilim çevrelerine duyuruyor. Bilinenle bir benzerliği bulunmayan buluntu *Eoanthropus dawsoni* ("Dawson'un Şalak İnsanı") yeni cins ve türü olarak adlanıp tanımlanıyor.

Pitldown insanı buluntusu duyurulduğu andan itibaren büyük bir heyecan ve tartışmaya neden olup sorgulanmaya başlanıyor. Arthur Smith Woodward'ın başı çektiği İngiliz paleontolog ve antropologların çoğu Pitldown insanı bulgusuna inanarak bu fosillerin tek bir bireye ait olduğunu savunurlarken, Avrupalı ve Amerikalı bilim insanları bu fosillerin bir insanla bir insansı maymuna ait farklı parçalar olduğunu bunların sadece rastlantısal olarak bir araya geldiğini savunuyor.

"Pitldown insanı" buluntusuna ulaştığını iddia eden Charles Dawson.

Piltown fosillerini inceleyen araştırmacılar. (Arka sıra: F.O. Barlow, G. Elliot Smith, Charles Dawson, Arthur Smith Woodward. Ön sıra: A.S. Underwood, Arthur Keith, W.P. Pycraft ve Sir Ray Lankester.)

Tartışmalar devam ederken Dawson, Piltown arazisindeki gözlemlerine devam ediyor ve diğer fosilleri bulduğu aynı tortul katman içinde alt çenenin köpek dişi yuvasına tıpatıp uyan bir köpekdişi buluyor. Böylece buluntunun insansı maymun görüntüsü daha belirgin olarak ortaya konmuş oluyor.

1915 yılında Dawson, Piltown alanının 3 km ötesinde bir başka memeli fosil yatağı daha tespit ediyor. Bu fosil yatağında da iki tane kafatası parçası ve bir tane köpek dişi fosili buluyor. Bu yeni bulguların aynen ilk Piltown bulgularına benzemesi fosil bulgular üzerindeki tartışmaların sona ermesine neden oluyor. Fosillerin insan ile maymun arasındaki kayıp halka olan erken dönem bir yeni cinsin, yeni türüne ait olduğunu öne süren İngiliz görüşü kabul görüyor. Fosiller British Museum'un Doğa Tarihi bölümünde sergilenmeye başlıyor.

Charles Dawson, fosillerini British Museum'da sergilenirken görüp ülkesine büyük bir buluşla katkı yapmış insan olarak 1916'da ölüyor.

Piltown insani bulgusu bilim çevrelerinde büyük bir itibar kazanıyor. Hatta öyle ki 20'li ve 30'lu yıllarda dünyanın başka yerlerinde yapılan kazılardan elde edilen ve günümüz gelişmelerine katkı koyan birçok bulgu sadece Piltown insani fosiliyle örtüşmediği için bulunduğu zamanda dikkate değer bulunmuyor.

Ancak, diğer yandan Piltown insani hakkındaki bilimsel tartışmalar da bitmiyor.

Çünkü Dawson, Piltown insani fosillerini bulduğu seviyeye, birlikte bulunduğu diğer memeli topluluğuna ait fosilleri de dikkate alarak Erken Pleyistosen yaşını vermiş. Ancak ortada karışık bir durum var: insansı maymun buluntuları, diğer buluntuların gösterdiği yaşla ilintili olamıyor.

1935'de Piltown tortul katmanlarına yanlış yaş verildiği, Dawson'un bu katmanın yanlış olarak Erken Pleyistosen olarak gösterdiği, tortul katmanın yaşının aslında Geç Pleyistosen olduğu ileri sürülüyor. Ancak katmanın yaşı Geç Pleyistosen olduğunda, bu kez Piltown insanının birlikte bulunduğu diğer memeli faunasının yaşı uymuyor.

Kenneth Oakley, fosillerin florür içeriğinden faydalanarak yaşlarını bulmayı amaçlayan bir yöntem geliştiriyor. Bu yöntem, fosillerin gömülü oldukları seviyede ne kadar uzun süre kalmışlarsa, o kadar çok florür biriktirecekleri esasına dayanıyor. Bu yöntemin uygulanabilirliğini etkileyen birçok faktör var. Örneğin, farklı çökeller, farklı oranlarda florür içeriyor, bu da fosillerin tortullardan soğurabileceği mutlak florür miktarını etkiliyor.

Oakley, farklı alanlara ait fosillerin yanlış sonuçlar vermesine karşın, aynı alana ait fosillerin sonuçlarının karşılaştırılabilir olduğunu, dolayısıyla da tutarlı olduğunu birçok örnek gösterip test ediyor.

Oakley, geliştirdiği yaş verme yöntemini Piltown fosillerine 1949 yılında uyguluyor. Uygulama sonuçları, kimi fosillerin Er-

ken Pleyistosen'e, kimi fosillerin Geç Pleyistosen'e ait olduğunu gösteriyor.

Oakley kimyasal testler için örnek almak amacıyla eldeki diş fosillerini oyduğunda koyu kahverengi fosil yüzeyinin hemen altında tıpkı yeni dişlerde olduğu gibi bembeyaz bir yüzey görüyor. Oakley, bu soruna bir cevap arar ve araştırırken, konu 1953 yılına kadar dört yıl daha askıda kalmaya devam ediyor.

1953'de Londra'da yapılan bir toplantıda Piltown fosilleri tekrar ele alınıyor. Joseph Weiner, bu fosillerin yıllardır tartışılıyor olmasını ve bir türlü hiçbir bilimsel sisteme sokulamayıp açıklanamayışını bu bulguların düzmece oluşuna bağlıyor. Büyük tartışmalardan sonra Weiner ve Wilfrid le Gros Clark, Piltown fosillerinin diş yıpranmasında gösterdikleri farklılıkları onların düzmece oluşlarına bir kanıt olarak sunuyor. Buna göre, ilk öğütücü dişin ikincisine göre daha çok aşınmış olması gerekirken, bu dişlerin her ikisi de aynı oranda aşınmış. Her iki öğütücü dişin yüzeyinin aynı oranda düz olması gerekirken, bunların yüzeyleri birbirinden farklı. Ayrıca, mikroskop incelemelerinde dişler neredeyse zımparalanmış gibi parlak görülüyor. Kafatasına ait kemik parçalarında da problem var. Bu kemikler, muhtemelen eski görünmesi için bir demir çözeltilisine ve kromik aside batırılmışlar.

Böylece, ortaya atıldığı andan itibaren insan evrimi konusunda çok büyük ilgi çe-

1935'de Piltown tortul katmanlarına yanlış yaş verildiği, Dawson'un bu katmanın yaşını yanlış olarak Erken Pleyistosen olarak gösterdiği, tortul katmanın yaşının aslında Geç Pleyistosen olduğu ileri sürülüyor. Ancak katmanın yaşı Geç Pleyistosen olduğunda, bu kez Piltown insanının birlikte bulunduğu diğer memeli faunasının yaşı uymuyor.

ken Piltdown insanı fosillerinin sahte olduğu ancak 40 yıl sonra kanıtlanmış oluyor. Bunun bir sahtekârlık olduğu 1953 yılında resmen ilan ediliyor. Kafatası ve çene fosilleri British Museum arşivlerinden çıkarılıyor.

Oakley, daha duyarlı bir florür yöntemi kullanarak Piltdown insanı kafatası parçalarının Geç Pleyistosen yaşlı olduğunu, çene kemiklerininse daha yakın zamanlara ait olduğunu tespit ediyor.

1982'de Jerrold Lowenstein, bu alt çene fosilinin bir orangutana ait olduğunu ve 500 yıl önceye tarihlendiğini açıklıyor.

Sonuçta, Piltdown fosillerinin memelilere ait olanları Erken Pleyistosen'e, kafatası parçaları Geç Pleyistosen'e ve çene parçaları 500 yıl önceye yaşlandırılıyor.

Dawson, sadece meşhur olmak amacıyla farklı yerlerden topladığı fosilleri bir alana aitlermiş gibi göstererek bilinçli bir düzmece mi hazırlamıştı, yoksa bu fosiller sellenmeler yoluyla farklı yerlerden taşınarak doğal olarak bir lokasyonda mı biriktirilmişti? Buluntular bir faylanma nedeniyle mi bir araya gelmişti? Dawson bunları sistem-siz olarak topladığı için yorumlamakta bilimsel olarak eksik mi kalmıştı, yoksa içinde Dawson'dan başka aktörlerin de olduğu örgütlü bir sahtekârlık mı söz konusuydu? Şimdiye kadar bu soruların yanıtları kesin olarak verilemedi.

Piltdown fosilleri...

Dawson'un, fosil bulgularını paleontolog Arthur Smith Woodward'a gösterdiği, birçok arazi çalışmasını birlikte yaptıkları ve tanımlama yaparken Woodward'ın etkin olduğu bilimsel topluluğun desteğini aldığı biliniyor. Acaba Woodward İngiltere'de böyle bir fosil bulgusunun bulunmasını çok istediği için mi, yeterli bilimsel desteği aramadan heyecanlı savunmaya geçmişti. Yoksa hem Dawson'u, hem de Woodward'ı yanıltan Woodward'ın teknisyeni Mart'in Hamilton muydu? Çünkü Woodward'ın, bulduğu arkeolojik ve fosil parçalar için Hamilton'ı ödüllendirdiği Dawson-Woodward arasındaki mektuplardan biliniyor. Hamilton hem kazılara katılarak hem de kamyonlar dolusu materyali müzeye taşıyarak olayın tam da göbeğinde bulunan birisim. Sonunda elde edeceği ödüllendirme için buluntuların içine bir şeyler mi eklemişti? Birçok olasılık içinde en ilginç olanı ise Dawson'un, Sir Arthur Conan Doyle'dan etkilenerek böyle bir sahtekârlığa girişmiş olduğu olabileceği.

Sir Arthur Conan Doyle, "Sherlock Holmes" serisinin yazarı. Aynı yerel arkeolojik kulübün üyesi olarak Dawson'un arkadaşı. Doyle, kitabı "The Lost World'de Amazonlar'da yaşayan maymunu insan tasvirlerine uzun uzun yer vermiş. Acaba Dawson'un kitabı yayınlandığı yıl içinde fosil bulgusunu ilan etmesinde Doyle'in bu tasvirlerden etkilenmiş olması muhtemel midir? Şüphesiz sorular çoğaltılabilir.

Bu olay bilimsel çalışmaların heveslerle yönlendirilemeyeceğine, bilimsel metodolojiyi bilmeyen amatörlerin bilim adamı gibi

davranamayacağına, bulguların önkabulle göre yorumlanamayacağına, ancak dikkatle bilimsel imbikten geçirildikten ve kerelerce doğrulandıktan sonra yayımlanabileceğine dair bir örnek olabilir.

Fosil aramada bulunmak istenen fosile göre farklı kayalar (litolojiler), bu kayalarda farklı arama ve örnek alma yöntemleri vardır. Örnek alımının rasgele yapıldığı durumlarda, eğer önemli bir bulguya ulaşılmışsa, aynı lokasyon bu kez seri örnekleme yöntemi uygulanarak daha detaylı olarak incelenir. Örnek alımında, torbalanmasında, laboratuara getirilinceye değin yapılacak bir dizi çalışma vardır. İyi bir jeolojik harita üzerinde örnek alım noktalarının işaretlenmiş olması, bu noktalardaki tabaka durumlarının, varsa fay gibi yapısal unsurların belirtilmiş olması gerekir. Jeolojik zaman, fosil oluncaya kadar geçirilen süreçler (biyostratonomi), çökel ortamı, çökelme koşulları (sedimentoloji), tabaka bilgisi (stratigrafi), yapısal jeoloji gibi bilimsel temel ve metodolojiye sahip olunmadan asla yorum yapılamaz.

Piltdown fosilleri insan evrimi çalışmalarında bir süreliğine gecikme yaratmışsa da, sonraki evrim çalışmalarında ara form tanım ve niteliği ile evrimsel analiz (1) yöntemlerinin oluşturulması ve uygulanmasında tartışmasız daha dikkatli çalışmalar yapılmasını sağlamış olması açısından bir keskin viraj olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde gelişen yüksek aletsel teknoloji sayesinde zaten bu tür bir yanılgıya düşmek artık olası bile değildir.

*"Ne aradığını bilmeyen,
bulduğunu anlamaz"*

Dipnot

(1) Inan, N., 2013, Evrimsel Analiz, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, S.225, ss.73-80.

Kaynaklar

Lewin, R., 1998, (Çev. Özüydin, A.), *Modern İnsanın Kökeni*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, s.246.

http://www.bbc.co.uk/history/ancient/archaeology/piltdown_man_01.shtml<http://www.guncel>

<http://arih.org/2012/04/bir-bilimsel-sahtekarik-olarak-piltdown.html>

<http://historyofgeology.fieldofscience.com/2011/04/is-eoanthropus-dawsoni-valid-species.html>

<http://www.theguardian.com/science/2012/feb/05/piltdown-man-archaeologists-greatest-hoax>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Piltdown_Adam%C4%B1

Piltdown fosilleri olayı bilimsel çalışmaların heveslerle yönlendirilemeyeceğine, bilimsel metodolojiyi bilmeyen amatörlerin bilim adamı gibi davranamayacağına, bulguların önkabullere göre yorumlanamayacağına, ancak dikkatle bilimsel imbikten geçirildikten ve kerelerce doğrulandıktan sonra yayımlanabileceğine dair bir örnek olabilir.

Türkçeye tutkun bir ruh hekimi:

Orhan Öztürk

Prof. Dr. M. Orhan Öztürk, Türkçeye tutkun bir ruh hekimi... Sevgiyle, saygıyla ve takdirle anılan emekli bir öğretim üyesi... TÜBA'nın onur üyelerindendir; ama iktidar tarafından bu kurumun özerkliğinin tamamen kaldırılması nedeniyle birçok diğer üyeyle birlikte istifa ederek ayrılır. "*Türk Psikiyatri Dergisi*"nin kurucularından ve Hacettepe Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü'nün ilk hocalardan.

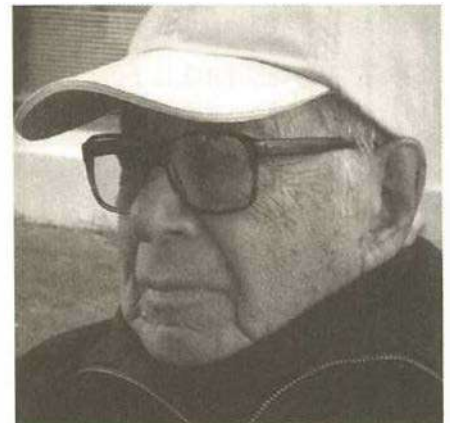
Prof. Dr. M. Orhan Öztürk, Türkçeye tutkun bir ruh hekimi... Sevgiyle, saygıyla ve takdirle anılan emekli bir öğretim üyesi... Türkiye Bilimler Akademisi'nin onur üyelerindendir; ama iktidar tarafından bu kurumun özerkliğinin tamamen kaldırılması nedeniyle birçok diğer üyeyle birlikte istifa ederek ayrılır. Ülkemizdeki tıp fakültelerinin çoğunda öğrencilerin, asistanların, uzmanların önemli bir öğrenim ve başucu kitabı olan *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* kitabı onun eseri.(1) *Türk Psikiyatri Dergisi*'nin kurucularından ve Hacettepe Tıp Fakültesi'nin Psikiyatri Bölümü'nün çağdaş bir eğitim ve tedavi merkezi olması için olağanüstü çaba harcayan ilk hocalardan.

Çalışmayı seven, çok çalışan, sorumluluk duygusu güçlü bir insan Orhan Öztürk. Bir ruh hekimi olarak, insanların özellikle de gençlerin, soru sorarak, araştırarak öğrenmelerini ve kendi akıllarıyla özerk, özgür olarak düşünebilmelerini tayin edici önemde görüyor: "Freud'un dediği gibi 'çalışmak ve sevmek' normalliğin olmazsa olmaz koşullarıdır. Kırımca, insanın özerk benlik duygusu ile gelişmesi ve özgür düşünebilmesi de 'çalışmak ve sevmek' kadar önemlidir."(2) Bilme merakını küçük, narin bir bitkiye benzeten Einstein da bu bitkinin en önemli gereksiniminin, uyarıların yanı sıra özgürlük olduğunu söyler.

Öztürk öğrencilerini, asistanlarını, insanları sabırlı bir şekilde dinlemeden onların duygularını anlamadan tanı koymamaları konusunda ısrarla uyarır. Hastanın her söylediğine önem vermek gerektiğine dikkat çeker. Bir diğer uyarısı normal-anormal ayırımı konusundadır. Bu ayırımı yapmanın çok güç olduğunu hep vurgular.

Gazetecilerin Hitler gibi zalim diktatörleri akıl hastası "ilan etmelerine" şiddetle karşı çıkar. Bunun hastalara hakaret olduğunu anlatır. Toplumun gündemindeki her konuya ilgi gösterir.

Tüm ilişkilerinde açık sözlülüğe önem verir. O ayrıca iş yaşamında "erteleyiciler, eleştiriye dayanamayanlara ve özeleş-tiri yapamayanlara, kaytarıcılara hoşgörü" eşliğinin düşük olduğunu söyler.

Prof. Dr. M. Orhan ÖZTÜRK

Çalışmayı seven, çok çalışan, sorumluluk duygusu güçlü bir insan Orhan Öztürk. Bir ruh hekimi olarak, insanların özellikle de gençlerin, soru sorarak, araştırarak öğrenmelerini ve kendi akıllarıyla özerk, özgür olarak düşünebilmelerini tayin edici önemde görüyor.

Sanata, şiire, edebiyata düşkün...

Orhan Öztürk davranışlarında ve zevklerinde çağdaşıktan ve akıldan yana bir kişi. Sanata, şiire, edebiyata düşkün... "Yasar Kemal'e hayran" olduğunu ve "çağdaş Türk ressamlarından küçük bir resim koleksiyonu" olduğunu belirtiyor. Ozanlardan "Yunus Emre'yi, Nazım Hikmet'i, Orhan Veli'yi önde" tutuyor. Okuma tutkunlarından. "Son yıllarda, gençlik çağlarımda okuduğum çoğu klasiklerden olan kitapları yeniden okuma merakım doğdu," diyor. "Gerçekten, o gençlik yıllarımda ayrımlarına varamadığım ya da unuttuğum konuları, biçem (üstü) özelliklerini yakaladıkça öğretici, zevkli bir okuma deneyimi oluyor. Örneğin, bunca yıl sonra *Don Kişot'u* yeniden okuyunca bu romanın yüceliğini daha iyi gördüm. Son günlerde Sait Faik'in *Lüzumsuz Adam'ı*ni yeniden okudum, Sait Faik hayranlığım depreşti."

Sanata, bilime duyarsız kalanlar özgür ve özerk olarak düşünemezler

"Neden Hep Karınca Haklı?" şiirinde Metin Demirtaş, sanatın da ekmek gibi su gibi bir ihtiyaç olduğunu anlatır: "Uzun kış gecelerinin birinde/ Karınca patlar can sıkıntısından/ Sırtında bir torba arpayla/ Varır dayanır/ Ağustos Böceğinin kapisına/ Bir şarkı dinlemek için." Fazıl Hüsni Dağlarca da özgürlüğü sanata bağlar: "En özgür olduğumuz zaman, sanat yaptığımız ya da sanatın içinde olduğumuz süredir." Orhan Öztürk de bir bilim adamı olarak, sanata ve bilime duyarsız kalanların özgür ve özerk olarak düşünemeyeceklerini vurguluyor. "*Özerk benlik Kul Benlik* adlı kitabımda değişik bağlamlarda vurguladığım gibi, toplumda özerk benlik duygusunu, özgür, eleştirel düşünebilme yetisini en güçlü olarak taşıyan kişiler sanatçılar, yazarlar, düşünürler ve bilim insanlarıdır. Sanata ve bilime ilgisiz, kayıtsız kalan insanların özgür düşünebileceklerini sanmıyorum."

Öztürk, iyi bir öğretici olmayı dinleyenlerle iletişimin iyi olmasına onları anlama-ya bağlıyor. "Mevlana'nın bir sözü var: 'Ne kadar bilersen bil, söylediğin karşındakinin

1954-1957 yılları arasında çekilmiş, ABD yıllarından kalma bir fotoğraf...

anladığı kadardır.' Bence, iyi bir öğretmen olabilmek için öğrencilerimizin, dinleyicilerimizin bizi anlayıp anlamadıkları kaygısını hep taşımamız gerekir."

Türkçeye gösterdiği özen

Orhan Öztürk'ün Türkçeyi kullanmak-taki ustalığı hekim çevresince takdirle anılıyor. Türkçe karşılığı olmayan terimler için yeni sözcükler bulmanın, önermenin görev olduğuna inanıyor. Yazdığı kitaplarda bu ilkeyi uyguluyor. Özgün düşünmenin ve yaratıcılığın bu yöntemle başarılabileceğini biliyor. Dile gösterdiği bu özeninin nedenini şöyle açıklıyor: "Türkçeye tutkumun özü şudur: Açık düşünmenin ve sindirerek öğrenmenin temeli anadiline dayanır. Ülkemizde düşünsel yaşamın, bilimin gelişmesi için en başta kendi dilimize değer verilmesi gerektiğine inanıyorum. Bilimdeki hızlı değişimlere, yeni kavramlara 'yaşayan dil' ya da 'evrensel dil' görüşleri ile ayak uydurulamaz. **Ya olduğu gibi Batı dillerinden alacağız ve ezberci, öykünmeci, aktarmacı kalacağız ya da dilimizin geniş kaynaklarından yararlanarak özerk, özgür düşünebilme, öğrenme ve araştırma yetimizi geliştireceğiz.**"(2)

Dağlarca'nın, "Karşılığında bir yaşama verilmemiş her şey değersizdir," sözünü anımsatarak başarının gizemini soruyorum. "Gerçek bir sanatçı ya da bilim insanı olmak için büyük ozanın söylediği gibi bir

adlanmışlığın gerektiğine inanıyorum. Benim bir başarımla varsa, çok çalışmama ve kendimi geliştirme çabalarımaya bağlıdır."

Tarsus ve Namrun

Orhan Öztürk'ün doğum yeri, Hristiyanlığın doğuş yıllarında yörenin en önemli kentlerinden biri olan Tarsus. O yıllarda üniversitesi, büyük bir kütüphanesi varmış Tarsus'un. "Roma İmparatorluğunda, Roma dışında yaşayanların köle olarak bilindiği bir çağda Tarsuslu Roma vatandaş sayılmış. Sanırım bu nedenle birçoklarının Hristiyanlığın kurucusu olarak bilinen St. Paul 'Ben herhangi olağan bir kentten gelmiyorum' demiş. Tarihte büyük yeri olan Tarsus ben çocukken tozlu, bol sivrisineklili, bol sıtmalı büyük bir Çukurova kasabasıydı.

"Tarsus'ta yaşadığım çocukluk ve ergenlik çağımda yaz tatillerini ailece şimdiki yeni adı Çamlıyayla olan *Namrun*'da geçirirdik. Çocukluğumda Tarsus'tan at sırtında, iki yana konmuş küfeler içinde, bir gece bir gündüz gittiğimizi anımsadığım Namrun şimdi 65 kilometrelik asfalt bir dağ yolu ile yaklaşık bir saatte ulaşılan 1200 metre yükseklikte bir Toros yaylası. Çamlıklar, bağlar, bahçeler içinde göreni büyüleyen, çok eski tarihi olan büyük bir yerleşim yeri. *Namrun* şimdi benim için doğa sevgisinin, huzur içinde yaşamının ve özgürleşmenin simgesi gibidir.

Cumhuriyet ikinci yılının sonunda doğmuşum. Dört kız, iki erkek altı kardeşin üçüncüsüyüm. İlkokulun birinci ya da ikinci sınıfında babamın bizi Adana'daki görkemli 10. yıl kutlamasına götürdüğünü anımsarım."

Babası ve annesi

Orhan Öztürk'ün babası Yahşioğlu İsmet Bey, genç Cumhuriyet'in ilk başöğretmenlerinden biri. Yeni Türk alfabesiyle eğitim yapan ilk öğretmenlerden. Osmanlı döneminin son yıllarını, Birinci Dünya Savaşı'nı, Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış, Çukurova'nın Fransızlarca işgal edilmesi sırasında direniş güçlerine katıldığı için Fransız güçlerince Adana hapishanesinde aylarca tutulmuş, çağın tarihini kendisi yaşamış bir kişi. "Büyük hayranlıkla, heyecanla Namık

Kemal'den, Tevfik Fikret'ten dizeler söyler, savaş kahramanlarını anardı. Kimlerin gerçek vatansever, kimlerin öyle görünen olduğunu iyi biliyordu sanırım. Örneğin, yıllar sonra oldukça ileri yaşında Deniz Gezmiş'ler idam edilince çok üzülmüş ve Ankara Üniversitesi'ndeki bir profesör arkadaşına 'ileride bu gençlerin heykeli dikiyecek' demiş."

Orhan Öztürk'ün annesi Hacer Hanım, ilkokulda eski Türkçe okuma yazmayı öğrenmiş, harf devriminden sonra da kısa sürede yeni Türk alfabesi ile okuyup yazmayı kendisi başarmış. Namaz kılan, başını kısmen örten, olağanüstü hoşgörülü, eşitlikçi, ama ırkçılığa, bağnaz dinciliğe düşman bir kadın. "Ülkedeki geriliğin nedenini bağnaz dincilerde görürdüm. Ömrünün son yıllarında Mevlana'yı hayranlıkla çok okurdu. Bir tatil zamanı ailece kendisini ziyarete gittiğimizde bir gün benimle Mevlana ile ilgili bir görüşünü paylaşmıştı. 'Oğlum, Mevlana'nın Şems'e olan aşkı bana pek normal görünmüyor, ne dersin?' demişti. Bu sorusunda Mevlana'ya karşı çok saygılı duruşu da açıktı. Mevlana ile ilgili böyle bir görüşü ve soruyu bir ruh hekimi olan oğlundan başka kimle paylaşabilirdi? Onun gerçekleri cesurca arayan yanını o güne dek iyi tanımamış olduğum için kendimi uzun süre suçladım."

Eşi ve çocukları

Orhan Öztürk'ün eşi Mualla Öztürk, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölümü'nün ilk çocuk ruh hekimlerinden, yani o da bölümünün kurucularındandır. "Değerli bir çocuk ruh sağlığı hekimi olan eşimi yitireli çok oldu. Bir kızım var, başarılı bir gelişimsel çocuk hekimi. Bir oğlum var, ticaretle uğraşıyor. Her ikisinden biri kız bir oğlan ikiyeşer torunum var."

Eğitim süreci

"Orta ve liseyi Tarsus Amerikan Koleji'nde okudum. Tarsus Amerikan Koleji 19. yüzyılın sonlarına doğru İsa'nın havarilerinden St. Paul'un anısına bir misyoner okulu olarak açılmış. Cumhuriyet'le birlikte, tümüyle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İngilizce eğitim yapan laik bir lise olarak

Profesör olduğu 1969 yılında...

bugüne dek çok gencin yaşamında önemli bir eğitim fırsatı olmuştur. Meslek yaşamımdaki ve kişiliğimdeki gelişmelerin temelleri büyük oranda ailemde ve bu okulda atılmıştır diyebilirim.

Tıp eğitimimi o zamanlar ülkenin tek tıp fakültesi olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 1950 yılında tamamladım. O yıllarda Sağlık Bakanlığı'na bağlı yatılı tıp öğrenci yurtları vardı. Tıp fakültesine girmeyi başaran bir öğrenci isterse belli bir süre zorunlu hizmet yapmayı kabullenerek bu yurtlarda kalarak eğitimini sürdürebiliyordu. 1924 yılında çıkarılmış olan bu zorunlu hizmet yasasındaki insan haklarına saygı ile 12 Eylül anlayışı ile çıkarılan ve şimdiki iktidar tarafından da sürdürülmekte olan zorunlu hizmet yasasındaki insan haklarına saygısızlığı karşılaştırmak iyi olur."

Demokratik bir zorunlu hizmet yasası

"Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan zorunlu hizmet yasasına göre, isteyen tıp öğrencisi Sağlık Bakanlığı ile bir sözleşme yapıyordu. Bu sözleşmeye göre, altı yıllık tıp eğitimi boyunca devlet, yurtlarda barındırıyor, yediyor, giydirdiyordu. Öğrenci de devletin sağladığı destek süresinin üçte ikisi oranında bir zorunlu hizmeti kabul ediyordu. Öğrenci, tıbbiyeyi bitirmeden önce ya da bitirdikten sonra istediği zaman devlete borcunu taksitle ya da tümünden ödeyerek bu zorunlu hizmet yükümlülüğünden çıkabiliyordu. Temel bilimlerden herhangi

birine yönelmek isteyen bir hekim zorunlu devlet görevini o temel tıp dalında geçirilebiliyordu. Tümüyle kişisel isteğe bağlı, demokratik, bilime ve insan haklarına saygılı bir anlayışla, öğrenci ile devlet arasında yapılan bir sözleşme ile Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'lerin sonuna dek başarıyla yürütülmüş olan bu uygulama okuma olanakları olmayan çok sayıda Anadolu gencin hekim olmasını sağlamıştır. Şimdi uygulanmakta olan 12 Eylül yasası ise tıp eğitimini kendi parasıyla okuyan hekime hiçbir seçenek tanımadan zorunlu görev yükleyen, tümüyle insan haklarına aykırı bir yasadır.

Tıbbiyeyi bitirdikten sonra iki yıl zorunlu görev ve bir yıl askerlik yaptıktan sonra psikiyatri uzmanlık ve uzmanlık sonrası eğitimimi beş yıl süresince ABD'de yaptım ve 1959 yılı sonunda ülkeme döndüm. Uzmanlık için psikiyatriyi seçmemde benim insan psikolojisine, toplum bilimlerine, sanata, edebiyata merakımın yattığını sanıyorum."

Freud'un ve Erikson'un katkıları

"ABD'de kaldığım toplam yedi yılın dört yılını psikanaliz alanında seçkin konumu olan bir merkezde geçirdim. Günümü zün psikiyatri ve nörobilim alanlarında çok tanınmış bir bilim insanı Prof. Dr. Nancy Andreasen'e göre 20. yüzyılın 'en özgün düşünürlerinden' olan Erik Erikson bu merkezde çalışıyor, genç uzmanlar için önemli bir eğitim kaynağı oluyordu. Kendisi ile her hafta özel görüşme saatlerim vardı.

Freud'un psikanaliz kuramındaki kişilik gelişimi daha çok bireyin çocukluk çağı dönemlerine özgü dürtüsel değişimlerin serüvenlerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle, insan kişiliğinin gelişmesinde toplumun etkilerine verilen yer eksik kalmıştır. Erikson'un psikanalitik gelişim psikolojisine en önemli katkısı ilk olarak 1950'lerde yayınlanmış olan *Childhood and Society* (Çocukluk ve Toplum) kitabında tanımladığı insanın ruhsal gelişim evrelerini ve bu evrelerdeki toplumsal etkileşimleri ele alan gelişim kuramı olmuştur. Psikanalizin 'benlik psikolojisi' alanında Erikson'un 'psikososyal gelişim kuramı' Freud'un 'psikoseksüel gelişim kuramı'na önemli bir katkı olarak kabul edilir."

Akademik yaşamı

1960'da yurda dönen Öztürk önce Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'nde akademik çalışmalara başlıyor. Aynı sürede Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin yeni kurulmakta olan Psikoloji Bölümü'nde, anormal psikolojisi ve gelişim psikolojisi derslerini veriyor. 1964 yılında yeni kurulmakta olan Hacettepe Tıp Fakültesi'ne geçiyor. 1964'te doçent, 1969'da profesör oluyor. "Hacettepe Tıp Fakültesi'nin ilk yıllarında çağdaş bir psikiyatri eğitim merkezi kurabilmek için yaptığımız çalışmaların yanı sıra, yeni bir tıp eğitim sistemi oluşturmada büyük özveri ile çalışan öğretim üyeleri grubunun içinde staj ve internlik programlarının ilk düzenleyicisi ve eşgüdümçüsü (koordinatör) olarak çalıştım. Bu fakültenin psikiyatri bölümünün de Fakültenin gelişimine koşut bir başarıyı gösterdiğini söyleyebilirim."

Hacettepe Üniversitesi, diğer üniversitelerden farklı olarak, öğretim üyeleri ile öğrenciler arasında, daha demokratik ilişkilerin yaşandığı bir kurum. Bu sonuç kuruluştaki genç coşkulu uzmanların, öğretim üyesi yapılmasıyla sağlanmış. Böylece değişik, daha katılımcı bir hava oluşmuş.

Türk Psikiyatri Dergisi

"Hekimlikte yayın yapmak ve bilim dünyasına etkin olarak katılabilmek çok önemlidir. *Türk Psikiyatri Dergisi*'ni 1990 yılında çalışkan, meraklı ve çok parlak genç bir asistan grubu ile başlattık. Bu asistan grubunun hemen hepsi şimdi kıdemli akademisyenler ve bilim insanlarıdır. Zaman içinde verimli çalışan bir yayın kurulu ve gelen makaleleri değerlendiren güçlü bir danışmanlar kümesi oluşturduk. 12 yıl yayın yönetmeni olarak çalıştığım Dergi'nin şimdi yayın kurulu üyesiyim. 2002'den beri yayın yönetmeni Prof. Dr. Aylin Uluşahin'dir. *Türk Psikiyatri Dergisi* ülkemizde kendi alanında yıllardır önemli yerini korumaktadır. Ülkemizde yayınlanan tıp dergileri arasında "*Index Medicus (PubMed)*" ve "*Social Science Citation Index*" diye bilinen uluslararası dizinlere kabul edilen ilk Türkçe tıp dergisidir. 2005'ten beri dergideki makalelerin İngilizce çevirileri çevrimiçi (online) olarak bilim dünyasına sunulmaktadır. Bu başarı yayın kuru-

lunda çalışan asistan, uzman ve öğretim üyeleri ile makalelerin değerlendirilmesinde büyük emeği olan bağımsız danışmanlar kümesidir."

Siyasi gidiş ve çıkış yolu

Orhan Öztürk'ün; ülkemizin, toplumu-muzun bugüne nasıl geldiği ve günümüzde içinde bulunduğu kültürel, sosyal, siyasi durumla ilgili değerlendirmesi ve çıkış yoluna ilişkin düşüncesi net: "Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında bu ülkenin çocuklarının kul benlik duygusu yerine özerk benlik duygusu ile yetişebilmeleri için önemli atılımlar olmuştu. Bunlar arasında laik bir toplum ve devlet düzeni içinde öğretim birliği yasası, yazı devrimi, dil devrimi, halk okulları, köy enstitüleri gibi özgün eğitim girişimleri ve kadın-erkek eşitsizliğini gidermeye çalışan yasal düzenlemeler sayılabilir.

Ne yazık ki, son yetmiş yılın siyasal çalkantıları içinde bunları yaşatma, geliştirme yerine yok etme çabaları baskın çıktı. Bu nedenle, daha uzun yıllar çocuklarımızın, gençlerimizin özerk benlik duygusu ile gelişmelerini yeterince desteklemeyen toplumun, devletin ve eğitim düzeninin baskın gücü altında yetişmeyi sürdüreceklerini düşünüyorum. Bu ülkede yetmiş yıldır egemen olan siyasal güçler toplumun demokratikleşmesi, bireyin özgürleşmesi, bilimin gelişmesi için gerçekten çalışmak yerine çalışıyor görünmek konumunda oldular.

"Şimdiki iktidarın siyasi gidişini ülkenin karanlık bir geleceğe doğru sürüklenişini olarak görüyorum. Çıkış yolunun, "Gezi Parkı Direnişi"ni gerçekleştiren gençlerin

"biad" etmeyen, barışçı ve insancıl girişimlerinde gözleyebildiğimiz özgür düşünebilmenin ve bilinçlenmenin toplumun bütün katmanlarına yayılmasında olduğunu düşünüyorum."

Orhan Öztürk, çok sevdiği sabah yürüyüşlerini sürdürüyor. Yaz aylarında buna yüzmeyi de ekliyor. *Cumhuriyet* gazetesini ve internetten bazı yazarları okumak da günlük alışkanlıklarından...

Toplumsal olayları inceleyen, onlar üzerinde düşünen bir bilim adamı olarak Orhan Öztürk, Gezi Parkı Direnişi'nin ve ardından tüm ülkeyi saran Hükümeti istifaya çağırان eylemlerin "karamsarlığını hafiflettiğini, umutlarını güçlendirdiğini" belirtiyor. Bu umudu biz de paylaşıyoruz.

Bir bilim adamı olarak Türkçeye gösterdiği özen, yetiştirdiği gençler, yazdığı eserler, tedavi ettiği hastalar ve diğer tüm emekleri için ona teşekkür ediyoruz. Böyle değerli bir aydına sahip olmak ülkemiz için onurdur.

ORHAN ÖZTÜRK'ÜN BAZI SORULARIMIZA VERDİĞİ YANITLAR

Yayımlanmış kitaplarınızı tanıtır mısınız?

1. *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*: İlk basımı 1989 yılında olan bu kitap bugüne dek 12. baskısını gerçekleştirmiştir. Ülkemizdeki tıp fakültelerinin çoğunda öğrencilerin, asistanların, uzmanların önemli bir öğrenim ve başvuru kitabı olarak tanınmıştır. Bir tıp kitabı çabuk eskidiği için, ilk basımı yapıldığından beri beş kez gözden geçirilerek yenilenmiştir. En son gözden geçirmeyi ve yenilemeyi (revised edition) 2008 yılında Prof. Dr. Aylin Uluşahin ile birlikte yaptık ve o zamandan beri bu kitap artık iki yazarlı olarak yayımlanmaktadır. Kitabın dağıtımı Nobel Tıp Kitapları Yayınevi'nce yapılmaktadır.

2. *Psikanaliz ve Psikoterapi* (4. Baskı, Nobel Tıp Kitapları Yayınevi, 2008): Psikanaliz ve psikoterapinin temel bilgilerini ve ilkelerini bu kitabımda açıklamaya çalıştım.

3. *Özerk Benlik Kul Benlik "Biad" Toplumunun Ruhsal Kökenleri* (İstanbul: Oku-

Şu ana dek 12 basım yapan "*Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*" tıp fakültelerinin çoğunda öğrencilerin, asistanların, uzmanların önemli bir öğrenim ve başvuru kitabı.

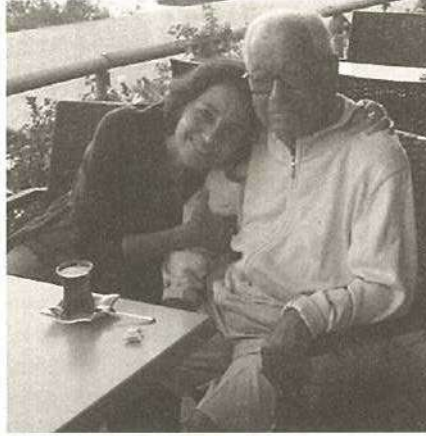
yanUs, 2013). Bu kitapta üzerinde durduğum konu ülkemizde özerk, özgür, sağlıklı kişilik ve toplum gelişmesinin temel sorunlarıyla ilgilidir. Bu amaçla, kişilik gelişiminde *özerk benlik duygusunun* önemini açıklamaya, bu duygunun gelişmesini ve sorunlarını incelemeye çalıştım. Ailede, toplumda ve okulda çocukluktan başlayarak özgürce sormak, sorarak öğrenmek, bilinmeyen şeyleri merak etmek, tartışmak çeşitli korkutularla, yasaklarla söndürülmektedir. Bu nedenle, toplumun önemli bir kesiminde özerk benlik duygusu yerine kul benlik duygusu baskın kişiler yetişmektedir.

Ruh hastalıklarında tedavinin temel ilkelerinden söz edilebilir mi? Hasta-hekim ilişkisindeki en önemli ilkeler nelerdir? Bazı psikiyatrik ilaçların neredeyse "leblebi" gibi kullanılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hekimliğin her alanındaki sağaltım ilkeleri kuşkusuz ruhsal bozuklukların sağaltımında da geçerlidir. Uygun sağaltım için hastanın iyi değerlendirilmesi, hastalığın tanısının konması ve bu tanıya göre bir sağaltım izlencesinin oluşturulması zorunludur. Ruhsal bozukluklarda değerlendirme, tanı koyma ve sağaltım süreçleri sabırlı dinleme, ilgilenme ve psikolojik yaklaşım gerektirir. Ruh hekimliğinde çok etkili ilaçlar geliştirilmiş olmakla birlikte, her hastaya olumlu hasta-hekim ilişkisine dayanan psikoterapi yaklaşımının da gerekli olduğuna inanırım. Bunlar ayrıntıları ile *"Ruh Sağlığı ve Bozuklukları"*(1) ve *"Psikanaliz ve Psikoterapi"*(3) adlı kitaplarda tanımlanmıştır.

Dünyada ve bizde psikiyatrinin son durumu üzerine ne söylersiniz?

Psikiyatri 19. yüzyıldan beri hızla ilerleyen önemli bir tıp dalıdır. Çağımızda ruhsal bozuklukların tanı ve sağaltımında önemli gelişmeler olmuştur. Nörobilimdeki çok hızlı gelişmeler beynin yapısını ve işleyişini anlamamızda büyük atılımlara yol açmışsa da bunların ruh hekimliğine henüz yeterince yansımaları söyleyemeyiz. Ülkemizde psikiyatri eğitimi çok iyi veren merkezlerin yanı sıra yetersiz kalan kurumların sayısı da az değildir. Genel olarak dünyada kullanılan psikiyatrik bilginin, yöntemlerin ve ilaçların hemen hepsi ülke-

"Dünyada kullanılan psikiyatrik bilginin, yöntemlerin ve ilaçların hemen hepsi ülkemizde bulunmakla birlikte sağlık hizmeti verme bakımından henüz istenilen düzeye ulaşabildiğimizi sanmıyorum."

mizde bulunmakla birlikte sağlık hizmeti verme bakımından henüz istenilen düzeye ulaşabildiğimizi sanmıyorum.

Eğitime önem veren bir bilim adamı olarak eğitime ilişkin önerileriniz var mı?

Eğitim bir ülkenin en başta gelen sorunudur. Ülkemizde Cumhuriyet'in ilk 25 yılından sonra giderek artan biçimde hem ihmale uğramış, hem kötü yönetimlerin elinde kalmış ve böylece toplumun uygarlık yolunda ilerleme şansı büyük oranda kısıtlanmıştır. Köy Enstitüleri gibi yaratıcı, özgün bir eğitim anlayışını planlamak, uygulamak bu ülkede artık düşünülebilir mi? Eğitimde bir atılım yapılacaksa, anaokulundan başlayarak çocuklarımızın bilseme duygusunu (bilmeye susama, tecessüs, merak) söndürmeden, sorarak, düşünerek, tartışarak, inceleyerek öğrenmelerini sağlayan özgür çocuk yetiştirme ve eğitim ortamlarının gerektiğine inanıyorum.

Türkçe bir bilim dili midir? Bazı aydınlar Türkçe karşılıkları olmasına karşın yabancı dildeki terimleri kullanmakta ısrar ederler. Neden?

Yüzyıllarca bilim ve yazın çevrelerinde işlenmeyerek bir yana itilmiş, hatta Osmanlı döneminde horlanmış bir dil olmasına karşın, son 80 yılda gösterdiği gelişmeler ve yapılan dilbilimsel çalışmalar, Türkçenin değişik kavramların anlatımına, yeni ve yabancı kavramların karşılanmasına çok elverişli bir dil olduğunu yeterince ka-

nıtlamıştır. Çağımızın en karmaşık, soyut bilimsel kavramlarına, terimlerine Türkçe karşılıklar bulunabilmekte, bunlar eğitimde, araştırmalarda, yayınlarda verimlilikle kullanılabilir.

Dil ile düşünce birbirine çok bağlı, birbirini etkileyen, üreten süreçlerdir. Bilimsel yayınların ve konuşmaların (dersler, konferanslar vb) açık, yalın, kolay anlaşılır olması gerekir. Üzülerek söylemeliyim ki ülkemizde bilim dilinde açık, yalın, anlaşılır olma kaygısının düşük olduğu sık görülmektedir. Yabancı terimleri kullanma merakı ise oldukça yüksektir. Türkçenin bilim dili olabileme gücü kanıtlanmışken, ülkemizde eskiden olduğu gibi, bugün de bilim dilinde yabancı sözcük, terim kullanma eğilimi yaygındır.

Yabancı terim kullanma eğiliminin altında iki önemli etkenin yattığını savunuyorum. Birincisi, ülkemizde bireylerde bilme merakının (tecessüs, curiosity) ve özerk benlik duygusunun çocukluk çağında söndürülmesidir. Soru sorarak, araştırarak öğrenmesi, özerk düşünmesi engellenmiş çocuk, eğitimin her aşamasında ezberci, aktarmacı oluyor. Bu yüzden bilimsel düşünme yetisi gelişmiyor, bilim üretilemiyor.(2)

İkinci önemli etken de, bilimle uğraşan çok kişide eski çağlardan kalma büyüsel düşünceye dayanma eğiliminin açık ya da gizli biçimlerde süregelmesidir. Yabancı terime gerçek kavramsal içeriğinin dışında ve ötesinde büyüsel nitelikte bir bilimsellik değeri yüklenmektedir. Örneğin, "karın" sözcüğü neden bilimsel olamıyor da "batın" ya da "abdomen" sözcükleri olabiliyor? Bu, açıkça büyüsel bir düşünce ürünüdür. Bu nedenle, yabancı dildeki yalın bir sözcük bilim dilinde terim olabilmekte, aynı anlamı taşıyan Türkçe sözcüğe bilimsel terim olabileme hakkı tanınmamaktadır.

Dipnotlar

(1) Öztürk, M. Orhan, Uluşahin Aylin (2011) *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 12. Baskı. Dağıtım: İstanbul Nobel Tıp Yayınevi

(2) Öztürk, M. Orhan (2013) *Özerk Benlik Kul Benlik, "Bıad" Toplumunun Ruhsal Kökenleri*. İstanbul: OkuyanUs.

(3) Öztürk, M. Orhan (2008) *Psikanaliz ve Psikoterapi*. 4. Baskı. İstanbul. Nobel Tıp Yayınevi.

(4) Orhan Öztürk'le yapılan e-posta yazışması.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik sorularına yer veriyoruz. Bu ay, sorularımız, "çıraklık", "kalfalık" ve "ustalık" olarak üçe ayrılmış değil; bunun yerine, bütün zorluk dereceleri için tek ve uzun bir soru var. Soruyu doğru yanıtlayacak üç okurumuz, Kaynak Yayınları tarafından yayınlanan V.I.Lenin'in "Örgütlenme" adlı kitabı kazanacaklar. Yanıtı en geç 19 Ocak 2014 tarihine dek, e-posta ya da mektup yoluyla ad-

resimize ulaştırılmalıdır. E-posta adresimiz bilimveutopya@gmail.com, mektup adresimiz ise Dr. Mediha Eldem Sok. No.:51/1 Kızılay/ANKARA'dır.

Ocak sorusu

Bir iskambil destesinden, dam, papaz, vale ve as kartlarından ikişer adet alınıyor. Bu 8 kartın sırtlarına, 1'den 8'e kadar olan rakamlardan biri yazılıyor ve aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere masaya konuyor.

		1	
2	3	4	
	5	6	7
		8	

Bu 8 kart masaya o şekilde konulmuş ki; as papaz ile, papaz dam ile, dam vale ile sınırdaş oluyor. Buna karşılık dam ile as birbirleriyle sınırdaş ol-

muyor gibi, aynı cins kartlar da birbiriyle sınırdaş değil.

1'den 6'ya kadar olan kartların her birinin hangi türden olduğunu bulunuz?

Aralık ayı cevapları

Aralık ayı cevabı

Aşağıdaki çizelgelerde, A harfi Altan'ı, B harfi Bekir'i, C harfi Cihangir'i ve D harfi Demir'i temsil etmektedir. Benzer şekilde, L lise diplomalı, İ en az 2 yıl tecrübeli, K kıdemli, R geçerli referansı olma durumlarını belirtmektedir. E harfi adayda olması arzu edilen özelliğin bulunduğunu, H harfi ise bulunmadığını göstermektedir.

[4] ve [5] Numaralı özellikleri kullanarak aşağıdaki çizelge yapılır:

	A	B	C	D
L				
İ				
K		E	E	
R				E

Arkasından, [2] ve [3] numaralı özellikleri kullanarak aşağıda görülen 4 geçerli çizelge hazırlanır:

	A	B	C	D
L	E	E		
İ			E	E
K		E	E	
R				E

	A	B	C	D
L	E	E		
İ			H	H
K		E	E	
R				H

	A	B	C	D
L	H	H		
İ			E	E
K		E	E	
R				E

	A	B	C	D
L	H	H		
İ			H	H
K		E	E	
R				E

V numaralı çizelgede, L ve İ şartlarını kimse yerine getirememektedir. [1] özelliğinden dolayı IV elenir.

[1]'in gereği olarak, H, I, II ve III numaralı çizelgelere eklenebilir. Böylece

	A	B	C	D
L	E	E	H	
İ		H	E	E
K	H	E	E	
R			H	E

	A	B	C	D
L	E	E		
İ			H	H
K	H	E	E	
R				H

	A	B	C	D
L	H	H		
İ		H	E	E
K		E	E	
R			H	E

Bu üç çizelgeye de, yine [1]'den dolayı, H eklenerek:

	A	B	C	D
L	E	E	H	H
İ		H	E	E
K	H	E	E	H
R	H	E	H	E

	A	B	C	D
L	E	E	H	
İ	H	E	H	H
K	H	E	E	
R				H

	A	B	C	D
L	H	H	H	E
İ		H	E	E
K		E	E	H
R			H	E

III numaralı çizelgede, L ve İ şartlarını birlikte kimse yerine getirememektedir. [1] özelliğinden dolayı III elenir. I ve II çizelgeleri incelendiğinde, en fazla sayıda şartı yerine getiren adayın Bekir olduğu anlaşılmaktadır.

Cevap: Bekir işe alınmıştır.

Yılbaşında sevdiklerinize
Bilim ve Ütopya aboneliği
hediye etmek ister misiniz?

Bilim ve Ütopya dergisi aboneliği, yeni yıla girerken dostlarınıza vereceğiniz en güzel armağanlardan birisi olacaktır.

Tek yapacağınız www.bilimveutopya.com.tr internet adresini tıklayarak sitemizde yer alan **ABONELİK** başlığına tıklayarak karşınıza çıkacak iletişim numaralarını aramak. Hepsi bu kadar!

Bilim ve Ütopya
Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi